

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างศักยภาพเด็ก เยาวชน

บนฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม

Community Participation in Cultural Diversity Based Learning Management for
Enhancing Competency among Children and Youths

ภายใต้แผนงานวิจัย

การจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชนบนฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม

Learning Management through Cultural Diversity for Children and Youth

นางสาวณอมศรี

เปลี่ยนสมัย

นายเชาวน์มนัส

ประภักดี

นางสาวสรพารี

ยกย่อง

กรกฎาคม 2560

สัญญาเลขที่ RDG5840013

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างศักยภาพเด็ก เยาวชน

บนฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม

Community Participation in Cultural Diversity Based Learning Management for
Enhancing Competency among Children and Youths

ภายใต้แผนงานวิจัย

การจัดการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชนบนฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม

Learning Management through Cultural Diversity for Children and Youth

นางสาวณอมศรี

เปลี่ยนสมัย

นายเชาวน์มนัส

ประภักดี

นางสาวสรพารี

ยกย่อง

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย มหาวิทยาลัยมหิดล

สนับสนุนโดย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

และ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย วช.-สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

บทนำ

คงปฏิเสธไม่ได้ว่าวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในสังคมนั้น มิได้มีอยู่เพียงหนึ่งเดียวหรือมีรูปแบบเดียว ถึงแม้ในบางช่วงของเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ฉบับแห่งชาติ จะปรากฏหลักฐานว่าชนชั้นปกครองและรัฐไทยต้องการที่จะสร้างรูปแบบทางสังคมวัฒนธรรมให้มีลักษณะที่เป็นไปในรูปแบบเดียวกันก็ตาม แต่ถึงกระนั้นแล้ว จากภาพสะท้อนที่สะท้อนผ่านรูปแบบของวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมที่มีความแตกต่างกัน ต่างเป็นหมุดหมายที่สำคัญอันสะท้อนให้เห็นถึง “ความหลากหลายทางวัฒนธรรม” ที่เกิดขึ้นจากวิถีชีวิตของผู้คนที่มีความแตกต่างกันออกไปตามมูลเหตุปัจจัย ชาดิกำเนิด บริบทแวดล้อม และปัจจัยต่างๆ นานานัปการ ที่จะเป็นสิ่งเอื้ออำนวยให้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้ปรากฏหรือถูกผลิตขึ้น กระทั่งกลายเป็นสิ่งปกติธรรมดาที่พบเห็นอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคม ทั้งในด้านความแตกต่างหลากหลายกันทางภาษา อาหาร ประวัติศาสตร์ ความเชื่อ จารีตประเพณี วิถีปฏิบัติ ศิลปวัฒนธรรม ค่านิยม และอีกหลายสิ่งอย่าง ที่มนุษย์กลุ่มต่างๆ พึงจะผลิตและถ่ายทอดออกมาให้เห็นทั้งในเชิงรูปธรรมและนามธรรม ดำรงอยู่ แลกเปลี่ยน ตัดทอน เป็นวัฏจักรอยู่ในสังคมอย่างสืบเนื่องมาโดยตลอด

กระทั้งโลกก้าวเข้าสู่ยุคแห่งการก้าวกระโดดด้วยการอุดหนุนโดยชุดของวาทกรรมการพัฒนา อันสืบเนื่องมาจากกระบวนกลไกทางด้านเทคโนโลยี ได้นำพาสิ่งแปลกใหม่ ความแตกต่างและหลากหลายที่เกิดขึ้นอันเป็นผลิตผลจากผู้คนที่แตกต่างหลากหลายที่ได้เคลื่อนย้าย แลกเปลี่ยนและมีปฏิสัมพันธ์ในวิถีต่างๆ ในขณะที่วัฒนธรรมดั้งเดิมที่เป็นรากฐานของชุมชนกำลังขับเคลื่อนอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คน ก็ต้องพบกับวัฒนธรรมใหม่ที่แพร่กระจายเข้ามาจากการพัฒนาและการกระจายตัวของความเจริญ การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ ชีวภาพของผู้คนและสังคมวัฒนธรรม กลายเป็นประเด็นใหญ่ที่ทำให้ผู้คนอยู่ในสภาวะของสังคมที่ล้นอุดมไปด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม

รายงานฉบับนี้เป็นรายงานฉบับสมบูรณ์ของโครงการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพเด็ก เยาวชนบนฐานของความหลากหลายทางวัฒนธรรม ที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) โดยความไว้วางใจให้สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นผู้ดำเนินงานโครงการ ด้วยเป้าประสงค์ที่ต้องการเสริมสร้างศักยภาพการเรียนรู้ในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ในสังคมให้กับเด็กและเยาวชน ผ่านการมีส่วนร่วมของผู้คนในชุมชนอำเภอพุทธมณฑล ซึ่งประกอบไปด้วยพื้นที่ 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลมหาสวัสดิ์ ตำบลคลองโยง และตำบลศาลายา โดยการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ ได้แก่ 1) เพื่อสำรวจสภาพความหลากหลายทางวัฒนธรรมในเขตพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 2) เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ความหลากหลายทาง

วัฒนธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน และ 3) เพื่อสร้างองค์ความรู้และเครื่องมือในการทำงานด้านศิลปวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชนในท้องถิ่น

ในการดำเนินงานโครงการดังกล่าว คณะนักวิจัยได้เชิญชวนเด็กและเยาวชน แกนนำชุมชน ครู อาจารย์ องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจากอำเภอฟุทธมณฑล เข้าร่วมการดำเนินงานโครงการ ร่วมสร้างประสบการณ์และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งในด้านองค์ความรู้และทักษะการปฏิบัติงานชุมชนร่วมกัน ผ่านกระบวนการทำงานอย่างสร้างสรรค์ โดยมีเด็กและเยาวชนเข้าร่วมโครงการจาก 3 พื้นที่ตำบลแยกออกเป็น 6 กลุ่ม จำนวนรวม 60 คน ผู้นำชุมชน จำนวน 9 คน ปราชญ์ชุมชน จำนวน 6 คน ผลผลิตสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์ที่สะท้อนถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม จำนวน 6 ชิ้นงาน ซึ่งการดำเนินงานโครงการมีรายละเอียดสรุปได้ ดังนี้

ผลการดำเนินงานโครงการ

- จากการสำรวจสภาพความหลากหลายทางวัฒนธรรมในเขตพื้นที่อำเภอฟุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม โดยการทบทวนเอกสาร สัมภาษณ์ สันทนากลุ่มกับปราชญ์ชุมชน แกนนำชุมชน และนักวิชาการผู้เคยขับเคลื่อนงานในชุมชนอำเภอฟุทธมณฑล พบว่าสภาพความหลากหลายทางวัฒนธรรมของอำเภอฟุทธมณฑล สามารถแบ่งออกเป็น 7 ประเภท ได้แก่ 1) ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่อยู่ในตัวของศิลปินที่เป็นพ่อเพลงแม่เพลง ปราชญ์ท้องถิ่น ทั้งที่มีชีวิตอยู่และบางส่วนได้เสียชีวิตแล้ว โดยบุคคลเหล่านี้ถือเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ได้รับการสืบทอดและถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงได้รับการยอมรับจากคนในชุมชนและหน่วยงาน และในขณะเดียวกันศิลปวัฒนธรรมที่เป็นสิ่งใหม่จากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ความทันสมัย ที่เกิดขึ้นจากการแพร่กระจายจากกรุงเทพมหานครก็ได้ขับเคลื่อนควบคู่ไปกับวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในอำเภอฟุทธมณฑลเช่นเดียวกัน 2) ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ได้แก่ เรื่องเล่า ตำนาน เหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะที่เชื่อมโยงกับราชวงศ์และสภาพทางภูมิศาสตร์ที่มีลำคลองหลายสายไหลผ่าน ซึ่งมีหน้าที่ในการหล่อหลอมจิตสำนึกร่วมของคนในท้องถิ่น ในขณะเดียวกันก็ได้เกิดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นจากผู้คนที่ย้ายเข้ามาใหม่ การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม และเหตุการณ์ในยุคปัจจุบัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมของอำเภอฟุทธมณฑล 3) ประเพณี ได้แก่ ประเพณีที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และประเพณีที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนในอำเภอฟุทธมณฑล เช่น ประเพณีตักบาตรทอดน้ำ 4) อาชีพ ได้แก่ อาชีพทำนา ทำนาบัว ต่อเรือ สวนกล้วยไม้ ซึ่งถือเป็นอาชีพดั้งเดิมของคนในพื้นที่ที่มีสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นตัวกำหนด ผสมกับอาชีพชนิดใหม่ที่เกิดขึ้นจากการเจริญเติบโตและการขยายตัวของชุมชนอำเภอฟุทธมณฑล จึงเกิดการจ้างงานและเกิดอาชีพที่มีได้จำกัดอยู่เพียงรูปแบบเดิมอีกต่อไป 5) ผู้คน ได้แก่ คนเก่า ซึ่งถือเป็นคนดั้งเดิมในพื้นที่ซึ่งดำรงชีวิตอยู่ในอำเภอฟุทธมณฑลตั้งแต่แรกเริ่มก่อตั้งชุมชน กระทั่งการเกิดคนใหม่จากการ

แพร่กระจายทางสังคมวัฒนธรรม และการอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาด้วยมูลเหตุและปัจจัยที่แตกต่างกันออกไป เช่น ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ การแบ่งปันพื้นที่สำหรับทำมาหากิน การเจริญเติบโตของชุมชน และการเกิดหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ที่ส่งผลให้เกิดผู้คนอพยพเข้ามาในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑลอย่างต่อเนื่อง 6) ศาสนาและความเชื่อ ถึงแม้อำเภอพุทธมณฑลได้ถือว่าเป็นดินแดนแห่งพระพุทธศาสนา เนื่องจากมีพุทธมณฑลสถานเป็นสัญลักษณ์ แต่ในด้านความหลากหลายทางศาสนาและความเชื่อ พบว่า ยังมีกลุ่มคนที่นับถือศาสนาอื่นๆ ที่แตกต่างออกไป ได้แก่ ศาสนาอิสลามและศาสนาคริสต์ ซึ่งกลุ่มบุคคลเหล่านี้ต่างมีการรวมตัวเพื่อจัดกิจกรรมทางศาสนา และ 7) อาหาร ได้แก่อาหารที่เกิดขึ้นตามสมัยนิยม มีความแปลกให้ที่สอดคล้องกับรสนิยมของวิถีการดำเนินชีวิตแบบใหม่ของผู้คน ในขณะเดียวกันก็พบว่าในอำเภอพุทธมณฑลยังมีอาหารประจำท้องถิ่นเช่นกัน เช่น หมูหงส์ เป็นต้น

- กระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน สามารถแบ่งออกเป็นกิจกรรมต่างๆ ได้ ดังนี้
 - โครงการได้จัดเวที “การบูรณาการและสร้างสรรค์การเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วม: สะท้อนประสบการณ์ของชุมชน และข้อเสนอเพื่อพัฒนากิจกรรมเรียนรู้” โดยมีเด็กและเยาวชน แกนนำชุมชน ตัวแทนหน่วยงานในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล รวมทั้งนักวิชาการเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อทดสอบความรู้ความเข้าใจในประเด็นเรื่องวัฒนธรรมและความหลากหลายทางวัฒนธรรม กระตุ้นความสนใจ รวมทั้งพิจารณาเชิญชวนและคัดเลือกเด็กและเยาวชน แกนนำชุมชนเข้าร่วมโครงการ
 - โครงการได้จัดเวทีสำหรับเด็กและเยาวชน แกนนำชุมชนที่เข้าร่วมโครงการ เพื่อทบทวนและชี้แจงวัตถุประสงค์ เป้าหมาย ประโยชน์ และการนำเสนอองค์ความรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมในบริบทแวดล้อมจากชุมชน รวมทั้งร่วมกันออกแบบและวางแผนกิจกรรม เพื่อใช้ในการเสริมสร้างศักยภาพความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินงานโครงการ ด้วยการผลิตสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นจากฝีมือของเด็กและเยาวชน
 - จัดกิจกรรมเสริมทักษะการเรียนรู้สื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์และเข้าพื้นที่ปฏิบัติการจริงในชุมชน ด้วยการเอื้ออำนวยจากคนในชุมชน เพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ ฝึกฝนให้เด็กและเยาวชนทำงานภาคสนามในชุมชนของตนเอง ในเรื่องที่ตนเองมีความสนใจ โดยใช้ทุนความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นฐานในการปฏิบัติการ เน้นกระบวนการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์และการลงมือปฏิบัติการด้วยตนเอง เช่น การตั้งประเด็นตามความสนใจ ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหา กระตุ้นให้เกิดความกระตือรือร้นในการเรียนรู้จากฐานทางวัฒนธรรมในพื้นที่ อยากสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ และอยากเผยแพร่ความรู้ต่อสาธารณะ

- กำกับ ติดตามและเสริมกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับทักษะการผลิตสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์ และองค์ความรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะในบริบทที่พบเจอจาก ประเด็นที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้พิจารณาคัดเลือกกับสถานะความเป็นจริงทางสังคมที่กำลัง เติบโต โดยมีวิทยากรและคณาณักวิจัยเป็นที่ปรึกษา และการเอื้ออำนวยข้อมูลจากปราชญ์ และคนในชุมชน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่กำหนดได้อย่างชัดเจน กระทั่งสัมฤทธิ์ผลเป็นสื่อสาร คดีเชิงสร้างสรรค์จากการลงมือปฏิบัติการโดยเด็กและเยาวชน ที่สะท้อนถึงความรู้ความ เข้าใจในประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม ที่ผ่านการมีส่วนร่วมในการ สร้างสรรค์ให้บรรลุเป้าหมาย โดยแกนนำชุมชน ปราชญ์ชุมชน และผู้มีส่วนในการ เอื้ออำนวยทักษะและความรู้ให้ชิ้นงานได้สำเร็จ
- ต่อยอดและขยายผลด้วยเวทีนำเสนอผลงานสารคดีเชิงสร้างสรรค์ โดยการนำสื่อสารคดีของ เด็ก/เยาวชนที่จัดทำสำเร็จแล้วนั้น นำเสนอให้กับชุมชน เด็กและเยาวชนกลุ่มอื่นๆ รวมทั้ง หน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องได้เข้าร่วมกิจกรรม เพื่อเป็นการคืนความรู้ที่ได้จากการ ดำเนินงานโครงการมอบคืนสู่ชุมชน โดยการเปิดพื้นที่ให้ชุมชน อันประกอบด้วย เด็กและ เยาวชนจากกลุ่มอื่นและโรงเรียนอื่นที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการ ชุมชน แกนนำชุมชน ผู้ใหญ่ จากในพื้นที่ เช่น หัวหน้าหน่วยงานหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ จากองค์การบริหารส่วน ท้องถิ่น และผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรม ในการใช้พื้นที่ในการนำเสนอผลงานสารคดี เป็นพื้นที่ ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำไปสู่การขยายผลต่อยอดโครงการ
- โครงการได้ถอดบทเรียนความรู้จากเด็ก เยาวชน และแกนนำซึ่งประกอบไปด้วยแกนนำ ชุมชนและครู อาจารย์ที่เข้าร่วมเป็นพี่เลี้ยง ร่วมเรียนรู้และขับเคลื่อนโครงการตั้งแต่เริ่มต้น กระทั่งเสร็จสิ้นโครงการ เพื่อประมวลผลความรู้ความเข้าใจในประเด็นเรื่องความ หลากหลายทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นหลังจากได้ผ่านกระบวนการดำเนินงาน
- เกิดเครื่องมือหรือองค์ความรู้ที่ได้จากการดำเนินงานโครงการสู่การบูรณาการการศึกษาในประเด็น เรื่องการเสริมสร้างศักยภาพการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมเชิงพื้นที่ที่เกิดขึ้นจาก กระบวนการดำเนินงานโครงการ ได้แก่ 1) พื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม 2) เครื่องมือที่ เหมาะสมกับการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน 3) ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้เด็ก และเยาวชน และ 4) เด็กและเยาวชนมีความเหมาะสมและความพร้อมในการร่วมดำเนินงาน โครงการ ซึ่งประเด็นเหล่านี้ล้วนเป็นประเด็นที่ควรนำไปใช้ในการพิจารณาเพื่อดำเนินงานโครงการ/ กิจกรรมในด้านการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมสำหรับเด็กและ เยาวชน

ผลกระทบจากการดำเนินงานโครงการ

- เกิดทางเลือกใหม่ในการเสริมสร้างความรู้สำหรับเด็กและเยาวชน ไม่ติดกรอบการศึกษาที่จำกัดไว้ เฉพาะในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เด็กและเยาวชนสามารถร่วมเป็นผู้สร้างสรรค์เนื้อหาองค์ความรู้ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชุมชนของตนเองได้อย่างมีชีวิตชีวา จากการเติมทักษะความรู้ ความเข้าใจโดยคณะนักวิจัยและวิทยากรกระบวนการ ผสมกับการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติการจริง การบอกเล่า พูดคุย สันทนาการจากคนในชุมชนของตนเอง ที่ได้นำมาเป็นวัตถุดิบในการสร้างสรรค์ ผลงาน เป็นการสร้างสรรค์และเรียนรู้จากเรื่องราว ประสบการณ์ และข้อมูลของคนในพื้นที่ด้วยตนเอง
- เด็กและเยาวชนมีบทบาทใหม่จากการเป็นนักเรียนไปสู่การเป็นนักปฏิบัติการชุมชนด้วยกิจกรรม ได้มีโอกาสในการกำหนดประเด็นหัวข้อ ออกแบบและวางแผน กำหนดบทบาทของสมาชิกในกลุ่ม แก้ไข ปัญหาเฉพาะหน้า เพื่อดำเนินงานให้บรรลุผลสำเร็จตามที่กำหนด ซึ่งจะเป็นการเพิ่มทัศนคติเชิงบวก ที่มีต่อกระบวนการเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ โดยเฉพาะในห้องถิ่น และความหลากหลายทางวัฒนธรรม กระตุ้นการตั้งคำถาม ความอยากรู้อยากเห็น เสริมสร้างความเคารพและการปรับตัวในการเข้าพบ ผู้ใหญ่ กระทั่งนำไปสู่การสร้างความทรงจำและการเสริมความต้องการการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน
- เด็กและเยาวชนมีโอกาสเป็นกระบอกเสียงในการนำเสนอเรื่องราวที่ตนเองได้คัดสรร พบเจอและลงมือทำจริงด้วยตนเองต่อสังคมในวงกว้าง อันจะเป็นแรงกระตุ้นไปสู่การต่อยอด ขยายผลโครงการ และเป็นแรงเสริมในการสร้างทักษะการเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชนกับสิ่งต่างๆ รอบตัวอย่างต่อเนื่อง เข้าใจ และเห็นถึงคุณค่าขององค์ความรู้ กระบวนการเรียนรู้ และเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมทั้งที่ใกล้ตัวและไกลตัวในบริบทแวดล้อมของชุมชน
- บทบาทของแกนนำชุมชน ครู อาจารย์ เปลี่ยนเป็นพี่เลี้ยงที่คอยดูแลเด็กและเยาวชนในกลุ่มเพื่อดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการเข้าพื้นที่ภาคสนาม ส่งผลสำคัญต่อการทำให้เกิดการเรียนรู้ทั้งในส่วนของกระบวนการทำงานและเนื้อหาที่ได้รับจากการเข้าร่วมโครงการ นำไปสู่การปรับปรุงประยุกต์ใช้ด้วยตนเองในประเด็นที่ตนเองมีความเชี่ยวชาญ เพื่อให้เกิดกระบวนการถ่ายทอดความรู้ให้กับเด็กและเยาวชนที่หลากหลาย โดยไม่ต้องมีนักวิจัยเป็นผู้กำกับติดตาม เพราะแกนนำชุมชน ครู อาจารย์มีต้นทุนที่สำคัญคือการเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดทั้งกับเด็กและเยาวชน ชุมชน และวัฒนธรรมในห้องถิ่น
- กระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานโครงการครั้งนี้ ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงกระบวนการเรียนรู้ที่เคยผลิตซ้ำอย่างต่อเนื่อง จากที่เด็กและเยาวชนจะต้องท่องจำเรื่องราวที่อยู่ไกลตัวจากรูปแบบการเรียนการสอนแบบคั่งชิน มาสู่การสร้างและเรียนรู้เนื้อหาด้วยตนเอง ซึ่งถือเป็นการเกื้อหนุนภายใต้กระบวนการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชนให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย โดยมี

จุดมุ่งหมายเดียวกันคือ การพัฒนาการศึกษา เพียงแต่การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ได้รับจากการดำเนินงานโครงการนี้ เป็นการเรียนรู้ในเรื่องของตนเอง เกี่ยวกับตนเองอย่างลึกซึ้ง ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างควมมั่นคงและเข้มแข็งทางวิชาการและสำนึกรักชุมชนได้อีกทางหนึ่ง

ข้อเสนอแนะ

- กระบวนการขับเคลื่อนงานวิจัยให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ควรได้รับการมีส่วนร่วมจาก “คนใน” ชุมชนตั้งแต่เริ่มต้นกระทั่งสิ้นสุดการดำเนินงานโครงการ เพราะจะเป็นการเสริมสร้างและปลูกฝังให้คนในชุมชนเกิดความรู้ความเข้าใจทั้งในส่วนของข้อมูล ขั้นตอนและกระบวนการดำเนินงาน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาหรือต่อยอดงานวิจัยให้ชุมชนได้ขับเคลื่อนด้วยตนเอง เช่น การออกแบบกิจกรรมเด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมในการออกแบบและวางแผน เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้ลงมือปฏิบัติในสิ่งที่ตนเองสนใจและมีความต้องการที่จะทำอย่างแท้จริง
- การผลักดัน สนับสนุน และประสานงานต่อ ควรได้รับการเอื้ออำนวยอย่างเป็นรูปธรรมจากชุมชนหรือองค์การบริการส่วนท้องถิ่น ที่มีปัจจัยสนับสนุนทั้งทางด้านทุนทรัพย์ กำลังบุคคล และถือเป็นตัวเสริมหรือเป็นกลไกสำคัญที่จะกำหนดนโยบายท้องถิ่นให้เป็นไปในทิศทางต่างๆ โดยเฉพาะในด้านวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อการพัฒนางานด้านวัฒนธรรม อันเป็นหัวใจหลักสำคัญของการพัฒนาชุมชนจากรากฐานของชุมชนตนเอง
- สื่อเชิงสร้างสรรค์มาใช้เป็นตัวกระตุ้นให้เด็กและเยาวชนหรือผู้เข้าร่วมโครงการเกิดความสนใจที่อยากจะร่วมงาน โดยคำนึงถึงความสอดคล้องของโลกในยุคปัจจุบันที่อุดมไปด้วยตัวเร้า นอกจากนั้นควรดึงบทบาทของสื่อมวลชนที่มีพลังอย่างมากต่อสังคมในการปลูกความสนใจในรูปแบบที่หลากหลายและเข้าถึงผู้คนในสังคมวงกว้าง ให้มีการนำเสนอเนื้อหากิจกรรมหรือโครงการที่มีคุณภาพและเกิดประโยชน์ต่อสังคม เพื่อเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดสังคมอุดมปัญญาที่คนมีความรักเข้าใจ และเคารพต่อสิทธิและความหลากหลายทางวัฒนธรรมอย่างแท้จริง

Executive Summary

It is undeniable that there is not only one particular cultural pattern existing in a society. Although some aspects of the nation's history point to evidence that the ruling class and the Thai Nation-State (in some periods) wanted to create a specific socio-cultural model which guided people to behave in the same way, "cultural diversity" is still reflected through people's different ways of life. Cultural diversity is a result of lifestyle heterogeneity caused by multiple factors, such as family backgrounds and social contexts. These factors encourage differences or diversity to arise or are reproduced to the point they become something ordinary for people within that particular society. To be specific, it involves diversity in terms of language, food, history, beliefs, customs and traditions, practices, arts and culture, social values and many other things that different groups of humans construct and pass on in both solid and abstract forms, which have existed, been changed, adapted continuously over the course of time.

Since the world entered the great leap forward era, technological advancement has brought about changes, exposed differences, and fostered diversity. This is a result of a diversity of peoples moving, exchanging and interacting with one another. While the original culture, which is the foundation of the community, survives to a great extent, the community as a whole is subject to the influence of new cultural trends that accompany the fast-paced and widespread development. Physical and biological changes of the people, as well as socio-cultural changes, have become a significant issue that enables people to live in a society comprising considerable cultural diversity.

This report is a complete written record of "Community Participation in Cultural Diversity Based Learning Management for Enhancing Competency among Children and Youths Project" which was supported by the National Research Council of Thailand (NRCT) and the Thailand Research Fund (TRF). This is testimony to the confidence they hold in the Research Institute for Languages and Cultures of Asia, Mahidol University to conduct this project with

the aim of empowering children and youths to learn about cultural diversity which exists in their societies. The learning process was conducted with the participation of people in Phuttamonthon District (Amphoe Phuttamonthon) which included three sub-districts (Tambon): Mahasawat, Klong Yong and Salaya. The objectives of the projects are: 1) to survey cultural diversity in Amphoe Phuttamonthon, Nakhon Prathom Province 2) to strengthen community participation in developing learning skills for appreciating cultural diversity in children and youths and 3) to construct knowledge and tools for working on cultures with community participation in order to develop children and youths' potentials.

In conducting this project, the researchers invited children and youths, community leaders, teachers, local administrations, and stakeholders from Amphoe Phuttamonthon to participate in the project by creating new experiences, exchanging knowledge, and sharing skills required for community work. The project was conducted through a creative working process with the participation of children and youths from the three sub-districts. The participants were composed of 60 children and youths, nine community leaders and six local wisdom gurus. They were divided into six main groups as working teams and finally produced six pieces of creative media as research outputs which well-reflected cultural diversity in their communities. The details of the research process are as follows:

Research Project Results

- According to the survey of cultural diversity in Amphoe Phuttamonthon, Nakhon Pathom based on document reviews, interviews and focus group discussions of local wisdom gurus, community leaders and academics who had experiences in working with the community in Amphoe Phuttamonthon, it was found that cultural diversity of Amphoe Phuttamonthon can be divided into 7 types as described below:
 - 1) Arts and culture along with local wisdom – tacit knowledge of artists who were songmasters and local wisdom gurus. These people were competent since they inherited and passed on the knowledge of arts, culture and local wisdom. Besides, they were also accepted by the community and organizations. Concurrently, arts and culture, newly invented by advanced technology and modernity in Bangkok,

disseminated to this local area and were absorbed into the local people's way of life.

- 2) Local history – stories, legends and important historical events, especially those in relation to the royal family and geographical landscapes with various canals flowing through the local area. While local history functioned as a tool of reinforcing and informing the collective consciousness of local people, new history was also created by new-comers to the community, cultural dissemination, and current, modern-era events. This is reflected in the cultural diversity of Amphoe Phuttamonthon.
- 3) Traditions - traditions related to Buddhism and those invented as a spiritual anchor for the people in Amphoe Phuttamonthon, such as the tradition called 'Tak Baad Thorng Nam' in which people offer food to Buddhist monks on boats during Loy Kratong festival.
- 4) Occupations – rice farming, lotus farming, boat building and orchid breeding were main and original occupations of local people living in the area with the natural environmental settings. However, there were new emerging occupations resulting from economic growth and expansion of the community in Amphoe Phuttamonthon. This has generated employment and new jobs so that work is no longer limited to the typical types of occupations.
- 5) People – the old timers were the original residents and lived in the community since it was established. Since then, new-comers have arrived from different cultural backgrounds, which has had various effects, such as increased fertility in the community, productivity growth, land sharing, and the emergence of organizations. These positive factors have attracted continuous migration to Amphoe Phuttamonthon.
- 6) Religion and beliefs – Amphoe Phuttamonthon is considered as a center of Buddhism due to the Phuttamonthon Buddhist site which is located in the proximity of the community. There are also other religious groups living in the area including Muslims and Christians, who have places for worship nearby.

- 7) Food – the contemporary cuisine which is evident demonstrates novelty and conforms to the people’s tastes and modern way of life together with traditional dishes, such as Mu-Hong or stewed duck, which are typical of Phuttamonthon cuisine.
- The process of strengthening community participation in developing children and youths’ learning potentials with respect to cultural diversity consisted of the following activities:
 - A forum on “Integration and creation of cultural learning with participatory process: reflecting experiences of the community and suggestions for developing learning activities” was set up. All parties including children and youths, community leaders, representatives of organizations in Amphoe Phuttamonthon, as well as academicians, participated in the activity. The aim of this activity was to examine knowledge and understanding of cultural issues and cultural diversity, and to stimulate people’s interest by inviting and selecting children, youths and local leaders to participate in the project.
 - A forum for the children, youths and local leaders who participated in the project was organized in order to review and clarify its objectives, aims, and benefits. In addition, there was a presentation regarding knowledge of cultural diversity within the local context. This event also allowed the community to participate directly in the project process by co-designing and planning activities for reinforcing cultural diversity. Children and youths had an opportunity to produce creative documentary media on their own.
 - An activity for enhancing learning skills in producing media and creative documentary was arranged. It was a fieldwork activity with the great support of local people in the community. It aimed to train the children and youths to work in their own community according to their interests. The value of cultural diversity as capital formed the philosophical basis was used as a basis for activities. The focus was on learning through experience and taking practical action by themselves, for example, encouraging children and youths

to question and discuss issues based on their interest and understanding of the content, stimulating their enthusiasm for learning within a local cultural context, promoting a willingness to create new knowledge and disseminate that knowledge to public.

- Activities for directing, monitoring and strengthening the learning process for developing skills in creative documentary media production for children and youths were implemented. Knowledge of cultural diversity was also fostered with an emphasis on issues related to the interests of the children and youths in familiar contexts. During the process implementation, they were not only supported by academic experts and the team of researchers as their advisors, but also by local wisdom gurus and members of the local community. The involvement these people led to the achievement of the project's objectives. The successful outcome of the project was demonstrated through the creative documentary media produced by children and youths which reflected their knowledge and understanding of cultural diversity. This success resulted from the participation of numerous people in the community, including community leaders, local wisdoms gurus and other participants who played an important role in developing the skills of the children and youths and providing them with the necessary knowledge.
- A showcase forum of children and youths' media was organised as a means of furthering and magnifying the outcomes of the project. It served as a stage of presenting the creative documentary media produced by the children and youths to the community. Local people in the community were invited to participate in the activity, as well as community leaders, chiefs of related local organizations, other groups of non-participant children and youths from different area, and other interested persons. Such a forum is especially beneficial for the community as a whole in terms of exchanging valuable knowledge which will undoubtedly reap considerable rewards in the future.

- Lessons-learned activity was conducted during post-implementation of the learning process in order to collect and process the knowledge outcome, as well as understanding of cultural diversity. The participants of this activity included children and youths, community leaders, and key persons among teachers who acted as mentors and participated in the project from the beginning to the very end.
- The project also facilitated the following of tools and knowledge for strengthening potentials for learning about cultural diversity in terms of location-based learning. The research results had the following favourable outcomes: 1) it demonstrated that the research location was a culturally diverse area; 2) suitable tools for children and youths' learning were developed 3) the community became involved in the process of stimulating children and youths' learning, and 4) children and youths earned the requisite qualifications for them to participate successfully in the project. Collectively, these factors were crucial and should be considered essential prerequisites for conducting similar projects or activities for developing children and youths' learning skills for knowledge and appreciation of cultural diversity.

Impact of the project implementation

- There was an emergence of an alternative means to enhance children and youths' knowledge with no educational framework restrictions limited to a particular pattern. Children and youths were able to co-create knowledge content regarding cultural diversity in their own community in a lively manner with the knowledge gained and skills developed which were guided by the experts and the team of researchers. This also resulted from their participation in the community-based learning, along with discussions with people in their community. Consequently, they applied all resources as materials for creating their works. This demonstrated their ability to learn independently from stories, experiences and local data.
- Children and youths created new roles for themselves which shifted from being students to becoming community practitioners through activities. They had opportunities to specify topics, design and plan activities, assign roles to group members, and solve immediate problems to achieve project goals. The project implementation was beneficial by instilling their positive attitudes towards the learning process, especially with regard to local information and cultural diversity. Moreover, the project not only stimulated the children's curiosity and encouraged them to ask questions, but it also helped develop their ability to adapt themselves and behave in a respectful manner when meeting adults. As a result, the project created memories for them and fulfilled their need to participate in community activities.
- Children and youths were given an opportunity to act as community spokespersons who presented the knowledge content selected and created by themselves from their own experiences, to the society at large. This should prove to be a motivating force for them to further and expand the project, as well as to reinforce their skills and understanding for continuous learning from their surroundings. In addition, children were encouraged to appreciate the

knowledge and the learning process and the importance of keeping up with changes occurring inside and outside their community.

- The roles of community leaders and teachers were changed. They became mentors offering advice and care to the children and youths in order to effectively execute the group tasks during in the fieldwork. This had a great impact on their learning about the working process and the content knowledge gained from the project participation. Accordingly, they now have the capacity to further develop and adapt the knowledge based on their expertise in order to create a variety of knowledge transfer processes to children and youths by themselves without the need for monitoring by the researchers. This resulted from their crucial capital of being close to children and youths, community, and local culture.
- The learning process emerging from this project differs similarity from the learning process relied on previously. It was a shift from the common pattern learning process in which children were required to study and memorize irrelevant information, to a process whereby children became learners of their self-created content. Actually, this process could support children's learning in various ways together with other learning processes since they had the same objective of educational development. However, this learning process emphasized the means by which children learned deeply about themselves by themselves, which will lead to the development of academic strengths and a sense of community.

Recommendations

- To drive the research project most effectively, the participation of community 'insiders' should be made a part of the process from the beginning to the end. Accordingly, this will strengthen and cultivate knowledge and an understanding of information, process, and procedures of the project for the people in the community. This will lead to the development and expansion of the project constructed by the

community themselves. For example, in terms of activity design, children and youths participate in the stages of design and planning in order that they can carry out the project based on their true passion and desire.

- With regard to encouragement, support, and further coordination of the project, this should be facilitated concretely by the community and local administrative organizations since they can provide essential support such as finance and human resources. They can also access supplementary elements or important mechanisms which can determine local policies in various directions, especially towards the development of local community culture, which is the heart of community development from a community base.
- Creative media should be used to stimulate the interest of children and youths or prospective project participants. Furthermore, the role of a powerful mass media should be emphasized and used to help in raise the awareness of the public since they can produce content in various formats and tap into the perceptions of society at large. Mass media should present content of activities or high-quality projects which are beneficial to society. Therefore, mass media can serve as a catalyst for change which creates a wisdom-oriented society in which people can express true love, understanding and respect for human rights and cultural diversity.

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ได้แก่ 1) สำรวจสภาพความหลากหลายทางวัฒนธรรมในเขตพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 2) เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน และ 3) สร้างองค์ความรู้และเครื่องมือในการทำงานด้านวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชนในท้องถิ่น โดยการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผสมกับการปฏิบัติการแบบชุมชนมีส่วนร่วม ได้แก่ การทบทวนเอกสาร การเข้าพื้นที่สัมภาษณ์ สันทนากลุ่มย่อย การจัดเวทีประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อนำเสนอและแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ และการนำกิจกรรมมาใช้เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงสำหรับเด็กและเยาวชนในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยมีกลุ่มประชากรในการดำเนินการวิจัย ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน แกนนำชุมชน ครู เด็กและเยาวชน รวมจำนวน 75 คน รวมทั้งองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม จำนวน 3 แห่งในการเข้าร่วมดำเนินงานโครงการวิจัย

ผลจากการดำเนินการวิจัยพบว่า (1) อำเภอพุทธมณฑลมีสภาพความหลากหลายทางวัฒนธรรมแบ่งออกเป็น 7 ประเภท ได้แก่ 1) วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น 3) ประเพณี 4) อาชีพ 5) ผู้คน 6) ศาสนาและความเชื่อ และ 7) อาหาร (2) ด้านการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน โครงการได้นำกิจกรรมการผลิตสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์มาใช้เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดและสนับสนุนตลอดทุกกิจกรรม กระทั่งได้สื่อสารคดี จำนวน 6 เรื่อง ตามความสนใจและความต้องการของเด็กและเยาวชน และ (3) องค์ความรู้และเครื่องมือที่ได้ในการทำงานด้านวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ 1) ความหลากหลายของพื้นที่ 2) เครื่องมือที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน 3) ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน และ 4) คุณสมบัติที่เหมาะสมและความพร้อมของเด็กและเยาวชน ซึ่งการดำเนินงานวิจัยนี้จะได้นำไปสู่การเสริมสร้างภูมิความรู้ความเข้าใจในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้กับเด็กและเยาวชน ให้สามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุขภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสังคมวัฒนธรรมอย่างรู้เท่าทัน บนพื้นฐานของความเท่าเทียมภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างคู่ขนานกันไป

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมของชุมชน การจัดการเรียนรู้ เด็กและเยาวชน ความหลากหลายทางวัฒนธรรม

Abstract

The objectives of this research project were: 1) to survey cultural diversity in Amphoe Phuttamonthon, Nakhon Pathom Province, 2) to strengthen community participation in developing learning skills for appreciating cultural diversity in children and youths and 3) to construct knowledge and tools for working on cultures with community participation in order to develop children and youths' potentials. In conducting this project qualitative method were used together with community-based activities including document review, interviews local participation, group discussions, and the setting up of a forum for workshop meetings to present and exchange knowledge, and demonstrate activities for children and youths to learn through experience about cultural diversity. The participants in this research included local wisdom gurus, teachers, children and youths numbering 75 in total, as well as the involvement of three local administrations in Amphoe Phuttamonthon, Nakhon Pathom province.

According to the research results, it was found that: (1) There is cultural diversity in Amphoe Phuttamonthon which can be divided into 7 types, namely. (i) culture and local wisdom (ii) local history (iii) traditions (iv) occupations (v) people (vi) religion and beliefs and (vii) food; (2) In terms of strengthening community participation, it is to develop children and youths' learning potentials with respect to cultural diversity. The project has identified activities for using creative documentary media as a tool to support the learning process by allowing the community to be a part of the thinking process at every stage of procedure to the point that they were able to create six documentaries according to their interests and passion; (3) Knowledge and know-how developed from working towards building an appreciation of culture with community participation; i) the diversity in the research location ii) the tools suitable for children and youths' learning, iii) community involvement in developing children's learning skills iv) appropriate qualifications and preparedness of the children and youths. This research has led to the reinforcement of knowledge and understanding about cultural diversity such that the children will be able to live their lives peacefully in the midst of diversity and be able to adapt to new cultural changes based on equity within the community.

Keyword: Community Participation, Learning Arrangement, Children and Youths, Cultural Diversity

สารบัญ

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	A
Executive Summary	G
บทคัดย่อ	P
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของโครงการ	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	2
1.3.1 พื้นที่ศึกษา	2
1.3.2 ประชากร	2
1.3.3 เนื้อหาที่ศึกษา	2
1.4 นิยามศัพท์	3
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
1.6 กรอบแนวคิดการวิจัย	4
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม	5
2.1 แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในงานวิจัย	5
2.1.1 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research หรือ PAR)	5
2.1.2 การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (Experiential learning)	9
2.1.3 แนวคิดทฤษฎีเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม	11
2.2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับศิลปวัฒนธรรมชุมชนอำเภอพุทธมณฑล	17
บทที่ 3 วิธีการดำเนินงานวิจัย	20
3.1 การสืบค้นและการรวบรวมข้อมูล	20
3.1.1 ข้อมูลพื้นฐานของอำเภอพุทธมณฑล	20
3.1.2 ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของอำเภอพุทธมณฑล	20
3.1.3 ข้อมูลการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่	21
3.2 การกำหนดและเตรียมพื้นที่	21
3.2.1 พิจารณาแกนนำและผู้เข้าร่วมโครงการ	22

3.2.2 สร้างความเข้าใจในการดำเนินงานโครงการ	23
3.2.3 เสริมความรู้ในประเด็นที่เกี่ยวข้อง	26
3.3 การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง	26
3.3.1 เด็กและเยาวชน	26
3.3.2 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำงานในชุมชน	31
3.4 การพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชน	32
3.4.1 เสริมความรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้กับเด็กและเยาวชน	32
3.4.2 เสริมความรู้และทักษะการผลิตความรู้ด้วยสื่อสารคดี	34
3.4.3 เด็กและเยาวชนปฏิบัติการผลิตและเผยแพร่สื่อสารคดี	34
3.4.4 เด็กและเยาวชนแลกเปลี่ยนเรียนรู้	35
3.5 การคืนความรู้สู่ชุมชน	35
3.6 การวิเคราะห์และประมวลความรู้	35
3.6.1 การถอดบทเรียน	35
3.6.2 การวิเคราะห์ข้อมูล	36
3.7 แผนการดำเนินงาน	37
บทที่ 4 ผลการวิจัย	38
4.1 ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล	38
4.2 ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม	42
4.2.1 ประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล	42
4.2.2 วิถีวัฒนธรรมของอำเภอพุทธมณฑล	50
4.3 การพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนโดยชุมชนมีส่วนร่วม	78
4.3.1 เด็กและเยาวชนมีความรู้ความเข้าใจเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม	78
4.3.2 เด็กและเยาวชนมีความรู้ความเข้าใจเรื่องสื่อสารคดีและผลิตสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์	87
4.4 องค์ความรู้และเครื่องมือในการทำงานด้านศิลปวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชนในท้องถิ่น	118
4.4.1 พื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม	119
4.4.2 เครื่องมือที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน	119
4.4.3 ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้เด็กและเยาวชน	123

4.4.4 คุณสมบัติที่เหมาะสมและความพร้อมของเด็กและเยาวชน	131
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	134
5.1 สรุปผลการศึกษา	134
5.1.1 สภาพความหลากหลายทางวัฒนธรรมในเขตพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม	135
5.1.2 เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน	137
5.1.3 องค์ความรู้และเครื่องมือในการทำงานด้านวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม ของชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชนในท้องถิ่น	142
5.2 อภิปรายผลการศึกษา	143
5.3 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย	145
5.3.1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย	145
5.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป	146
บรรณานุกรม	147
ภาคผนวก	151

สารบัญตาราง

ตารางที่ 3.1 แสดงแผนการดำเนินงาน	39
ตารางที่ 4.1 แสดงสรุปการมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนงานการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนโดยชุมชนมีส่วนร่วม	125

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของโครงการ

สังคมปัจจุบันได้ก้าวเข้าสู่ความเป็นสังคมแบบพหุวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรมโดยจะเห็นได้จากความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคม อาทิ ความแตกต่างหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา รสนิยม เพศวิถี การดำเนินชีวิต และวัฒนธรรมอีกหลากหลายชนิดที่ล้วนเป็นความต่างทางวัฒนธรรมซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้เกิดขึ้นสืบเนื่องมาโดยตลอดและจุดเปลี่ยนที่สำคัญในการกระตุ้นให้เกิดความเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับส่วนต่างๆของสังคม ได้เกิดขึ้นจากแรงกระตุ้นของระบบโลกาภิวัตน์

ด้วยมูลเหตุและปัจจัยที่ส่งผลกระทบให้เกิดความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมน้อยใหญ่จึงนำมาซึ่งปัญหาในเรื่องของความต่างทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากการเคลื่อนย้ายของผู้คนและวัฒนธรรมโดยเฉพาะในที่นี่คือวัฒนธรรมชุมชนที่ส่งผลกลายเป็นปัญหาของความต่างและช่องว่างระหว่างวัฒนธรรมของคนเก่าและคนใหม่ ระบบความคิดเก่าและระบบความคิดใหม่ กระทั่งลูกกลายกลายเป็นปัญหาทางสังคมที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้งและไม่เข้าใจถึงความต่างทางวัฒนธรรม อันนำไปถึงการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการต่างๆทั้งในเชิงบวกเชิงลบจนกลายเป็นความขัดแย้งในหลากหลายเหตุการณ์ที่ปรากฏอยู่ในสังคมซึ่งเกิดขึ้นมาจากความไม่เข้าใจความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม

อำเภอพุทธมณฑลจังหวัดนครปฐมเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ถือเป็นพื้นที่ตัวอย่างของการได้รับอิทธิพลจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่ได้ชักนำให้ผู้คนและความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีได้แพร่กระจายเข้าสู่ชุมชนอย่างรวดเร็วส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงรูปธรรมและนามธรรม เช่น การเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ วิธีการดำเนินชีวิต การขยายตัวของอาคารบ้านเรือน และสิ่งปลูกสร้างทั้งภาครัฐและเอกชน การเข้ามาของคนต่างถิ่น ค่านิยม รสนิยม ความคิด และทัศนคติ ฯลฯ ซึ่งในขณะที่เดียวกันคนดั้งเดิมในชุมชนก็ยังคงดำเนินชีวิตบนพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่ตนเองเคยกระทำและสืบทอดกันมา บางส่วนก็ได้ปรับประยุกต์เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับสภาพสังคมใหม่หรือบางส่วนก็ได้นำรูปแบบวิธีการดำเนินชีวิตรูปแบบใหม่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการใช้ชีวิตในปัจจุบันทั้งที่รู้เท่าทันและบางส่วนก็ได้ตั้งคำถามหรือคัดกรองจึงส่งผลให้เกิดทั้งการนำไปสู่การใช้ประโยชน์และโทษจากความไม่เข้าใจความต่างทางวัฒนธรรมของคนอื่นและความแปลกใหม่ทางวัฒนธรรม ดังนั้นกระบวนการในการเสริมสร้างความเข้าใจในความต่างทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายจึงถือเป็นหัวใจสำคัญในการที่จะจรรโลงให้ผู้คนเกิดภูมิความรู้ความเข้าใจ ในความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมที่อุดมอยู่ในชุมชนและสามารถขับเคลื่อนไปด้วยกันได้อย่างเท่าเทียมและเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง ที่อยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจในความแตกต่าง อันจะนำไปสู่การขยายผลต่อยอดและทำให้เกิดความสุขและสันติของผู้คนและสังคมบนโลกแห่งความขัดแย้งในปัจจุบัน

ด้วยความจำเป็นที่จะต้องมีการเตรียมความพร้อมของพลเมืองในสังคมระดับต่างๆ โดยเฉพาะในที่นี่คือ ระดับชุมชนท้องถิ่นที่จะต้องเป็นฝ่ายลูกคืบเพื่อปะทะกับการผลิตซ้ำของ

ภาพลักษณ์แห่งความแตกต่างและขัดแย้งของผู้คนในสังคมต่างๆ ทั่วทุกมุมโลกที่ได้ใช้ความแตกต่างทางวัฒนธรรมภาษาความเชื่อค่านิยมและแบบแผนในการดำเนินชีวิตของผู้คนที่แตกต่างกันมาเป็นเครื่องมือดังที่พบได้ในระบบสื่อสารและปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นอยู่เป็นประจำในการนี้โครงการวิจัยจึงเล็งเห็นถึงพลังอันเข้มแข็งที่ควรเกิดขึ้นจากรากฐานของคนในชุมชน ที่จะเป็นตัวผลักดันให้เกิดกระบวนการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมของตนเอง ด้วยการเสริมสร้างศักยภาพการเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชนในชุมชนที่จะเป็นตัวแปรสำคัญในการกำหนดทิศทางของสังคมในอนาคต โดยการเอื้ออำนวยความรู้ด้านวิชาการและหนุนเสริมให้กับเด็กและเยาวชน และมีชุมชนให้การสนับสนุนเพื่อที่จะสร้างเด็กและเยาวชนให้เกิดความตระหนักถึงคุณค่าของทุนทางวัฒนธรรมในชุมชนที่กำลังเกิดการเปลี่ยนแปลง เสริมความรู้ความเข้าใจถึงความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมที่กำลังเกิดขึ้นในชุมชน กระทั่งนำไปสู่การเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างแท้จริงภายใต้การขับเคลื่อนโดยเด็ก เยาวชน และแกนนำชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์

1.2.1 เพื่อสำรวจสภาพความหลากหลายทางวัฒนธรรมในเขตพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม

1.2.2 เพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน

1.2.3 เพื่อสร้างองค์ความรู้และเครื่องมือในการทำงานด้านวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชนในท้องถิ่น

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

1.3.1 พื้นที่ศึกษา

ครอบคลุมพื้นที่ทั้ง 3 ตำบลของอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ได้แก่ ตำบลคลองโยง ตำบลศาลายา และตำบลมหาสวัสดิ์

1.3.2 ประชากร

เด็กและเยาวชนในพื้นที่ทั้ง 3 ตำบลเป็นประชากรและกลุ่มตัวอย่างหลักในการวิจัย โดยมีคนในชุมชนผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาด้านวัฒนธรรมในชุมชนเป็นกลุ่มแกนนำที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนโครงการหรือการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เป็นกลุ่มตัวอย่างรอง ได้แก่ 1) ศิลปินพื้นบ้านและปราชญ์ชุมชน 2) ผู้นำชุมชน 3) ผู้นำท้องถิ่น 4) ครูในสถานศึกษา

1.3.3 เนื้อหาที่ศึกษา

เนื้อหาที่ศึกษาครอบคลุม ความหลากหลายของพื้นที่พุทธมณฑลการพัฒนาการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนและการสร้างองค์ความรู้และเครื่องมือในการทำงานด้านวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

1.4 นิยามศัพท์

ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในอำเภอพุทธมณฑล หมายถึง วัฒนธรรมดั้งเดิมที่เกิดขึ้นจากคนในพื้นที่และวัฒนธรรมใหม่ที่เกิดขึ้นจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในอำเภอพุทธมณฑล

พหุวัฒนธรรม หมายถึง ความแตกต่างในเรื่องของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ เชื้อชาติ ภาษา ศาสนา ลัทธิความเชื่อ ชีวิตความเป็นอยู่ เพศวิถี การดำเนินชีวิต รสนิยม ที่ล้วนเป็นความแตกต่างทางวัฒนธรรมซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียม และความเสมอภาค

การจัดการเรียนรู้ หมายถึง ขั้นตอนและวิธีการในการทำให้กลุ่มเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมการดำเนินงานโครงการได้เกิดประสบการณ์ใหม่ที่มีผลให้เด็กและเยาวชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกันจากประสบการณ์ผ่านกิจกรรมที่โครงการวางแผนออกแบบและจัดกิจกรรมนำไปสู่การทำให้เด็กและเยาวชนรู้จักตนเองรู้จักความหลากหลายทางวัฒนธรรมรู้จักปัญหาและสถานการณ์ของสังคมและเกิดภูมิความรู้ในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมทั้งในชุมชนของตนเองและสังคมโดยรวม

การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชน แกนนำชุมชน หรือสมาชิกในชุมชนที่ได้ร่วมกันดำเนินการในกระบวนการวิจัยโดยในการดำเนินการนั้นมีลักษณะของกระบวนการมีส่วนร่วม มีขั้นตอนที่มุ่งหมายจะให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้และทัศนคติจากการสร้างความสัมพันธ์ของทุกฝ่ายที่เข้าร่วมโครงการ ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายกันไปตามกิจกรรมที่โครงการดำเนินการ

เด็กและเยาวชน หมายถึง กลุ่มเด็กและเยาวชนที่มีอายุตั้งแต่ ช่วงอายุ 9-18 ปี ทั้งชายและหญิง ที่อยู่ในพื้นที่ 3 ตำบลของอำเภอพุทธมณฑล

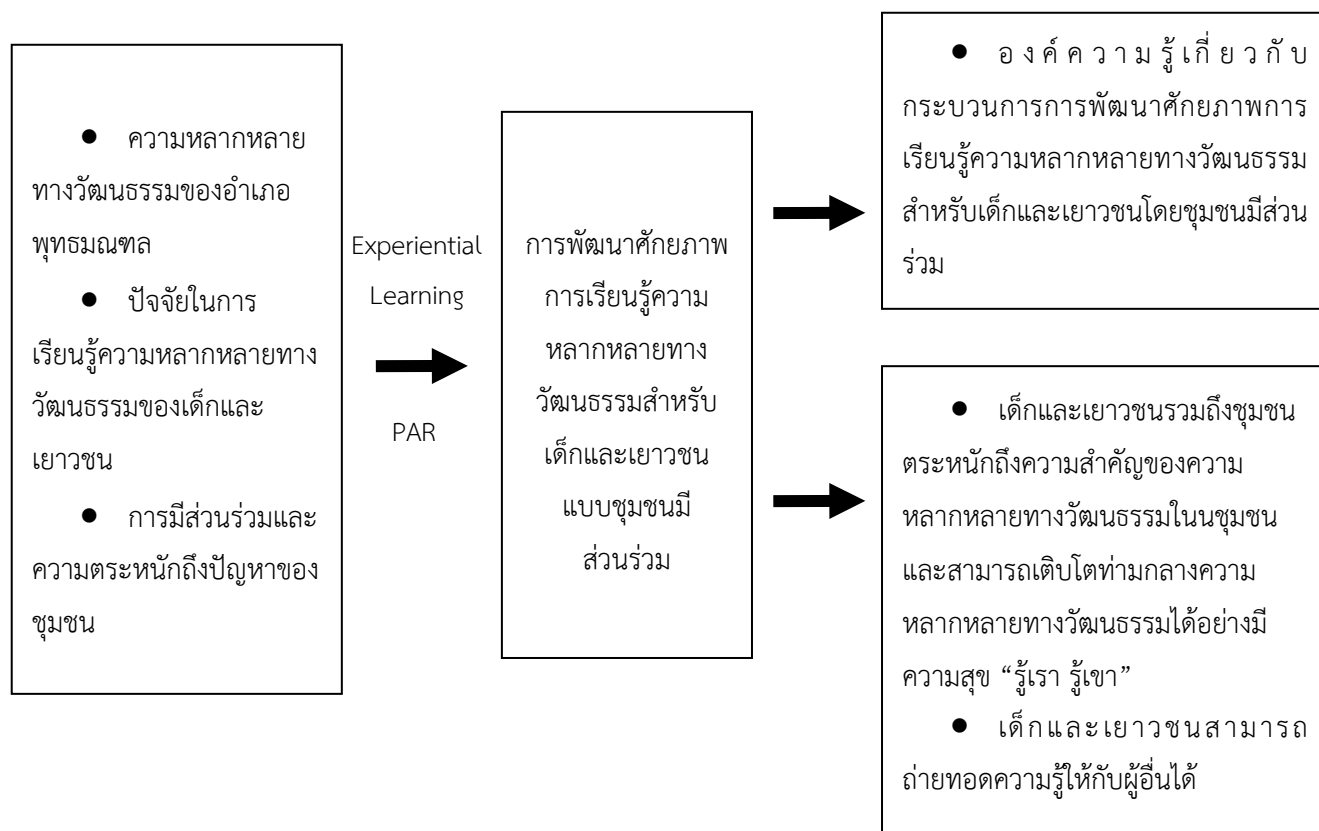
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1.5.1 เกิดการพัฒนาความรู้กระบวนการทำงานด้านวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของเด็กและเยาวชนในท้องถิ่น และอาจนำไปสู่การต่อยอดองค์ความรู้ในภายหลัง

1.5.2 เด็กและเยาวชนสามารถเติบโตท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้อย่างมีความสุข

1.5.3 ชุมชนเกิดความตระหนักถึงการทำงานอย่างมีส่วนร่วม เพื่ออนุรักษ์และสืบทอดองค์ความรู้ในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชุมชน

1.6 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 2

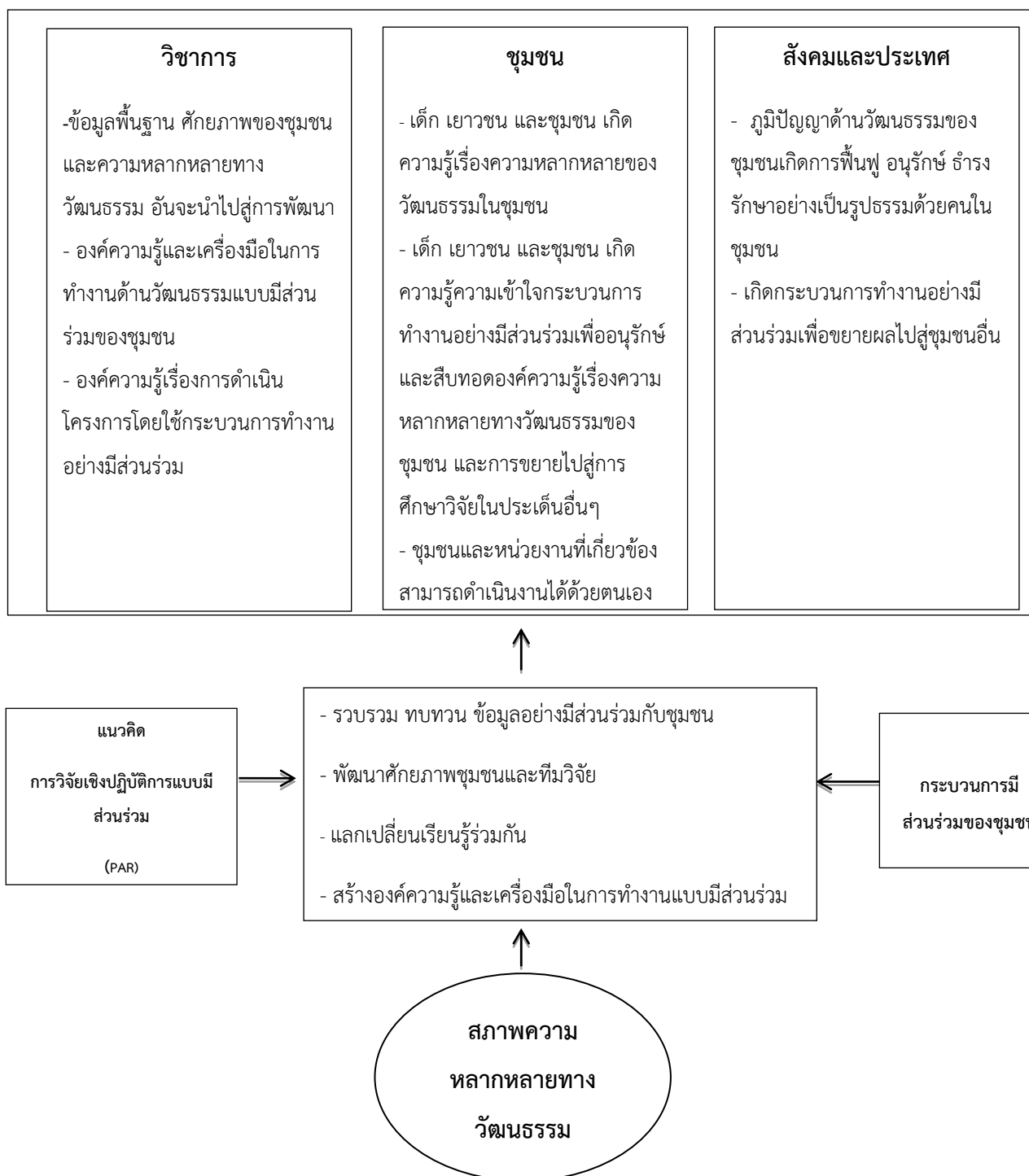
ทบทวนวรรณกรรม

2.1 แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในงานวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างศักยภาพเด็กเยาวชนบนฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ เด็ก เยาวชน แกนนำชุมชน องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น และผู้คนในชุมชนในพื้นที่เขตอำเภอพุทธมณฑล ได้แก่ ตำบลมหาสวัสดิ์ ตำบลศาลายา และตำบลคลองโยง โดยที่ผู้เข้าร่วมดำเนินงานโครงการจะมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ ระหว่างดำเนินงานโครงการ และกระทั่งสิ้นสุดโครงการ โดยได้นำแนวคิดและทฤษฎีมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและดำเนินงานโครงการวิจัย ดังนี้

2.1.1 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research หรือ PAR)

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มุ่งเน้นศึกษาต้นทุนความหลากหลายทางวัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑลร่วมกับชุมชน และการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการทำงานร่วมกัน เพื่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ที่จะส่งผลให้เกิดการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน ตลอดทั้งการศึกษาและสังเคราะห์กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการสร้างองค์ความรู้และเครื่องมือในการทำงานด้านวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชน

โดยใช้กระบวนการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Research) และเทคนิคการวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) พอสรุปได้ดังนี้

1) ความหมายและความสำคัญของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชน (PAR) ครอบคลุมการสร้างโอกาสที่เอื้อให้สมาชิกทุกคนของชุมชนและสังคมได้ร่วมกิจกรรม ซึ่งมีอิทธิพลต่อกระบวนการพัฒนา และเอื้อให้ประชาชนจะได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน ปารีชาติ สถาปิตานนท์และคณะ (2552) และคณะ ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมไว้ว่าการที่ประชาชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากรตลอดจนปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีพทาง เศรษฐกิจและสังคม การมีส่วนร่วมในความหมายนี้จึงเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวทางการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนพัฒนาการรับรู้ สติปัญญาและความสามารถในการตัดสินใจ กำหนดชีวิตด้วยตนเอง

นิตยา สุวรรณศรี และคณะ (2554) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมคือความร่วมมือของโรงเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน โดยกำหนดจุดมุ่งหมายของการทำงานร่วมกันคิด การร่วมกันวางแผน การร่วมดำเนินงาน ปฏิบัติ การร่วมมือ การพบปัญหา หรือเผชิญอุปสรรค พร้อมทั้งแก้ไขให้ลุล่วง การร่วมมือกันพบความสำเร็จ และการร่วมกันชื่นชมยินดีภาคภูมิใจความสำเร็จ เช่นเดียวกับที่ Mary Law & Other (2007) ได้กล่าวถึงการพัฒนาเด็กการมีส่วนร่วมเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งทั้งด้านสุขภาพเด็ก การเป็นอยู่ที่ดี เด็กที่เรียนรู้ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมจะสามารถสื่อสารสร้างมิตรภาพ และสามารถพัฒนาทักษะ และสมรรถภาพโดยผ่านการมีส่วนร่วมของบ้านและชุมชน

จากความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้สรุปว่ากระบวนการทางสังคม โดยการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา โดยการร่วมค้นหาปัญหา ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมติดตามและประเมินผล โดยการใช้ทรัพยากร และเทคโนโลยีในท้องถิ่นในการดำเนินการร่วมกับความคิดสร้างสรรค์ และความชำนาญของประชาชนในท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพ ทั้งทางเศรษฐกิจ และสังคมซึ่งต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชน

2) กระบวนการหรือขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน

ปารีชาติ วลัยเสถียรและคณะ (2543) การมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเป็นการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดโครงการได้แก่ การร่วมค้นหาปัญหา การวางแผนการตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการการติดตามผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการโดยโครงการจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

Cohen & Uphof (1980) อธิบายถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 แบบ ได้แก่

1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) คือการกำหนดความต้องการและจัดลำดับความสำคัญ โดยประชากรที่เกี่ยวข้องการตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น ช่วงดำเนินการวางแผนและช่วงการปฏิบัติตามแผนที่ได้กำหนดไว้

2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Implementation) คือการที่ประชาชนร่วมดำเนินงาน การสนับสนุนทรัพยากร การประสานงาน การประสานความร่วมมือ และการขอความช่วยเหลือ

3) การมีส่วนร่วมเพื่อรับผลประโยชน์ (Benefits) คือการกระจายผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและคุณภาพ รวมทั้งผลประโยชน์ในทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของการดำเนินงาน

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) คือ ความเห็นความชอบและความคาดหวังเพื่อให้ทราบถึงปัญหา อุปสรรค และแนวทางแก้ไข

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ขั้นตอนการมีส่วนร่วม มีดังต่อไปนี้

1. การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการค้นหาปัญหา พิจารณาถึงสาเหตุของปัญหา รวมถึงการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา ข้อมูลเบื้องต้นที่นำมาพิจารณามาจากการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้ถึงสภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

2. การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการวางแผน โดยจะมีการรวมกลุ่มอภิปราย แสดงความคิดเห็น ในการกำหนดเป้าหมาย วิธีการ แนวทางการดำเนินการและทรัพยากรที่ต้องใช้

3. การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการดำเนินการพัฒนา โดยการสนับสนุนด้านทรัพยากรหรือ การเข้าร่วมบริหารงาน การใช้ทรัพยากร และการประสานความร่วมมือ

4. การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา การนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งทางด้านวัตถุ และจิตใจ ซึ่งจะต้องอยู่บนพื้นฐานความเท่าเทียมกันของบุคคล และสังคม

5. การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการประเมินผลของการพัฒนา การหาปัญหา และอุปสรรคต่าง ๆ เพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ทันที อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการพัฒนาต่อไป

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นรูปแบบของการวิจัยซึ่งประกอบด้วย กระบวนการค้นคว้าทางสังคม (Social Investigation) การให้การศึกษา (Education) และการ

กระทำหรือการปฏิบัติการ (Action) เพื่อให้กลุ่มคนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการสร้างความรู้ความเข้าใจกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่ รวมทั้งเปิดพื้นที่เรียนรู้และร่วมแก้ปัญหาพร้อมกันระหว่างหลายฝ่าย อันเป็นการสร้างความรู้ให้กับสังคมได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งพันธุทิพย์ รามสูต (2545) ได้อธิบายไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีหลักการสำคัญที่ให้ความเคารพต่อภูมิปัญญาของชาวบ้าน และวัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนระบบการสร้างความรู้ โดยประกอบด้วย 1) ปรับปรุงความสามารถและพัฒนาศักยภาพของชาวบ้าน ด้วยการส่งเสริมยกระดับนักศึกษาและพัฒนาความเชื่อมั่นให้เกิดการวิเคราะห์สถานการณ์ของเค้าเอง ซึ่งเป็นการนำศักยภาพเหล่านี้มาใช้ประโยชน์ 2) ให้ความรู้ที่เหมาะสมแก่ชาวบ้าน ตลอดจนมีการนำไปใช้อย่างเหมาะสม 3) สนใจปรีทศน์ของชาวบ้าน โดยการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะช่วยเปิดเผยให้เห็นคำถามที่ตรงกับประเด็นปัญหา 4) การปลดปล่อยแนวความคิดเพื่อให้ชาวบ้านสามารถมองความคิดเห็นของตนเองได้อย่างเสรี มองสภาพการณ์และปัญหาของตนเอง วิเคราะห์วิจารณ์ ตรวจสอบข้อเท็จจริงต่างๆ ที่เกิดขึ้น

การมีส่วนร่วมของชุมชนมีความสำคัญยิ่งฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนกว้างมากขึ้นทำให้สามารถสนับสนุนการทำงานได้มากยิ่งขึ้น การนำหลักกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนมาส่งเสริมกลุ่มเด็กและเยาวชนสามารถที่จะระดมความคิดเห็นคือการคิดค้นและวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน การเสริมสร้างทักษะชีวิตให้กับเด็กและเยาวชนโดยการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ซึ่งชุมชนมีส่วนช่วยเสริมทักษะชีวิตด้านประสบการณ์ และเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ส่งผลให้เด็กและเยาวชนเชื่อมโยงทักษะชีวิตให้สามารถพัฒนาตนเองกับชีวิตจริงอย่างมีคุณค่าและดำรงตนในสังคมได้อย่างมีความสุข (อนงค์รัตน์ รินแสงปิ่น, 2558)

2.1.2 การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (Experiential Learning)

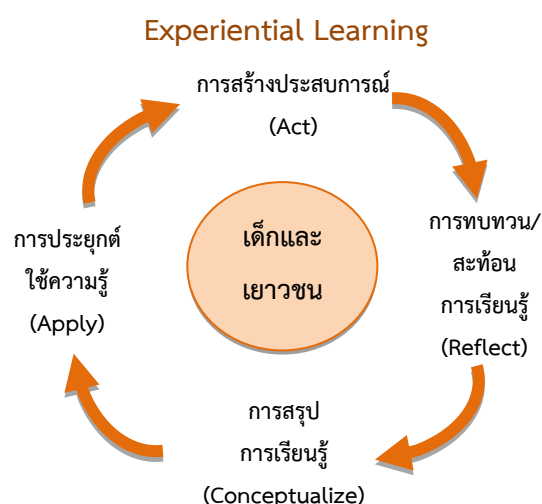
การเรียนรู้แบบเน้นประสบการณ์ (Experiential Learning) หมายถึงการเรียนรู้จากประสบการณ์หรือการเรียนรู้โดยการลงมือทำตั้งประสบการณ์เดิมจากตัวนักเรียนแล้วนักเรียนได้รับการกระตุ้นให้สะท้อนแนวคิดจากประสบการณ์ที่ได้รับใหม่เพื่อพัฒนาความรู้ความคิดใหม่รวมทั้งทักษะและเจตคติใหม่ต่างจากการเรียนรู้รูปแบบเดิมที่ผู้สอนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้กำหนดและถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียน (กิ่งแก้ว อาริรักษ์ และคณะ, 2548)

Jackson & MacIsaac (1994) กล่าวว่า การเรียนแบบประสบการณ์นี้ไม่ใช่เป็นการเสนอทฤษฎีการเรียนรู้โดยตรงแต่เป็นแนวทางการสอนที่เชื่อว่าการเรียนแบบประสบการณ์เป็นการเรียนที่เน้นกิจกรรมโดยผ่านประสบการณ์การเรียนรู้ที่เป็นจริง ซึ่งสิ่งนี้เป็นสิ่งสำคัญต่อทักษะการเรียนรู้ที่มีความหมายและการพัฒนามนุษย์การเรียนรู้แบบประสบการณ์ต้องอาศัยหลักของการสร้างความรู้

(Schema Theory) ซึ่งความรู้ที่นักเรียนได้ใช้ความรู้เดิมในการตีความจดจำและทบทวน ข้อมูลที่ได้รับใหม่แนวคิดของการเรียนแบบประสบการณ์จะเน้นการเข้าร่วมอย่างจริงจังกับการ ไตร่ตรองอย่างจริงจังของนักเรียนในกระบวนการเรียนรู้ซึ่งถือได้ว่าเป็นส่วนที่จะช่วยให้ นักเรียนประสบความสำเร็จในการเรียน ส่วน Gibbs (1987, cited in Fardouly, 1998)

Kolb (1984) ได้กล่าวว่า การเรียนรู้ในกระบวนการเรียนแบบประสบการณ์จะเกิดขึ้นต้อง อาศัยประสบการณ์ของทีมนักเรียนที่เป็นกระบวนการการเรียนรู้จะเป็นกระบวนการโดยที่ความรู้จะถูก สร้างขึ้นผ่านการเปลี่ยนแปลงของประสบการณ์โดยตรงของนักเรียน

การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ที่นำมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการ เป็นการเรียนรู้ที่สร้าง ประสบการณ์ และดึงประสบการณ์จากเด็กและเยาวชนที่ได้รับการกระตุ้นให้สะท้อนการเรียนรู้จาก ประสบการณ์ที่ได้รับใหม่ การเรียนรู้ที่เด็กและเยาวชนต้องมีส่วนร่วม โดยการเรียนรู้มีการเชื่อมโยงกับ สถานการณ์ในชีวิตจริง เพื่อนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจการพัฒนาความคิด รวมถึงทักษะและเจตคติที่ดี ในการอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

กระบวนการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (Experiential learning)

การสร้างประสบการณ์ (Act) เด็กและเยาวชนเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ๆ จากปราชญ์ชุมชน ผู้รู้และทีมวิจัยในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม การสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นใน ชุมชน เพื่อการสร้างความรู้ ประสบการณ์ โดยจะต้องเข้าใจถึงสำคัญของเรื่องที่กำลังเรียนรู้ และ ค้นหาความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงสิ่งที่กำลังเรียนรู้เข้ากับสถานการณ์ในชีวิตจริง ผ่านการทำกิจกรรมการ สื่อสารในรูปแบบต่างๆ (การพูด การเขียน การวาดรูป การแสดงบทบาทสมมติ การนำเสนอด้วยสื่อ ต่างๆ) ที่เอื้ออำนวยให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ “รู้เรา รู้เขา” และ สามารถอยู่ร่วมกับชุมชนได้อย่างมีความสุข

การทบทวน/สะท้อนการเรียนรู้ (Reflect) เด็กและเยาวชนร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (บันทึก/สรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้) เพื่อให้รู้ว่าสิ่งที่ได้เรียนรู้มีผลอย่างไรต่อตนเอง ได้อะไรจากการเรียนรู้ โดยเด็กและเยาวชนอธิบายเหตุผลตามความคิดของแต่ละคน

การสรุปการเรียนรู้ (Conceptualize) เด็กและเยาวชนสรุปองค์ความรู้ที่ได้ ผ่านการสื่อสารในรูปแบบต่างๆเพื่อการนำเสนอผลการเรียนรู้ เป็นต้น

การประยุกต์ใช้ความรู้ (Apply) เด็กและเยาวชนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปเชื่อมโยงกับการเรียน การดำเนินชีวิต และการนำความรู้ที่ได้ไปต่อยอดต่อไป

2.1.3 แนวคิดทฤษฎีเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม

ในแวดวงวิชาการโดยเฉพาะศาสตร์ทางด้านมานุษยวิทยาที่มีจุดมุ่งหมายในการทำความเข้าใจ วัฒนธรรมที่มีความแตกต่างหลากหลายในแต่ละสังคม และมักจะมองสังคมต่างๆ ของมนุษย์ว่ามีความแตกต่างกันเป็นปกติวิสัย ซึ่งฐานคิดดังกล่าวจะเหมาะสมกับการนำมาใช้ในการดำเนินงานโครงการเพื่อทะลายกรอบของชุดความคิดเรื่องวัฒนธรรมที่มีชุดของคำอธิบายเพียงชุดเดียว โดยเฉพาะที่ยึดติดอยู่ภายใต้กรอบของคำอธิบายจากสถาบันของรัฐ (ปริตตา เณลิเมฬา กอนันตกุล, 2555)

จากการทบทวนและประมวลเพื่อสรุปความหมายของคำว่าวัฒนธรรมหรือพหุลักษณะ พบว่า กรอบมโนทัศน์เรื่องวัฒนธรรมตามแนวคิดของนักมานุษยวิทยาเริ่มพัฒนาขึ้นเมื่อช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยเอ็ดเวิร์ด บี.ไทเลอร์ (Edward B. Tylor) ที่ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า วัฒนธรรมไว้ว่า “วัฒนธรรม คือ ผลรวมของระบบความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม กฎหมาย ประเพณี ตลอดจนความสามารถและอุปนิสัยต่างๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการเป็นสมาชิกของสังคม” (Edward B. Tylor, 1958) จากนั้นมาได้มีนักวิชาการจำนวนมากที่ได้ให้ความหมายของคำว่า วัฒนธรรม/พหุลักษณะ โดยส่วนใหญ่แล้วมักจะนิยามความหมายไปในเรื่องของระบบความเชื่อและค่านิยมของสังคม รวมไปถึงการขยายขอบเขตพื้นที่ของวัฒนธรรมไปถึงสิ่งที่ไม่ใช่พฤติกรรมที่สังเกตเห็นได้ แต่เป็นระบบความเชื่อและค่านิยมทางสังคม ซึ่งอยู่เบื้องหลังพฤติกรรมของมนุษย์ เป็นกฎระเบียบหรือมาตรฐานของพฤติกรรมที่คนในสังคมให้การยอมรับ หรือถือได้ว่าเป็น “วิถีชีวิต” (Way of Life) ของคนในสังคมก็ว่าได้

เสาวภา พรศิริพงษ์ (2548) ได้ประมวลความหมายของคำว่าวัฒนธรรม/พหุลักษณะ โดยเพิ่มเติมจากยศ สันตสมบัติ (2548) เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในการดำเนินงานด้าน วัฒนธรรม โดยสรุปได้ 7 ประการ ดังนี้

- 1) วัฒนธรรมเป็นความคิดร่วมและค่านิยมทางสังคมซึ่งเป็นตัวกำหนดมาตรฐานพฤติกรรม คนในวัฒนธรรมเดียวกัน ทำให้สามารถคาดคะเนพฤติกรรมของผู้อื่นในสถานการณ์ต่างๆ ได้ ขณะเดียวกันก็ทำให้พฤติกรรมของตนสอดคล้องกับผู้อื่นด้วย

- 2) วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ได้จากการเกิดมาในสังคมแห่งหนึ่ง และเป็นมรดกทางสังคมที่สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง
- 3) วัฒนธรรมมีพื้นฐานมาจากการใช้สัญลักษณ์ ไม่ว่าจะเป็นสัญลักษณ์ทางศาสนา เงินตรา และอื่นๆ แต่สัญลักษณ์สำคัญที่มนุษย์ใช้มากที่สุดคือ ภาษา ภาษาและสัญลักษณ์จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรม
- 4) วัฒนธรรมเป็นองค์รวมของความรู้และภูมิปัญญา เป็นสิ่งที่สนองตอบความต้องการของมนุษย์ ทั้งในเรื่องของการทำมาหากิน เรื่องสุขภาพ การวางกฎเกณฑ์การดำเนินชีวิต และการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม
- 5) วัฒนธรรมคือกระบวนการที่มนุษย์นิยามความหมายให้กับชีวิตและสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเรา ซึ่งจะออกมาในรูปของความเชื่อทางศาสนา พิธีกรรม จักรวาลวิทยา อันนำไปสู่แนวคิดพื้นฐานของระบบการเมืองการปกครองของสังคมนั้น ในกระบวนการนิยามความหมายดังกล่าวจะมีการสร้างสถาบันหรือองค์กรขึ้นมารองรับการตีความนั้นๆ เช่น การกำหนดนิยามความหมายของอำนาจ ก็มีการจัดตั้งองค์กรทางการเมืองขึ้นมารองรับ ซึ่งการให้ความหมายหรือตีความนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงหรือให้ความหมายใหม่อยู่ตลอดเวลา ซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบและเนื้อหาของสถาบันสังคม/องค์กรด้วย
- 6) วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง มีพลวัตและวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา อันมีหลายสาเหตุ เช่น การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ความคิดและค่านิยมจากสังคมอื่นเข้ามามีอิทธิพลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม เป็นต้น
- 7) ไม่มีวัฒนธรรมใดดำรงอยู่โดยตัดขาดจากโลกภายนอกได้อย่างสิ้นเชิง ทุกวัฒนธรรมได้รับอิทธิพลและในทางกลับกันก็มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมอื่นๆ ไม่มีวัฒนธรรมใดที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงหรือคงอยู่อย่างตายตัว ทุกวัฒนธรรมอยู่ในสภาพที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากพลังทั้งจากภายในและพลังจากภายนอก

ดังนั้นในการทำความเข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม/พหุลักษณะ/พหุวัฒนธรรม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่คนในสังคมหรือชุมชนต่างๆ โดยเฉพาะในที่นี้คือ คนอำเภอพุทธมณฑล จึงควรมีความรู้ความเข้าใจถึงกระบวนการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วยอิทธิพลของระบบการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งไปสังคมหนึ่ง ที่ได้ส่งผลต่อวัฒนธรรมในพื้นที่หรือทำให้เกิดวัฒนธรรมอื่นๆ จนกลายเป็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมดังที่ปรากฏในพื้นที่ชุมชนของตนเอง เพื่อการรับรู้เข้าใจถึงการสูญสลายของวัฒนธรรมบางอย่างในชุมชนหรือการเกิดขึ้นใหม่ของบางวัฒนธรรม หรือการดำรงคงอยู่ร่วมกันทั้งวัฒนธรรมเดิมที่มีอยู่ในพื้นที่คู่ขนานกับวัฒนธรรมใหม่ที่แพร่กระจายเข้ามา

กรอบมโนทัศน์และค่านิยมความหมายของคำว่าวัฒนธรรม/พหุวัฒนธรรมที่กล่าวในเบื้องต้น จะเป็นชุดของคำอธิบายที่นำไปสู่การสร้างสังคมแห่งความเท่าเทียมและเท่าทันต่อกระบวนการเปลี่ยนแปลงและการจำกัดกรอบความคิดของคำว่าวัฒนธรรมภายใต้กรอบคิดบางชุดเท่านั้น แต่ในสภาวะการณ์ของความเป็นจริงในสังคม ยกตัวอย่างใกล้ตัวที่สุดคือสังคมไทย ความเข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรมก็จะดูว่าเป็นเพียงแค่ “สัจจะแห่งความจริงที่อยู่ในจินตนาการ” ซึ่งไม่อาจที่จะมีอยู่ได้จริงในสังคมปัจจุบัน หรือแม้ชุดของคำดังกล่าว ถึงแม้ว่าจะถูกกล่าวถึง ถูกยกขึ้นมาเป็นประเด็นในการจัดกิจกรรมต่างๆ อยู่บ่อยครั้ง แต่จากปัญหาต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในสังคมหรือจากการเข้าร่วมกิจกรรมของคนในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล ก็ราวกับว่าจะตรงกันข้ามกับจุดมุ่งหมายที่ต้องการสร้างสังคมแห่งการรับรู้ เข้าใจ และยอมรับกับประเด็นเรื่องความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมอย่างมาก

จากการทบทวนวรรณกรรมที่ว่าด้วยประวัติศาสตร์ของการเกิดรัฐสมัยใหม่ในสังคมไทย พบว่าตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาในประวัติศาสตร์ของสังคมไทย ได้มีการจำกัดขอบเขตของความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้มีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปในลักษณะและรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ การทำให้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมกลายเป็นหนึ่งเดียวภายใต้ชุดของคำอธิบายเพียงชุดเดียว โดยเป็นผลสืบเนื่องมาจากบริบทและปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรม โดยเฉพาะกับชนชั้นนำที่มีอำนาจในการกำหนดนโยบายและชี้้นำให้คนในสังคมดำเนินรอยตาม ผ่านเครื่องมือและสถาบันในรูปแบบที่แตกต่างหลากหลายกันออกไป และผลิตซ้ำข้อมูลต่างๆ เหล่านั้นใส่ให้กับผู้คนในสังคมด้วยระบบและกลไกต่างๆ ทั้งที่แยบยลไว้ซึ่งการตั้งคำถามและอีกหลายส่วนจากการบังคับให้กระทำตาม กระทั่งตกเป็นผลึกแห่งความคิดขึ้นสำคัญอยู่ในมโนทัศน์ของคนในสังคมเรื่อยมา

การจำกัดขอบเขตของความหลากหลายทางวัฒนธรรมพอสรุปความได้ว่า เริ่มจากการเข้ามาของนโยบายการบริหารอาณาจักรในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 – 20 ที่มีอิทธิพลสำคัญอย่างยิ่งต่อชนชั้นนำสยาม ณ ขณะนั้น ให้จำเป็นต้องดำเนินการปรับเปลี่ยนมโนทัศน์และองค์ความรู้ เพื่อที่จะก้าวให้ผ่านพ้นจากมหาอำนาจตะวันตกในยุคล่าอาณานิคม ที่จำเป็นจะต้องสร้างเขตแดนและอาณาจักรให้ชัดเจน รวมถึงการสร้าง “ตัวตน” ของความเป็นรัฐในรูปแบบใหม่ได้เกิดขึ้น (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2548)

รัฐจากศูนย์กลางได้แพร่กระจายอำนาจไปสู่พื้นที่โดยรอบอาณาจักรทั้งใกล้ไกล เพื่อจัดการปฏิรูปการปกครองให้เกิดความเป็นระเบียบและมีความเป็นเอกภาพภายใต้กรอบคิดในเรื่อง “ความเป็นไทย” ดังนั้นเมื่อรัฐโดยชนชั้นนำได้กำหนดกรอบความคิดที่จะสร้างความเป็นไทยเกิดขึ้น จึงส่งผลให้เกิดข้อตรงข้ามคำ “ความไม่เป็นไทย” เกิดขึ้นด้วย ซึ่งจากการนิยามและจำกัดความเป็นไทยและสิ่งใดไม่ใช่ไทย จึงส่งผลและมีอิทธิพลสำคัญอย่างมากต่อการจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้คนกลุ่มต่างๆ ที่อยู่อาศัยในดินแดนสยาม ที่มีความแตกต่างหลากหลายกันในด้านภาษา ความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรมประเพณี หลักคิด และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ซึ่งนโยบายการปฏิบัติการทั้งในด้าน

อุดมการณ์ของชนชั้นปกครองและภาคปฏิบัติของการใช้อำนาจจากรัฐสมัยใหม่ ได้เกิดเป็นรูปธรรมอย่างเห็นได้ชัดในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) กระบวนการสร้างเอกภาพในการที่จะพยายามสลายกรอบความคิดและสำนึกของความเป็นท้องถิ่น ที่มีความแตกต่างหลากหลายให้สลายตัวลง และเกิดความสำนึกในรูปแบบใหม่ของความเป็นพลเมืองภายใต้กรอบของรัฐ ได้เกิดขึ้นในพื้นที่โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีความแตกต่างทางกายภาพของผู้คนและวัฒนธรรมที่แข็งแกร่งมาก่อนหรือเป็นพื้นที่ที่เสี่ยงต่อการถูกรุกรานหรืออ้างสิทธิ์จากชาติอาณานิคม เช่น การตัดคำว่าลาวออกจากการเรียกชื่อของมณฑลในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลต่างๆ ที่ไม่ได้ปรากฏชื่อที่แสดงถึงความต่างทางวัฒนธรรม เช่น มณฑลลาวพวน เปลี่ยนเป็นมณฑลนครราชสีมา หัวเมืองมลายู เปลี่ยนเป็นมณฑลปัตตานี เป็นต้น

เครื่องมืออันทรงอำนาจในการทำหน้าที่กล่อมเกลามโนทัศน์ของผู้คนในชาติที่มีความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นฐานเดิม ให้เปลี่ยนแปลงไปสู่การมีฐานทางความคิดไปในทิศทางเดียวกันกับอุดมการณ์รัฐศูนย์กลางคือ การใช้อำนาจในรูปแบบใหม่ผ่านการจัดการด้านภาษาและ “การจัดการศึกษา” รัฐจากศูนย์กลางได้เรียบเรียงชุดความรู้ใหม่แล้วสอดแทรกในแบบเรียนที่มีมาตรฐานเดียวกัน และบังคับใช้ร่วมกันทั่วประเทศ ซึ่งเนื้อหาหลักของชุดความรู้ที่ถูกส่งให้กับผู้คนทั่วประเทศ เป็นการเน้นหนักในเรื่องของการสร้างพลเมืองที่ดีที่เห็นความสำคัญแก่รัฐและกลุ่มผู้นำ โดยจะต้องมีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ อีกทั้งยังเน้นหนักให้มีการเรียนการสอนที่ใช้ภาษาไทยเป็นหลัก กระทั่งลูกหลานกลายเป็นการกำหนดมาตรฐานการใช้ภาษาที่ไม่เป็นทางการซึ่งเป็นภาษาของท้องถิ่น และการกำหนดภาษาที่เป็นทางการหรือภาษาที่เกิดขึ้นจากส่วนกลางของรัฐไทย ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า ภายใต้ความพยายามของชนชั้นปกครองของรัฐไทยในการที่จะสลายความหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้คนกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะจากผู้คนที่อยู่ในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพในลักษณะเดียวกันนั้น ในทางตรงกันข้ามรัฐไทยก็ได้สร้างชุดความรู้ของความเป็นอื่นให้กับความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างจากกรอบของชุดความคิดของรัฐด้วยอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะการนิยามว่าสิ่งใดคือไทย สิ่งใดไม่ใช่ไทย หรือสิ่งใดคือพวกเดียวกันกับรัฐ ส่วนกลาง ก็เกิดชุดของข้อตรงข้ามที่สร้างว่าสิ่งใดคือสิ่งอื่นหรือคนอื่นที่ไม่ได้ถูกรวมอยู่ภายใต้ความเป็นไทย ซึ่งหากกลุ่มต่างๆ เหล่านั้นมีการสยบยอมต่ออำนาจของรัฐส่วนกลางหรือมีรากฐานทางวัฒนธรรมคล้ายคลึงหรือใกล้เคียงกัน ก็จะสามารถที่จะกลืนกลายเป็นส่วนกลางได้ง่าย แต่ก็ปรากฏการปะทะของอำนาจจากกลุ่มอื่นๆ ที่เคยมีอิทธิพลและมีวัฒนธรรมที่แตกต่างอย่างมากกับชุดของคำอธิบายจากรัฐส่วนกลาง เช่น กลุ่มจังหวัดภาคใต้ กลุ่มผู้นำทางภาคอีสาน เป็นต้น ซึ่งนโยบายดังกล่าวตกทอดมาถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) ด้วย (สายชล สัตยานุรักษ์, 2548)

ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองการปกครองในปี พ.ศ.2475 กลุ่มผู้นำรูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นจากคณะราษฎรได้มุ่งสร้างความเป็นไทยอย่างเร่งรุดอันเนื่องมาจากความต้องการที่จะสร้าง

ความมั่นคงและความมีเสถียรภาพทางการเมือง หลวงวิจิตรวาทการรัฐมนตรีคนสำคัญในการถกทอ
สายใยแห่งความเป็นไทยในแบบชาตินิยม ทำหน้าที่ในการปลุกดันรักชาติให้เกิดขึ้นกับคนในชาติ โดย
ใช้ผลงานทางศิลปะและวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือ มีการยกสถานะภาพของมรดกทางวัฒนธรรมที่
เกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์เพื่อแสดงถึงความเป็นไทยที่มีความเก่าแก่ของชาติที่สืบเนื่องมาตั้งแต่ครั้ง
อดีต รัฐพยายามสร้างจิตสำนึกของความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในภูมิภาคต่างๆ โดยรัฐได้
พยายามที่จะชี้ให้เห็นว่าถึงแม้ว่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมจะมีอยู่ในภูมิภาคต่างๆ แต่สิ่งเหล่านั้น
ก็รวมเป็น “ไทยแท้” และให้เป็นส่วนหนึ่งของ “วัฒนธรรมแห่งชาติ” ซึ่งในยุคสมัยดังกล่าวถือเป็นยุค
สมัยที่สำคัญในการวางรากฐานและกำหนดขอบเขตของค่านิยมคำว่าวัฒนธรรม ซึ่งส่วนใหญ่จะยึดโยง
กับวัฒนธรรมประจำชาติที่มีขอบเขตความรู้และความรู้สึกนึกคิดอยู่ภายใต้ชุดความรู้ที่รัฐเป็นฝ่าย
กำหนดให้คนในรัฐมีความคิดไปในทิศทางเดียวกันกับสิ่งที่รัฐกำหนดขึ้น ผ่านสถาบันและเครื่องมืออัน
ทรงอำนาจต่างๆ กระทั่งได้กลายเป็นฐานคิดของคนในสังคมเรื่อยมา (สายพิน แก้วงามประเสริฐ,
2538)

กระทั่งก้าวเข้าสู่สังคมหลังปี พ.ศ.2540 กรณีการ สาดรปรุง (2548) ได้นำเสนอให้เห็นถึง
การจัดการความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นโดยรัฐ โดยมีความเชื่อมโยงกับการเมืองในระบอบ
ประชาธิปไตยที่มีทิศทางที่ดีขึ้น ต่างจากในช่วงการเปลี่ยนแปลงระบบการเมืองการปกครอง โดยกล่าว
ว่า รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่เกิดขึ้นได้เปิดพื้นที่และเปิดโอกาสให้กับความหลากหลายทางวัฒนธรรม
โดยเฉพาะวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้มีบทบาทในการแสดงตัวตนมากขึ้น พร้อมกับการตื่นตัวของ
นักวิชาการและหน่วยงาน องค์กรต่างๆ ต่างให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม แต่ถึง
กระนั้น ภาพสะท้อนจากการให้ความสนใจจากภาครัฐในการมุ่งเน้นการให้ความสำคัญกับความ
หลากหลายทางวัฒนธรรมกลับมุ่งเน้นในการพัฒนาศักยภาพความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีความ
เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวหรือการกระตุ้นระบบเศรษฐกิจให้กับประชาชาติเป็นหลัก เช่น การส่งเสริม
กลุ่มอาชีพ การทอผ้า งานหัตถกรรม การทำเครื่องจักสาน หรือการยกย่องกลุ่มชาติพันธุ์เฉพาะบาง
กลุ่มที่สามารถสร้างรายได้ให้กับรัฐได้เท่านั้น ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่า ความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่
รัฐหลังปี พ.ศ.2540 ให้การสนับสนุนก็ยังคงเป็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมเฉพาะบางอย่างบาง
เรื่องที่รัฐต้องการชูขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการของรัฐ โดยเฉพาะในด้านเศรษฐกิจและเงินตรา
เพียงเท่านั้น หรือกล่าวได้อีกนัยหนึ่งคือ รัฐเองก็ยังคงไม่ได้มีการยอมรับในตัวแก่นของความ
หลากหลายทางวัฒนธรรมอย่างแท้จริง และยังคงจำแนกว่าสิ่งใดคือความหลากหลายทางวัฒนธรรม
ภายใต้กรอบของความเป็นไทย ที่สร้างความมั่นคงให้กับรัฐ และยังมีการนิยามความไม่ใช่ไทยของความ
หลากหลายทางวัฒนธรรมที่รัฐเห็นว่าเป็นสิ่งที่ส่งผลต่อการสร้างความไม่มั่นคงให้กับรัฐ ตามค่านิยมที่
รัฐกำหนดขึ้น

ตำราหรือแบบเรียนถือเป็นเครื่องมือชิ้นสำคัญชิ้นหนึ่งในการทำหน้าที่ปลูกฝังมโนทัศน์ของคน
ในสังคมผ่านระบบการศึกษา จากการวิจัยของฐิติมดี อาพัทธนันท์, 2556 ที่ได้ศึกษาเนื้อหาความ

เป็นพหุวัฒนธรรมในแบบเรียนไทย โดยมุ่งเน้นไปที่การศึกษาแบบเรียนวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ที่ใช้ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 และหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2544 ในเชิงเปรียบเทียบกับแบบเรียนที่เกิดขึ้นในยุคก่อนหน้านี้ พบข้อสรุปที่สำคัญว่า การนิยามความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้ถูกผลิตซ้ำผ่านแบบเรียน และได้ทำหน้าที่ในการปลูกฝังวิถีคิดและทัศนคติการมองและตีความกับสรรพสิ่งต่างๆ รอบตัวของผู้คนในสังคม ซึ่งผลปรากฏว่า ประเทศไทยได้พยายามที่จะอธิบายความหมายของความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้หลุดออกจากกรอบของคำอธิบายที่ว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งดีงาม หรือเกาะกลุ่มอยู่กับชุดของคำอธิบายบางชุดอย่างที่เคยถูกผลิตซ้ำมาอย่างต่อเนื่องจากยุคสมัยก่อนหน้า โดยเฉพาะจากอิทธิพลของการขับเคลื่อนอุดมการณ์รัฐโดยจอมพล ป. พิบูลย์สงคราม และหลวงวิจิตรวาทการ โดยการเพิ่มเติมเนื้อหาในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้ปรากฏข้อมูลของศิลปวัฒนธรรมและความหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้คนกลุ่มต่างๆ ที่อยู่ในสังคม เช่น การเปลี่ยนแปลงข้อมูลจากเดิมที่กล่าวว่า “พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ” ไปสู่คำอธิบายใหม่ว่า “ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่คนนับถือมากที่สุดในประเทศไทยและมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมไทยวิถีชีวิตของชาวไทย” หรือการเพิ่มเนื้อหาของความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้คนในภูมิภาคต่างๆ ให้มีพื้นที่มากขึ้น เช่น การกล่าวถึงภาคใต้ที่ในแบบเรียนได้นำเสนอว่า “คนในภูมิภาคนี้มีความมุ่งมั่น เอาจริงเอาจัง ลักษณะบ้านเรือนจะเป็นบ้านชั้นเดียวอยู่อย่างง่ายๆ อาชีพทำอย่างพารา ทำสวนปาล์ม ไร่กาแฟ ทำการประมง เด็กๆ จะว่ายน้ำเก่ง ส่วนหนึ่ง ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของภาคใต้ คือ รำโนราห์ หนังตะลุง ระบำรองเง็ง” เป็นต้น

ทั้งนี้ ถึงแม้ว่างานวิจัยดังกล่าวจะสะท้อนให้เห็นถึงภาพของการนิยามความหมายและชุดของความรู้ของคำว่าวัฒนธรรมหรือความหลากหลายทางวัฒนธรรม ที่ได้มีการเพิ่มเติมเนื้อหาให้มีพื้นที่และเปิดโอกาสให้กับความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากขึ้นกว่าในยุคก่อน แต่จากการสังเกตพบว่า ความหลากหลายที่ถูกเพิ่มเติมในแบบเรียนนั้น ก็ยังคงถูกยึดโยงอยู่กับเนื้อหาหรือชุดของคำอธิบายหรือนิยามสิ่งที่เป็นความหลากหลายไว้เพียงชุดใดชุดหนึ่ง หรือเป็นเพียงการนำเสนอ “ภาพตัวแทน” ของความหลากหลายที่ปรากฏขึ้นและมีอยู่จริงในสังคมเพียงเท่านั้น

จากการนำเสนอให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ของการประกอบสร้างชุดของคำอธิบาย/นิยามความหมายของความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับบริบททางสังคมวัฒนธรรม ซึ่งสืบเนื่องมาตั้งแต่ครั้งอดีตในสมัยรัชกาลที่ 5 และมีผลอย่างเป็นรูปธรรมอีกครั้งในสมัยการเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองการปกครอง พ.ศ.2475 ที่ได้มีจุดมุ่งหมายไปในลักษณะเดียวกันคือ การนิยามชุดความรู้ของคำอธิบายความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้มีขอบเขตที่จำกัด หรือกำหนดให้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีอยู่จริงในสังคมไทย ถูกทำให้กลายเป็นอื่นหรือไม่ถูกทำให้ไม่รวมอยู่ในคำนิยามของคำว่าวัฒนธรรม ซึ่งถูกขับเคลื่อนผ่านระบบและกลไกต่างๆ ที่ชนชั้นนำสยาม/ไทยเป็นผู้ดำเนินการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของระบบการศึกษา ผ่านตำรา หนังสือหรือแบบเรียนต่างๆ จน

กลายเป็นผลึกความคิดอันมหัศจรรย์ตกผลึกอยู่ในมโนทัศน์ของคนไทย สืบเนื่องเรื่อยมา จนกลายเป็นเรื่องปกติของคนในสังคมที่จะมอง พุดหรือนำเสนอความคิดกับประเด็นที่ว่าด้วยวัฒนธรรมหรือความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีได้เปิดกว้างให้กับความหลากหลายทางวัฒนธรรมชนิดอื่นๆ หรืออยู่นอกเหนือขอบเขตของชุดของคำอธิบายที่รัฐได้กำหนดไว้ ซึ่งมีความขัดแย้งกับสภาพความเป็นจริงในสังคม

2.2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมชุมชนอำเภอพุทธมณฑล

จากการทบทวนวรรณกรรมในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล พบว่ามีผู้ทำการศึกษาต้นทุนทางวัฒนธรรมในพื้นที่อยู่บ้างแล้ว ซึ่งเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า พื้นที่เขตอำเภอพุทธมณฑลมีวัฒนธรรมที่น่าสนใจในชุมชน ซึ่งควรแก่การได้รับการศึกษาและถ่ายทอดให้กับเด็กและเยาวชน ซึ่งเกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องดังที่มีผู้ทำการศึกษาไว้ในเบื้องต้น เช่นงานศึกษาของ จิราภรณ์ กาญจนสุพรรณ (2554) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่องเพลงเรือวัดมะเกลือ: กรณีศึกษาพัฒนาการ องค์ประกอบ การแสดงและทำนองเพลงเรือวัดมะเกลือ ต.คลองโยง อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาเพลงเรือในด้านองค์ประกอบของการแสดงเพลงเรือที่สำคัญแห่งหนึ่ง โดยนักวิจัยจะเน้นการศึกษาในด้าน “องค์ประกอบของการแสดงเพลงเรือ” และ “ทำนองเพลงเรือ” อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้านของตำบลคลองโยง อำเภอพุทธมณฑลให้คงอยู่สืบต่อไป ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้ได้มีประเด็นทางสังคมในเรื่องความคาดหวังของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเพลงเรือวัดมะเกลือ ได้แก่ นางบุญนาค อ่ำระมาตร (สัมภาษณ์เมื่อ 14 ตุลาคม 2554) ได้กล่าวว่า “ตอนนี้คนที่มาร้องเพลงเรือเริ่มหายกันไปหมดแล้ว เด็กรุ่นหลังก็ไม่ค่อยจะมีมาฝึกกันสักเท่าไร เพราะส่วนใหญ่จะชอบฟังเพลงลูกทุ่ง เพลงฝรั่งกันหมดแล้ว ถ้ามีเด็กหรือคนสนใจก็ยินดีที่จะสอนให้ เพลงเรือจะได้ไม่ตายตามไปด้วย” อาจารย์โกวิทย์ แก้วสุวรรณ (สนทนาเมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2555) ได้กล่าวว่า เพลงเรือวัดมะเกลือ จะดำรงอยู่ได้ต้องขึ้นอยู่กับ “กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนที่จะต้องเคลื่อนไหวด้วยตัวชุมชนเอง” ซึ่งการถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆเกี่ยวกับเพลงเรื่อนั้นพ่อเพลง-แม่เพลงในชุมชนจะต้องเป็นผู้ถ่ายทอดแก่เยาวชนเพื่อจะสืบสานเพลงเรือของชุมชนต่อไป และอาจารย์บัวผัน สุพรรณยศ (สัมภาษณ์เมื่อ 23 ตุลาคม 2554) กล่าวไว้ว่า วัดมะเกลือยังมีพ่อเพลง แม่เพลงเก่งๆหลายคน ถึงอายุมากแต่ก็ยังเสียงดีอยู่ มหาวิทยาลัยมหิดลก็ยังเปิดโอกาสให้ไปแสดงอยู่บ่อยๆ ตามโอกาสต่างๆ ซึ่งผลจากการพูดคุยและสัมภาษณ์ของงานวิจัยนี้ทำให้เห็นได้ว่า เพลงเรือ วัดมะเกลือ นั้น จะดำรงอยู่ในสังคมได้จะต้องมีกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน ซึ่งในปัจจุบันเพลงเรือวัดมะเกลือเป็นเพียงการแสดงอย่างหนึ่งที่ไม่

ค่อยมีใครได้เห็นคุณค่าและความสำคัญมากนัก ถ้าสิ่งเหล่านี้ไม่ได้รับการสนับสนุนหรือนุรักษ์ไว้ให้คนรุ่นหลังได้สืบทอดต่อไปก็อาจทำให้เพลงเรือวัดมะเกลือได้สูญหายไปตามกาลเวลาก็เป็นได้

ชินอรส ถิ่นวิไลสกุล (2554) ได้ศึกษางานวิจัยเรื่อง สื่อพื้นบ้านกับการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนศาลายา งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบของสื่อพื้นบ้านที่มีอยู่ในตำบลศาลายา และหาสื่อพื้นบ้านที่มีอัตลักษณ์ของชุมชนศาลายาซึ่งสามารถนำมาสร้างมูลค่าเพิ่มทางด้านการท่องเที่ยวให้แก่ชุมชนศาลายาได้ โดยได้แบ่งประเภทของสื่อพื้นบ้านของชุมชนศาลายาเป็น 3 ประเภทหลักๆ คือ นิทานพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน และประเพณีของชาวชุมชนศาลายา ซึ่งผลการวิจัยจากการสอบถามข้อมูลจากชาวชุมชนศาลายาเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านนั้นพบว่าในปัจจุบันเพลงพื้นบ้านนั้นไม่ค่อยได้รับความนิยมเพราะวิถีชีวิตของชาวศาลายามีการเปลี่ยนแปลงไป โดยได้รับอิทธิพลจากการเป็นสังคมเมืองมากขึ้น และมักไม่มีการถ่ายทอดไปยังลูกหลาน (หน้า 41) โดยเฉพาะเยาวชนคนรุ่นหลังของศาลายานั้นยังไม่ค่อยทราบข้อมูลเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้านดินนี้ ยังมีการให้ข้อมูลที่สับสน ซึ่งหากมีความร่วมมือของแกนนำในชุมชนถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้านให้คนในชุมชนได้มีความเข้าใจ เกิดความรัก ความหวงแหน เห็นคุณค่า โดยอาจมีการจัดตั้งกลุ่มหรือชมรมสื่อพื้นบ้านของชุมชนศาลายาเพื่อทำหน้าที่ถ่ายทอด สร้างค่านิยม และเผยแพร่สื่อพื้นบ้านให้กับคนภายในและภายนอกชุมชน ตลอดจนมีการเสริมแรงทางด้านบวกให้กับคนในชุมชนที่มีความสนใจในด้านสื่อพื้นบ้าน เช่น มีการให้ประกาศนียบัตรหรือให้รางวัลสำหรับผู้เผยแพร่สื่อพื้นบ้าน ก็จะทำให้สื่อพื้นบ้านสามารถดำรงอยู่ต่อไปได้

นิภัทรา เทพนมิตร (2551) ได้ศึกษาเรื่อง พลวัตของ “เพลงพื้นบ้านศาลายา” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพลวัตของเพลงพื้นบ้าน วิเคราะห์ความสัมพันธ์ของเพลงพื้นบ้านกับสังคมในเขตวัฒนธรรมศาลายา และรวบรวมเพลงพื้นบ้านในเขตวัฒนธรรมศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ซึ่งผลการศึกษาพบว่าปัจจุบันเพลงพื้นบ้านศาลายาไม่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายอย่างเช่นในอดีต บวกกับค่านิยมของคนในท้องถิ่นที่เปลี่ยนไป หรือปัจจัยต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อน้องเพลงพื้นบ้าน ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยด้านการขยายตัวของเมือง ความเจริญที่เข้ามาสู่ศาลายามากขึ้น ทำให้เกิดการย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่ในเขตวัฒนธรรมศาลายามากขึ้นตามไปด้วย จึงก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมขึ้นในเขตวัฒนธรรมศาลายา หรือจะเป็นปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมที่ได้รับอิทธิพลแบบตะวันตกทำให้การให้ค่านิยมต่อเพลงพื้นบ้านของคนในท้องถิ่นศาลายาลดน้อยลงไม่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายอย่างในอดีต ทั้งนี้ผู้ศึกษางานจึงได้ให้แนวทางในการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้านศาลายาในส่วนของความร่วมมือของคนในชุมชนศาลายา โดยบุคคลในท้องถิ่นควรศึกษาและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์เพลงพื้นบ้านศาลายา เพราะเพลงพื้นบ้านศาลายาเป็นผลผลิตทางความคิดสร้างสรรค์ของชาวบ้านในเขตวัฒนธรรมศาลายา เพื่อใช้ในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ในท้องถิ่น

ดังนั้นคนในท้องถิ่นจึงควรศึกษาและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ “เพลงพื้นบ้านศาลายา” โดยเริ่มต้นจากการให้พ่อเพลงแม่เพลงมาถ่ายทอดเพลงให้กับเยาวชนลูกหลานและคนอื่นๆในท้องถิ่น หรือจัดกิจกรรมเพื่อให้คนในท้องถิ่นได้ร่วมร้องหรือเล่นเพลงพื้นบ้าน เป็นต้น

บทที่ 3

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การดำเนินงานโครงการวิจัยครั้งนี้ เป็นการดำเนินงานโครงการโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิง ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เพื่อศึกษาและสำรวจสภาพ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในอำเภอฟุทธมณฑล และดำเนินการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของ ชุมชน เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้และเครื่องมือในการทำงานด้านวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของ ชุมชนในการพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชนในท้องถิ่น โดยการดำเนินงานวิจัยแบ่งเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้

3.1 การสืบค้นและการรวบรวมข้อมูล

โครงการวิจัยศึกษาข้อมูลแนวคิด ทฤษฎี ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ข้อมูลทั่วไปของ อำเภอฟุทธมณฑล โดยโครงการวิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลและวิธีการต่างๆ ดังนี้

3.1.1 ข้อมูลพื้นฐานของอำเภอฟุทธมณฑล เช่น ข้อมูลด้านการปกครอง ประชากร อาชีพ การศึกษา เป็นต้น โดยมีวิธีการสืบค้นและการรวบรวมข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรม เข้า พื้นที่สัมภาษณ์จากบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3.1.2 ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของอำเภอฟุทธมณฑล เช่น ศิลปวัฒนธรรมและ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น อาชีพ ประเพณี กลุ่มคน ศาสนาและความเชื่อ และอาหาร โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่จากกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ประชาชนชุมชน/ ศิลปินพื้นบ้าน ผู้นำ ชุมชน/ แกนนำขับเคลื่อนในชุมชน ผู้นำท้องถิ่น/ ผู้บริหารท้องถิ่น ครู อาจารย์ในสถานศึกษา รวมถึง เด็กและเยาวชน ด้วยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ ได้แก่

- 1) การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวม ข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ที่ใช้การตั้งคำถามที่คณะผู้วิจัยได้กำหนดกรอบ คำถามไว้ในเบื้องต้น เกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอฟุทธมณฑล ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ และการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งมุ่งเน้นการสนทนาอย่างเป็นธรรมชาติ ทั้งนี้ เนื่องจากผู้ถูกสัมภาษณ์และผู้ให้ข้อมูลเคยร่วมงานโครงการอื่นๆ มาก่อน ดังนั้นบรรยากาศในการ สนทนาจึงไม่รู้สึกอึดอัด ไม่ลำบากใจ และผู้ให้ข้อมูลสามารถที่จะแสดง ข้อมูลและทัศนคติต่างๆ ได้อย่างเต็มที่และเป็นตัวของตัวเอง และใน บางครั้งคณะผู้วิจัยจึงสามารถเพิ่มเติมประเด็นการสัมภาษณ์ได้ หรือใน บางครั้งก็สามารถที่จะปรับลดประเด็นการสัมภาษณ์ได้เมื่อผู้ให้ข้อมูล

สนทนาออกนอกประเด็นจากที่ต้องการ ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องพยายามที่จะควบคุมประเด็นที่ต้องการให้ได้ ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้ผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นหลักในการดำเนินงานโครงการวิจัยตลอดระยะเวลาการดำเนินงานโครงการ

- 2) การสังเกต คณะผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ควบคู่กันไปขณะทำการสัมภาษณ์บุคคลกลุ่มเป้าหมายในการเก็บรวบรวมข้อมูลและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในการดำเนินงานโครงการ เช่น การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นปราชญ์ชุมชน แกนนำ เด็กและเยาวชน การจัดกิจกรรม การเข้าพื้นที่ดำเนินงานโครงการ การประชุมกลุ่มย่อย การจัดสนทนากลุ่ม และการจัดเวทีต่างๆ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลจะไม่ทราบว่าถูกสังเกตอยู่ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการค้นหาข้อมูลและการวิเคราะห์ ตรวจสอบข้อมูลไปในตัว
- 3) การอภิปรายกลุ่มย่อย (Focus Group) โดยการจัดกิจกรรมในพื้นที่แต่ละชุมชน ซึ่งในการเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม จะเป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนกับกลุ่มปราชญ์ชุมชน และแกนนำชุมชนที่มีความรู้ นอกจากนั้นจะใช้วิธีการดังกล่าวในการดำเนินกิจกรรมการเสริมศักยภาพเด็กและเยาวชน ในกิจกรรมที่คณะนักวิจัยกำหนดขึ้น โดยการแยกกลุ่มเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการออกเป็นกลุ่มต่างๆ ตามที่ตนสมัครใจ และมีการตั้งโจทย์ในการซักถามที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และจุดมุ่งหมายของการวิจัยที่ได้หารือกับวิทยากรกระบวนการไว้ในเบื้องต้น ซึ่งในการจัดกิจกรรมนี้ จะได้มาซึ่งข้อมูล 2 ส่วน คือ 1) ข้อมูลความหลากหลายทางวัฒนธรรมในอำเภอพุทธมณฑล และ 2) ข้อมูลจากเวทีกระบวนการเสริมศักยภาพเด็กและเยาวชน ซึ่งจะใช้หัวข้อหรือประเด็นเดียวกันในการสนทนาหรือซักถามในแต่ละกลุ่ม

3.1.3 ข้อมูลการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่ โดยคณะนักวิจัยดำเนินการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ที่มีกลุ่มเด็กและเยาวชน แกนนำชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนข้อมูล เพื่อนำไปใช้ในการวางแผนและออกแบบกิจกรรมที่มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล

3.2 การกำหนดและเตรียมพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาและดำเนินงานโครงการวิจัยครั้งนี้ ใช้พื้นที่ของอำเภอพุทธมณฑล ประกอบไปด้วย 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลคลองโยง ตำบลศาลายา และตำบลมหาสวัสดิ์

คณะผู้วิจัยเตรียมพื้นที่ ดังนี้

3.2.1 พิจารณาแกนนำและผู้เข้าร่วมโครงการ

คณะกรรมการจัดการประชุมวางแผนการดำเนินงานโครงการในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานโครงการในครั้งนี้ ทั้งในส่วนของการทำงานเข้าใจร่วมกันในหัวข้อหรือประเด็นการวิจัยเรื่อง “พหุวัฒนธรรม” การแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้เกี่ยวกับพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล การจัดแบ่งบทบาทหน้าที่ของนักวิจัยตามความถนัดและความเชี่ยวชาญ และในส่วนของการทำงานวางแผน ออกแบบกิจกรรม ขั้นตอนเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และมีการหารือร่วมกับที่ปรึกษา ปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินงาน และรายงานผลการดำเนินงานต่อหัวหน้าชุดโครงการ เพื่อให้การดำเนินงานขับเคลื่อนไปในทิศทางที่ถูกต้อง เหมาะสมต่อการดำเนินงานตลอดระยะเวลาของการดำเนินงานโครงการ

ในส่วนของคณะทำงานซึ่งเป็นชุมชน คณะนักวิจัยได้ดำเนินการคัดเลือกและเรียนเชิญตัวแทนชุมชนซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนงานในชุมชนของอำเภอพุทธมณฑลเข้าร่วมหารือ ชี้แจง และร่วมดำเนินการวางแผนการดำเนินงาน ซึ่งผู้ที่เข้าร่วมการเตรียมการดำเนินงานโครงการครั้งนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่เคยร่วมดำเนินงานและโครงการอื่นๆ อยู่ก่อนหน้านี้แล้ว จึงทำให้คณะนักวิจัยทราบข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับลักษณะและรูปแบบการทำงาน การติดต่อประสานงาน ซึ่งเป็นการลดระยะเวลาในการทำงานเข้าใจและสร้างความสนิทสนมกับคณะผู้ดำเนินงานโครงการวิจัยจากชุมชน ทั้งนี้ ผู้เข้าร่วมหารือและร่วมเป็นคณะกรรมการของโครงการวิจัย ซึ่งเป็นตัวแทนจากชุมชนทั้ง 3 พื้นที่ของอำเภอพุทธมณฑล ประกอบด้วย ตัวแทนชุมชนตำบลศาลายา ตำบลมหาสวัสดิ์ ตำบลคลองโยง ประชาชนชาวบ้าน ผู้ได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ประธานกลุ่มผู้สูงอายุ และตัวแทนเยาวชน

จากการหารือร่วมกับคณะทำงานจากชุมชน แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

1) ด้านประเด็นสำคัญของการดำเนินงานโครงการในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมและสภาพของปัญหาที่เกิดขึ้นและอาจจะเกิดขึ้นในอนาคตที่เป็นผลสืบเนื่องจากประเด็นเรื่องของความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชุมชนอำเภอพุทธมณฑล จากที่ประชุมของคณะทำงานเห็นชอบด้วยเกี่ยวกับการนำประเด็นดังกล่าวมาใช้ในการขับเคลื่อนในชุมชนอำเภอพุทธมณฑล เนื่องจากความตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นอันเป็นผลสืบเนื่องจากความเจริญก้าวหน้าและระบบเทคโนโลยีที่ทันสมัย ผสมกับการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมที่นำมาซึ่งความแปลกใหม่ของวัฒนธรรมในหลากหลายรูปแบบ จึงทำให้คนในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑลในหลายส่วนได้พบกับปัญหาที่เกิดขึ้น ดังนั้น คณะตัวแทนชุมชนซึ่งเป็นคณะกรรมการจึงเห็นชอบในการที่จะร่วมขับเคลื่อนโครงการวิจัย ภายใต้กรอบของการสร้างศักยภาพการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้กับคนในอำเภอพุทธมณฑล โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชน

2) กระบวนการเสริมศักยภาพการเรียนรู้และการจัดกิจกรรมในชุมชน จากการประชุมหารือเพื่อร่วมเป็นคณะดำเนินงานขับเคลื่อนโครงการครั้งนี้ ตัวแทนชุมชนมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้และรับฟังการชี้แจงขั้นตอนการดำเนินงานโครงการจากคณะนักวิจัย และร่วมเพิ่มเติมให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารจัดการโครงการวิจัย รวมทั้งกิจกรรมที่จะดำเนินการในพื้นที่ ซึ่งตัวแทนชุมชนเห็นด้วยกับการดำเนินงานโครงการและกิจกรรมที่จะเกิดขึ้น และมีความเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับเป้าหมายของโครงการ รวมทั้งจะร่วมเป็นกำลังสำคัญในการผลักดันให้โครงการประสบความสำเร็จตรงตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

นอกจากนั้นแล้ว จากการหารือร่วมกับคณะทำงานที่เป็นแกนนำชุมชนจึงทำให้ทราบข้อมูลต่างๆ เบื้องต้นเกี่ยวกับพื้นที่ของอำเภอพุทธมณฑล ได้แก่ สภาพทั่วไปของพื้นที่ สภาพความหลากหลายทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ สถานการณ์ของเด็กและเยาวชน ซึ่งข้อมูลต่างๆ เหล่านี้จะได้นำมาใช้ในการวางแผนและออกแบบกิจกรรม เพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานโครงการ

3.2.2 สร้างความเข้าใจในการดำเนินงานโครงการ

กระบวนการทำงานวิจัยชุมชนที่มีหัวใจหลักคือคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงานวิจัยนั้น การสร้างความไว้วางใจระหว่างคณะนักวิจัยและชุมชนถือเป็นเงื่อนไขสำคัญในการดำเนินงานได้อย่างประสบความสำเร็จ ซึ่งนอกจากจะทำให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นเสียงจริงจากชุมชนแบบไม่บิดเบือน และมีความน่าเชื่อถือมากที่สุดแล้วนั้น ยังจะนำไปสู่การสร้างสายใยแห่งมิตรภาพที่มีอาจหาได้โดยง่าย ดังนั้น กระบวนการศึกษารวมของชุมชนและการสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างคณะนักวิจัยและชุมชนนั้น จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง

คณะผู้วิจัยดำเนินงานโครงการโดยการเข้าพื้นที่ในการติดต่อประสานงาน (สื่อสาร) กับชุมชนโดยการผ่านทางแกนนำชุมชน ทั้งในส่วนที่เป็นทางการ ได้แก่ ส่วนงานราชการ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และกลุ่มแกนนำชุมชนที่มีได้ถูกจัดตั้งอย่างเป็นทางการ ได้แก่ แกนนำชุมชน ปรชาญชุมชน หรือผู้อาวุโสในชุมชน ที่คนในชุมชนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญหรือเคารพนับถือ ซึ่งเนื่องจากคณะผู้วิจัยมีความสนิทสนมคุ้นเคยอยู่ในเบื้องต้นจากการติดต่อประสานงานและมีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่ จึงทำให้มีความสะดวกและย่นระยะเวลาในการเชื่อมความสัมพันธ์ได้อย่างดี

การเข้าพบชุมชน หลังจากคณะนักวิจัยได้ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับพื้นที่และตัวบุคคลและหน่วยงานที่คณะนักวิจัยพิจารณาเห็นว่าควรเข้าพบเพื่อชี้แจงทำความเข้าใจในการดำเนินงานโครงการ คณะผู้วิจัยได้แนะนำตัว ขอความอนุเคราะห์ ทำความเข้าใจและขอความร่วมมือในการเข้าพื้นที่มาศึกษาและดำเนินงานวิจัย โดยการชี้แจงวัตถุประสงค์ ทำความเข้าใจเกี่ยวกับการขั้นตอนและกระบวนการดำเนินการวิจัย ให้กับชุมชนโดยมีตัวแทนแกนนำชุมชน

เป็นผู้รับฟังข้อมูล เพื่อให้แกนนำชุมชนดังกล่าวเป็นเสมือนคนกลางในการนำข้อมูลไปสู่การประชาสัมพันธ์ให้กับคนในชุมชนคนอื่นๆ ทั้งที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับงานวิจัย เช่น ผู้ปกครองของเด็กและเยาวชน ตัวของเด็กและเยาวชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงซึ่งเป็นคนในชุมชนได้รับทราบร่วมกัน

การทำความเข้าใจกรอบการดำเนินงานโครงการให้กับชุมชนและแกนนำชุมชน ผู้วิจัยได้เลือกเข้าพื้นที่ในพื้นที่เป้าหมาย โดยแบ่งออกเป็น 3 ตำบล ดังนี้

1) ตำบลศาลายา

นอกจากคณะนักวิจัยจะได้ดำเนินการจัดทำหนังสือขออนุญาตดำเนินการวิจัยในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑลให้กับหน่วยงานราชการในพื้นที่ ได้แก่ อำเภอเทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบลแล้วนั้น คณะนักวิจัยได้ดำเนินการประสานงานกับแกนนำชุมชนตำบลศาลายา คือ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ซึ่งคณะผู้วิจัยมีความสนิทสนมคุ้นเคยและได้เคยร่วมทำกิจกรรมกันมาก่อนล่วงหน้า ทั้งนี้เนื่องจากแกนนำดังกล่าวเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญอย่างมากในการขับเคลื่อนงานชุมชน โดยเฉพาะกับกลุ่มเด็กและเยาวชนและผู้สูงอายุ ดังนั้นจึงมีเครือข่ายเด็กและเยาวชนที่สามารถเข้าร่วมการดำเนินงานวิจัยและสามารถประสานกับชุมชนได้เป็นอย่างดี คณะนักวิจัยแนะนำและชี้แจงรายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับโครงการวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และขั้นตอนในการดำเนินงานโครงการ รวมถึงการขอความอนุเคราะห์ให้แกนนำชุมชนเป็นผู้ประสานงานและเข้าร่วมวางแผน ออกแบบกิจกรรมต่างๆ และประชาสัมพันธ์กิจกรรมให้กับเด็กและเยาวชน พ่อแม่ ผู้ปกครอง รวมไปถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชน

การเข้าพื้นที่เพื่อทำความเข้าใจกับแกนนำชุมชนตำบลศาลายา พบว่า แกนนำชุมชนรับรู้ เข้าใจ และพร้อมให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี อีกทั้งยังแนะนำบุคคลสำคัญๆ ที่มีบทบาทในด้านต่างๆ ในชุมชนตำบลศาลายา โดยเฉพาะกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทด้านเด็กและเยาวชน และประเด็นด้านวัฒนธรรม ที่จะสามารถให้ความช่วยเหลือ รวมทั้งได้ให้ข้อเสนอแนะ รายละเอียด ออกแบบและวางแผนสำหรับดำเนินงานวิจัยและการจัดกิจกรรมในชุมชน

2) ตำบลมหาสวัสดิ์

คณะนักวิจัยเข้าพื้นที่เพื่อพบกับแกนนำชุมชน และการเข้าร่วมการประชุมของชุมชน โดยใช้พื้นที่ดังกล่าวในการประชาสัมพันธ์และชี้แจงการดำเนินงานโครงการ ทั้งนี้ การเข้าพบแกนนำชุมชน คณะนักวิจัยเลือกแกนนำชุมชนที่มีประสบการณ์ในการจัดกิจกรรมร่วมกับเด็กและเยาวชน รวมทั้งมีเครือข่ายทั้งในส่วนของเด็กและเยาวชน และพ่อแม่ผู้ปกครอง โดยการชี้แจงทำความเข้าใจเกี่ยวกับ

วัตถุประสงค์ของโครงการ การดำเนินงาน และรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่างๆ เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลในการดำเนินงานโครงการ สำหรับการชี้แจงกิจกรรมในที่ประชุมของชุมชนนั้น คณะผู้วิจัยได้ประสานงานกับบุคลากรโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมหาสวัสดิ์ ซึ่งหน่วยงานดังกล่าวมีการจัดการประชุมแกนนำชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุที่มีองค์ความรู้และได้รับความเคารพนับถือจากคนในชุมชน ซึ่งคณะผู้วิจัยเลือกการเข้าพื้นที่ในการชี้แจงทำความเข้าใจชุมชน โดยการกำหนดให้เป็นไปตามปฏิทินของชุมชน เพื่อความสะดวกในการที่จะไม่ต้องจัดเวทีระดมคนในชุมชนเข้าร่วมงานโดยโครงการวิจัยเอง แต่เป็นการใช้โอกาสที่มีจากชุมชนในการดำเนินงาน

จากการดำเนินงานดังกล่าวพบว่า คนในชุมชนส่วนใหญ่ยินดีที่จะให้มีการดำเนินงานโครงการวิจัยในพื้นที่ เนื่องจากประเด็นในการดำเนินงานโครงการ โดยเฉพาะในเรื่องการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม เป็นประเด็นที่ชุมชนให้ความสนใจอย่างมาก เนื่องจากการเล็งเห็นว่าชุมชนของตนเองนั้น กำลังอยู่ในสภาวะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งมีผลกระทบต่อคนในชุมชน และเล็งเห็นถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นบุตรหลานของตนเอง ดังนั้น คนในชุมชนจึงเห็นด้วยกับการดำเนินโครงการ และยินดีที่จะให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ ตลอดระยะเวลาการดำเนินงานโครงการวิจัย

3) ตำบลคลองโยง

การเข้าพื้นที่ชี้แจงทำความเข้าใจและศึกษาธรรมชาติของชุมชนในตำบลคลองโยงนั้น คณะผู้วิจัยเลือกกลุ่มเป้าหมายเดิมที่เคยดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันมาก่อนหน้านี้ แบ่งออกเป็นแกนนำชุมชนและส่วนของสถาบันการศึกษา โดยมีครูเป็นแกนนำในการขับเคลื่อนเด็กและเยาวชนในพื้นที่ ทั้งนี้ เนื่องจากแกนนำทั้งในส่วน of ครูและแกนนำชุมชนต่างรู้จักสนิทสนมคุ้นเคย รวมทั้งต่างได้เคยมีประสบการณ์ด้านการทำวิจัยและเข้าร่วมกิจกรรมและโครงการต่างๆ

จากความสนิทสนมคุ้นเคยกับแกนนำชุมชนของตำบลคลองโยง ดังนั้นจึงทำให้ขั้นตอนการชี้แจงความสำคัญ วัตถุประสงค์ เป้าหมาย และขั้นตอนกิจกรรมต่างๆ ที่โครงการจะดำเนินการในพื้นที่ จึงมีความเข้าใจอย่างรวดเร็ว รวมทั้งสามารถให้ข้อเสนอแนะ ร่วมวางแผนและออกแบบกิจกรรมต่างๆ ของโครงการได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

จากการเข้าพื้นที่ในการศึกษาธรรมชาติของชุมชนและเข้าพบแกนนำชุมชนทั้ง 3 ตำบล เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจในการดำเนินงานโครงการนั้น นอกจากจะเป็นหัวใจหลักใน

การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างคนนอกที่เป็นนักวิจัยและคนในที่เป็นสมาชิกของชุมชนที่จะได้ดำเนินงานวิจัยอย่างราบรื่นและเกิดประโยชน์ต่อชุมชน ยังได้นำมาซึ่งข้อมูลต่างๆ ที่สามารถนำมาใช้ในการวางแผน ออกแบบ และกิจกรรมต่างๆ ในการเสริมศักยภาพเด็กและเยาวชน ทั้งนี้ จากการดำเนินการดังกล่าวทำให้พบว่า ชุมชนอำเภอฟุทธมณฑลเป็นชุมชนที่มีความคุ้นเคยกับกระบวนการดำเนินงานวิจัย โดยเฉพาะในส่วนของแกนนำชุมชน จากการเข้าพื้นที่หารือกับแกนนำชุมชนพบว่า มีหน่วยงานต่างๆ ทั้งในเขตพื้นที่โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยมหิดล ได้ใช้พื้นที่อำเภอฟุทธมณฑลเป็นพื้นที่ในการดำเนินกิจกรรม โครงการวิจัยในมิติต่างๆ เป็นจำนวนมาก ดังนั้น แกนนำชุมชนจึงมีความสามารถในการสร้างความเข้าใจกระบวนการและขั้นตอนต่างๆ ของการดำเนินงานโครงการเป็นอย่างดี นอกจากนั้นแล้วยังพบข้อมูลอื่นๆ ที่สามารถนำไปใช้ในการวางแผนและออกแบบกิจกรรมของโครงการ เช่น ลักษณะหรือธรรมชาติของคนในชุมชนที่กำลังก้าวเข้าสู่ภาวะความเป็นชุมชนเมือง ที่คนในชุมชนต่างมีลักษณะของวิถีการดำเนินชีวิตที่มีความเป็นปัจเจกมากขึ้น หรือมีความสัมพันธ์ทางสังคมหรือการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ลดน้อยลง เด็กและเยาวชน มีกิจกรรมมากขึ้น เช่น การเรียนพิเศษ การสนใจสื่อรูปแบบใหม่ รวมทั้งผู้ปกครองที่ต่างมีเวลาในการผลักดันให้เด็กและเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนน้อยลง ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการเข้าพื้นที่เหล่านี้จะได้นำมาซึ่งการวางแผนและออกแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมของอำเภอฟุทธมณฑล

3.2.3 เสริมความรู้ในประเด็นที่เกี่ยวข้อง

คณะนักวิจัยดำเนินการเสริมความรู้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหลากหลายทางวัฒนธรรม สภาพการณ์ของอำเภอฟุทธมณฑล กระบวนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน และการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยใช้วิธีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนข้อมูล การเพิ่มเติมองค์ความรู้ และการสอดแทรกเนื้อหาผ่านกิจกรรมที่ออกแบบและวางแผนร่วมกันกับแกนนำชุมชน

3.3 การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง

3.3.1 เด็กและเยาวชน

การค้นหาแกนนำเด็กและเยาวชน จาก 3 ตำบล (ตำบลศาลายา ตำบลมหาสวัสดิ์ ตำบลคลองโยง) ของอำเภอฟุทธมณฑล โดยการคัดเลือกจากแกนนำชุมชน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนและครู โดยกลุ่มเด็กและเยาวชนที่คัดเลือกเข้าร่วมโครงการเป็นกลุ่มเด็กและเยาวชนที่อยู่ในพื้นที่อำเภอฟุทธมณฑลที่เข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนและโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ รวมถึงเด็กและเยาวชนที่มีความสนใจเข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจ

ในการค้นหาแกนนำเด็กและเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรม คณะนักวิจัยดำเนินการประสานกับแกนนำชุมชนและครู/อาจารย์ที่คณะนักวิจัยได้ร่วมกิจกรรมมาก่อนหน้านี้แล้ว

ติดต่อประสานงานด้วยการเข้าพื้นที่พบปะหารืออย่างเป็นทางการ เพื่อขอความอนุเคราะห์ให้แกนนำชุมชนประสานงานต่อกับกลุ่มเด็กและเยาวชนที่สนใจเข้าร่วมโครงการ จากนั้นคณะนักวิจัยจึงนัดหมายอีกครั้งเพื่อเข้าพบกับกลุ่มเด็กและเยาวชนในแต่ละพื้นที่ เริ่มจากการทำความเข้าใจระหว่างคณะผู้วิจัยกับเด็กและเยาวชน พูดคุยเกี่ยวกับรายละเอียด วัตถุประสงค์ของโครงการ การชวนให้เยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมและมีความสนใจเข้าร่วมกิจกรรม และการเตรียมตัวเพื่อดำเนินงานโครงการในแต่ละขั้นตอน ซึ่งจาก 6 กลุ่มที่เด็กและเยาวชนทั้ง 3 ตำบลได้เข้าร่วมโครงการ สามารถสรุปการเข้าพื้นที่ได้ ดังนี้

1) ตำบลมหาสวัสดิ์ ประกอบด้วยกลุ่มเด็กและเยาวชนจากชุมชนโรงเรียนวัดสุวรรณ และ ชุมชนพุกา 4 การค้นหาแกนนำเด็กและเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมจากชุมชนโรงเรียนวัดสุวรรณ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการประสานงานกับอาจารย์อุบล เศรษฐอำนวย อาจารย์ประจำโรงเรียนวัดสุวรรณ ทั้งนี้ เนื่องจากอาจารย์อุบลเป็นอาจารย์ที่มีประสบการณ์คุ้นเคยกับคณะผู้วิจัยในการดำเนินงานโครงการด้านเด็กและเยาวชนอยู่ก่อนหน้าแล้ว และมีความสนใจที่จะดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนอยู่เบื้องต้น ดังนั้นอาจารย์อุบลจึงยินดีที่จะเข้าร่วมโครงการและประสานงานกับเด็กและเยาวชนที่เป็นนักเรียนในโรงเรียนและมีความสนใจเข้าร่วมดำเนินงานโครงการ จำนวน 10 คน

ชุมชนพุกา 4 คณะนักวิจัยติดต่อประสานงานกับนางธนภัทร นุชลอ ซึ่งเป็นแกนนำชุมชนในหมู่บ้าน เพื่อติดต่อประสานงานกับกลุ่มเด็กและเยาวชนในชุมชนในการเข้าร่วมการดำเนินงานโครงการ ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนดังกล่าวมีลักษณะของการเป็นชุมชนเมืองในลักษณะของหมู่บ้านจัดสรร ดังนั้น ผู้คนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านพุกา 4 จึงมีลักษณะการปฏิสัมพันธ์แบบปัจเจกสูง เพราะคนในชุมชนอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาจากพื้นที่อื่น ไม่ใช่คนดั้งเดิมในพื้นที่ ดังนั้นในการประสานงานกับเด็กและเยาวชนจึงมีอุปสรรคอยู่บ้างในการรวบรวมสมาชิก และสร้างความสนใจให้เกิดขึ้นกับกลุ่มเด็กและเยาวชนในหมู่บ้าน แต่ในการดำเนินกิจกรรมรวบรวมแกนนำเด็กและเยาวชนในชุมชนหมู่บ้านพุกา 4 ก็สำเร็จลงได้ด้วยการประชาสัมพันธ์และเชิญชวนให้เด็กและเยาวชนที่มีความสนใจเข้าร่วมโครงการ กระทั่งได้จำนวนตามต้องการ

2) ตำบลศาลายา ประกอบด้วยกลุ่มเด็กและเยาวชนจากชุมชนวัดศาลวัน และ ชุมชนหมู่บ้านเอื้ออาทร ในการค้นหาแกนนำเด็กและเยาวชนเข้าร่วมโครงการของกลุ่มเด็กและเยาวชนจากชุมชนวัดศาลวันนั้น คณะนักวิจัยประสานงานกับนางหทัยรัตน์ นาคเรืองศรี ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลวัดศาลวัน เนื่องจากท่านได้จัดกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับคนในชุมชนและมีกิจกรรมในการขับเคลื่อนงานร่วมกับเด็กและเยาวชนในชุมชนวัดศาลวันเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ อยู่เป็น

ประจำ โดยเฉพาะการสนับสนุนการจัดกิจกรรมในการพัฒนาสังคมและสุขภาวะของชุมชน ดังนั้น เมื่อคณะผู้วิจัยเข้าพื้นที่ติดต่อประสานงาน จึงได้รับความอนุเคราะห์อย่างดียิ่งในการประสานงานและคัดสรรแกนนำเด็กและเยาวชนเพื่อเข้าร่วมการดำเนินงานโครงการในครั้งนี้

ชุมชนหมู่บ้านเอื้ออาทร ศาลายา คณะนักวิจัยติดต่อประสานงานกับประธานชุมชนหมู่บ้านเอื้ออาทร ซึ่งเคยได้ร่วมกิจกรรมต่างๆ มาก่อนหน้านี้แล้ว โดยหมู่บ้านเอื้ออาทรมีการจัดกิจกรรมต่างๆ ในหมู่บ้านเพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้เข้าร่วมกิจกรรม ทั้งในกลุ่มของผู้ใหญ่และเด็กและเยาวชนในชุมชน ดังนั้น ในการคัดสรรหาแกนนำเด็กและเยาวชนในการเข้าร่วมโครงการจึงมีความสะดวก เนื่องจากมีกลุ่มเด็กและเยาวชนที่รวมกลุ่มจัดกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนอยู่ในเบื้องต้นแล้ว ดังนั้น ในการประสานงานเพื่อเชิญชวนให้เด็กและเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมในการดำเนินงานโครงการจึงประสบความสำเร็จอย่างดีในพื้นที่ดังกล่าว

3) ตำบลคลองโยง ประกอบด้วยกลุ่มเด็กและเยาวชนจากชุมชนโรงเรียนบุญศรีสวัสดิ์ และ ชุมชนโรงเรียนบ้านคลองโยง ในการประสานงานเพื่อคัดเลือกเด็กและเยาวชนของกลุ่มชุมชนโรงเรียนบุญศรีสวัสดิ์ คณะผู้วิจัยได้ติดต่อกับอาจารย์ไพบุลย์ วงษ์ปาน อาจารย์ประจำโรงเรียนบุญศรีสวัสดิ์ ที่ได้เคยร่วมดำเนินกิจกรรมต่างๆ กับนักวิจัย มาก่อนหน้านี้ ทั้งนี้อาจารย์ไพบุลย์ให้การสนับสนุนกิจกรรมในการขับเคลื่อนเด็กและเยาวชนในการเสริมสร้างศักยภาพการเรียนรู้ในด้านต่างๆ ดังนั้น ในการติดต่อประสานงานเพื่อคัดสรรหาแกนนำเด็กและเยาวชนเพื่อเข้าร่วมโครงการจึงมีความสะดวก เนื่องจากอาจารย์ไพบุลย์ให้การสนับสนุน และมีกลุ่มเด็กและเยาวชนที่พร้อมจะเข้าร่วมกิจกรรมในการดำเนินงานโครงการอยู่ในเบื้องต้นแล้ว

สำหรับโรงเรียนบ้านคลองโยง มีลักษณะการติดต่อประสานงานในลักษณะเดียวกันคือ คณะนักวิจัยเดินทางเข้าพบอาจารย์วรรณา เทียงสมพงษ์ เพื่อร่วมเป็นแกนนำชุมชนในการคัดเลือกและค้นหาแกนนำเด็กและเยาวชนในการเข้าร่วมดำเนินงานโครงการ ทั้งนี้ เนื่องจากชุมชนบ้านคลองโยงอยู่ในพื้นที่ชุมชนที่มีลักษณะดั้งเดิมและยังมีการแพร่กระจายทางเทคโนโลยีเข้าไปไม่เต็มที่นัก ด้วยปัจจัยของความห่างไกลจากตัวเมือง ส่งผลให้เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ยังมีความสัมพันธ์กับพื้นที่และกิจกรรมในชุมชนมากกว่าในพื้นที่เขตเมือง ดังนั้น เมื่อได้รับการติดต่อประสานงานจากทางโครงการโดยมีอาจารย์วรรณาเป็นผู้นำหน้าที่ จึงทำให้เด็กและเยาวชนในพื้นที่ที่มีความสนใจที่จะเข้าร่วมการดำเนินงานโครงการ

จากการเข้าพื้นที่ติดต่อประสานงานกับแกนนำชุมชนทั้งในส่วนของครู/อาจารย์และแกนนำชุมชนต่างๆ ในการประสานงานกับเด็กและเยาวชนเพื่อเข้าร่วมโครงการ โครงการวิจัยได้เด็กและเยาวชนในการร่วมขับเคลื่อนโครงการจำนวนทั้งสิ้น

60 คน จากพื้นที่ 3 ตำบล 6 พื้นที่ ซึ่งมีความแตกต่างกันทั้งในส่วนของผู้ที่ที่บางพื้นที่มีความเป็นชุมชนเมือง บางพื้นที่ยังคงมีลักษณะของความเป็นชุมชนชนบท ซึ่งส่งผลต่อลักษณะทางบุคลิกของเด็กและเยาวชนในแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันออกไปด้วยเช่นกัน ดังเช่น กลุ่มเด็กและเยาวชนที่อาศัยอยู่ในเขตชุมชนเมือง โดยเฉพาะในตำบลศาลายาและพื้นที่บางส่วนของตำบลมหาสวัสดิ์ กลุ่มเด็กและเยาวชนดังกล่าวจะมีลักษณะของวิถีการดำเนินชีวิตที่พึงพิงและสนใจกับเทคโนโลยีและความทันสมัย วิถีชีวิตส่วนใหญ่อยู่กับห้างสรรพสินค้า การเรียนพิเศษ ลักษณะของบุคลิกภาพของเด็กและเยาวชนกลุ่มดังกล่าวจะมีความกล้าแสดงออก กล้าแสดงทัศนคติ แลกเปลี่ยนมุมมองความคิดต่างๆ ในการจัดกิจกรรม ซึ่งตรงข้ามกับกลุ่มเด็กและเยาวชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ตำบลคลองโยงและพื้นที่บางส่วนของตำบลมหาสวัสดิ์ กลุ่มเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการดังกล่าวจะให้ความสนใจและมีเวลาที่จะเข้าร่วมกิจกรรม แต่จะมีลักษณะของความไม่กล้าแสดงออกต่อหน้าสาธารณชน

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลกลุ่มแกนนำเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการครั้งนี้ พบข้อสังเกตและเงื่อนไขบางประการ ซึ่งมีสำคัญต่อการนำไปใช้ในการหารือ ออกแบบและวางแผนการดำเนินงานโครงการ โดยข้อมูลดังกล่าวถือเป็นข้อมูลที่สะท้อนถึงสถานการณ์ของสังคมที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชน สามารถแบ่งออกได้ดังนี้

ข้อสังเกต สถานการณ์และเงื่อนไขของเด็กและเยาวชนตำบลมหาสวัสดิ์

- เด็กและเยาวชนบางคนประสบปัญหาที่เกิดขึ้นจากครอบครัว เช่น พ่อแม่หย่าร้างกัน การไม่ได้อยู่อาศัยกับพ่อแม่
- ผู้ปกครองไม่ให้ความสนใจกับกิจกรรมและโครงการวิจัย
- เด็กและเยาวชนมีความสนใจอย่างมากต่อกิจกรรมและการดำเนินงานโครงการ
- เด็กและเยาวชนบางคนกล้าแสดงออก และให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมเป็นอย่างดี
- เด็กและเยาวชนบางคนมีการเรียนพิเศษในช่วงวันเสาร์-อาทิตย์จึงไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการได้
- เด็กและเยาวชนมีการรวมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการในการเข้าร่วมและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน
- เด็กและเยาวชนบางคนมีช่วงอายุที่น้อยมากเกินไป

ข้อสังเกต สถานการณ์และเงื่อนไขของเด็กและเยาวชนตำบลศาลายา

- เด็กและเยาวชนบางคนมีกิจกรรมการเรียนรู้พิเศษในช่วงวันเสาร์-อาทิตย์
- ผู้ปกครองไม่ให้ความสนใจเท่าที่ควร
- ความเป็นชุมชนเมืองจึงทำให้เด็กและเยาวชนยังไม่มีกิจกรรมกลุ่มกันอย่างเป็นรูปธรรม ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ
- เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ให้ความสนใจกับเทคโนโลยี เช่น ร้านเกมส์ ห้างสรรพสินค้า
- เด็กและเยาวชนมีความกล้าในการแสดงออก
- เด็กและเยาวชนให้ความสนใจกับกิจกรรมไม่ดีเท่าที่ควร เนื่องจากมีสิ่งเร้าอื่นๆ และยังไม่เห็นความสำคัญของการดำเนินกิจกรรม
- เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความแตกต่างกันในประเด็นต่างๆ เช่น ฐานะทางการเงิน การศึกษา วิธีการดำเนินชีวิต
- เด็กและเยาวชนอยู่ภายใต้การควบคุมโดยแกนนำชุมชน ดังนั้น จึงมีเด็กและเยาวชนบางคนไม่กล้าที่จะแสดงออกและไม่กล้าแสดงความคิดเห็นต่อที่สาธารณะชน

ข้อสังเกต สถานการณ์และเงื่อนไขของเด็กและเยาวชนตำบลคลองโยง

- เด็กและเยาวชนมีการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชนอยู่เป็นประจำ
- เด็กและเยาวชนมีความกล้าแสดงออก ทั้งในด้านความคิดเห็น ทักษะคิด และการเข้าร่วมกิจกรรม
- พ่อแม่ผู้ปกครองให้การสนับสนุนให้เด็กและเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการวิจัย
- เด็กและเยาวชนมีการจัดแบ่งบทบาทหน้าที่ตามความสามารถของตนเองได้เป็นอย่างดี
- เด็กและเยาวชนบางคนให้ความสนใจกับเทคโนโลยีและความทันสมัยจากเครื่องอำนวยความสะดวกหรือสถานประกอบการที่สนใจ เช่น ร้านเกมส์ แต่เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่จะมีวิธีการดำเนินชีวิตภายในครอบครัวของตนเอง

ด้านการให้ความสนใจเข้าร่วมโครงการนั้น พบว่า เด็กและเยาวชนทุกกลุ่มให้ความสนใจอย่างมากต่อการดำเนินงานโครงการและยินดีร่วมกิจกรรม ทั้งนี้ เนื่องจากเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่จะมีการรวมตัวเพื่อจัดกิจกรรมต่างๆ ทั้งในส่วนของโรงเรียนและชุมชนของตนเองเป็นประจำอยู่แล้ว ดังนั้น อุปสรรคที่พบในการดำเนินงานโครงการผ่านกิจกรรมที่จะต้องออกแบบและวางแผนร่วมกับชุมชนคือการจัดสรรเวลาในการจัดเวทีกิจกรรม และการสร้างความน่าสนใจของเครื่องมือในการนำมาใช้เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้กับเด็กและเยาวชน

3.3.2 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำงานในชุมชน

เนื่องจากคณะผู้วิจัยเคยดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนอำเภอพุทธมณฑลก่อนหน้านี้แล้ว จึงทำให้ทราบถึงประเด็นความต้องการและปัญหาของชุมชน ดังนั้นในการคัดเลือกกลุ่มประชากรเข้าร่วมดำเนินโครงการวิจัย คณะผู้วิจัยจึงได้ทำการคัดเลือกผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำงานในชุมชน โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1) ศิลปินพื้นบ้าน ปราชญ์ในชุมชนที่เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในเรื่องภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในท้องถิ่น ซึ่งได้ข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรมและการลงพื้นที่สำรวจข้อมูล โดยกลุ่มบุคคลดังกล่าวจะต้องได้รับการยอมรับจากคนใน ชุมชนว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญด้านวัฒนธรรมหรือเป็นผู้มีองค์ความรู้หรือเป็นผู้ทำหน้าที่สืบทอดองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมของชุมชน ได้แก่ นางสาวทอง มาเจริญ นางบำรุง พินิจกุล นายเกิด ไทยทวี นายประทุม สวัสดิ์นำ นางวลี สวดมาลัย

2) ผู้นำชุมชน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ (1) ผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และ (2) ผู้นำชุมชนอย่างไม่เป็นทางการ คือกลุ่มแกน นำชุมชนที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนชุมชน โดยเฉพาะให้การสนับสนุนงานด้านวัฒนธรรม และงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชนในพื้นที่ 3 ตำบล ของอำเภอพุทธมณฑล ทั้งนี้กลุ่มผู้นำชุมชนดังกล่าวจะต้องได้รับการยอมรับจากคนใน ชุมชนให้เป็นผู้นำหรือแกนนำในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ได้แก่ นายแพทย์วัฒนา เทียมปฐม (ประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอพุทธมณฑล) นางธนภัทร นุชลออ, นางหทัยรัตน์ นาคเรืองศรี, นางสาวธัญญา โตดิเทพย์, นางราตรี ภูศรี, นาง สมยงค์ พุ่งสาร

, นางอาภรณ์ ช้อยประเสริฐ, พันโทประเสริฐ อ่อนสัมพันธ์, นายพร ภิรมย์ อ่อนสัมพันธ์, นางดัสณีย์ พุฒพิท

3) ผู้นำท้องถิ่น ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลศาลายา ตำบลมหาสวัสดิ์ และนายกเทศมนตรีตำบลศาลายา ตำบลคลอง โยง และ บุคลากรในองค์กรที่มีหน้าที่รับผิดชอบในงานด้าน วัฒนธรรม โดยใช้เกณฑ์ในการคัดเลือกคือ เป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในการ สร้างความร่วมมือระหว่างคนในชุมชนในการ จัดกิจกรรมต่างๆ ใน ชุมชน รวมทั้งในหน่วยงานที่สังกัดได้ทำหน้าที่เกี่ยวกับการ บริหารงาน องค์การบริหารส่วนตำบลศาลายา องค์การบริหารส่วน ตำบลมหาสวัสดิ์ และอำเภอพุทธมณฑล

4) ครูในสถานศึกษา ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและสนใจในการทำงาน ด้านวัฒนธรรมและเด็กและเยาวชน โดยการคัดเลือกจากครูผู้สมัคร ใจเข้ามาร่วมเป็น คณะทำงานของโครงการ โดยกลุ่มบุคคลดังกล่าว จะมีบทบาทสำคัญในการติดตาม และประสานงานกับเด็กและ เยาวชนได้อย่างใกล้ชิด รวมทั้งเมื่อเสร็จสิ้นโครงการ กลุ่มบุคคล ดังกล่าวจะสามารถนำกรอบการดำเนินงานโครงการวิจัยไปใช้บูรณา การ กับการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ซึ่งในการ ดำเนินงานโครงการครั้งนี้ มี ครูในสถานศึกษาเข้าร่วมโครงการ จำนวน 3 ท่าน ได้แก่ นายไพบูลย์ วงษ์ปาน โรงเรียนบุญยศรี สวัสดิ์ ตำบลคลองโยง นางวรรณ เทียงสมพงษ์ โรงเรียนบ้านคลอง โยง ตำบลมหาสวัสดิ์ และนางอุบล เศรษฐอำนวย โรงเรียนวัดสุวรรณ ตำบลศาลายา

3.4 การพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชน

คณะผู้วิจัย ได้เข้าพื้นที่ศึกษาข้อมูล เตรียมพื้นที่และได้มาซึ่งกลุ่มเป้าหมาย โดยชุมชนได้เข้า มามีส่วนร่วมทุกกระบวนการ ซึ่งนำมาสู่กระบวนการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชน โดยใช้เครื่องมือ ในการพัฒนา 4 รูปแบบ ดังนี้

3.4.1 เสริมความรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้กับเด็กและเยาวชน

การเสริมศักยภาพความรู้ความเข้าใจเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมสำหรับเด็ก และเยาวชนครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดกิจกรรมโดยแบ่งออกเป็น 2 กิจกรรม คือ

- 1) เวที “การบูรณาการและสร้างสรรค์การเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วม: สะท้อนประสบการณ์ของชุมชน และข้อเสนอเพื่อพัฒนากิจกรรมเรียนรู้” โดยเวทิดังกล่าว

เกิดขึ้นจากการร่วมกันวางแผนและออกแบบกิจกรรมต่างๆ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ตามกรอบแนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วม (PAR) ซึ่งทำให้ได้มาซึ่งกิจกรรมที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และความต้องการของชุมชน กิจกรรมดังกล่าวจัดขึ้นในวันที่ 14 พฤศจิกายน 2558 โดยมีเด็กและเยาวชน แกนนำชุมชน ตัวแทนหน่วยงานในพื้นที่ รวมทั้งนักวิชาการและวิทยากรร่วมในการจัดกิจกรรมครั้งนี้ โดยกิจกรรมดังกล่าวมีวัตถุประสงค์สำคัญซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ (1) แลกเปลี่ยนความรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมในอำเภอพุทธมณฑล และ (2) ทดสอบความรู้ความเข้าใจและความตระหนักถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชุมชนของตนเอง

คณะนักวิจัยกำหนดโจทย์เพื่อระดมความคิดในประเด็นต่างๆ ได้แก่ 1) การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับวัฒนธรรมในอำเภอพุทธมณฑล 2) การเข้าใจความหมายของความหลากหลายทางวัฒนธรรม และ 3) เอกลักษณ์และความภาคภูมิใจของท้องถิ่น

2) เวที “เรียนรู้ เข้าใจ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม” ซึ่งเป็นการเสริมความรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้แก่เด็กและเยาวชน เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจให้แก่เด็กและเยาวชน จนนำไปสู่การยอมรับความแตกต่างหลากหลาย และเพื่อพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนในการนำเสนอข้อมูลทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการทำสารคดี โดยใช้ฐานทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในพื้นที่เป็นข้อมูล และใช้พื้นที่ของอำเภอพุทธมณฑลเป็นพื้นที่ในการเรียนรู้ โดยมีกิจกรรม ดังนี้

2.1) สานสัมพันธ์เด็กและเยาวชน โดยการใช้กิจกรรมสนทนากลุ่ม ซึ่งมีวิทยากรเป็นผู้ดำเนินการ กระตุ้นให้เด็กและเยาวชนจากพื้นที่ต่างๆ ที่เข้ามาพบเจอกันครั้งแรก ได้ทำความรู้จักกัน เตรียมความพร้อมเพื่อการเรียนรู้ให้แก่เด็กและเยาวชน โดยใช้เกมส์และเพลงเป็นสื่อในการสร้างความสัมพันธ์

2.2) “รู้เรา รู้เขา” การอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลาย เป็นการนำความรู้ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมและเข้าพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล เพื่อนำเสนอข้อมูลโดยคณะนักวิจัย ให้เด็กและเยาวชนในพื้นที่ได้รับรู้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมไทย โดยเฉพาะการยกตัวอย่างความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชุมชนอำเภอพุทธมณฑล ซึ่งเป็นเรื่องใกล้ตัวของเด็กและเยาวชนและแกนนำชุมชนมากที่สุด

2.3) สร้างแรงบันดาลใจ จากความต้องการของทุกฝ่ายในการนำเครื่องมือมาใช้ในการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม คือการนำสื่อสารคดีมา让孩子และเยาวชนได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ กิจกรรมนี้จึงเป็นกิจกรรมที่กระตุ้นให้เด็กและเยาวชนมีความสนใจที่จะผลิตสื่อสารคดี โดยกลุ่มวิทยากรจะยกตัวอย่างสื่อสารคดีจากพื้นที่อื่นๆ ที่ได้เคยดำเนินงาน

โครงการ เพื่อเป็นตัวอย่างให้กับเด็กและเยาวชนเป็นการสร้างความสนใจให้กับเด็ก และเยาวชนตลอดจนแกนนำชุมชน เพื่อนำไปสู่การพิจารณาคัดเลือกหัวข้อหรือ ประเด็นที่เด็กและเยาวชนแต่ละกลุ่มมีความสนใจในการผลิตสื่อสารคดีประจำกลุ่มของ ตนเอง และนำกลับมานำเสนอแลกเปลี่ยนในประเด็นหรือหัวข้อที่แต่ละกลุ่มจะ นำเสนอในการจัดเวทีพัฒนาศักยภาพครั้งต่อไป

3.4.2 เสริมความรู้และทักษะการผลิตความรู้ด้วยสื่อสารคดี

ด้วยการจัดเวทีเสริมศักยภาพการผลิตสื่อสารคดี “ถ่ายทอดการเรียนรู้ ผ่านสื่ออย่าง สร้างสรรค์” ซึ่งเป็นเวทีพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนในการนำเสนอข้อมูลทางวัฒนธรรม ผ่านกระบวนการทำสารคดี โดยมีจุดมุ่งหมายหลักในการเสริมทักษะความรู้ในเรื่องการผลิต สื่อสารคดีโดยเฉพาะ

รูปแบบของการจัดกิจกรรมเป็นการเสริมทักษะความรู้เรื่องการผลิตสื่อสารคดี คณะ วิทยากรเสริมความรู้ขั้นตอนต่างๆ ของการผลิตสื่อสารคดีให้สำเร็จ โดยแบ่งกลุ่มเด็กและ เยาวชนตามกลุ่มพื้นที่ และกำหนดให้แต่ละกลุ่มมีพี่เลี้ยงคอยเอื้ออำนวยในด้านต่างๆ โดยการ จัดกิจกรรม แบ่งประเด็นเนื้อหาในการเสริมทักษะให้กับเด็กและเยาวชน ได้แก่

- 1) ทบทวนประเด็นหรือหัวข้อเรื่องและโครงร่างสารคดีของแต่ละกลุ่ม จากการให้ เป็นการบ้านในการจัดเวทีครั้งแรก
- 2) ให้ความรู้เรื่องการทำสารคดีสั้น/คลิปวิดีโอและเทคนิคการตัดต่อ โดยแบ่ง ออกเป็นเนื้อหาต่างๆ ได้แก่ การเก็บข้อมูลเพื่อเรียบเรียงเรื่องราวของสารคดี การเขียนโครง ร่างสารคดี (Story board) เทคนิคการถ่ายคลิปวิดีโออย่างง่าย การเรียนรู้โปรแกรมเพื่อการ ตัดต่อคลิปวิดีโอสารคดี และการนำวัตถุดิบมาเรียบเรียงเพื่อให้เป็นสารคดี พร้อมทั้งเทคนิค ต่างๆ เพื่อใช้ในการดำเนินการสร้างสรรค์ผลงานสื่อสารคดี

3.4.3 เด็กและเยาวชนปฏิบัติการผลิตและเผยแพร่สื่อสารคดี

การผลิตสื่อสารคดีของเด็กและเยาวชนเป็นกระบวนการที่เด็กและเยาวชน จะนำองค์ ความรู้ที่ได้รับนำไปใช้ในการปฏิบัติในพื้นที่จริง โดยขั้นตอนต่างๆ ของการผลิตสื่อสารคดี เด็ก และเยาวชนกลุ่มต่างๆ ได้นำกระบวนการผลิตสื่อที่ได้รับความรู้จากเวทีเสริมศักยภาพมาใช้ เช่น การจัดแบ่งบทบาทหน้าที่ของสมาชิกแต่ละคน การนัดหมายสมาชิก การนัดหมายผู้ที่มี ส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ การเขียนโครงเรื่องของสารคดี และการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าต่างๆ เพื่อให้สื่อสารคดีประสบความสำเร็จ ทั้งนี้ ในการดำเนินการในพื้นที่จริงของเด็กและเยาวชน นั้น คณะนักวิจัยได้มอบหมายให้พี่เลี้ยงของแต่ละกลุ่มเป็นผู้ประสานงานเป็นหลัก และมีคณะ นักวิจัย วิทยากร ร่วมให้ข้อมูลทั้งในส่วนของเนื้อหาในประเด็นเรื่องความหลากหลายทาง วัฒนธรรมและความรู้กลวิธีของการผลิตสื่อสารคดี

3.4.4 เด็กและเยาวชนแลกเปลี่ยนเรียนรู้

เด็กและเยาวชนนำเสนอสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์ที่แต่ละกลุ่มได้เข้าพื้นที่และดำเนินการผลิตมาร่วมนำเสนอและแลกเปลี่ยนข้อมูลซึ่งกันและกัน โดยมีวิทยากร คณะนักวิจัยและพี่เลี้ยงร่วมพิจารณา สอบถาม และให้ข้อเสนอแนะ ทั้งนี้ ในการพิจารณาสื่อสารคดีดังกล่าว มุ่งเน้นในการพิจารณา 2 ประเด็นคือ

- 1) เนื้อหาของสื่อสารคดีที่สะท้อนถึงการนำเสนอสภาพความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความรู้ความเข้าใจที่มีต่อองค์ความรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม ที่เด็กและเยาวชนได้รับจากกิจกรรม/เวที
- 2) ส่วนของเทคนิคและกลวิธีการนำเสนอ โดยพิจารณาจากกระบวนการผลิตหรือการถ่ายทำสารคดีที่มีคุณภาพในระดับที่เด็กและเยาวชนสามารถดำเนินการได้ ซึ่งการดำเนินการครั้งนี้เพื่อให้ได้มาซึ่งสื่อสารคดีที่ผนวกกันระหว่างเนื้อหาและมุมมองที่สมบูรณ์

3.5 การคืนความรู้สู่ชุมชน

การคืนความรู้สู่ชุมชนโดยการจัดเวทีนำเสนอผลงานสารคดีของเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นการนำสื่อสารคดีของเด็กและเยาวชนที่จัดทำสำเร็จแล้ว นำเสนอให้กับชุมชน เด็กและเยาวชนกลุ่มอื่นๆ รวมทั้งหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องได้เข้าร่วมกิจกรรม อีกทั้งยังเป็นการคืนความรู้ที่ได้จากการดำเนินงานโครงการมอบคืนสู่ชุมชน โดยการเปิดพื้นที่ให้ชุมชน อันประกอบด้วย เด็กและเยาวชนจากกลุ่มอื่นและโรงเรียนอื่นที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการ ชุมชน แกนนำชุมชน ผู้ใหญ่จากในพื้นที่ เช่น หัวหน้าหน่วยงานหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ จากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อใช้พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำไปสู่การขยายผลต่อยอดโครงการ โดยองค์ความรู้ที่ได้นำไปสู่การขยายผลและต่อยอดโครงการ ได้แก่ สื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์ องค์ความรู้และเครื่องมือในการทำงานด้านวัฒนธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนอย่างมีส่วนร่วมโดยชุมชน และข้อมูลจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และทัศนคติโดยผู้ทรงคุณวุฒิในการเข้าร่วมกิจกรรม

3.6 การวิเคราะห์และประมวลความรู้

3.6.1 การถอดบทเรียน

1) ถอดบทเรียนเด็กและเยาวชน

เวทีถอดบทเรียนสำหรับเด็กและเยาวชน เวทีนี้จะประกอบด้วย เด็กและเยาวชน แกนนำชุมชนและครู อาจารย์ที่เข้าร่วมเป็นพี่เลี้ยง ร่วมเรียนรู้และขับเคลื่อนโครงการตั้งแต่เริ่มต้นกระทั่งเสร็จสิ้นโครงการ เพื่อประมวลผลความรู้ความเข้าใจในประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นหลังจากได้ผ่านกระบวนการดำเนินงาน โดยข้อมูลเสียง

สะท้อนจากกลุ่มเป้าหมาย จะแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ (1) เสี่ยงสะท้อนจากเด็กและเยาวชน และ (2) เสี่ยงสะท้อนจากชุมชน

2) ถอดบทเรียนแกนนำชุมชน

เวทีถอดบทเรียนร่วมกับชุมชน เป็นการถอดบทเรียนสำหรับแกนนำชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนโครงการ ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนเด็กและเยาวชน และแกนนำชุมชน จากทั้ง 3 ตำบลของพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล โดยมีประเด็น ดังนี้ (1) องค์ความรู้ชุมชนในด้านข้อมูลวัฒนธรรมและการขับเคลื่อนงานพัฒนาเด็กและเยาวชน (2) การออกแบบกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพเด็กและเยาวชนในมิติความหลากหลายทางวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม (3) การต่อยอด ขยายผล เช่น การบูรณาการสู่หลักสูตรในโรงเรียน การจัดรูปแบบการเรียนการสอน เป็นต้น

3.6.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการดำเนินงานโครงการวิจัยนี้จะเป็นการวิเคราะห์ในเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยการจัดหมวดหมู่ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ จากเอกสาร จากการจัดเวทีเชิงปฏิบัติการและการจัดกิจกรรมในพื้นที่จริง เพื่อเชื่อมโยงกับแนวคิดและวัตถุประสงค์การวิจัย เพื่อให้สามารถอธิบายได้ถึงขั้นตอนของกระบวนการเสริมศักยภาพเรื่องการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยการให้เด็กและเยาวชนเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ในการเข้าร่วมกิจกรรมจริงในพื้นที่ โดยมีความเชื่อมโยงกับเนื้อหาและข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลมาจากพื้นที่ ให้สามารถนำไปสู่การสร้าง ความเข้าใจในประเด็นเรื่องวัฒนธรรม ความหลากหลายทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน และการสร้างความตระหนักถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนที่เด็กและเยาวชนกำลังเผชิญอยู่ในขณะนี้ นอกจากนั้นแล้ว ในการดำเนินงานโครงการครั้งนี้ จะเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลไปพร้อมๆ กับการเก็บข้อมูลตลอดระยะเวลาในการดำเนินงานโครงการ ซึ่งจะทำให้คณะผู้วิจัยทราบว่า ข้อมูลส่วนใดที่ยังขาดและต้องเก็บรวบรวมเพิ่มเติม

หมายเหตุ: การดำเนินงานทั้ง 6 ขั้นตอน เป็นการดำเนินงานโดยการมีส่วนร่วมระหว่างนักวิจัย เด็กและเยาวชน และชุมชน รวมทั้งมีการตรวจสอบข้อมูลระหว่างดำเนินการ

3.7 แผนการดำเนินงาน

ตารางที่ 3.1 แสดงแผนการดำเนินงาน

ขั้นตอน	ระยะเวลา (เดือนที่)															
	ปี 59						ปี 60									
	7	8	9	10	11	12	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. การสืบค้นและการรวบรวมข้อมูล																
2. การกำหนดพื้นที่และเตรียมพื้นที่																
3. การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง																
4. การพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชน																
4.1 เสริมความรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้กับเด็ก และเยาวชน																
4.2 เสริมความรู้และทักษะการเผยแพร่ความรู้ด้วยสื่อสารคดี																
4.3 เด็กและเยาวชนปฏิบัติการผลิตและเผยแพร่สื่อสารคดี																
4.4 เด็กและเยาวชนแลกเปลี่ยนเรียนรู้																
5. การคืนความรู้สู่ชุมชน																
6. การวิเคราะห์และประมวลผลความรู้																

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การดำเนินงานโครงการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างศักยภาพเด็ก เยาวชนบนฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรมครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์สำคัญในการสร้างเสริมศักยภาพเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้กับกลุ่มเด็กและเยาวชนโดยชุมชนมีส่วนร่วม โดยคณะผู้วิจัยได้นำกระบวนการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ ผสมกับกรอบแนวคิดเรื่องการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) เพื่อศึกษาและสำรวจสภาพความหลากหลายทางวัฒนธรรมในอำเภอพุทธมณฑล และดำเนินการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนให้แก่เด็กและเยาวชน ด้วยการจัดเวทีสนทนากลุ่มย่อย การอบรมเชิงปฏิบัติการ การฝึกปฏิบัติในพื้นที่จริง การแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ และการประมวลผลข้อมูลความรู้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนสมบูรณ์ตรงตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ โดยคณะผู้วิจัยแบ่งผลการวิจัยออกได้เป็นหัวข้อต่างๆ ดังนี้

4.1 ข้อมูลทั่วไปของพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล

จากการเข้าพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลทั่วไปของอำเภอพุทธมณฑลและจากเอกสารพระราชกิจจานุเบกษา วันที่ 20 พฤศจิกายน 2539 เรื่องแต่งตั้งกิ่งอำเภอเป็นอำเภอ จึงทำให้ทราบว่า อำเภอพุทธมณฑลในปัจจุบัน ถือเป็น 1 ใน 7 อำเภอของจังหวัดนครปฐม แต่เดิมนั้นอำเภอพุทธมณฑลเป็นส่วนหนึ่งของอำเภอนครชัยศรี และเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2534 กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศให้มีการจัดตั้งกิ่งอำเภอพุทธมณฑล โดยแบ่งเขตพื้นที่ส่วนหนึ่งของอำเภอนครชัยศรี กิ่งอำเภอพุทธมณฑลประกอบด้วยเขตการปกครอง 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลมหาสวัสดิ์ ตำบลศาลายา และตำบลคลองโยง กระทั่งเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2539 จึงได้ถูกยกฐานะให้เห็นอำเภอพุทธมณฑลอย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งอำเภอพุทธมณฑลมีพื้นที่โดยรวมประมาณ 76.320 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 47,700 ไร่ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัดนครปฐม มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่างๆ ได้แก่ ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอสามปราชญ์ จังหวัดนครปฐม ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอไทรน้อย อำเภอบางใหญ่ อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี และเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร และทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม โดยลักษณะภูมิประเทศของอำเภอพุทธมณฑลทั้งหมดของพื้นที่ เป็นที่ราบลุ่ม มีลำคลองหลายสายและมักจะมีน้ำท่วมในฤดูน้ำหลากหรือฤดูฝน

4.1.1 ด้านการปกครอง อำเภอพุทธมณฑล แบ่งการปกครองท้องที่ เป็น 3 ตำบล 18 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลศาลายา ประกอบด้วยชุมชน 6 หมู่บ้าน ตำบลคลองโยง ประกอบด้วยชุมชน 8

หมู่บ้าน และตำบลมหาสวัสดิ์ประกอบด้วยชุมชน จำนวน 4 หมู่บ้าน ซึ่งในแต่ละหมู่บ้านจะมีการแต่งตั้งผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ดูแล และมีกำนันเป็นผู้ดูแลในแต่ละตำบล

อำเภอพุทธมณฑลมีการปกครองส่วนท้องถิ่น 2 รูปแบบคือ เทศบาล จำนวน 2 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 2 แห่ง ดังนี้

- เทศบาลตำบลศาลายา จัดตั้งโดยยกฐานะจากสุขาภิบาลศาลายา
- เทศบาลตำบลคลองโยง จัดตั้งโดยยกฐานะจากองค์การบริหารส่วนตำบลคลองโยง
- องค์การบริหารส่วนตำบลศาลายา
- องค์การบริหารส่วนตำบลมหาสวัสดิ์

4.1.2 ด้านประชากร จากการสำรวจข้อมูลจำนวนประชากร ปี 2558 พบว่า อำเภอพุทธมณฑลมีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 39,294 คน แบ่งเป็นชาย จำนวน 18,933 คน และเป็นหญิง จำนวน 20,361 คน จำนวนหลังคาเรือนรวม 19,245 หลังคาเรือน และมีความหนาแน่นของประชากรประมาณ 266.78 คนต่อตารางกิโลเมตร

4.1.3 ด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากสภาพทางกายภาพของพื้นที่ในอำเภอพุทธมณฑลเป็นที่ราบลุ่มมีน้ำท่วมในฤดูน้ำหลาก และมีลำคลองอยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้นอาชีพที่มีอยู่ในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล ซึ่งถือเป็นอาชีพดั้งเดิมจึงต้องสอดคล้องกับสภาพทางภูมิศาสตร์ด้วย ได้แก่ การทำการเกษตร เช่น การทำนาข้าว แปลงผัก สวนผลไม้ นาบัว ต่อมาได้มีอาชีพอื่นๆ เพิ่มเติม เช่น การทำสวนกล้วยไม้ ตัดดอก รับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมและบริษัทห้างร้านต่างๆ ซึ่งรายได้โดยเฉลี่ยของประชากรจะมีรายได้เฉลี่ย จำนวน 62,479.65 บาท/คน/ปี

จากการสำรวจสถานประกอบการอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในอำเภอพุทธมณฑล พบว่า มีเกิดขึ้นในอำเภอพุทธมณฑล จำนวน 158 แห่ง

มีธนาคารพาณิชย์ จำนวน 7 แห่ง ได้แก่ ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน) 2 สาขา ธนาคารกรุงเทพ จำกัด (มหาชน) 2 สาขา ธนาคารนครหลวงไทย จำกัด (มหาชน) ธนาคารกรุงไทย จำกัด (มหาชน) 3 สาขา ธนาคารกสิกรไทย ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ และธนาคารออมสิน

4.1.4 ด้านสาธารณสุข ประกอบด้วย โรงพยาบาลรัฐบาล จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลพุทธมณฑล โรงพยาบาลกาญจนาภิเษก โรงพยาบาลตุลาการเฉลิมพระเกียรติ โรงพยาบาลเอกชน มี 1 แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลศาลายา และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จำนวน 5 แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลวัดสุวรรณ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลบ้านศาลวัน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมหาสวัสดิ์ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลคลองโยง1 และ คลองโยง2

4.1.5 ด้านการศึกษา อำเภอพุทธมณฑลมีโรงเรียนและสถาบันการศึกษาตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลจนถึงระดับอุดมศึกษา ตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอ ดังนี้

1) ระดับอนุบาล

- โรงเรียนอนุบาลพระละมัย
- โรงเรียนอนุบาลเอื้อเพชร
- โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ มหามงคล
- โรงเรียนอนุบาลกิติเวชวิทยา

2) ระดับประถมศึกษา

- โรงเรียนวัดศาลวัน
- โรงเรียนวัดมะเกลือ
- โรงเรียนบ้านคลองสว่างอารมณ์
- โรงเรียนบุญยศรีสวัสดิ์
- โรงเรียนวัดสุวรรณาราม (ศิราภรณ์รังษะ)
- โรงเรียนบ้านคลองโยง
- โรงเรียนบ้านคลองมหาสวัสดิ์
- โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบมหามงคล

3) ระดับมัธยมศึกษา

- โรงเรียนมหิตลวิทยานุสรณ์
- โรงเรียนสาธิตนานาชาติมหาวิทยาลัยมหิดล
- โรงเรียนรัตนโกสินทร์สมโภชบวรนิเวศศาลายา ในพระสังฆราชูปถัมภ์
- โรงเรียนกาญจนาภิเษกวิทยาลัย นครปฐม (พระตำหนักสวนกุหลาบมัธยม)
- วิทยาลัยนาฏศิลป์

4) ระดับอาชีวศึกษา

- วิทยาลัยการอาชีพพุทธมณฑล
- สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์วิทยาลัยนาฏศิลป์
- กาญจนาภิเษกวิทยาลัยช่างทองหลวง

5) ระดับอุดมศึกษา

- มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยาเขตศาลายา
- มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตศาลายา
- มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์วิทยาลัยนาฏศิลป์
- มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา วิทยาเขตศาลายา
- กรมยุทธศึกษาทหารเรือ

6) ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน

- ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนตามอัยาศัยอำเภอพุทธมณฑล

- ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนกาญจนาภิเษก (วิทยาลัยในวัง)

4.1.6 ด้านการศาสนา

- 1) ศาสนาพุทธ มีวัดจำนวน 6 แห่ง ได้แก่ วัดมงคลประชาราม วัดมะเกลือ วัดเทพนิมิต วัดศาลวัน วัดสุวรรณาราม วัดหทัยเรศวร
- 2) ศาสนาคริสต์ มี 1 แห่ง ได้แก่ คริสตจักรร่มเย็นตลาดใหม่ศาลายา
- 3) ศาสนาอิสลาม ศาสนสถานของศาสนาอิสลามในจังหวัดนครปฐม มีอยู่แห่งเดียว คือ มัสยิดปากีสถาน (ปากาน) ซึ่งตั้งอยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

จากข้อมูลทั่วไปของอำเภอพุทธมณฑลที่นำเสนอข้างต้น จะสังเกตได้ว่าแม้อำเภอพุทธมณฑล จะเป็นอำเภอที่มีพื้นที่ขนาดเล็ก แต่จะพบว่าพื้นที่ดังกล่าวล้วนอุดมไปด้วยความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรม ที่ได้รับอิทธิพลจากการแพร่กระจายของระบบเศรษฐกิจที่ถาโถมและขยายพื้นที่มาจากกรุงเทพมหานคร จึงทำให้อำเภอพุทธมณฑลกำลังก้าวเข้าสู่พื้นที่แห่งความเป็นเมือง เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านกายภาพและด้านสังคมวัฒนธรรม อันส่งผลต่อวิถีการดำเนินชีวิต ค่านิยมของผู้คนในพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไป กระทั่งทำให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรมเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ

เอี่ยม ทองดี (2540) ทำการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมของอำเภอพุทธมณฑล พบว่า พื้นที่ของอำเภอพุทธมณฑลได้ปรากฏอยู่ในเนื้อหาทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่ได้กล่าวถึงพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล ซึ่งมีมาตั้งแต่ครั้งอดีต ดังปรากฏอยู่ในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของการค้นพบแหล่งกำเนิดของอาณาจักรสุวรรณภูมิ ที่เป็นเหตุการณ์เกิดขึ้นในช่วงต้นศตวรรษจนกระทั่งยุคทวารวดีตอนต้น ประมาณ พ.ศ.300 – 1100 แม้ว่าจะยังไม่แน่นอนว่าศูนย์กลางของสุวรรณภูมิจะอยู่ตรงไหน แต่สิ่งสำคัญที่เกี่ยวข้องคือ การสร้างองค์พระปฐมเจดีย์และพระประโทนเจดีย์ ซึ่งตำนานเล่ากันว่าสร้างขึ้นโดยพระโสณะ พระอุตตระและโศภนพราหมณ์ ที่มั่งม้นนำพระพุทธศาสนามาเผยแพร่วางรากฐานในสุวรรณภูมิ ถือเป็นเหตุการณ์สำคัญที่กลายเป็นพลังมหาศาลในการก่อเกิดคุณูปการแก่ประเทศไทยและท้องถิ่นต่างๆ รวมทั้งอำเภอพุทธมณฑลในสมัยต่อมาจนกระทั่งปัจจุบัน

การปรากฏตัวของอำเภอพุทธมณฑลในสมัยอาณาจักรทวารวดี ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาประมาณ พ.ศ.1100 - 1600 กล่าวกันว่าเป็นอาณาจักรสุวรรณภูมิที่เสื่อมอำนาจไปโดยมีศูนย์กลางอยู่ที่บริเวณองค์พระประโทนเจดีย์ ซึ่งภาพถ่ายทางอากาศปัจจุบันแสดงให้เห็นร่องรอยหลักฐานคูเมืองเก่า ขณะที่บางช่วงบนพื้นดินก็ยังปรากฏคูเมืองที่ศึกษาได้ด้วย อาณาจักรดังกล่าวนี้ก็มีคุณูปการใหญ่หลวงต่อพื้นที่อำเภอพุทธมณฑลในปัจจุบัน ในการเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาในการกล่าวถึงทางประวัติศาสตร์ของชาติ

กระทั่งในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้ปรากฏเนื้อหาที่กล่าวถึงการสร้างเมืองนครชัยศรีในสมัยกรุงศรีอยุธยา พบหลักฐานว่าสมัยพระเจ้ามหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยา ประมาณปี พ.ศ.2092 ได้มีการสร้างเมืองนครชัยศรีและเกิดชุมชนริมแม่น้ำท่าจีนมากขึ้น ซึ่งการเกิดขึ้นของเมืองนครชัยศรีตาม

หลักฐานการค้นพบดังกล่าว ถือเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการเกิดพัฒนาการของชุมชนเขตอำเภอพุทธมณฑลที่ผู้คนจากท้องถิ่นต่างๆ ได้อพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาในพื้นที่ และเกิดการปรับเปลี่ยนทางสภาพแวดล้อมและสังคม กระทั่งทำให้เกิดความหลากหลายของผู้คนและวัฒนธรรมในมิติต่างๆ ในพื้นที่ในลำดับต่อมา

4.2 ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม

การนำเสนอผลการวิจัยในประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม คณะผู้วิจัยจะได้นำเสนอให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ของการเปลี่ยนแปลงทางบริบทแวดล้อมของชุมชนของพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล เพื่อให้เข้าใจกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่การเป็นพื้นที่ที่อุดมไปด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม ที่สืบเนื่องจากอดีตกระทั่งปัจจุบัน และเป็นเหตุให้นำมาซึ่งความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมในพื้นที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ดังนี้

4.2.1 ประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล

อำเภอพุทธมณฑลในปัจจุบันนับว่าได้รับอิทธิพลจากกระแสของการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของความเป็นเมืองเข้าสู่พื้นที่อย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ โดยสืบเนื่องมาตั้งแต่ครั้งอดีตกระทั่งปัจจุบัน จากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมและบริบทแวดล้อมในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล ที่แต่เดิมเป็นสังคมเกษตรกรรม มีการเพาะปลูกและสร้างผลผลิตเพียงเพื่อการยังชีพหรือแลกเปลี่ยนกันระหว่างภายในกลุ่มและภายนอกชุมชน โดยเน้นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและชุมชน กระทั่งก้าวเข้าสู่วิถีของชุมชนที่มีการปรับเปลี่ยนจากการผลิตเพียงเพื่อคนในครอบครัวและชุมชน ไปสู่การสร้างผลผลิตในเชิงพาณิชย์ที่มุ่งเน้นในการตอบสนองต่อระบบทุนนิยม จึงส่งผลให้วิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในชุมชนต่างๆ ทั่วทุกมุมโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งเริ่มเกิดขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 ซึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ทางสังคมในหลากหลายด้าน ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน คนที่เป็นเจ้าของที่ดินกับผู้อาศัยที่เคยถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว เริ่มเกิดความห่างเหิน ที่ดินกลายเป็นทรัพย์สินและเป็นแหล่งในการสร้างผลผลิตและกำไร ด้านเศรษฐกิจ เครื่องจักรและผู้คนจากพื้นที่อื่นๆ ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือและกลไกด้านการผลิต คนในชุมชนถูกแปรสภาพให้เป็นแรงงาน กระทั่งทำให้เกิดการสูญเสียวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมไปทีละน้อย ซึ่งกระบวนการกลายเป็นเมืองและกระบวนการถูกทำให้กลายเป็นการผลิตในเชิงพาณิชย์ได้แพร่กระจายไปในสังคมทั่วทุกมุมโลก (ยศ สันตสมบัติ, 2548) รวมกระทั่งอำเภอพุทธมณฑลด้วยเช่นกัน

ตลอดระยะเวลาของการเกิดขึ้นของพื้นที่อำเภอพุทธมณฑลสืบเนื่องจากอดีตตั้งแต่มีการก่อตั้งอาณาจักรสุพรรณภูมิ ทวารวดี กรุงศรีอยุธยา และรัตนโกสินทร์ ที่ได้มีการกล่าวถึงพื้นที่ของอำเภอพุทธมณฑลว่าเป็นพื้นที่สำคัญที่ปรากฏอยู่ในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักรต่างๆ ว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางกายภาพและมิติด้านวัฒนธรรมในหลากหลายด้าน ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นจากกระบวนการกลายเป็นเมืองและระบบทุนนิยมที่แพร่กระจายเข้ามาในพื้นที่อย่างต่อเนื่องและหลากหลาย ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า เอี่ยม ทองดี (2542) ได้ทำการศึกษาพลังทาง

ประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม โดยนำเสนอให้เห็นภาพของการปรากฏตัวของเหตุการณ์ต่างๆ ทางประวัติศาสตร์ ซึ่งล้วนแต่มีความเชื่อมโยงกับการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับผู้คนและสังคมอำเภอพุทธมณฑลให้มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่เป็นต้นเหตุของการทำให้เกิดการหลั่งไหลเข้ามาของผู้คนจากพื้นที่อื่นและกลายเป็นการทำให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม จากการขยายตัวอย่างรวดเร็วในอำเภอพุทธมณฑล อันสืบเนื่องมาจากการจับจองพื้นที่และใช้ที่ดินในอำเภอพุทธมณฑลในการประกอบอาชีพ

การเปลี่ยนแปลงของอำเภอพุทธมณฑลที่มีหลักฐานปรากฏอย่างเป็นรูปธรรมและชัดเจนที่สุด ซึ่งนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงของอำเภอพุทธมณฑลเช่นในปัจจุบัน ปรากฏอยู่ในหลักฐานที่ได้กล่าวถึงการขุดคลองมหาสวัสดิ์ ในสมัยรัชกาลที่ 4 จากนั้นพระองค์ได้พระราชทานพื้นที่สองฝั่งคลองแก่พระราชโอรสและพระราชธิดา เพื่อเป็นการพัฒนาพื้นที่ที่รกร้างว่างเปล่าให้เป็นที่นา พื้นที่ดังกล่าวจัดทำผังระวางที่ดินเป็นแปลงๆ ทั้งหมด 47 แปลงรวมเนื้อที่กว่าสองหมื่นไร่ มีนายกองดูแลจัดการผลประโยชน์แต่การทำประโยชน์ในที่ดินเกิดขึ้นเมื่อมีคนจากแม่น้ำท่าจีนอพยพเข้ามาเช่าพื้นที่จากนายกองเพื่อทำนาและอยู่อาศัยทำให้เกิดชุมชนต่างๆ เช่น ชุมชนวัดสุวรรณ ชุมชนคลองโยง บริเวณสองฝั่งคลองมหาสวัสดิ์ที่อยู่ในตำบลศาลายาเป็นชุมชนศาลายาและเมื่อมีการสร้างทางรถไฟสายใต้ซึ่งเปิดเดินรถระหว่างสถานีบางกอกน้อยถึงเพชรบุรี ในปี พ.ศ.2446 ส่งผลให้เริ่มมีชุมชนหนาแน่นขึ้น ทำให้ความสำคัญของการใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำลดลง เนื่องจากเกิดความสะดวก (วัฒนา เทียมปฐม, 2545)

การเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ที่ดินจากพระราชโอรสและพระราชธิดาจากการประทานให้โดยรัชกาลที่ 4 เกิดขึ้นเป็นระยะ เมื่อเจ้าของไม่ได้เป็นผู้ทำประโยชน์ ที่ดินเจ้าเริ่มมีการขายเปลี่ยนโอนกรรมสิทธิ์ เช่น ที่ดินแปลงที่ 18 ฝั่งมณฑลนครไชยศรีของพระองค์เจ้ากนกวรรณเลขา เนื้อที่ 392 ไร่ 1 งาน 48 ตารางวา มีพื้นที่ด้านใต้จรดคลองมหาสวัสดิ์ ด้านเหนือจรดคลองโยง ด้านตะวันออกและตะวันตกจรดที่ดินเอกชน (วัฒนา เทียมปฐม, 2545)

แปลงที่ 37 เดิมเป็นของกรมหมื่นพรหมวรานุรักษ์เนื้อที่ 525 ไร่ 2 งาน 72 ตารางวา ตกทอดมาเป็นของตระกูล และตกมาเป็นของนางม้วน กลิ่นประทุม ต่อมาบริจาคให้วัดสุวรรณาราม 42 ไร่ 3 งาน 60 ตารางวา ต่อมาอีกหลวงพ่อดิซึ่งเป็นเจ้าอาวาสได้ให้กระทรวงสาธารณสุขเช่าจำนวน 25 ไร่ เพื่อสร้างโรงพยาบาลอำเภอพุทธมณฑล

การเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ที่ดินเกิดขึ้นเป็นช่วงๆ ในระยะเวลาของการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปีพ.ศ. 2475 เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วไปเจ้าของที่ดินถูกตัดทอนรายได้ทำให้ต้องนำที่ดินส่วนหนึ่งจำนองและได้ขายให้ปู่ของนายถาวร เทียมประเสริฐ

การเกิดชุมชนในบริเวณตำบลศาลายามีจำนวนเพิ่มขึ้นหลังจากเกิดน้ำท่วม พ.ศ.2485 ซึ่งเริ่มมีการขุดคลองเพื่อใช้สัญจรและระบายน้ำในการทำนา เช่น คลองตาหลี่ คลองหม่อมเจ้าเฉลิมศรี คลองตาปลั่ง คลองตาพริ้ง ทำให้เข้าถึงพื้นที่ส่วนในได้โดยสะดวกส่งผลให้เกิดชุมชนย่อยในพื้นที่

พื้นที่ตำบลศาลายาทางทิศเหนือจรดคลองโยงฝั่งใต้ได้แก่พื้นที่หมู่ 2 บ้านคลองโยงและหมู่ 5 บ้านศาลายา ในส่วนของคลองโยงนั้นเป็นคลองเก่าที่มีมาก่อนการขุดคลองมหาสวัสดิ์ มีข้อสันนิษฐานว่าคลองโยงเดิมเป็นทางบกที่ใช้สัญจรโดยเกวียนต่อมาหนทางลี้และกว้างออกฤดูฝนมีน้ำขังเป็นช่วงๆ จึงมีการใช้เรือในการสัญจรถ้าหากเป็นเรือใหญ่หรือหนักต้องใช้ควายลากโยงไปบนตลิ่งภายหลังเมื่อคลองลึกมากขึ้นน้ำจากแม่น้ำไหลเข้าคลอง น้ำของแม่น้ำมีช่วงของน้ำขึ้นและน้ำลงจึงต้องใช้เรือโยงควายเกือบตลอดปี ต่อมาได้มีการขุดลอกให้เป็นคลองที่ลึกและใช้เดินทางได้สะดวกตลอดปี ปัจจุบันนี้คลองดังกล่าวเป็นคลองที่กั้นแดนระหว่างตำบลศาลายากับตำบลคลองโยง ริมสองฝั่งคลองโยงมีชุมชนเก่ามีผู้คนจำนวนมากอยู่อาศัยมาก่อนและบางส่วนเป็นพื้นที่ที่มีการแบ่งให้เป็นพื้นที่นาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโดย เริ่มจากคลองมหาสวัสดิ์ไปจรดคลองโยงปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์เช่นที่ดินเลขที่ 302 โฉนด 8598 ตกเป็นของวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม (วัฒนา เทียมปฐม, 2545)

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบชุมชนของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ริมคลองโยงฝั่งตำบลศาลายา เกิดขึ้นเมื่อมีการตัดถนนเทพนิมิต - ลานตากฟ้า 6035 เชื่อมกับถนนบางภาษี - ศาลายา นฐ 3004 เมื่อ พ.ศ. 2514 ทำให้การเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ที่ดินเกิดขึ้นทั่วไปอย่างรวดเร็ว มีการแบ่งขายที่ดินให้กับเอกชนเพื่อใช้เป็นสำนักงานของบริษัทต่าง รวมทั้งมีการกว้านซื้อที่ดินหลายแปลงที่อยู่ติดกันเพื่อสร้างหมู่บ้านจัดสรร เช่น หมู่บ้านกิตติชัยวิลลา หมู่บ้านอาภากร เป็นต้น

ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเริ่มจากมีระบบการคมนาคม จากนโยบายการสร้างพุทธมณฑลในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี พ.ศ.2497 มีนโยบายจะจัดสร้างพุทธมณฑลขึ้นที่ตำบลศาลายา และเริ่มมีการสร้างถนนพุทธมณฑล สาย 4 เพื่อสร้างเชื่อมกับถนนเพชรเกษม ทำให้ประชาชนมีทางเลือกเพิ่มขึ้น ตามมาด้วยการดำเนินการของหน่วยงานของราชการ เช่น การก่อสร้างหน่วยสื่อสารกรมตำรวจ พ.ศ. 2510 โดยเช่าพื้นที่ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ จำนวน 436 ไร่ การสร้างสถานีเครื่องส่งวิทยุ 100 กิโลวัตต์ (เอ.เอ็ม.) ศาลายาในที่ดินทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์เนื้อที่ 47 ไร่ 2 งาน 35 ตารางวาซึ่งเปิดใช้เมื่อ พ.ศ. 2508 การก่อสร้างทางสายศาลายา - บางภาษี และศาลายา - นครชัยศรีช่วงประมาณปี พ.ศ 2514 โดยกำนันจุ่น เช็งมณี กำนันตำบลศาลายารับคำสั่งจากอธิบดีกรมการปกครองให้สร้างถนนสายศาลายาต่อไปคลองโยง - บางภาษี และสายศาลายาต่อไปวัดไทยवास อำเภอนครชัยศรี ช่วงประมาณ พ.ศ. 2510 เส้นทางศาลายานครชัยศรีเป็นทางลัดสำหรับขนย้ายข้าวสารโดยใช้เลื่อนทำจากไม้ไผ่สาน และใช้ควายลาก การตัดถนนระยะแรกเป็นถนนดิน ช่วงที่ฝนตกใช้ในการคมนาคมไม่สะดวกเพราะผิวถนนเป็นโคลน ต่อมาถมลูกรังทั้งสองสาย (บุญปลอด ภิรมย์น้อย, สัมภาษณ์, 2559)

การคมนาคมทางน้ำใช้เรือยังได้รับความนิยมเห็นได้จาก ช่วง พ.ศ.2505 - 2510 มีท่าเรือบริเวณศาลายา อยู่ 2 แห่ง คือ

- 1.ท่าตลาดใน (ตลาดเก่า) อยู่บริเวณหมู่ 5 หลังสถานีรถไฟศาลายา ริมคลองมหาสวัสดิ์ฝั่งใต้ เป็นท่าจอดเรือ 2 ตอนใหญ่ (เรือหางยาว นั่งได้ 14-15 คน) เส้นทางที่ 1 จาก

ศาลายา เข้าคลองทวิวัฒนา คลองนราภิรมย์ ไปคลองโยง วัดมะเกลือ วัดตันเชือก บางคอลัดเส้นทางที่ 2 จากตลาดในแล่นไปตามคลองมหาสวัสดิ์ ปลายทางที่จั่วราย ทำเรื่องจั่วรายมีความสำคัญที่เชื่อมคลองมหาสวัสดิ์กับแม่น้ำนครชัยศรี มีเรือเมล์บริษัทสุพรรณขนส่ง เดินเรือจากสุพรรณบุรี – กรุงเทพฯ (ท่าเตียน) ระหว่างทางจอดที่ทำเรื่องจั่วราย ตำบลจั่วรายเป็นท่าต่อเรือสำหรับผู้ที่จะเดินทางมายังคลองมหาสวัสดิ์ (ประทุม สวัสดิ์นำ, สัมภาษณ์, 2559) เรือบริษัทสุพรรณขนส่งเลิกกิจการเมื่อ พ.ศ. 2510 เนื่องจากการสร้างทางรถยนต์สายมาลัยแมนเชื่อมต่อระหว่างนครปฐมถึงสุพรรณ ผู้โดยสารเรือหันมาใช้รถโดยสารเพราะสะดวกรวดเร็วกว่า (นุกูล ชมภูนิช, 2537)

2.ทำเรือหัวถนน อยู่หัวถนนด้านคลองทวิวัฒนาเป็นท่าเรือหางยาวมีหลังคาเป็นเรือ 6 สูบ บรรทุกคนได้ 40 คน วิ่งรับ - ส่งผู้โดยสารระหว่างศาลายา – ศาลาแดง เลียบคลองทวิวัฒนาเป็นเรือคิว ประมาณ พ.ศ.2527 เมื่อมีการสร้างมหาวิทยาลัยมหิดลแล้วเสร็จ เรือวิ่งตามคิวหยุดกิจการ เหลือแต่ประเภทเรือหางยาวเหมาลำ

ในช่วงการสร้างทางสายศาลายา – บางภาษี ระยะต่อมามีการลาดยางมะตอยบางทำให้พื้นผิวถนนไม่คงทน สภาพถนนยังไม่ดีประชาชนยังอาศัยการคมนาคมทางน้ำ ผู้ที่อาศัยอยู่ริมคลองจะโดยสารเรือหางยาว 2 ตอนที่วิ่งรับส่งจากวัดมะเกลือมายังตลาดใน ค่าเรือคนละ 4 บาท จากนั้น เดินทางเข้ากรุงเทพฯ โดยทางรถไฟที่สถานีศาลายา หรือเลือกเส้นทางไปทางรถ ขึ้นรถ 2 แถวจากตลาดในไปปากทางพุทธมณฑลสาย 4 เพื่อไปทางบางแคหรือท่าพระ (พุง เอี่ยมเลื่อนาม, สัมภาษณ์, 2559)

การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ๆ จากระบบคมนาคมที่ส่งผลต่อการถือครองเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ที่ดินก็คือที่สำคัญมากคือ การสร้างมหาวิทยาลัยในปี พ.ศ.2514 โดยมาจากที่ดินแปลงที่ 45 ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีเนื้อที่รวม 1,896 ไร่ 2 งาน 76 ตารางวาซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 9) ทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ดำเนินการขายโอนโฉนดที่ดินที่ตำบลศาลายา เนื้อที่ 1,242 ไร่ 20 ตารางวาให้กับมหาวิทยาลัยมหิดล และพื้นที่บางส่วนให้เป็นที่อยู่อาศัยเพื่อการพัฒนา (อภิรักษ์ เกษมผลกุล, 2552) เนื่องจากที่ดังกล่าวเป็นที่ทรัพย์สินฯ ซึ่งมีชานนาใช้เป็นพื้นที่ทำนามาก่อนจึงมีการจัดเวนคืนที่ดินและจ่ายค่าเวนคืนให้ไร่ละ 4 พันบาท จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 (2520 -2524) รัฐบาลกระจายความเจริญจากสู่ชานเมืองและรอบนอกกรุงเทพฯ เพื่อชะลอการขยายตัวของกรุงเทพฯ โดยเริ่มที่หน่วยราชการและสถานศึกษา

หลังจากมหาวิทยาลัยมหิดลเกิดขึ้นในช่วงทศวรรษเดียวกันนั้น รัฐบาลได้ตัดถนนสายปิ่นเกล้า – นครชัยศรีในปี พ.ศ.2521 ระยะทาง 32 กม. เริ่มจากชุมชนตลิ่งชันสิ้นสุดที่จุดตัดเชื่อมต่อถนนเพชรเกษมที่อำเภอ นครชัยศรีทำให้การคมนาคมจากศาลายาไปกรุงเทพฯ สะดวกขึ้น มีรถสองแถวเล็กวิ่งให้บริการรับผู้โดยสารจากบางขุนนนท์มายังศาลายา (วัฒนา เทียมปฐม, 2545) และต่อมาปี พ.ศ. 2527 มีรถประจำทาง 2 สาย การสร้างถนนปิ่นเกล้า-นครชัยศรี ในปี พ.ศ. 2521 เสร็จและเปิดใช้ พ.ศ.

2527 ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากแก่ผู้อื่นที่ประกอบอาชีพค้าขายอยู่ที่บริเวณท่าเรือตลาดใน (ตลาดเก่า) เพราะผู้โดยสารทางเรือหันกลับมาใช้การคมนาคมทางถนนแทน

ผลกระทบจากการตัดถนนและสร้างมหาวิทยาลัยมหิดลในปี พ.ศ.2514 ส่งผลไปสู่การทำให้ เกษตรกรที่ทำนามีพื้นที่ทำนาลดลง เกษตรกรบางส่วนปรับตัวโดยเริ่มเปลี่ยนจากการทำนาข้าวมาเป็น นาบัวและเพาะเห็ดฟาง พื้นที่ที่ได้รับผลกระทบคือเกษตรกรหมู่ 5 บ้านศาลายา 2 ฝากฝั่งคลองเพราะ ที่ดินถูกเวนคืนไปสร้างเป็นถนน เกษตรกรเหล่านี้ส่วนหนึ่งจึงไปเช่าที่ดินฝั่งตรงข้ามคลอง ซึ่งเป็นเขต จังหวัดนนทบุรีเพื่อเพิ่มพื้นที่ปลูกบัว ผลอีกประการหนึ่งจากการตัดถนนนำไปสู่การปรับเปลี่ยน ระยะเวลาการเก็บผลผลิต และขนส่งผลผลิต จากเดิมเกษตรกรจะเก็บดอกบัวพายโม่งล่องเรือไปส่งที่ ปากคลองตลาดตอนเย็น เปลี่ยนมาเป็นเริ่มเก็บบัวประมาณตี 1 และใส่รถบรรทุกไปขายที่ ปากคลองตลาด (เวียง สิ้นลือนาม, 2559)

การพัฒนาของตำบลศาลายามีหน่วยราชการดูแลใกล้ชิดเมื่อมีการประกาศจัดตั้งกิ่งอำเภอ พุทธมณฑล เริ่มจากยกฐานะพื้นที่ตำบลศาลายา ตำบลคลองโยงและตำบลมหาสวัสดิ์เป็นกิ่งอำเภอ ศาลายา การหาพื้นที่ตั้งสำนักงานดำเนินการโดยร่วมกันบริจาคเงินเพื่อซื้อที่ดินจากสำนักงานทรัพย์สิน ส่วนพระมหากษัตริย์จำนวน 12 ไร่ 3 งาน 69 ตารางวาและขอเปลี่ยนชื่อเป็นกิ่งอำเภอพุทธมณฑลเมื่อ วันที่ 27 ธันวาคม 2553 และยกฐานะเป็นอำเภอพุทธมณฑล เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2539

จากนั้นมีหน่วยงานราชการต่างๆ ตั้งขึ้นแสดงให้เห็นถึงการขยายเมืองจากกรุงเทพฯ มายัง ชานเมือง ติดตามมาด้วยสถานศึกษาต่าง ๆ เช่นโรงเรียนมหิดลวิทยานุสรณ์ย้ายจากวัดไร่ขิงมาอยู่ใน พื้นที่ของมหาวิทยาลัยมหิดลในพื้นที่ 25 ไร่ ในปี พ.ศ. 2538 สถาบันวิชาชีพทหารเรือชั้นสูงและกรม ยุทธศึกษาทหารเรือมาในปี 2536

มีการสร้างโรงพยาบาลพุทธมณฑลในหมู่ 1 ถนนศาลายา – นครชัยศรี ตำบลศาลายาโดยเป็น โรงพยาบาลชุมชนขนาด 10 เตียง จะเห็นว่าถนนมีโรงพยาบาล วัด โรงเรียนซึ่งเป็นการเกิดชุมชนขยาย โรงพยาบาลเปิดบริการในพ.ศ. 2538 ขณะเดียวกันมีเอกชนสร้างโรงพยาบาลศาลายาขนาด 30 เตียง ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ถนนศาลาลา – นครชัยศรี ตำบลศาลายา

นอกจากนั้นที่ดินของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์โฉนดที่ดินหมายเลข 8586 จำนวน 436 ไร่ 1 งาน 16 ตารางวา ได้สร้างสถาบันส่งเสริมงานสอบสวนกองกำกับการโรงเรียน ตำรวจนครบาล สถานีดับเพลิง โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบมอญ โรงเรียนการช่างถมทอง หมู่บ้านมอญมอญ ตามมาด้วยการสร้างหมู่บ้านต่าง ๆ เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะของพื้นที่ จากที่ นานที่เป็นที่ตื้นน้ำขัง ถมที่สูงเพื่อปลูกสร้างอาคารบ้านเรือน มีการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรอย่าง รวดเร็ว มีการอพยพเข้ามาอยู่ของคนต่างถิ่นเพื่อมาประกอบอาชีพในบริเวณนี้และมีผู้คนประกอบ อาชีพในกรุงเทพฯ แต่มาอาศัยอยู่ในบริเวณนี้จำนวนมากขึ้น สิ่งเหล่านี้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงจำนวน ประชากรพื้นที่ทำกินสภาพสังคมของตำบลศาลายา

ปี พ.ศ. 2494 กรมชลประทานเวนคืนที่ดินริมคลองมหาสวัสดิ์ฝั่งทิศเหนือตั้งฉิมพลี - จักรยา อาณาเขต 25 วา และมีการลอกคลองทำให้คลองลึก เรือโยงเดินเรือได้สะดวก (ประทุม สวัสดิ์นำ,

สัมภาษณ์, 2559) เมื่อมีการสร้างถนนเลียบริมคลองมหาสวัสดิ์ ฝั่งทิศเหนือตั้งแต่ริมคลองทวีวัฒนา ผ่านหมู่ 5 ชุมชนโพธิ์ทองไปถึงหมู่ 3 บ้านหนองแคซึ่งเป็นเขตเทศบาลตำบลศาลายาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากเหตุดังกล่าวบริเวณริมคลองถูกกันเป็นที่ของชลประทานโดยสภาพบ้านยังหันหน้าลงคลอง ด้านหลังบ้านเป็นทุ่งนา ทำให้การคมนาคมทางถนนสะดวกมากขึ้น ในช่วง พ.ศ.2538 เกิดเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ทำให้พืชผักและผลไม้ตายส่งผลทำให้เกษตรกรเริ่มเปลี่ยนวิถีชีวิตการเพาะปลูก

การขยายตัวของเมืองในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาเมื่อมีถนนทำให้ชาวนาแบ่งที่นาขายให้กับคนกรุงเทพฯ และอีกเหตุผลหนึ่งก็คือมีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมบริเวณถนนพุทธมณฑลสาย 4 ทำให้ลูกหลานเกษตรกรรุ่นหลังจำนวนมากไม่ทำนาอีกต่อไป เพราะเห็นว่าเป็นงานหนัก บางรายแบ่งที่ขายให้นักธุรกิจนำไปทำสนามกอล์ฟ (ทวี อยู่वंษ์, สัมภาษณ์, 2559)

การตัดถนนยังมีผลกระทบทางตรงต่อการคมนาคมแล้วยังส่งผลกระทบทางอ้อมต่อคลองมหาสวัสดิ์ เมื่อมีโรงงานอุตสาหกรรมมาตั้งอยู่ริมคลองมีการปล่อยน้ำเสียลงคลอง น้ำเริ่มคั้น อาบไม่ได้ ส่งกลิ่นเหม็น มีสีเหลือง ปลาตายตาย

สำหรับหมู่ 1 บ้านวัดสุวรรณฝั่งเหนือกำลังเริ่มสร้างถนนเลียบคลองในปี 2553 ทำให้เกิดการใช้น้ำข้ามคลองมหาสวัสดิ์จากวัดสุวรรณมายังฝั่งเหนือโดยรถยนต์ ตำบลศาลายาทางริมคลองมหาสวัสดิ์ฝั่งใต้มีชุมชนวัดสุวรรณอาศัยอยู่ริมคลองอย่างหนาแน่น ทั้งยังเป็นชุมชนเก่าแก่ที่อาศัยการคมนาคมทางบกจากถนนศาลายา – นครชัยศรี บ้านบางหลังปลูกใหม่หันหน้าบ้านออกถนนที่ตัดขนานกับทางรถไฟ ส่วนบ้านเก่าแก่จะปลูกขนานกับคลองมหาสวัสดิ์หันหน้าบ้านลงคลอง และใช้น้ำจากคลองในการบริโภค อุปโภค หลังจากมีการใช้สารเคมีในการทำนา และมีการปล่อยน้ำจากโรงงานอุตสาหกรรมเป็นเหตุให้ปลาตายจึงเลิกการใช้น้ำคลองในการบริโภค

การทำสวนในบริเวณพื้นที่หมู่ 1 สืบเนื่องมาจากการโยกย้ายของเกษตรกรมาจากอำเภอสสามพรานที่ทำอาชีพสวนผลไม้มาก่อน พื้นที่บริเวณนี้ที่เป็นที่ทำนามาแต่ก่อนจึงกลายมาเป็นสวนผลไม้แบบอำเภอสสามพราน และเกษตรกรพยายามหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีแต่ใช้ภูมิปัญญาแบบเก่าในการป้องกันศัตรูพืชคือวิธีการปลูกพืชหมุนเวียน (บุญเลิศ เศรษฐอำนาจ, สัมภาษณ์, 2559)

การตัดถนนนำความสะดวกสบายมาให้กับคนในชุมชน ทำให้การคมนาคมทางน้ำลดความสำคัญลง คลองมหาสวัสดิ์แต่เดิมมีเรือพาย เรือยนต์ เรือหางยาว เรือโยงในการขนทราย ข้าวสาร บัว ขึ้นไปถึงนครปฐม ล่องลงไปถึงปากคลองตลาด ความรุ่งเรืองของการคมนาคมทางน้ำในคลองมหาสวัสดิ์เป็นที่นิยมโดยมีหลักฐานเห็นได้จากเมื่อ 30 - 40 ปีที่ผ่านมาเมื่ออาชีพต่อเรือ มีอยู่เรืออยู่ 2 ฟากคลองประมาณ 6 - 7 ไร่ เช่น ไร่รุ่งโรจน์ ไร่บุญส่ง ไร่จิตอารีย์ ไร่ต้อย ไร่ตานิด ไร่บุญรอด ไร่มีมา ต่อเรืออีแปะยาว 10 คอกขายลำละ 800 บาท ต้นทุน 300 บาทโดยซื้อเรือไม้สักจากกำแพงเพชรล่องลงมาและนำมาประกอบใหม่ นอกจากนี้ยังมีการต่อเรือเล็กสำหรับรดน้ำผักในร่องสวนผัก 5 และมีท่าเรืออยู่ริมคลองทวีวัฒนาใกล้กับ 4 แยก ระหว่างคลองมหาสวัสดิ์กับคลองทวีวัฒนาบริเวณหมู่ เป็นท่าเรือ 2 ตอนวิ่งไปลำพญา บรรทุกบัวเข้าไปขายที่ปากคลองตลาด วิ่งไปในคลองมหาสวัสดิ์แต่เลิกแล่นไปเมื่อประมาณ 10 ปีที่แล้วเพราะมีประตุน้ำมาขึ้นและประตุน้ำจะเปิดปิดเป็นเวลาทำให้ไม่สะดวกในการ

เดินทาง ประชาชนจึงเดินทางโดยทางรถแทน ปัจจุบันมีอยู่เรือเหลืออยู่ 2 อยู่ไม่ได้ต่อเรือแล้วแต่ใช้เป็นอยู่ที่ซ่อมเรือ

การเปลี่ยนแปลงด้านคลองโยงเริ่มเมื่อมีการตัดถนนเข้ามาในหมู่บ้านคือสายเทพนิมิต - ลานตากฟ้า นร 6035 เชื่อมกับถนนบางภาษี - ศาลายา นร 3004 เมื่อ พ.ศ. 2514 การตัดถนนผ่านที่แปลงยาวที่ลากจากคลองมหาสวัสดิ์มาจดคลองโยงในแนวขนานกับคลองโยงทำให้พื้นที่เกษตรทำนาบริเวณหมู่ 2 บ้านคลองโยงถูกแบ่งออก และพื้นที่บางส่วนมีการตัดแบ่งเพื่อขายให้กับคนต่างถิ่นนอกพื้นที่เป็นคนกรุงเทพฯ แต่พื้นที่บางส่วนที่เคยเป็นที่มีโฉนดแต่กร้างเพราะเจ้าของเป็นคนกรุงเทพฯ และไม่ได้ใช้ทำประโยชน์ ได้ขายและจัดสรรในพื้นที่หมู่ 2 เกิดหมู่บ้านจัดสรร 3 โครงการ คือ หมู่บ้านกิตติชัย 5,6 และหมู่บ้านอภากร 2 (ธีรวัฒน์ นิราศโสภ, สัมภาษณ์, 2559)

จากการตัดถนนเทพนิมิต - ลานตากฟ้าทำให้ชาวบ้านที่ปลูกบ้านอยู่ริมคลองโยงสร้างถนนในที่ดินของตนเองมาเชื่อมต่อกับถนนที่ตัดผ่านเพื่อใช้เป็นเส้นทางเข้า-ออกส่งผลให้การสัญจรทางคลองโยงที่ใช้เรือหางยาวเล็กกิจการไป ประกอบกับการแพร่กระจายของผักตบชวาทำให้เรือพายของชาวบ้านสัญจรในคลองโยงไม่สะดวก

การเกิดขึ้นของหมู่บ้านและโรงงานส่งผลการใช้ประโยชน์จากลำน้ำลดลง ปัจจุบันคลองโยงเดินเรือไม่ได้เนื่องจากมีผักตบชวาแน่นลำคลองชาวบ้านที่มีอาชีพหาปลาเป็นรายได้เสริมลดลง

การเพิ่มของจำนวนประชากรในเขตพื้นที่อำเภอพุทธมณฑลและการเปลี่ยนแปลงไปสู่การเป็นเมืองเกิดขึ้นจากการพัฒนากรุงเทพมหานครและปริมณฑล จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 -8 กรุงเทพมหานครกระจายความเป็นเมืองสู่ชนบทอันเนื่องมาจากการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วและแออัด ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมดังกล่าวจึงให้มีการขยายตัวของเมืองเข้าไปในเขตพื้นที่เกษตรในลักษณะการกระจายและการเชื่อมโยงระบบคมนาคม เพื่อสามารถเดินทางเข้าถึงส่วนกลางของกรุงเทพมหานครได้ (วิรัช วิรัชนิการวรรณ, 2559)

การขยายตัวของชุมชนเมืองตำบลศาลายาเกิดจากมีพื้นที่ใกล้กับกรุงเทพมหานครจึงเกิดการขยายตัวของเมืองประกอบกับมีความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ การคมนาคมสะดวกจึงมีคนอพยพมาตั้งถิ่นฐานเพิ่มขึ้นตามทะเบียนราษฎรและประชากรแฝงไม่มีชื่อในทะเบียนราษฎร มีทั้งชาวต่างด้าว ที่เข้ามาอยู่ตามบ้านเช่าเป็นจำนวนมากในช่วงระยะที่ผ่านมา

กล่าวโดยสรุปกระบวนการของการขยายตัวของชุมชนอำเภอพุทธมณฑลจากชุมชนเกษตรกรรมดั้งเดิมไปสู่การเป็นชุมชนเมืองเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากพื้นที่ของอำเภอพุทธมณฑล โดยเฉพาะในเขตตำบลศาลายาอยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพฯ พื้นที่ที่มีการทำการเกษตรมีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์จึงเกิดการอพยพของประชากรในกรุงเทพฯ มาซื้อขายเป็นเจ้าของพื้นที่ ทั้งที่เป็นที่อยู่อาศัยและทำการเกษตร

การตัดถนนสายปิ่นเกล้า - นครชัยศรี พุทธมณฑลสาย 4 และถนนลอยฟ้าพระบรมราชชนนี ทำให้การคมนาคมระหว่างกรุงเทพฯ กับศาลายาสะดวกขึ้น มีการลงทุนทำบ้านจัดสรรในตำบล

ศาลาหลายแห่ง ผู้ที่ซื้อบ้านพักอาศัยในบริเวณนี้สามารถเดินทางไปกลับเพื่อเข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ ได้อย่างสะดวก

เกิดการขยายตัวของโรงงานขนาดเล็ก และร้านอาหารเพิ่มมากขึ้น ทำให้ประชากรจากจังหวัดอื่นและแรงงานต่างด้าวที่ใช้แรงงาน รวมทั้งเป็นลูกจ้างในร้านค้าต่างๆ เพิ่มมากขึ้น จึงมีการสร้างที่พักแบ่งบ้านทำห้องเช่าในบริเวณใกล้เคียงเป็นที่อยู่และเดินทางไปทำงานยังอำเภอหรือจังหวัดใกล้เคียง

การเข้ามาตั้งหน่วยงานราชการจำนวนมากในบริเวณนี้ทำให้ผู้ที่ทำงานกับหน่วยงานเหล่านี้ต้องการที่พักอาศัยในบริเวณใกล้เคียงกับที่ทำงาน ต้องการตลาดสำหรับจับจ่ายใช้สอยซื้อสินค้า ต้องการโรงเรียนและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ สำหรับครอบครัวทำให้หมู่บ้านจัดสรร อาคารพาณิชย์ และธนาคาร ร้านอาหารและธุรกิจต่างๆ ตามมาและพัฒนาเปลี่ยนเป็นชุมชนเมืองที่หนาแน่นอย่างรวดเร็ว ซึ่งนอกจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการขยายตัวของชุมชนอำเภอพุทธมณฑลไปสู่การเป็นชุมชนเมืองนั้น ได้ส่งผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อชุมชนด้วยเช่นกัน อาทิ เกิดการขายที่ดินของเกษตรกรเพื่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรม สนามกอล์ฟ หมู่บ้านจัดสรร เนื่องจากที่ดินของเกษตรกรถูกแบ่งเป็นผืนเล็กๆ ให้กับลูก ทำให้การทำงานในที่ดินให้ผลผลิตไม่เพียงพอ เกษตรกรจึงขายที่นาและเปลี่ยนอาชีพเป็นอาชีพรับจ้าง และค้าขายเล็กๆ น้อยๆ หรือในกรณีที่เจ้าของที่ดินทำเกษตรกรรมหากยังคงใช้ที่ทำการเกษตรจะมีค่าเสียโอกาสสูงมาก เทียบกับการเปลี่ยนรูปแบบการใช้ที่ดินไปทำที่พักอาศัยหรือพาณิชย์กรรม นอกจากนี้ราคาที่ดินที่สูงขึ้นอย่างรวดเร็วทำให้เจ้าของที่ดินจำนวนมากได้รับแรงจูงใจให้ขายที่ดิน ให้กับผู้ที่ทำกิจการดังกล่าว

ในด้านผลผลิตจากภาคเกษตรที่ถึงแม้จะมีราคาสูงขึ้น และมีตลาดสำหรับการกระจายสินค้าได้ดีขึ้นแต่ราคาพืชผลก็ยังคงมีความผันผวนสูงมากทำให้ความเสี่ยงสูงขึ้น ประสพภาวะขาดทุนและรายได้ตกต่ำบ่อยครั้ง อีกความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมยังทำให้การทำเกษตรกรรมมีความยากขึ้น ต้นทุนสูงขึ้นผกผันกับบริเวณพื้นที่ทำกินที่ลดลงจากการแบ่งซอยเมื่อมีการรับมรดกตกทอด หรือพื้นที่ทำกินที่ถูกเวนคืนหรือเรียกคืนจากเจ้าของกรรมสิทธิ์ทำให้ผู้คนในท้องถิ่นจำนวนมากไม่สามารถคงอาชีพทำการเกษตรต่อไปได้

สำหรับที่นาขนาดกลางเกษตรกร ต้องลงทุนเพิ่มขึ้นเป็นค่าปุ๋ย สารเคมี (การเกษตรแบบเข้มข้น) เพื่อเร่งการเพิ่มของผลผลิต ทำให้เกิดปัญหาที่ตามมาคือ ต้นทุนเพิ่ม มีการระบายน้ำลงสู่ลำคลองมหาสวัสดิ์จากการเกษตรและอุตสาหกรรมคุณภาพน้ำต่ำลงมากจนถึงกับไม่สามารถใช้ได้ ประกอบกับการแพร่กระจายของผักตบชวา ส่งผลกระทบต่อการอุปโภคบริโภคน้ำในลำคลอง (ประทุม สวัสดิ์นำ, สัมภาษณ์, 2559)

ในด้านการถือครองและเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ที่ดินในพื้นที่บริเวณริมคลองมหาสวัสดิ์ หมู่ 1 ในส่วนความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลมีการเปลี่ยนแปลงน้อย เนื้อที่ไม่เปลี่ยนแปลง กรรมสิทธิ์เป็นของคหบดีที่มีฐานะมั่นคง มีที่นาให้เกษตรกรเช่า และเป็นพื้นที่ติดริมคลอง การทำถนนคอนกรีต ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ บริเวณที่มีการเปลี่ยนแปลงกรรมสิทธิ์ในที่ดินมากเป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตเทศบาลตำบลศาลาฯ มีถนนเข้าถึงสะดวกได้แก่ พื้นที่ริมคลองมหาสวัสดิ์ สังเกตได้จาก บ้านหนองแค

หมู่ 3 บ้านตาปิน หมู่ 4 บ้านศาลายา หมู่ 5 โดยเฉพาะพื้นที่ฝั่งใต้ของคลองมหาสวัสดิ์ซึ่งถนนศาลายา – นครชัยศรีตัดผ่าน และย่านชุมชนที่เป็นสถานีรถไฟศาลายา เกิดตลาดใหม่ของตระกูลงใจยุทธ

ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสอดคล้องกันระหว่างสภาพการถือครองที่ดิน สภาพเศรษฐกิจ ส่งผลมายังสภาพสังคมในท้องถิ่น ปัจจุบันชาวบ้านที่อาศัยอยู่ริมคลองมหาสวัสดิ์ ใช้ประโยชน์ในทางสัญจรทางน้ำน้อย แต่จะได้ประโยชน์จากสภาพธรรมชาติ สุขภาพจิต มีความพยายามของคนท้องถิ่นที่จะอนุรักษ์คูคลองลำน้ำสะท้อนได้จาก การจัดงานรำลึก 150 ปี ในการขุดคลองมหาสวัสดิ์และการส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อสร้างรายได้เสริมขององค์การบริหารส่วนตำบลเป็นจุดขายอย่างหนึ่ง

การถือครองที่ดินในแถบริมคลองโยงบริเวณหมู่ 2 และหมู่ 5 มีการเปลี่ยนแปลงมาก เนื่องจากการตัดถนนเทพนิมิต-ลานตากฟ้า และถนนบางภาษี-ศาลายา ทำให้เกิดหมู่บ้านจัดสรรถึง 5 โครงการ ประกอบกับการแบ่งที่เพื่อให้กับลูกหลาน ที่ดินถูกตัดแบ่งเป็นแปลงเล็กลงจนถึงขนาดที่ไม่พอเลี้ยงครอบครัวได้ จากการทำเกษตรกรรมในพื้นที่นั้น ส่งผลให้มีการเปลี่ยนอาชีพใหม่ จากเกษตรกรไปทำงานโรงงานอุตสาหกรรม รับจ้าง ค้าขาย

จากกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ได้ส่งผลให้พื้นที่อำเภอพุทธมณฑลเกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีต่างๆ อย่างต่อเนื่องนับจากอดีตถึงปัจจุบันและอนาคต โดยเฉพาะการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรจากการเคลื่อนย้ายถิ่นฐาน ส่งผลให้เกิดรูปแบบทางวัฒนธรรมทั้งที่เป็นแบบดั้งเดิม ลูกผสม (Cultural Hybrid) และชนิดใหม่เกิดขึ้น รวมไปถึงการส่งผลทั้งทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ สภาพแวดล้อม วิธีการดำเนินชีวิต กระทั่งกลายเป็นปัญหาและโอกาสของผู้คนและสังคมในเวลาเดียวกัน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนอำเภอพุทธมณฑล

4.2.2 วิถีวัฒนธรรมของอำเภอพุทธมณฑล

อำเภอพุทธมณฑลถือเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่มีความทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย ทั้งในเชิงรูปธรรม และนามธรรม หลายสิ่งถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล ที่ได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากรุ่นสู่รุ่นติดต่อกันมาอย่างยาวนาน กระทั่งกลายเป็นมรดกร่วมทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องและเป็นพลวัตที่สำคัญกับคนในชุมชนอำเภอพุทธมณฑลอย่างเห็นได้ชัด ทั้งในลักษณะทางตรงและทางอ้อม ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของอำเภอพุทธมณฑลได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมและมูลเหตุปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้น ซึ่งมีการแพร่กระจายทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นประเด็นหลัก และปัจจัยเกื้อหนุน อาทิ ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ความเป็นพื้นที่ที่ติดกับเมืองหลวงซึ่งมีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากกรุงเทพมหานครที่เป็นเมืองศูนย์กลางที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมสูง การเข้ามาของคนใหม่ ระบบทางเศรษฐกิจ และสภาวะแวดล้อม ฯลฯ ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบในด้านต่างๆ โดยเฉพาะการทำให้เอกลักษณ์ของชุมชน ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมของอำเภอพุทธมณฑล ค่อยๆ ถูก

ลดบทบาทลงตามรสนิยมใหม่ของผู้คนที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทและการให้คุณค่าทางสังคม กระทั่งนำไปสู่การทำให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรมขึ้นพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล

จากการสำรวจข้อมูลสภาพความหลากหลายทางวัฒนธรรมในเขตพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล จากวรรณกรรมที่ได้มีผู้ศึกษาไว้ในเบื้องต้นจำนวนหนึ่ง โดยเฉพาะในด้านศิลปวัฒนธรรมและ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของอำเภอพุทธมณฑล โดย อภิลักษณ์ เกษมผลกุล และนิภัทรา เทพนมิตร (2552) ในหนังสือลำนาคำหวาน เรื่องเล่าผ่านเพลงพื้นบ้านจากศาลายา ที่ระลึกในงาน “เล่าขานตำนานศาลายา” ครั้งที่ 3. ทำให้คณะผู้วิจัยได้ข้อมูลเกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมหรือในที่นี้จะนิยามได้ว่าเป็นวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของอำเภอพุทธมณฑล ผนวกกับการเข้าพื้นที่เก็บข้อมูล ทำให้พบว่าในบริบททางสังคมของอำเภอพุทธมณฑล ได้กลายเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม คือการที่ผู้คนในสังคมของอำเภอพุทธมณฑลมีวิถีการดำเนินชีวิตที่ผสมผสานกัน ระหว่างการใช้วัฒนธรรมเดิม วัฒนธรรมใหม่ และวัฒนธรรมลูกผสม เข้ามาใช้ในวิถีการดำเนินชีวิต ซึ่งคณะผู้วิจัยได้จำแนกความหลากหลายทางวัฒนธรรมของอำเภอพุทธมณฑล โดยแบ่งออกเป็นด้านต่างๆ ดังมีรายละเอียด ดังนี้

1) ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ยศ สันตสมบัติ (2548) กล่าวถึงผลงานด้านศิลปวัฒนธรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์โดยสรุปว่า “มนุษย์ในสังคมวัฒนธรรมทุกแห่งหนทั่วโลก ต่างใช้เวลาและพลังงานส่วนหนึ่งไปกับการสร้างสรรค์งานฝีมือและกิจกรรมบางประเภทที่ไม่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิต นั่นคือ การสร้างสรรค์ผลงานด้านศิลปวัฒนธรรม”

ยศกล่าวเพิ่มเติมว่า นักวิชาการจำนวนมากได้พยายามอธิบายถึงผลงานด้านศิลปวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นในมิติและทัศนะที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละยุคสมัย เช่น การนิยามว่าผลงานศิลปวัฒนธรรมคือส่วนหนึ่งของอารมณ์สุนทรีย์ (aesthetic sentiment) ซึ่งเป็นสิ่งที่มีไว้สำหรับตอบสนองความต้องการบางประการของมนุษย์ในยามว่าง หรือศิลปวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อตอบสนองความพึงพอใจของมนุษย์ (self-gratification) นักวิชาการบางท่านกล่าวเพิ่มเติมว่า ผลงานด้านศิลปวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สร้างความสมดุลระหว่างการทำงานกับการใช้เวลาว่างเพื่อการพักผ่อน ด้วยการผ่อนคลายความตึงเครียดไปจากหน้าที่การทำงานของมนุษย์ หรือนำไปสู่การลดความก้าวร้าว ความขัดแย้ง เป็นการระบายความเครียด ความกดดัน ถึงกระนั้นแม้ว่าพฤติกรรมการแสดงออกทางศิลปวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่จะมีลักษณะร่วมกันของค่านิยมและบทบาทหน้าที่ที่เกิดขึ้น แต่รูปแบบและลักษณะของการแสดงออกนั้นก็มีความแตกต่างหลากหลายกันออกไป ซึ่งถือเป็นภาพสะท้อนของความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมและวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมต่างๆ ทั่วทุกมุมโลก ถือเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนที่สุดในการสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างผลงานศิลปวัฒนธรรมกับสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมหรือวัตถุที่บ่งชี้ที่มีอยู่ในแต่ละพื้นที่

การเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่สืบเนื่องมาจากอดีตเรื่อยมา กระทั่งถึงปัจจุบัน ได้ส่งผลให้ศิลปวัฒนธรรมและองค์ความรู้อันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนต่างๆ มีการปรับเปลี่ยนและผสมผสานกันอยู่ตลอดเวลา รวมถึงผลงานด้านศิลปวัฒนธรรมและองค์ความรู้อันเป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่นในพื้นที่เขตอำเภอพุทธมณฑล ด้วยเช่นกัน

ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่อำเภอพุทธมณฑลจากการศึกษาพบว่า ความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในเขตพื้นที่อำเภอพุทธมณฑลนั้น มีทั้งในรูปแบบที่เป็นศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมจากกลุ่มของผู้คนที่ตั้งถิ่นฐานในอำเภอพุทธมณฑลมาตั้งแต่ดั้งเดิม ซึ่งเป็นศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่นที่มีลักษณะเช่นเดียวกับชุมชนท้องถิ่นอื่นๆ ในเขตพื้นที่ภาคกลาง ทั้งนี้ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ ล้วนได้รับการสร้างสรรค์ คัดกรองและถ่ายทอดผ่านเครือญาติและคนในครอบครัวหรือวงศ์ตระกูล ได้รับการปลูกฝัง ถ่ายทอดจากกระบวนการเรียนรู้และประสบการณ์ตรง ซึ่งในปัจจุบันถึงแม้ด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและความเจริญ ที่ได้นำมาซึ่งความสะดวกและทันสมัย กระทั่งทำให้ผู้คนในชุมชนมีการเสพรูปแบบทางวัฒนธรรมชนิดใหม่ที่หลากหลาย แต่จากการศึกษาพบว่า รูปแบบทางวัฒนธรรมอันเป็นศิลปวัฒนธรรมในชุมชนอำเภอพุทธมณฑล ก็ยังคงได้รับความนิยมและถูกนำไปตอบสนองความต้องการของสังคมในกิจกรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในแวดวงการศึกษา และกิจกรรมของชุมชน และในขณะเดียวกันชุมชนอำเภอพุทธมณฑลก็ได้รับอิทธิพลของเทคโนโลยีและค่านิยมชนิดใหม่จากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของความเป็นเมือง ที่นำมาซึ่งศิลปวัฒนธรรมรูปแบบอื่นที่แปลกใหม่ สอดคล้องและตรงกับรสนิยมชนิดใหม่ของคนในชุมชนอำเภอพุทธมณฑล ดังนั้น จากการศึกษาข้อมูล คณะนักวิจัยพบว่าศิลปวัฒนธรรมและองค์ความรู้ในรูปแบบใหม่ที่กลายเป็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมในอำเภอพุทธมณฑล ได้ปรากฏในลักษณะและรูปแบบต่างๆ ที่ได้รับอิทธิพลมาจากความทันสมัย เช่น วงดนตรีรับจ้าง คาราโอเกะ งานคอนเสิร์ต และกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นความบันเทิงของอำเภอพุทธมณฑล ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกันกับผลงานทางศิลปวัฒนธรรมอื่นๆ ทั่วไป หรือเรียกได้ว่าเป็นวัฒนธรรมกระแสนิยม รวมกระทั่งถึงองค์ความรู้ชนิดใหม่ทางด้านวิทยาศาสตร์และวิทยาการสมัยใหม่ ที่เข้ามามีส่วนสำคัญในวิถีการดำเนินชีวิตของคนในอำเภอพุทธมณฑล เช่น การดูแลรักษาสุขภาพด้วยศิลปวิทยาการทางการแพทย์ การรักษาพื้นฟูด้วยระบบสาธารณสุขรูปแบบใหม่ หรือการใช้ชุดของคำอธิบายด้านวิทยาศาสตร์เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการบำบัดรักษาและอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ในสังคมชุมชนอำเภอพุทธมณฑล เป็นต้น ทั้งนี้ จากการสำรวจความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรมและองค์ความรู้อันเป็นภูมิปัญญาของชุมชนอำเภอพุทธมณฑลพบว่า อำเภอพุทธมณฑลถือเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่มีผลงานทางศิลปวัฒนธรรมที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นจากคนในชุมชนในลักษณะของกิจกรรมการรื้อ

ร่ำทำเพลง จากการเข้าพื้นที่และศึกษาข้อมูลจากเอกสารเพิ่มเติม ทำให้พบว่าอำเภอพุทธมณฑลมีพ่อเพลงแม่เพลงอยู่จำนวนหนึ่ง ถึงแม้ด้วยสภาวะปัจจุบันที่สังคมไม่ได้ให้ความสำคัญกับมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนเท่าที่ควร เนื่องจากมีความขัดแย้งกันระหว่างบริบททางสังคมและวิถีชีวิตของผู้คนในปัจจุบัน กับผลงานสร้างสรรค์ด้านศิลปวัฒนธรรมที่มีความสำคัญและสอดคล้องกับวิถีของผู้คนในอดีต แต่ถึงกระนั้นศิลปินพื้นบ้านเหล่านี้ก็ยังคงธำรงรักษาและจดจำเนื้อหาของผลงานศิลปวัฒนธรรมประเภทเพลงพื้นบ้านได้อย่างเชี่ยวชาญ รวมทั้งมีนักวิชาการที่สนใจทำการบันทึกและเผยแพร่อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งศิลปินและปราชญ์ชุมชนในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล ที่บางส่วนเสียชีวิตไปแล้วแต่ถือเป็นบุคคลสำคัญของพื้นที่และอีกหลายท่านที่ยังคงมีชีวิตอยู่ ดังนี้

1.1) พ่อเพลงแม่เพลงพื้นบ้าน ได้แก่

- ประยูร ยมเยี่ยม (เสียชีวิต)

นางประยูร ยมเยี่ยม หรือแม่ประยูร เกิดเมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2476 เป็นบุตรสาวของนายคล้าย และนางจิบ เป็นชาวจังหวัดนนทบุรีมาแต่กำเนิด (ฝั่งตรงข้ามคลองมหาสวัสดิ์) มีพี่น้อง 7 คน ชาย 4 คน หญิง 3 คน ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 138/3 หมู่ 5 ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 73170 แม่ประยูร จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนวัดศาลวัน ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม มีนิสัยรักการอ่านมาตั้งแต่เด็ก สามารถอ่านบทร้อยกรองได้อย่างไพเราะ ทั้งยังมีความทรงจำดีเยี่ยม เมื่ออายุได้ราว 13 -14 ปีคุณตาของท่านซึ่งมองเห็นแววว่าท่านน่าจะจะเป็นนักแสดงที่ดีได้ จึงสนับสนุนให้เอาดีทางด้านการแสดง โดยการให้वानคนรู้จักที่ชื่อนายแดงให้ช่วยหาครูสอนเพลงพื้นบ้านให้ นายแดงจึงได้พาแม่ประยูรไปเรียนกับครูบางที่ตำบลบางไผ่ อำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ซึ่งครูบางก็ได้สอนการเล่นลำตัดให้จนแม่ประยูรเล่นได้ดี และเริ่มออกแสดงลำตัดเป็นครั้งแรกเมื่อราวปี 2491 ขณะที่มีอายุ 15 ปี

ครั้นอายุ 18 ปี แม่ประยูรก็ได้สมัครเข้าเล่นลำตัดกับคณะแม่จ่าบุญ ซึ่งเป็นลำตัดที่มีชื่อเสียงมากในสมัยนั้นที่กรุงเทพฯ ซึ่งแม่จ่าบุญก็ได้ช่วยถ่ายทอดเพลงพื้นบ้านและลำตัดให้แม่ประยูรอย่างเต็มที่ ทำให้เกิดความชำนาญและมีประสบการณ์ยิ่งขึ้น สามารถด้นกลอนสด และแต่งคำร้องได้อย่างเฉียบแหลมคมคาย และได้มีโอกาสออกแสดงเป็นประจำ จนเริ่มมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักโดยทั่วไป ในช่วงที่ร่วมคณะลำตัดกับแม่จ่าบุญนั้น แม่ประยูรก็ได้พบกับ “หวังตะ” และได้ร่วมประชันลำตัดกันอย่างสม่ำเสมอจนกลายเป็นคู่ประชันลำตัดยอดนิยมสูงสุด จากนั้นก็ได้แต่งงานอยู่กินกัน เมื่อ พ.ศ. 2498 จนมีบุตรด้วยกัน 2 คน ก่อนที่จะหย่าขาดจากกัน แต่ก็ยังคงแสดงลำตัดร่วมกันตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

1. นายวิทยา นิมา ทำงานด้านคอมพิวเตอร์ อยู่ที่ประเทศเยอรมัน

2. นายต่อต้าน นิมา อาชีพค้าขาย อยู่ที่จังหวัดปทุมธานี

นอกจากลำตัดแล้ว แม่ประยูรยังมีความสามารถในการแสดงเพลงพื้นบ้านอีกหลายประเภท ได้แก่ เพลงเกี่ยวข้าว เพลงฉ่อย เพลงอีแซว เพลงเรือ และเพลงขอทาน เป็นต้น ท่านได้ออกตระเวนออกแสดงเพลงพื้นบ้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งลำตัด ทั่วประเทศและยังเป็นผู้ริเริ่มในการนำลำตัดมาจัดทำเป็นเทปคาสเซต และวิดีโอออกจำหน่ายหลายชุด ได้แก่ ชุดจุดเทียน ระเบิดถ้ำ ชุดดังระเบิด ชุดเกิดแก่เจ็บตาย และชุดขายสอนหญิง เป็นต้น (นิติกร กรัยวิเชียร) “นางประยูร ยมเยี่ยม ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ลำตัด) พุทธศักราช 2537” สกสท.ไทย ฉบับที่ 2455 ปีที่ 48 ประจำวันอังคารที่ 6 พฤศจิกายน 2001

จากเกียรติประวัติของการเป็นยอดศิลปินลำตัดฝ่ายหญิงที่ไม่มีใครเทียบเทียมได้ ส่งผลให้คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติยกย่องให้ท่านเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ลำตัด) เมื่อปีพุทธศักราช 2537

- บำรุง พินิจกุล

นางบำรุง พินิจกุล เกิดเมื่อเดือนมกราคม พุทธศักราช 2487 ที่บ้านมหาสวัสดิ์ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดนครปฐม เป็นบุตรคนที่ 5 จากจำนวนพี่น้อง 6 คน ของ นายเสริม อินทร์เฉิดฉาย และนางบุญนาค อินทร์เฉิดฉาย อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 31/1 หมู่ 3 ตำบลมหาสวัสดิ์ อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดนครปฐม 73170

นางบำรุง พินิจกุล เริ่มเรียนการทำขวัญนาค เมื่ออายุได้ 12 ปี ด้วยการจดจำคำร้องจากพ่อผู้มีอาชีพเสริมจากการทำนา เป็นหมอทำขวัญนาค เมื่ออายุได้ 13 ปี จึงเริ่มอาชีพหมอขวัญเป็นครั้งแรก ด้วยการติดตามผู้เป็นพ่อไปทำขวัญนาคเป็นตัวประกอบเนื่องจากการทำขวัญนาคนิยมให้ผู้ชายเป็นผู้กระทำ เพราะต้องทำหน้าที่ในการเบิกบายศรี ผู้หญิงจึงเป็นเพียงคนร้องประกอบเท่านั้น นอกจากการจดจำและการถ่ายทอดจากนายเสริมผู้เป็นพ่อแล้ว นางบำรุงยังเรียนรู้การทำขวัญนาคจากปู่และ ผู้เป็นลูกพี่ลูกน้องกับปู่จริงๆ และนายซ้อย ขอทานตำบลจี่วราย และจากครูเพลงอื่นๆ ในละแวกใกล้เคียงด้วย นอกเหนือจากการทำขวัญนาคแล้ว นางบำรุงยังสามารถขับร้องเพลงพื้นบ้านประเภทอื่นๆ ได้ด้วย เช่น เพลงกล่อม หรือ เพลงร่ำว เป็นต้น

นางบำรุง พินิจกุล สมรสกับ นายผวน พินิจกุล มีบุตรสาว 2 คน คือ นางรุ่งทิพย์ คหัฐสันต์ และนางสาวชนิษฐา พินิจกุล ซึ่งได้รับการถ่ายทอดการทำขวัญนาคจากนางบำรุงด้วย แต่เนื่องจากการทำขวัญนาคในปัจจุบันไม่ได้รับความนิยมเช่นในอดีต นางบำรุงและบุตรสาว จึงไม่ได้รับงานทำขวัญนาคเผยแพร่ที่ใด ยกเว้นการเป็นวิทยากรในการให้ความรู้เรื่องการทำขวัญนาค แก่หน่วยงานต่างๆ เช่น คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

- สายทอง มาเจริญ

นางสายทอง มาเจริญ เกิดเมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2480 เป็นบุตรสาวคนโตของ นายเสริม อินทร์เฉิดฉาย และนางบุญนาค อินทร์เฉิดฉาย อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 31/1 หมู่ 3 ตำบลมหาสวัสดิ์ อำเภอฟุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 73170

นางสายทอง มาเจริญ มีความสนใจในการร้องเพลงกล่อมเด็กมาตั้งแต่เด็ก โดยอาศัยการจดจำเนื้อเพลงมาจาก นางบุญนาค อินทร์เฉิดฉาย ซึ่งใช้ร้องขับร้อง และหลาน เมื่ออายุได้ 20 ปี คุณยายสายทองสมรสกับนายประจวบ มาเจริญ มีบุตรธิดารวม 5 คน ได้แก่

1. นางบรรจบ มาเจริญ รับราชการครู
2. จำสับเอกชุมสาย มาเจริญ รับราชการทหาร
3. นายสายชล มาเจริญ หนายความ
4. บุตรชายคนที่ 4 เสียชีวิต
5. นายสายฝน มาเจริญ ประกอบธุรกิจส่วนตัว

แต่เดิมคุณยายสายทองประกอบอาชีพทำนา แต่ปัจจุบันนางสายทองเป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้าน ทำน้ำพริกและดอกไม้จันทน์ส่งออกจำหน่ายและเป็นอาสาสมัครอนามัยหมู่บ้าน (อสม.) คุณยายสายทอง ประกวดขับร้องเพลงกล่อมเด็ก 2 -3 ครั้ง ซึ่งได้รับรางวัลจากการประกวดทุกครั้ง อาทิ รางวัลชนะเลิศน้ำพริกจากกลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นวิทยากรให้ความรู้เรื่องเพลงกล่อมเด็กยังสถาบันการศึกษา และหน่วยงานต่างๆอีกมาก เช่น คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กลุ่มแม่บ้านตำบลศาลายา และจังหวัดนครปฐม เป็นต้น ในปัจจุบันแม้คุณยายสายทอง ไม่ได้ใช้เพลงกล่อมเด็กในการขับร้องกล่อมบุตรหลาน และไม่ได้ถ่ายทอดเพลงกล่อมเด็กนี้ให้กับใคร แต่ยังคงจดจำเนื้อหารายละเอียดของเพลงต่างๆได้มาก และสามารถแสดงให้เห็นความมีเอกลักษณ์ของเพลงกล่อมเด็กบริเวณชุมชนศาลายาได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้คุณยายสายทอง ไม่ได้มีความสามารถในการร้องเพลงกล่อมเด็กแต่เพียงอย่างเดียว ยังสามารถที่จะร้องเพลงทำขวัญนาได้ เนื่องจากความสัมพันธ์ที่มีต่อน้องสาวคือ นางบำรุง พินิจกุล จึงได้รับประเพณีวัฒนธรรมด้านนี้มาอีกด้วย

- เหว่า พุ่มรินทร์

นางเหว่า พุ่มรินทร์ เกิดเมื่อวันอังคาร เดือนอ้าย พุทธศักราช 2477 คุณยายเหว่า เป็นบุตรสาวของ นางทรัพย์ คัมรักษา และ นายทัด นิลพลอย นางเหว่า เป็นชาว จังหวัดนนทบุรีมาแต่กำเนิด ต่อมาภายหลังได้ย้ายมาอยู่อาศัยกับญาติพี่น้องที่ตำบล คลองโยง อำเภอฟุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม เมื่ออายุได้ 3 ปี และอาศัยอยู่เรื่อยมา จนกระทั่งปัจจุบัน ที่บ้านเลขที่ 42 หมู่ 4 ตำบลคลองโยง อำเภอฟุทธมณฑล จังหวัด

นครปฐม 73170 ในด้านครอบครัว นางเหว่า สมรสกับ นายเกตุ พุ่มรินทร์ มีบุตร-ธิดารวม 5 คนได้แก่

1. นางสาววันดี พุ่มรินทร์
2. นางวดี สวดมาลัย
3. นายอิทธิศักดิ์ พุ่มรินทร์
4. นางประคอง สอนศาสตร์
5. เด็กหญิงจำลอง พุ่มรินทร์ (เสียชีวิตตั้งแต่เด็ก)

นางเหว่า เดิมประกอบอาชีพทำนา แต่มีความสามารถพิเศษในการร้องเพลงกล่อมเด็กโดยเรียนรู้เพลงกล่อมเด็ก จากผู้เป็นแม่และยายด้วย การจดจำเมื่ออายุได้ประมาณ 20 ปีเศษ และนำมาใช้ในการร้องเพลงกล่อมลูกหลานอีกทอดหนึ่ง ซึ่งนอกเหนือจากการร้องเพลงกล่อมเด็กแล้ว นางเหว่า ยังสามารถร้องเพลงพื้นบ้านประเภทอื่นๆได้อีก เช่น เพลงรำวง เพลงพวงมาลัย เป็นต้น แต่เนื่องจากอายุมากขึ้น ทำให้เกิดปัญหาเรื่องความจำทำให้จดจำเนื้อเพลงไม่ได้ทั้งหมด

- เพ็ญ แก่นล่อ

นางเพ็ญ แก่นล่อ เกิดเมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2475 เป็นชาวอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ก่อนย้ายมาอาศัยอยู่ในตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม เมื่อแต่งงานและได้ใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่ศาลายาจนถึงปัจจุบัน นางเพ็ญ เริ่มร้องเพลงรำวง เมื่ออายุได้ 15 ปี โดยอาศัยการจดจำเมื่อร้องเล่นกับเพื่อนๆ และชาวบ้านคนอื่นๆในท้องถิ่น โดยนางเพ็ญได้กล่าวว่า การเล่นเพลงรำวงในอดีตนั้น นิยมเล่นกันอย่างแพร่หลายตามบ้านที่มีงานบุญ งานบวชต่างๆ และเล่นกันอย่างเรียบง่าย ไม่มีอุปกรณ์ที่ยุ่งยาก อาศัยเพียงกลองรำมะนาประกอบกับการปรบมือเท่านั้นก็สามารถเล่นได้ ในปัจจุบัน นางเพ็ญ แก่นล่อ รับหน้าที่ในการเลี้ยงเด็ก ซึ่งเป็นลูกหลาน และด้วยวิถีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจึงทำให้ไม่ได้ถ่ายทอดเพลงรำวงให้กับลูกหลานหรือผู้อื่นต่อ

- อุดม ตามศรี

นางอุดม ตามศรี เกิดเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2482 เป็นชาวมุขมชนวัดปุณณวาส ก่อนย้ายมาอาศัยอยู่ในตำบลศาลายากว่า 50 ปี ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 147/14 ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 73170 นางอุดม เดิมประกอบอาชีพหมอดำเย ทำคลอด อาบน้ำนวดอบสมุนไพรหญิงตั้งครรภ์ นอกจากนี้ยังเล่นลิเกด้วย เนื่องจากครอบครัวเป็นครอบครัวลิเก พ่อแม่ของนางอุดมเป็นนักแสดงลิเก นางอุดมจึงเรียนรู้การเล่นลิเกจากพ่อแม่ เนื่องจากต้องเลี้ยงดูบุตรหลาน โดยปัจจุบันนี้แม้จะไม่ได้เป็นผู้ทำคลอดเองแต่ยังคงรับอาบน้ำ นวดอบสมุนไพรหญิงตั้งครรภ์อยู่นอกเหนือจากการเล่นลิเกแล้ว นางอุดม ยังมีความสามารถในการร้องเพลงน้อยด้วย

และเล่นเพลงน้อยร่วมกับเพื่อนๆ ในงานบุญทั่วไป โดยเพลงน้อยที่นำมาร้องนั้นเรียนรู้มาจากพ่อแม่เช่นเดียวกัน เนื่องจากการร้องกลั่นั้นมีการนำเพลงหลายชนิด มาใช้ร้องประกอบซึ่งรวมถึงเพลงน้อยด้วย ทำให้นางอุดม จดจำเนื้อเพลงดังกล่าวได้จนถึงปัจจุบัน แต่ไม่ได้ถ่ายทอดเพลงให้กับใครและไม่ได้มีการจดบันทึกเนื้อเพลงไว้ด้วย

- แจ้ว เนียมพุลทอง

นางแจ้ว เนียมพุลทอง เกิดเมื่อพุทธศักราช 2478 ที่บ้านคลองโยง อำเภอฟุทธมณฑล จังหวัดนครปฐมเป็นบุตรสาวของนายได้ ค้อนเที่ยงธรรม และนางคัม สอนศาสตร์ ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 78/1 หมู่ 7 ตำบลคลองโยง อำเภอฟุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 73170 นางแจ้วเดิมประกอบอาชีพทำนา มีความสามารถพิเศษในการร้องเพลงร่ำและเพลงเกี่ยวข้าว โดยอาศัยการจดจำมาจากคนรุ่นก่อน แต่เนื่องจากเวลาที่ผ่านไปทำให้อายุของนางแจ้วมากขึ้นส่งผลต่อความจำ ทำให้จดจำเนื้อเพลงไม่ได้มากนัก

1.2) ปราชญ์ชุมชน ได้แก่

- เกิด ไทยทวี

นายเกิด ไทยทวี เกิดเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน 11 (ตุลาคม) พุทธศักราช 2474 ปัจจุบันอาศัยอยู่บ้านเลขที่ 37/1 หมู่ 3 ตำบลมหาสวัสดิ์ อำเภอฟุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 73170

นายเกิด ไทยทวี เดิมประกอบอาชีพทำนา ก่อนหันมาทำสวน แต่มีความสามารถพิเศษคือ สามารถทำขวัญได้เกือบทุกประเภท ยกเว้นการทำขวัญนาค โดยนายเกิด ไทยทวี เรียนรู้การทำขวัญนาคมาจากผู้เป็นพ่อและอา คือ นายธรรม ไทยทวี และนายช่วย ไทยทวี “นายเกิด ไทยทวี” เริ่มทำขวัญแต่งงานเมื่ออายุได้ 50 ปี จนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยรับงานทำขวัญในพื้นที่บริเวณตำบลมหาสวัสดิ์ ตำบลศาลายา และตำบลใกล้เคียง โดยนายเกิด ได้มีการถ่ายทอดบททำขวัญแต่งงานให้กับลูกศิษย์หลายคน เช่น นายเสี่ยม จิตรภักดิ์, นายถวิล อินทร, นายบุญชู สวัสดิ์ตาล และนายคง สวัสดิ์มี เป็นต้น ซึ่งนายเกิด ไทยทวี และลูกศิษย์ยังคงรับทำขวัญแต่งงานจนถึงปัจจุบันแต่ไม่ได้รับความนิยมเท่าสมัยก่อน นอกเหนือจากการทำขวัญแต่งงานแล้ว นายเกิด ไทยทวี ยังมีความสามารถในการขับร้องเพลงพื้นบ้านประเภทอื่นๆอีก เช่น เพลงร่ำ เป็นต้น โดยนายเกิด เริ่มร้องเพลงร่ำได้เมื่ออายุ 10 -11 ปี โดยอาศัยการจดจำจากผู้ใหญ่หรือเพื่อนๆที่นำมาร้องเล่นกัน และเป็นผู้มีความรอบรู้เรื่องประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นศาลายาและมหาสวัสดิ์ จนได้รับการยกย่องให้เป็น “ปราชญ์ท้องถิ่น” หรือ “ปราชญ์ชุมชน” ด้วย

ด้านครอบครัว นายเกิด ไทยทวี สมรสกับ นางมาก ไทยทวี มีธิดารวม 5 คน ได้แก่

1. นางประณีต ฤทธิ์คำรพ
2. นางสาวจงกล ไทยทวี
3. นางศรีสมร เทียมหงส์
4. นางสาวเฉลิมศรี ไทยทวี
5. นางสาวอำพร ไทยทวี

- หยวก สวัสดิ์มี

นายหยวก สวัสดิ์มี เกิดเมื่อพุทธศักราช 2465 อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 15 หมู่ 4 ตำบลมหาสวัสดิ์ อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ใกล้กับบริเวณโรงเรียนบ้านคลองโยง ประกอบอาชีพค้าขายของชำ นายหยวกมีความสามารถในการสวดคฤหัสถ์ ซึ่งศึกษามาตั้งแต่ครั้งบวชเป็นพระอยู่ที่วัด เมื่อสึกออกมาแล้วจึงสวดคฤหัสถ์ร่วมกับเพื่อนๆในงานศพของคนรู้จัก เพื่ออยู่เป็นเพื่อนศพ โดยเนื้อหาที่นำมาใช้ในการสวดคฤหัสถ์นั้นมาจากคัมภีร์พระมาลัย ซึ่งมีอยู่ประจำทุกวัดในตู้พระธรรม โดยนายหยวกเล่าว่านอกเหนือจากการจดจำเมื่อครั้งบวชเรียนแล้วยังจดจำมาจากชาวบ้านในท้องถิ่นที่นำมาสวดกันด้วย นอกจากความสามารถในการสวดคฤหัสถ์แล้ว นายหยวกยังมีความสามารถในการร้องเพลงพื้นบ้านประเภทอื่นๆอีก เช่น เพลงร่ำวง แต่ในปัจจุบันนายหยวก ไม่ได้สวดคฤหัสถ์หรือเพลงร่ำวงแล้ว เนื่องจากมีปัญหาเรื่องความจำและไม่ได้ถ่ายทอดให้กับผู้อื่น

- บุญมี สวัสดิ์ตาล

นายบุญมี สวัสดิ์ตาล เกิดเมื่อพุทธศักราช 2475 เป็นชาวบ้านตำบลคลองโยง ตั้งแต่กำเนิด อาศัยอยู่บ้านเลขที่ 9/2 หมู่ 4 ตำบลมหาสวัสดิ์ อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 73170 นายบุญมี มีความสามารถในการสวดคฤหัสถ์ โดยอาศัยการจดจำจากการสวดคฤหัสถ์ในงานศพ และจากการบวชเรียนและซ้อมสวดร่วมกับนักสวดคนอื่นที่วัดด้วย โดยนายบุญมีนั้นมีความสามารถมากจนได้รับเลือกให้เป็นหัวหน้ากลุ่มในการสวดคฤหัสถ์ด้วย นอกจากนี้ นายบุญมียังสามารถทำขวัญข้าวได้อีกด้วย เนื่องจากมีแม่เป็นหมอทำขวัญ แต่เมื่อไม่ได้ทำนานเพราะความเร่งรีบในระยะเวลาที่ต้องทำงานเพื่อให้ทันเงิน จึงไม่มีโอกาสได้ทำความจำจึงค่อยๆลบเลือนไป ทั้งไม่ได้ถ่ายทอดให้กับลูกหลานหรือลูกศิษย์ด้วย ในปัจจุบันจึงไม่มีผู้สืบทอด

ปัจจุบันพ่อเพลงแม่เพลงและปราชญ์ชุมชนเหล่านี้ยังคงดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนของแต่ละบุคคล ซึ่งบางท่านจะได้รับการเชิญให้ร่วมกิจกรรมของชุมชน หรือได้รับหน้าที่เป็นวิทยากรให้ความรู้กับหน่วยงานราชการและสถาบันการศึกษาในเขตพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล ถือเป็น การเลือก รับ ปรับ ใช้ผลงานทางศิลปวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างหลากหลายกันออกไปตาม วาระและกิจกรรมที่เหมาะสม ดังนั้น จึงถือได้ว่าชุมชนอำเภอพุทธมณฑล ถือเป็นชุมชนที่อุดมไปด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรมในด้านศิลปวัฒนธรรมและองค์ความรู้อันเป็นภูมิ

ปัญญาของท้องถิ่นคู่ขนานไปกับสภาวะแห่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม และความแปลกใหม่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นและผลงานด้านศิลปวัฒนธรรมที่ได้รับการนำเข้ามาจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในโลกปัจจุบัน

2) ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (2555) กล่าวถึงสาระสำคัญของข้อมูลที่เรียกว่า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นซึ่งพอสรุปความได้ว่า ชุมชนย่อมมีความเป็นมา มีประสบการณ์ มีความทรงจำร่วมกันของชุมชน เหตุการณ์และปรากฏการณ์ต่างๆ ที่ผ่านมา เช่น การกำเนิดของชุมชน ชีวิตความเป็นอยู่ในอดีต พัฒนาการทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม หรือเหตุการณ์ต่างๆ ทั้งด้านบวกและลบ หรือแม้แต่ปรากฏการณ์เหลือธรรมชาติ เรื่องราวเหล่านี้ล้วนมีส่วนสำคัญอย่างมากในการสร้างอัตลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น รวมทั้งมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการกำหนดความสัมพันธ์ทางสังคมของสิ่งที่มีสิ่งที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและอนาคต ดังนั้น ประวัติศาสตร์จึงเป็นมิติของเวลาที่ย่อความความเป็นมา เพื่อเข้าใจความเป็นอยู่และเห็นแนวโน้มของความเป็นไปในอนาคต

โกมาตร อธิบายเพิ่มเติมว่าประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือ เรื่องราวเหตุการณ์เกี่ยวกับความเป็นมาของชุมชนในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เป็นประวัติศาสตร์ที่บอกเล่าจากมุมมองของชุมชนเอง ซึ่งอาจมีความแตกต่างไปจากประวัติศาสตร์ของชุมชนที่รัฐหรือนักวิชาการเป็นผู้บันทึกหรือเขียนขึ้นก็ได้ ซึ่งประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนั้น เป็นส่วนผสมของข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเหตุการณ์ จินตนาการและความทรงจำของท้องถิ่น ซึ่งถูกสืบทอดผ่านชื่อเรียก เรื่องเล่า ตำนาน สถานที่ บันทึก ขนบธรรมเนียมประเพณี และแบบแผนการปฏิบัติต่างๆ ของชุมชน ประวัติศาสตร์ของชุมชนจึงได้รับการเรียนรู้ ดีความ และสืบทอดผ่านสิ่งต่างๆ เหล่านั้น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการกำหนดอัตลักษณ์ ความรู้สึกนึกคิด ทศนะ และท่าทีของชุมชนต่อสิ่งต่างๆ จนอาจกล่าวได้ว่า ชุมชนเป็นผลผลิตของประวัติศาสตร์ ดังนั้น การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนหรือประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจึงเป็นการถอดถอนอคติและการเรียนรู้ชุมชนอย่างเข้าใจบริบท

อำเภอพุทธมณฑล เป็นพื้นที่ที่มีความเกี่ยวข้องและผูกพันกับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ทั้งในแบบฉบับที่เกี่ยวข้องกับชนชั้นปกครอง อันเนื่องมาจากพื้นที่ส่วนใหญ่ของอำเภอพุทธมณฑล มีเจ้านายเป็นเจ้าของมาก่อน นอกจากนั้นแล้วยังมีเรื่องเล่าและเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เป็นเรื่องเล่าของท้องถิ่น ซึ่งมีพลวัตต่อความทรงจำเป็นถือเป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่ ซึ่งเป็นสิ่งที่คนในชุมชนมีความภาคภูมิใจและถูกนำเสนออยู่บ่อยครั้งตามพื้นที่สาธารณะต่างๆ แต่จากความเจริญก้าวหน้าของสังคมที่แพร่กระจายเข้ามาสู่พื้นที่ของอำเภอพุทธมณฑล ที่ได้นำพาให้วิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนจำต้องห่างไกลจากความสัมพันธ์ที่ควรจะมีเกิดกับพื้นที่ และการเข้ามาใหม่ของคนต่างถิ่น ดังนั้น จึงส่งผลให้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์

ของชุมชนดั้งเดิมถูกเบียดบังและเริ่มจะหมดความสำคัญลงไปเรื่อยๆ ในขณะที่เดียวกันด้วยสถานะของการแพร่กระจายและเคลื่อนย้ายไปมาของผู้คนและวิถีการดำเนินชีวิตชนิดใหม่ รวมถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่ถือเป็นความทรงจำร่วมชนิดใหม่ของชุมชนและผู้คนที่พักอาศัยหรือร่วมกิจกรรมในพื้นที่ของอำเภอพุทธมณฑล ดังนั้น จึงทำให้เกิดความทรงจำร่วมชนิดใหม่ของชุมชนหรือเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ชนิดใหม่ของชุมชน ที่ถือเป็นความหลากหลายของเรื่องราวหรือเรื่องเล่าที่คนในชุมชนอำเภอพุทธมณฑลต่างรับรู้และผลิตซ้ำข้อมูลเหล่านั้นต่อไป

จากการสำรวจเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นอำเภอพุทธมณฑลทั้งจากบทกวีเอกสารที่สำคัญของเอี่ยม ทองดี (2542) และการเข้าพื้นที่ พบว่า มีเรื่องเล่า ตำนาน และเหตุการณ์ที่หลากหลาย ซึ่งสามารถนำมาใช้ในการอธิบายบริบทของสังคมอำเภอพุทธมณฑล ถึงที่ไปที่มา และสามารถนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมต่างๆ เพื่อกระตุ้นจิตสำนึกร่วมของคนในชุมชนได้อย่างดี ทั้งที่เป็นเรื่องเล่าหรือประวัติศาสตร์ชุมชนดั้งเดิม และความทรงจำร่วมแบบใหม่ที่เกิดขึ้นในยุคหลัง ที่เกิดขึ้นจากการอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาของผู้คนและการเปลี่ยนแปลงทางบริบทของสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงเหตุการณ์ต่างๆ สามารถแบ่งเป็นหัวข้อต่างๆ ได้ดังนี้

- สุนทรภู์เดินทางไปนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์

แม้จะไม่ว่าคลองโยงเกิดขึ้นและใช้เป็นเส้นทางคมนาคมมาตั้งแต่สมัยใด แต่ก็กล่าวได้ว่าคลองโยงเป็นเส้นทางสำคัญสายหนึ่ง ซึ่งคนในสมัยนั้นทราบดีและใช้สัญจรกันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากการค้นพบองค์พระปฐมเจดีย์ แล้วควมมีผู้คนเดินทางไปนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 สุนทรภู์ก็เป็นหนึ่งในคนเหล่านั้น ซึ่งได้ใช้เส้นทางคลองโยง ในปี พ.ศ.2385 ดังปรากฏในนิราศพระประธม – พระโขน ว่า

“ถึงฉวากปากช่องซื่อคลองโยง เปนทุ่งโล่งลิบลิ้วหวีหวีใจ
มีบ้านช่องสองฝั่งซื่อบางเชือก ล้วนตมเปือกเปอะปะสะไสว
ที่เรือน้อยลอยล่องค้อยคล่องไป ที่เรือใหญ่โปงโล้งตองโยงควาย
ตามแถวทางกลางย่านนั้นบ้านว่าง เขาปลูกสร้างศาลาเปิดฝาโถง
แจ็กจิ้นใหม่ไทยมั่งไปตั้งโรง ชุตร่องน้ำลำกระโดงเขาโยงดิน”

- สุนทรภู์เดินทางไปนมัสการพระแท่นดงรัง

พระแท่นดงรังตั้งอยู่ในจังหวัดกาญจนบุรี เป็นพุทธสถานที่พุทธศาสนิกชนนิยมไปนมัสการเป็นประจำโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเทศกาลออกพรรษา ประชาชนจากกรุงเทพมหานครจะใช้คลองโยงเป็นเส้นทางไปนมัสการพระแท่นดงรัง ครั้งหนึ่งประมาณ พ.ศ.2386 สุนทรภู์ได้บันทึกเหตุการณ์เมื่อไปนมัสการพระแท่นดงรังไว้และกล่าวถึงคลองโยงไว้ว่า

“มาตะบึงลึงหัวโยงเชือก เป็นโคนเทือกท้องนาขาลาสนธุ์
 คลองเล็กลำน้ำตื้นเห็นพื้นดิน ไม่ได้กินน้ำท่าระอาใจ
 ต้องจ้างโยงโยงเรือเหลื่อลำบาก ใ้ควายลากเรือเลื่อนเขยื้อนไหว
 ผู้กระนาววายึดเป็นพีดไป ทั้งแจ็กไทยปนกันสนั่นอิง
 ไม่พักแจวพักถ่อให้รอช้า เป็นราคาค่าประจำลำส้าง
 ควายก็เดินด้นดั่งเสียงกังกิง พอเชือกตึงเรือตามเป็นหลามมา”

- บันทึกการเดินทางของมหาฤกษ์เดินทางไปนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์

การเดินทางไปนมัสการพระปฐมเจดีย์ถือเป็นกิจกรรมหรือธรรมเนียมหลักที่ชาวเมืองหลวงได้ออกไปนมัสการองค์พระธาตุตามสถานที่ต่างๆ ในช่วงออกพรรษามหาฤกษ์เป็นนักปราชญ์นักกลอนคนหนึ่งเดินทางไปนมัสการพระปฐมเจดีย์และได้ทำการบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการคล่องมหาสวัสดิ์ที่ตนเองผ่าน และบันทึกไว้ว่า “คลองมหาสวัสดิ์นี้มีใหม่ แต่ตามในลำคลองได้ร้องถาม ไม่มีใครร้องเรียกสำเนียงกนาม จะหาความที่ประกอบไม่ชอบกล” ท่านได้บันทึกไว้ว่าตลอดลำคลองมีศาลาอยู่ 7 ศาลา ห่างเท่าๆ กัน แต่ดูเหมือนสมัยนั้นและศาลายังไม่มีชื่อหรือท่านอาจจะไม่รู้ชื่อศาลาก็ได้ คงได้แต่เรียกว่าศาลาสอง ศาลาสาม มีศาลาเดียวที่เรียกชื่อคือศาลากลาง ซึ่งมีชื่อนี้มาจนปัจจุบันโดยบอกว่ามีคนมอญอยู่ที่บริเวณนั้นด้วย บันทึกนี้เป็นเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ประการหนึ่งที่เกิดประโยชน์ต่อชุมชนในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑลในสมัยต่อมา

- การออกผนวคของเจ้าฟ้าชายมงกุฎ

เจ้าฟ้าชายมงกุฎได้ทรงผนวชในสมัยรัชกาลที่ 3 และได้เสด็จไปนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์ ซึ่งพบว่าเป็นที่น่าศรัทธาเลื่อมใสและมีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจ จึงเสนอให้รัชกาลที่ 3 (พ.ศ.2367 –2394) ทรงปฏิสังขรณ์ แต่ยังไม่ได้นำดำเนินการได้สิ้นรัชกาลเสียก่อน กลายเป็นเหตุการณ์สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้อำเภอพุทธมณฑลได้รับการพัฒนาในเวลาต่อมา

- การเสด็จเสวยราชสมบัติของรัชกาลที่ 4

เมื่อรัชกาลที่ 3 เสด็จสวรรคต เจ้าฟ้ามงกุฎจึงเสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อปี พ.ศ. 2394 ครั้นถึงปี พ.ศ.2396 พระองค์จึงทรงให้บูรณปฏิสังขรณ์องค์พระปฐมเจดีย์พร้อมกับให้ขุดคลองเจดีย์บูชาขึ้นด้วย ซึ่งเป็นพลังสำคัญที่ส่งผลหลายด้านแก่ชุมชนในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑลในสมัยต่อมา

- การเสด็จนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์ของรัชกาลที่ 4

พระองค์ได้เสด็จมานมัสการองค์พระปฐมเจดีย์หลายครั้ง ซึ่งกล่าวว่าเดิมเสด็จทางสถลมารค โดยเสด็จขึ้นเรือที่วัดชัยพฤกษ์มาลา แล้วเสด็จพระราชดำเนินตรงไปจั่วราย (โรงสวด) ซึ่งเส้นทางดังกล่าวนี้สั้นกว่าการเดินทางผ่านคลองโยงและ

เป็นเส้นทางแนวเดียวกับการขุดคลองมหาสวัสดิ์ในสมัยต่อมา แต่ทรงลำบากมาก เพราะเส้นทางทुरกันดารนัก ต่อมาจึงเปลี่ยนเป็นทางชลมารคและยังผลให้เกิด คุญูปการมหาศาลแก่ชุมชนในพื้นที่ที่พระองค์เสด็จผ่านในสมัยต่อมา

- การปล้นสถานีรถไฟศาลายา

เมื่อประมาณ พ.ศ.2490 โจรกลุ่มหนึ่งได้บุกเข้าปล้นสถานีรถไฟศาลายา กลางคืน ทำร้ายนายสถานีและจับภรรยานายสถานีเป็นตัวประกัน ขณะนั้นกำนันจุ่น เช็งมณี เป็นผู้ใหญ่บ้าน ได้ชักชวนลูกบ้านยิงต่อสู้กับโจร โจรล่าถอยโดยจับภรรยานายสถานีเป็นตัวประกัน ไปปล่อยไว้ระหว่างทาง กวาดทรัพย์สินไปจำนวนมาก สาเหตุการปล้นเนื่องจากภรรยานายสถานีชอบแต่งตัวอวดความร่ำรวย ใส่สร้อย ข้อมือทองคำ ซึ่งต่อมาทางราชการสืบได้ว่าเป็นสายให้โจร ตำรวจจึงจับไปให้ผู้ว่าราชการจังหวัดสอบถาม เมื่อได้ความแล้วจึงกันตัวพยาน ตำรวจจับโจรได้ 2 คน เหลืออีก 1 คน หนีไปต่างจังหวัด โจรที่จับได้คนหนึ่งอยู่วัดมะเกลือ ขอต่อสูศักดิ์และ ชนะคดีในที่สุด ส่วนอีกคนหนึ่งเมื่อจับครั้งแรกขณะนำตัวส่งโรงพักได้กระโดดหนีไป ได้ แต่ต่อมาจับได้อีกจึงนำตัวมาทำแผน แล้วส่งตำรวจโดยทางเรือ ปรากฏว่าผู้ร้าย กระโดดเรือหนีอีก แต่รุ่งเช้ามีคนพบเป็นศพลอยอยู่ในน้ำ ทุญแจยังติดมืออยู่

- การก่อสร้างพุทธมณฑล

การก่อสร้างพุทธมณฑลสถาน ถูกสร้างขึ้นสมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูล สงคราม เนื่องจากท่านมีดำริว่าจะจัดสร้างพุทธมณฑลขึ้น ณ ตำบลศาลายา จังหวัด นครปฐม เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองพุทธศาสนา ครบ 25 ศตวรรษ คณะรัฐมนตรีจึงได้มี มติอนุมัติเมื่อปี พ.ศ.2497 ให้จัดสร้างพุทธมณฑลขึ้น โดยเลือกเอาพื้นที่ส่วนหนึ่งของ อำเภอนครชัยศรีและอำเภอสามปรานในขณะนั้น รวมจำนวน 2,500 ไร่ เป็นที่ตั้ง พร้อมทั้งเตรียมปรับพื้นที่ต่อเนื่องมาเป็นลำดับ จนกระทั่งวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2498 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จประกอบรัฐพิธี ก่อพระฤกษ์ ณ ตำแหน่งฐานพระพุทธรูป พระประธานพุทธมณฑล จากนั้นการ ก่อสร้างพุทธมณฑลก็ดำเนินการปลูกสร้างสิ่งอื่นๆ ตามมาตามงบประมาณจะมี ซึ่งบางปีไม่ได้ก่อสร้างอะไรเพิ่มเติมเพราะไม่มีงบประมาณ ขณะเดียวกันก็เปิดให้ผู้คน เข้าเยี่ยมชมได้ด้วย การดำเนินการสร้างเป็นไปอย่างรวดเร็วมากขึ้นในสมัยรัฐบาล ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ พุทธมณฑลเริ่มมีความเป็น ระเบียบเรียบร้อยสวยงามมากขึ้น มีอาคารสถานที่ต่างๆ พร้อมเพรียงมากขึ้น และ กลายเป็นสถานที่สำคัญในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ทางด้านศาสนาของชาติสืบมา จนถึงปัจจุบัน

- การขุดคลองเพื่อสัญจรและควบคุมน้ำในพื้นที่

แต่เดิมนอกจากคลองหลักคือ คลองโยง คลองมหาสวัสดิ์แล้ว ในพื้นที่ไม่มีคลองธรรมชาติอื่นๆ แต่หลังจากน้ำท่วมใหญ่ในปี 2485 ทั้งรัฐและชุมชนได้ร่วมกันขุดคลองเพื่อเป็นเส้นทางสัญจรไปมาและเป็นเส้นทางส่งน้ำระบายน้ำ เพื่อการทำนาเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดคลองซอยขึ้นหลายสาย เช่น คลองบางเตย คลองซอย คลองเจ๊ก (คลองชัยขันธุ์) คลองสามบาท คลองตาหลิ คลองสุต คลองหม่อมเจ้าเฉลิมศรี คลองนายปลั่ง คลองตาพริ้ม คลองตาบาง คลองสามวา ฯลฯ ซึ่งคลองเหล่านี้ได้ช่วยให้การทำนาได้ผลผลิตเพิ่มมากขึ้น ทั้งยังสามารถเข้าถึงพื้นที่ได้อย่างทั่วถึงด้วย จึงทำให้เกิดชุมชนย่อยๆ ขึ้นในพื้นที่มากขึ้น เช่น ชุมชนบ้านคลองสว่างอารมณ์ เป็นต้น

- การเกิดคลองโยง

คลองโยงเป็นคลองที่เชื่อมแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำท่าจีนให้ถึงกัน เป็นเส้นทางสัญจรที่สำคัญระหว่างชุมชนริมฝั่งเจ้าพระยาในพื้นที่กรุงเทพมหานครกับชุมชนริมฝั่งแม่น้ำท่าจีนในพื้นที่นครปฐม โดยสันนิษฐานว่าคลองโยงเดิมก็คือหนทางบกใช้สัญจรทั่วไป มีทั้งเกวียน วัว ควาย ผู้คนเดินไปมาประจำ แม้เมื่อนานเข้าหนทางจึงลึกลงและกว้างออก ครึ่งถึงฤดูฝนมีน้ำขังเป็นช่วงๆ และพัฒนาการต่อมาจนกระทั่งต้องใช้เรือในการสัญจร แต่ถ้าเรือใหญ่หรือหนักเกินไปก็ต้องใช้ควายลากโยงไปบนตลิ่ง ซึ่งจะมีความสะดวกมากกว่า ไม่ต้องหาบสัมภาระ พอหน้าแล้งจึงใช้เดินได้อีกแต่เมื่อคลองลึกลงน้ำจากแม่น้ำไหลเข้าคลองแม่น้ำมีน้ำขึ้นน้ำลง ทำให้ต้องใช้เรือโยงควายเกือบตลอดปี ซึ่งการเกิดคลองกรณีอย่างนี้มีปรากฏหลายที่ในภาคกลาง เช่น ทางเกวียนที่ใช้สัญจรระหว่างตำบลจินดา กับเมืองราชบุรี เป็นเส้นทางหลักที่ใช้มาแต่โบราณ จนกระทั่งทางลึกลงมีน้ำขังพอถึงหน้าฝนต้องใช้เรือแทนเกวียนซึ่งปัจจุบันยังเป็นทางน้ำอยู่ แต่กรณีคลองโยงได้รับการขุดลอกให้เป็นคลองที่ลึกและใช้เดินทางได้สะดวกตลอดปีในสมัยต่อมา แต่ไม่สามารถระบุได้ว่าคลองโยงเกิดขึ้นในปี พ.ศ.ใดและยุคใด

- การขุดคลองมหาสวัสดิ์

คลองโยงเป็นเส้นทางเดินเรือสายหลักในการสัญจรระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำท่าจีนมาจนกระทั่งถึงปี พ.ศ.2398 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ มหาโกษาธิบดี (ข้า บุนนาค) เริ่มขุดคลองมหาสวัสดิ์ขึ้น ขุดเสร็จเมื่อปี พ.ศ.2403

คลองมหาสวัสดิ์เป็นคลองที่ขุดขนาดกว้างเจ็ดวา ลึกหกศอก ยาว 27 กิโลเมตรเศษ เริ่มต้นตั้งแต่คลองบางกอกน้อยริมวัดชัยพฤกษ์มาลา ไปออกแม่น้ำท่าจีนตรงบริเวณเหนือศาลเจ้าสุบิน ตำบลจี่วราย อำเภอนครชัยศรี ขุดเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2403 หมดเงินค่าจ้างขุดไปทั้งสิ้น 1,101 ชั่ง 10 ตำลึง ทุกระยะ 4 กิโลเมตรทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างศาลาริมคลอง ซึ่งต่อมาเรียกชื่อต่างๆ ออกไป เช่น ศาลา

ธรรมสพน์ กล่าวกันว่าเป็นศาลาที่ตั้งศพเพื่อทำพิธีฌาปนกิจ ศาลายา เป็นศาลาที่จารึกตำรายาเอาไว้ ใครไปมาก็สามารถจดจำเอาไปใช้ได้ คนที่มาขุดส่วนใหญ่เป็นคนจีนอพยพจากประเทศจีน ซึ่งตอนนั้นประเทศจีนปกครองโดยราชวงศ์แมนจู คนจีนจึงถูกกีดกันต้องเดินทางออกนอกประเทศเป็นจำนวนมาก ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งพระองค์ทรงเปิดโอกาสให้คนจีนเข้าประเทศได้ โดยเก็บภาษีคนต่างด้าว ผู้เสียภาษีแล้วจะผูกปี้ไว้ที่มือ จากนั้นก็สามารถเดินทางไปรับจ้างงานได้ทั่วราชอาณาจักร และกลายเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศในระยะนั้น ทั้งนี้เพราะคนไทยสมัยนั้นยังตกอยู่ในระบบไพร่ที่ต้องเกณฑ์แรงงานประจำปี จะเดินทางไปรับจ้างหรือทำการค้าขายไกลจากภูมิลำเนาไม่ได้ ในการขุดคลองมหาสวัสดิ์นั้นผู้เฒ่าผู้แก่ในพื้นที่เล่าสืบทอดกันมาว่า คนจีนเปลือยกายขุดดินกินข้าวต้มจมนโคลนตม นำเวทนายีนัก

เหตุผลสำคัญในการขุดคลองมหาสวัสดิ์ ที่ปรากฏอยู่ในพระราชหัตถเลขาฉบับที่ 1 ว่า “เพื่อใช้เป็นเส้นทางหลักในการเสด็จพระราชดำเนินไปพระปฐมเจดีย์ และเป็นคลองเปิดที่ให้เป็นนาสำหรับแจกพระเจ้าลูกยาเธอ ” ส่วนที่ปรากฏอยู่ในอักษรานุกรมภูมิศาสตร์ไทยว่า “เป็นคลองสำหรับเสด็จพระราชดำเนินไปพระปฐมเจดีย์ โดยไปต่อคลองเจดีย์บูชาและเปิดที่สองฝั่งซึ่งเป็นป่าพงที่ว่างให้เป็นนา มีประตูน้ำและประตูระบายน้ำฉิมพลีทางด้านคลองขุดห่างจากปากคลองเข้ามา 8 กิโลเมตร และประตูน้ำมหาสวัสดิ์ที่ปากคลองด้านแม่น้ำนครชัยศรี ห่างจากสถานีจั่วรายไปทางทิศตะวันออกไป 1 กิโลเมตร”

อย่างไรก็ตามคลองนี้จัดว่าเป็นเส้นทางลำเลียงสินค้าที่สำคัญระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำท่าจีนมาเป็นเวลานาน สินค้าส่วนใหญ่ ได้แก่ ข้าว อ้อย และน้ำตาล ซึ่งผลิตได้จากพื้นที่ลุ่มน้ำนครชัยศรี มีโรงงานน้ำตาลและโรงสีมาตั้งบริเวณริมแม่น้ำนครชัยศรีหลายโรง และสิ่งเหล่านี้เป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญด้วย ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของคนในชุมชนที่ว่า แต่เดิมคลองมหาสวัสดิ์มีเรือใหญ่ผ่านเข้าออกอยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรือบรรทุกข้าว อ้อย และน้ำตาล

- การจับจองที่ดินสองฝั่งคลองมหาสวัสดิ์

สิ่งที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับการขุดคลองมหาสวัสดิ์ คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงจับจองที่ดินสองฝั่งคลองมหาสวัสดิ์ และให้จัดทำผังระวางที่ดินขึ้น แบ่งที่ดินออกเป็นแปลงๆ มีทั้งหมด 47 แปลง รวมเนื้อที่กว่าสองหมื่นไร่ เพื่อแบ่งให้กับพระราชโอรสและพระราชธิดาทุกพระองค์ โดยเจ้าหน้าที่ที่เรียกว่านายกอง จะคอยดูแลเก็บผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ซึ่งจากหลักฐานข้อนี้แสดงให้เห็นว่าทุ่งศาลายาหรือพื้นที่ใกล้เคียงดังกล่าวนี ในสมัยนั้นยังไม่มีกรจับจองหรือตั้งถิ่นฐานทั่วไปและหากพิจารณาขอบเขตของพื้นที่จับจองที่ปรากฏในระวางที่ดินจะสังเกตได้ว่าบริเวณที่

เป็นคลองโยงในปัจจุบันน่าจะมีการตั้งถิ่นฐานจับจองที่ดินไว้ก่อนแล้วระหว่างที่ดินบริเวณนั้นจึงเป็นเส้นตรงเช่นด้านอื่นๆ

- การขุดคลองทวิวัฒนาหรือที่เรียกว่าคลองขวาง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ขุดขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2421 เป็นคลองที่ขุดเชื่อมคลองโยง คลองมหาสวัสดิ์ และคลองภาษีเจริญเข้าด้วยกัน ส่วนปลายคลองทวิพัฒนานั้นในสมัยต่อมาได้ขุดต่อออกไปเชื่อมกับคลองนราภิรมย์ในเขตอำเภอบางเลน นครปฐม และคลองพิมลราชาในเขตอำเภไทรน้อย นนทบุรี เกิดเป็นเครือข่ายในการสัญจรที่เชื่อมพื้นที่ต่างๆ ถึงกันมากขึ้น ที่สำคัญคือในการเชื่อมต่อคลองโยงกับคลองมหาสวัสดิ์ให้ถึงกันนั้น ทำให้เกิดชุมชนหรือมีการตั้งบ้านเรือนขึ้นหนาแน่นบริเวณสี่แยกคลองขวาง ซึ่งเป็นบริเวณรอยต่อ 3 จังหวัด ได้แก่ นนทบุรี กรุงเทพมหานคร และนครปฐม และเล่ากันว่าเป็นพื้นที่หลบภัยของผู้ต้องคดีต่างๆ ในสมัยนั้น

- น้ำท่วมใหญ่ ปี พ.ศ.2485

ปีมะโรงพุทธศักราช 2485 เป็นปีที่ประวัติศาสตร์ไทยจารึกไว้ว่าเกิดน้ำท่วมใหญ่ทั่วประเทศไทยรวมถึงในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑลปัจจุบันด้วย ซึ่งสมัยในสมัยนั้นพื้นที่อำเภอพุทธมณฑลตั้งอยู่ในสังกัดของอำเภอนครชัยศรี น้ำท่วมหนักถึงถนนรถไฟท่วมทุ่งนาบ้านเรือน ชาวบ้านแถบวัดสุวรรณารามส่วนหนึ่งต้องอพยพไปอาศัยศาลาการเปรียญวัดมะเกลือ ส่วนหนึ่งต้องอพยพไปอาศัยศาลาการเปรียญวัดมะเกลือ ส่วนหนึ่งอพยพไปอยู่นครปฐม สัตว์เลี้ยงต่างๆ ล้มตายเป็นจำนวนมาก การดำรงชีพลำบากยิ่ง เหตุการณ์ดังกล่าวนี้นำไปสู่การขุดคลองซอยในสมัยต่อมา

- แต่งตั้งเป็นอำเภอพุทธมณฑล

ก่อนจะจัดตั้งเป็นอำเภอพุทธมณฑล นั้นอำเภอพุทธมณฑลขึ้นอยู่กับอยู่ภายใต้การปกครองของอำเภอนครชัยศรี ยกเว้นบางส่วนของบริเวณที่เป็นพุทธมณฑล ซึ่งขึ้นอยู่กับอำเภอสามพราน ซึ่งขณะที่พุทธมณฑลและมหาวิทยาลัยมหิดลกำลังสร้างอยู่นั้น ประมาณปี พ.ศ.2519 พ่อค้า ประชาชน และข้าราชการอำเภอนครชัยศรีได้พิจารณาเห็นพ้องต้องกันว่า สมควรยกฐานะพื้นที่ตำบลศาลายา ตำบลคลองโยง และตำบลมหาสวัสดิ์ ขึ้นเป็นกิ่งอำเภอศาลายา และได้ทำรายงานเสนอต่อจังหวัดเพื่อเสนอต่อกระทรวงมหาดไทย พร้อมทั้งเตรียมหาพื้นที่เป็นที่ตั้งอำเภอไว้โดยร่วมกันบริจาคเงินมากกว่า 5 แสนบาท เพื่อซื้อจากสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ต่อมาในปี พ.ศ.2532 ได้ขอเปลี่ยนเป็นกิ่งอำเภอพุทธมณฑล กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศจัดตั้งเป็นกิ่งอำเภอพุทธมณฑล เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม 2533 โดยใช้อาคารเรียนของโรงเรียนวัดศาลวัน เป็นที่ว่าการกิ่งอำเภอชั่วคราว จนกระทั่งสร้างอาคารที่ว่าการ

เสร็จในเดือนมีนาคม พ.ศ.2536 จึงย้ายมาอยู่และได้มีพระราชกฤษฎีกายกฐานะกิ่งอำเภอพุทธมณฑลขึ้นเป็นอำเภอพุทธมณฑล เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ.2539

เมื่อมีอำเภอพุทธมณฑล จึงมีหน่วยงานราชการต่างๆ ที่ต้องการบริการประชาชนในระดับอำเภอขึ้นด้วย เช่น สถานีตำรวจ ไปรษณีย์ สาธารณสุข สำนักงานประถมศึกษา พัฒนาชุมชน โรงพยาบาล ซึ่งบางแห่งมีอาคารสำนักงานเป็นของตนเอง แต่บางแห่งก็ยังคงอาศัยที่ทำการอำเภออยู่

- การประกาศจัดตั้งสุขาภิบาลศาลายา

หลังจากจัดตั้งเป็นกิ่งอำเภอพุทธมณฑลแล้ว กระทรวงมหาดไทยจึงได้ออกประกาศจัดตั้งสุขาภิบาลศาลายา กิ่งอำเภอพุทธมณฑล ขึ้นในปี พ.ศ.2534 โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 109 ตอนที่ 53 วันที่ 22 เมษายน พ.ศ.2535 มีเนื้อที่ทั้งหมด 13 ตารางกิโลเมตร ในเขตตำบลศาลายา ครอบคลุมพื้นที่หมู่ 3 4 5 และ 6 โดยมีนายเดชชัย ปรียาภาณิชย์ ดำรงตำแหน่งเป็นประธานสุขาภิบาลคนแรก

- ตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล

ตำบลคลองโยง ตำบลศาลายา และตำบลมหาสวัสดิ์ เป็นตำบลที่มีมาก่อนที่จะจัดตั้งเป็นกิ่งอำเภอพุทธมณฑล โดยขึ้นอยู่กับอำเภอนครชัยศรี ยกเว้นบางส่วนของตำบลศาลายาในบริเวณพื้นที่พุทธมณฑลที่ขึ้นอยู่กับตำบลสามพราน ต่อมาเพื่อความสะดวกในการปกครองจึงโอนมาขึ้นอยู่กับตำบลศาลายา หลังจากได้ยกฐานะเป็นอำเภอแล้ว ก็ได้เปลี่ยนแปลงในเรื่องของตำบล และเมื่อประกาศใช้พระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 จึงได้ยกฐานะตำบลเดิมมาเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบลศาลายา องค์การบริหารส่วนตำบลคลองโยง และองค์การบริหารส่วนตำบลมหาสวัสดิ์ และปฏิบัติหน้าที่พัฒนางานทุกด้านในท้องถิ่นสืบมาถึงปัจจุบัน

- การจัดตั้งเทศบาล

เมื่อปี พ.ศ.2542 กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศยกฐานะสุขาภิบาลทั่วประเทศขึ้นเป็นเทศบาลตำบล สุขาภิบาลศาลายาก็เป็นส่วนหนึ่งในจำนวนนั้น โดยได้มีการเลือกตั้งนายกเทศมนตรีขึ้น

- การเกิดชุมชนวัดสุวรรณาราม ชุมชนวัดมะเกลือ ชุมชนคลองโยง และชุมชนศาลายา แม้ว่าที่ดินสองฝั่งคลองมหาสวัสดิ์จะถูกจับจองไปแล้วก็ตาม แต่การทำประโยชน์ในที่ดินดังกล่าวยังไม่เกิดขึ้นต่อเมื่อคนที่อยู่ในชุมชนเดิมบริเวณริมฝั่งแม่น้ำท่าจีนทยอยขึ้นมาตั้งถิ่นฐานอยู่ ทั้งนี้เนื่องจากเห็นว่าคลองดังกล่าวจะมีความเจริญก้าวหน้ากว่าที่อยู่เดิม เพราะเป็นเส้นทางสายสำคัญ จึงมาขอเช่าพื้นที่จากนายกองทำนาและอยู่อาศัย ภาพของชุมชนจึงเกิดขึ้นในพื้นที่ดังกล่าว เพิ่มเติมจากชุมชนบริเวณฝั่งคลองโยงที่ตั้งมาตั้งแต่อดีต อย่างไรก็ตามความเป็นชุมชนในที่นี้ คนแต่ละคน

แต่เล่าว่ามีได้หมายความว่าจะมีบ้านเรือนหนาแน่นติดกันเช่นปัจจุบัน แต่มีบ้านเรือนเกิดขึ้นเรียงรายห่างๆ ไปตามสองฝั่งคลอง ปากสร้างแบบง่าย ๆ ที่หนาแน่นพอจะเรียกได้ว่าเป็นชุมชน ได้แก่บริเวณชุมชนที่เป็นวัดสุวรรณารามในปัจจุบัน โดยชาวบ้านร่วมกันสร้างสำนักสงฆ์สุวรรณารามขึ้น และได้รับจัดตั้งจดทะเบียนเป็นวัดเมื่อปี พ.ศ.2424 และได้กลายเป็นศูนย์กลางของชุมชนที่สำคัญแห่งหนึ่งของพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล อนึ่งเมื่อคนอพยพเข้ามาอยู่นานเข้า บางพวกมีเงินบ้างจึงซื้อที่ดินจากเจ้าของเดิม ซึ่งเป็นพระบรมวงศานุวงศ์ในสมัยต่อมา ทำให้ที่ดินหลายแปลงเปลี่ยนมือไป คนเหล่านั้นจึงมีสิทธิ์ในที่ดิน

พื้นที่ที่เป็นตำบลคลองโยง ปัจจุบันชุมชนเดิมริมฝั่งคลองโยงก็ยังคงอยู่และมีผู้คนมาอาศัยมากขึ้นจึงเป็นชุมชนคลองโยงที่ใหญ่ขึ้น ขณะเดียวกันในช่วงเวลาที่ใกล้เคียงกับชุมชนวัดสุวรรณารามได้ปรากฏภาพของชุมชนวัดมะเกลือขึ้นด้วย มีการสร้างวัดมะเกลือขึ้นเป็นวัดประจำหมู่บ้านด้วย ซึ่งกล่าวกันว่าสร้างขึ้นในปี พ.ศ.2411 แต่เดิมชุมชนนี้อยู่ในเขตการปกครองของจังหวัดนนทบุรี แต่หลังจากชุดคลองทวีวัฒนาแล้วจึงถูกยกให้มาอยู่ในจังหวัดนครปฐม หากคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่พอสรุปได้ว่า ชุมชนวัดมะเกลือน่าจะเป็นชุมชนดั้งเดิมชุมชนหนึ่งที่เติบโตที่เคียงบ่าเคียงไหล่ และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันมากับชุมชนอื่นๆ ในพื้นที่นี้ เช่น เมื่อคราวน้ำท่วมใหญ่ปี พ.ศ.2485 ชาวบ้านอาศัยอยู่ที่วัดสุวรรณต้องอพยพไปอาศัยศาลาวัดมะเกลือเพื่อหนีน้ำ นอกจากนี้บริเวณสองฝั่งคลองมหาสวัสดิ์ที่อยู่ในพื้นที่ตำบลศาลายาในปัจจุบันก็มีบ้านเรือนเกิดขึ้นอยู่ห่างๆ แล้วด้วย ซึ่งพัฒนาการมาเป็นชุมชนศาลายาและชุมชนบ้านคลองมหาสวัสดิ์ในปัจจุบัน

ภาพของชุมชนในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑลหลังชุดคลองมหาสวัสดิ์เสด็จแล้วจึงปรากฏชัดเจนและมีอยู่ถึง 5 ชุมชน คือ ชุมชนคลองโยง ชุมชนมหาสวัสดิ์ ชุมชนวัดมะเกลือ ชุมชนศาลายาและชุมชนบ้านคลองมหาสวัสดิ์ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของพื้นที่มาจนทุกวันนี้ ขณะเดียวกันภาพของพื้นที่ที่ถูกจัดจ้องใช้ประโยชน์มาตั้งแต่บัดนั้นและส่วนหนึ่งกลายเป็นที่ทรัพย์สินในปัจจุบัน อีกส่วนหนึ่งก็มาเป็นที่ของเอกชน ที่ของวัด และที่ของประชาชนในชุมชนด้วย

- การสร้างทางรถไฟสายใต้

ทางรถไฟสายใต้เริ่มก่อสร้างตั้งแต่ปี พ.ศ.2440 เป็นต้นมา ผู้สูงอายุในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑลเล่าว่าวัสดุส่วนหนึ่งที่นำมาถมเป็นทางรถไฟได้มาจากวัดพระงาม ซึ่งเป็นอัฐแดงเหมือนกับส่วนที่เป็นฐานพระเจดีย์วัดพระงามปัจจุบัน ทางรถไฟสายใต้เปิดเดินทางระหว่างสถานีบางกอกน้อยกับเพชรบุรีเมื่อปี พ.ศ.2446 เป็นเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในพื้นที่ที่เป็นอำเภอพุทธมณฑล กล่าวคือ มีการตั้งสถานีรถไฟขึ้นในช่วงพื้นที่ดังกล่าว 3 สถานี คือ สถานีศาลายา สถานีวัด

สุวรรณ และสถานี่คลองมหาสวัสดิ์ เป็นการตอกย้ำความมั่นคงของชุมชนที่มีอยู่เดิม ให้เป็นปึกแผ่นมั่นคงมากขึ้น และทำให้บทบาทความสำคัญของแม่น้ำลำคลองลดลง ไปบ้าง เพราะชุมชนมีทางเลือกที่จะติดต่อกับกรุงเทพมหานครและนครปฐมได้ เพิ่มขึ้นมากกว่าเดิม แต่ไม่มากนักเนื่องจากการเดินทางไปยังมีข้อจำกัดหลายอย่าง เช่น มีรถเพียงเที่ยวเดียว ค่ารถแพง ยุคนี้มีการตั้งถิ่นฐานหนาแน่นมากขึ้น เกิดตลาด ชุมชนและโรงเรียนขึ้นหลายแห่ง

นอกจากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ถือเป็นความทรงจำร่วมกันของชุมชนแล้ว นั้น ในปัจจุบันด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากการอพยพเคลื่อนย้ายผู้คนเข้ามาสู่พื้นที่เขตอำเภอพุทธมณฑล และการเปลี่ยนแปลงจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมและเทคโนโลยี จึงทำให้อำเภอพุทธมณฑลเกิดชุดความรู้ทางประวัติศาสตร์ฉบับใหม่ๆ เกิดขึ้นได้แก่

- เหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ พ.ศ.2554

เกิดน้ำท่วมใหญ่ทั่วประเทศ เรียกกันว่า มหาอุทกภัย เกิดผลกระทบกับชาวอำเภอพุทธมณฑลเป็นอย่างมาก โดยเริ่มท่วมตั้งแต่ปลายเดือนสิงหาคม และท่วมเต็มพื้นที่ในเดือนพฤศจิกายน 2554 สวนผลไม้ กล้วยไม้ นาข้าวและพื้นที่เกษตรต่างๆ เสียหายเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องอพยพไปอยู่ในศูนย์พักพิงต่างๆ อาทิ ศูนย์พักพิงมหาวิทยาลัยมหิดล ศูนย์พักพิงมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ฯลฯ

- เกิดโรงงานอุตสาหกรรม

โรงงานอุตสาหกรรมได้เริ่มเกิดขึ้นในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑลโดยเริ่มจากโรงงานคาสเคย์ 71 ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ปากทางสายสี่ ทำให้คนหนุ่มสาวส่วนใหญ่ละทิ้งไร่นา เข้าทำงานในโรงงานขนาดเล็ก เป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือน ปัจจุบันมีโรงงานมาตั้งในพื้นที่มากขึ้น จึงเป็นการตอกย้ำการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากพื้นฐานดั้งเดิมของพื้นที่ให้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วด้วยบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

- เกิดสร้างสรรพสินค้าในอำเภอพุทธมณฑล

ในระยะเวลา 7 ปีที่ผ่านมา อำเภอพุทธมณฑลมีความเจริญมาโดยลำดับ สิ่งหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนคือการเกิดการลงทุนในธุรกิจการสร้างห้างสรรพสินค้า เริ่มต้นด้วยบริษัท เอกชัย ดีสทริบิวชั่น ซิสเทม จำกัด ผู้ดำเนินธุรกิจค้าปลีกภายใต้ชื่อ เทสโก้ โลตัส โดยเปิดสาขาสาลายา เป็นอาคารสี่เหลี่ยมแห่งที่ 2 ของเทสโก้ โลตัส

หลังจากนั้นเกิดห้างขนาดใหญ่ที่จำหน่ายวัสดุอุปกรณ์ก่อสร้างและตกแต่งบ้าน คือ ไทวัสดุ และโฮมโปร สะท้อนให้เห็นถึงการเจริญเติบโตของชุมชน ธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในอำเภอพุทธมณฑล นอกจากนี้ต่อมายังได้

เกิดแหล่งสรรพสินค้าขนาดกลางขึ้น เป็นศูนย์รวมอาหารและการจับจ่ายอีก 2 แห่ง คือ เดอะศาลายาโมลล์ และเดอะบริโอ

ปัจจุบันมีห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่เกิดขึ้นอีก 2 แห่งในเวลาใกล้เคียงกัน คือ ห้างสรรพสินค้าเซ็นทรัลศาลายา และ ห้างแมคโครศาลายา โดยห้างสรรพสินค้าเซ็นทรัลศาลายา พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าศรีรัศมิ์ฯ เสด็จเป็นการส่วนพระองค์เป็นประธานในพิธีเปิด โดยมีผู้บริหารบริษัทเซ็นทรัลพัฒนาจำกัด(มหาชน) เฝ้ารับเสด็จ เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2557 เป็นศูนย์การค้าแห่งที่ 25 ของซีพีเอ็น โลฟส์ไสต์ ซุปเปอร์เซ็นเตอร์สุดอลังการที่คัดสรรสิ่งที่ดีและครบครันที่สุดในที่เดียว ด้วยมูลค่าโครงการกว่า 3,900 ล้านบาท บนที่ดินกว่า 70 ไร่ นอกจากนั้นแล้วในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑลยังมีห้างสรรพสินค้าอื่นๆ เกิดขึ้น

- การตัดถนนสายปิ่นเกล้า - นครชัยศรี

ถนนสายปิ่นเกล้า - นครชัยศรี ระยะทาง 32 กิโลเมตร สร้างขึ้นประมาณปี พ.ศ.2521 เป็นถนนขนาด 4 ช่องทางการจราจร เริ่มต้นจากชุมชนตลิ่งชัน ไปสิ้นสุดตรงจุดต่อกับถนนสายเพชรเกษมกับถนนปิ่นเกล้า - นครชัยศรี เป็นระยะๆ เรียกว่า ถนนพุทธมณฑลสาย 1 ถึงสาย 8 ถนนสายนี้เปิดเดินรถอย่างเป็นทางการปี พ.ศ.2527

- การตัดถนนพุทธมณฑลสาย 4

เมื่อคณะรัฐมนตรีอนุมัติให้จัดสร้างพุทธมณฑลสถาน ณ ตำบลศาลายา จังหวัดนครปฐมแล้ว เป็นเหตุให้ในปีต่อมาจึงมีการตัดถนนพุทธมณฑลสาย 4 ขึ้น โดยตัดแยกจากถนนเพชรเกษมเข้ามา นับเป็นถนนรถยนต์สายแรกที่เกิดขึ้น เข้าถึงพื้นที่ที่เป็นอำเภอพุทธมณฑลในปัจจุบัน ถนนพุทธมณฑลสาย 4 สร้างอยู่หลายปีกว่า จะใช้การได้ตลอดสาย ในสมัยที่จัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ.2508 นั้น ถนนพอใช้การได้แค่พุทธมณฑลเท่านั้น ต่อจากนั้นมีเพียงแนวถนน ทั้งนี้ เพราะการสร้างอาศัยเกณฑ์แรงงานคนจากหมู่บ้านต่างๆ ในย่านที่ถนนตัดผ่าน มาเป็นแรงงานขุดดิน

3) ประเพณี

ความหลากหลายทางประเพณีและกิจกรรมทางสังคมของอำเภอพุทธมณฑล พบว่า กิจกรรมทางสังคมอันเป็นประเพณีต่างๆ ของชุมชนนั้น ส่วนใหญ่จะมีความเกี่ยวข้องและสอดคล้องกับประเพณีและกิจกรรมของภาครัฐที่กำหนดขึ้น เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมของภาครัฐที่กำหนดขึ้นในปฏิทินของทางราชการ และกิจกรรมต่างๆ ที่ชุมชนและองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่นกำหนดไว้ในการจัดกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ซึ่งประเพณีและกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้เป็นสิ่งที่คนในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑลต่างได้เข้า

ร่วมโดยปกติเช่นเดียวกับชุมชนอื่นๆ และในขณะเดียวกันประเพณีและกิจกรรมทางสังคมของอำเภอพุทธมณฑล ที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นซึ่งทำให้เกิดเป็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้กับชุมชนอำเภอพุทธมณฑล ซึ่งถือว่าคนในชุมชนของอำเภอพุทธมณฑลทั้งองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นและคนในชุมชนมีการพลิกฟื้นประเพณีสำคัญให้เกิดขึ้นเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งทำหน้าที่ในการเชื่อมโยงจิตใจของผู้คนเข้ามาไว้ด้วยกัน ซึ่งอยู่นอกเหนือจากประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นประเพณีที่พบเห็นได้ในทุกชุมชน ทั้งนี้ประเพณีดังกล่าวของอำเภอพุทธมณฑลได้ถูกจัดขึ้นให้สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตและลักษณะทางภูมิศาสตร์ของชุมชน ที่มีลำคลองอยู่เป็นจำนวนมาก ประเพณีที่กล่าวมาคือ **“ประเพณีตักบาตรท่อน้ำ”**

วัดนา เทียมปทุม (2559) เล่าให้ฟังว่า ประเพณีตักบาตรท่อน้ำจะจัดขึ้นที่วัดสุวรรณาราม ต.ศาลายา อ.พุทธมณฑล จ.นครปฐม มากกว่า 50 ปี เริ่มจัดขึ้นครั้งแรกในสมัยพระครูวิชัยวุฒิกุล (หลวงพ่อดี สุวณฺโณ) ซึ่งเป็นเจ้าอาวาส โดยการริเริ่มของนายถาวร เทียมปทุม ไวยาวัจกรวัดในขณะนั้น โดยจัดขึ้นในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ซึ่งตรงกับวันลอยกระทง ในช่วงเช้า ประมาณ 08.00 น. ณ บริเวณคลองมหาสวัสดิ์ หน้าวัดสุวรรณาราม โดยเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แม่พระคงคาและอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ที่เสียชีวิตในคลองมหาสวัสดิ์ เนื่องจากในช่วงระยะเวลาดังกล่าวมีเหตุการณ์คนที่ย้ายอยู่ริมคลองมหาสวัสดิ์จมน้ำตายกันหลายราย และชาวบ้านเชื่อว่าการที่มีคนจมน้ำตาย วิญญาณผู้ตายจะสิงสถิตอยู่ในบริเวณนั้น จนกระทั่งมีคนจมน้ำตายในบริเวณนั้นอีก วิญญาณเดิมจึงจะได้ไปเกิดใหม่ ดังนั้นการจัดพิธีตักบาตรท่อน้ำจึงเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านในการทำให้ประชาชนที่อยู่ริมคลองมีความระมัดระวังบุตรหลาน ไม่ให้ตกน้ำตาย หลังจากการจัดประเพณีนี้ขึ้นมา ปรากฏว่ามีคนจมน้ำตายน้อยลงมาก

ในช่วงเวลานั้น พระวัดสุวรรณจะออกบิณฑบาต มีทั้งพระที่เดินบิณฑบาตและพระที่พายเรือบิณฑบาต พระที่บิณฑบาตทางเรือจะใช้เรือบดหรือเรือสำปั้นเพรียวซึ่งเป็นเรือขนาดเล็ก พระนั่งกลางลำเรือได้รูปเดียว มีบาตรและสำรับวางไว้ข้างหน้า พระที่พายเรือต้องมีความชำนาญมากเพราะเป็นเรือเล็กจมนำง่าย ในวันเพ็ญกลางเดือน 12 ประชาชนที่มาทำบุญที่วัดสุวรรณารามส่วนใหญ่จะนำเรือที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งมีทั้งเรือขนาดใหญ่ เช่น เรือมาด เรือชะล่า หรือเรือขนาดเล็ก เช่น เรือสำปั้น เรืออีแปะ หรือเรืออีพาย (หรือเรือจู้ด) ชาวบ้านส่วนหนึ่งจะนำเรือรับพระพร้อมด้วยบาตรและสำรับ เรือที่มีขนาดเล็กรับได้ 1 รูป เรือลำใหญ่รับได้ 2 -3 รูป ชาวบ้านจะเป็นผู้พายเรือให้พระนั่ง สำหรับผู้ที่ใส่บาตรจะอยู่ในเรือ ซึ่งจะจอดเรียงรายอยู่ริมฝั่งหรือที่ท่าเรือ เมื่อเรือพระมาถึง ก็จะนำอาหารคาวหวานตักใส่บาตรรวมทั้งถวายดอกไม้ ธูปเทียนและปัจจัย

เมื่อ 40 -50 ปีก่อน ประเพณีนี้มีผู้มาร่วมงานเป็นจำนวนมาก จะเห็นเรือเต็มคลองมหาสวัสดิ์หลายร้อยลำ กอปรกับวัดสุวรรณารามในช่วงนั้น เป็นช่วงที่ประชาชนมีความ

ศรัทธาต่อพระครูวิชัยวุฒิคุณ (หลวงพ่อดี สุวันโณ) มาก มีคนศรัทธาบูชาที่วัดสุวรรณาราม ในช่วงเข้าพรรษาจำนวนมากกว่า 100 รูป และในช่วงวันเพ็ญกลางเดือน 12 ซึ่งเป็นช่วงออกพรรษาได้เพียง 1 เดือน ยังมีพระภิกษุอยู่หลายรูป จึงมีญาติพี่น้องมาร่วมทำบุญเป็นจำนวนมาก

ปัจจุบันไม่มีพระบิณฑบาตทางน้ำในอำเภอฟุทธมณฑลแล้ว เนื่องจากพระที่เคยพายเรือได้เริ่มมาอายุมาก ไม่สามารถบังคับเรือได้ดี ทำให้มีโอกาสล่มได้บ่อย ส่วนประเพณีตักบาตรท่องน้ำประชาชนก็เริ่มมาน้อยลง เนื่องจากปัจจุบันมีทางรถยนต์ที่สะดวก จึงใช้เรื่อน้อยลงเรื่อยๆ ประกอบกับจำนวนพระภิกษุของวัดสุวรรณารามลดลงมาก จึงมีญาติโยมมาทำบุญน้อยลง

การจัดประเพณีดังกล่าว นอกจากจะเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่แม่คงคาและผู้เสียชีวิตในคลองมหาสวัสดิ์แล้ว ยังเป็นการอนุรักษ์ประเพณีที่มีการจัดทำกันมานานมากกว่าครึ่งศตวรรษ และเป็นการอนุรักษ์เรือและวิถีชีวิตริมคลองมหาสวัสดิ์ให้คงอยู่ตลอดไป

4) อาชีพ

ด้านอาชีพ คณะนักวิจัยเข้าพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล พบว่าอำเภอฟุทธมณฑลเป็นพื้นที่ที่มีทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะแหล่งน้ำและเป็นพื้นที่ราบลุ่ม ดังนั้น ด้วยต้นทุนดังกล่าวจะทำให้คนในชุมชนอำเภอฟุทธมณฑล โดยเฉพาะคนพื้นเพเดิมมักจะประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร เช่น นาข้าว สวนผลไม้ และในภายหลังเมื่อเกิดสภาวะทางเศรษฐกิจที่แพร่กระจายเข้ามา จึงส่งผลให้เกิดอาชีพอื่นๆ และกลายเป็นอาชีพที่สร้างภาพลักษณ์ด้านการท่องเที่ยวของอำเภอฟุทธมณฑล เช่น การทำนาบัว การปลูกสวนกล้วยไม้ เป็นต้น ซึ่งอาชีพที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนอำเภอฟุทธมณฑล จากการศึกษารวบรวม ได้แก่

- การทำนาข้าว

ในอดีตพื้นที่พุทธมณฑลถือได้ว่า เป็นอยู่ข้าวอยู่น้ำสำหรับคนกรุงเทพมหานคร อาชีพของคนส่วนใหญ่คือ การทำนา ทำให้พื้นที่พุทธมณฑลปกคลุมด้วยท้องทุ่งนา วิถีชีวิตของชาวนาที่นี่เดิมผูกพันกับธรรมชาติ เนื่องจากการทำนาแบบดั้งเดิมที่ต้องอาศัยการทำนาตามน้ำฝนเป็นหลัก ไม่อาศัยเทคโนโลยี โดยทำนาเพียงหนึ่งครั้งต่อปี การทำนามีความเกี่ยวพันกับการทำให้เกิดวัฒนธรรมต่างๆ ที่เกี่ยวพันกับการทำนา เช่น การสู้ขวัญข้าว การขอแรง

ทั้งนี้วิถีชีวิตการทำนาข้าวดังกล่าวเริ่มเปลี่ยนแปลงไปด้วยปัจจัยที่เกิดขึ้นกับพื้นที่ 2 ประการ ได้แก่ 1) การเปลี่ยนแปลงของรูปแบบการผลิตที่พึ่งพิงเทคโนโลยีสมัยใหม่ มีการใช้รถไถลดบทบาทแรงงานสัตว์และคน มีการทำชลประทานเพื่อให้ได้ใช้น้ำในการทำนาตลอดทั้งปี จนทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมา เช่น ภูหนี้ยืมสิน โรคต่างๆ ที่มาจากยาปราบศัตรูพืช และราคาข้าวตกต่ำ จนต้องทำให้ผู้ประกอบการอาชีพทำ

นาต้องเปลี่ยนแปลงตนเองไปประกอบอาชีพอื่น 2) นโยบายการขยายความเจริญจากเมืองหลวงสู่ปริมณฑล เริ่มตั้งแต่การก่อสร้างพุทธมณฑล การย้ายเข้ามาของสถานที่ราชการ องค์กร หน่วยงาน รวมถึงมหาวิทยาลัย การตัดถนนเพื่อการจราจร เกิดชุมชนแบบใหม่ หมู่บ้านจัดสรร ปราบปรามการฉ้อโกงทำให้เกิดการเบียดบังพื้นที่นาในอำเภอพุทธมณฑลให้น้อยลง ส่งผลต่อผู้ประกอบการอาชีพทำนาที่เคยเช่าที่ทำกินเนื่องจากเจ้าของที่ได้ขายให้กับนายทุนนอกพื้นที่ คนในเมืองเข้ามาอาศัยอยู่ในบ้นที่อำเภอพุทธมณฑลเป็นจำนวนมาก คนในพื้นที่เองก็เปลี่ยนแปลงอาชีพของตนเองไปสู่การทำงานในภาครัฐและเอกชน รวมทั้งโรงงานอุตสาหกรรมขนาดย่อมหรือรับจ้างทั่วไป

- การทำนาบัว

การทำนาบัวเกิดขึ้นจากครอบครัวที่เคยทำนาข้าวมาก่อน โดยเจ้าของนาบัวเหล่านี้ประสบกับปัญหาต่างๆ เกี่ยวกับข้าว เช่น โรคข้าว ผลผลิตไม่แน่นอน การกู้หนี้ยืมสิน ดังนั้นชาวนาในละแวกนี้จึงเปลี่ยนแปลงอาชีพของตนเองมาสู่การเป็นคนทำนาบัว โดยการทำนาบัวจะใช้เวลาเพียงหนึ่งเดือนครึ่ง บัวก็จะเริ่มให้ดอกเก็บไปขายได้เกือบทุกวัน บัวที่ทำได้แก่ บัวหลวง (สีขาว, สีแดง) ทรงป้อมและทรงฉลุย พื้นที่ปลูกนาบัวจะอยู่บริเวณพื้นที่ของตำบลมหาสวัสดิ์ และนอกจากนั้นในนาบัวยังสามารถเลี้ยงปลานิลเพื่อเพิ่มรายได้ได้อีกด้วย

- การทำสวนส้มโอ

ส้มโอเป็นผลิตผลทางการเกษตรที่มีชื่อเสียงของอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม และพื้นที่ใกล้เคียง เช่น อำเภอสามพราน อำเภอพุทธมณฑล และมาวางขายอยู่ข้างถนนปิ่นเกล้านครชัยศรี จนกลายเป็นสินค้าประจำท้องถิ่น ซึ่งที่ปลูกส้มโอมากคือ พุทธมณฑลสาย 7 คลองยาว และคลองคต ในอำเภอสามพราน และพื้นที่บางส่วนในตำบลมหาสวัสดิ์ อำเภอพุทธมณฑล

- การทำเปิดพะไล

เปิดพะไลเป็นสินค้าประจำถิ่นอย่างหนึ่งของอำเภอพุทธมณฑล ซึ่งมีขายเรียงรายอยู่สองฝั่งข้างถนนปิ่นเกล้า - นครชัยศรี นอกจากนี้ยังมีร้านเปิดพะไลก่ายเตี้ยเปิดมีชื่อเสียงอีกหลายแห่ง

- การทำอุต้อเรือ

อุต้อเรือในตำบลศาลายาถือเป็นสิ่งที่คนรู้จักกันดี ช่างที่นี่มีความชำนาญในการต่อเรือที่ใช้ในสวน แต่เดิมมีมากกว่า 20 อุ ต่อมาการพัฒนาบ้านเมืองมีการตัดถนนสู่ชุมชนในพื้นที่นี้มากขึ้น ทำให้การใช้เส้นทางน้ำลดลง ส่งผลให้อุต้อเรือลดลงไปด้วย ปัจจุบันมีเพียง 3 อุเท่านั้น คือ อุบุญส่ง อุจิตอารี และอุรุ่งโรจน์

- การทำสวนกล้วยไม้

สวนกล้วยไม้ตั้งอยู่ที่ หมู่ 3 ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัด นครปฐม มีเนื้อที่กว่า 12 ไร่ ดูแลโดยคุณชุบและคุณจุก คชเวช ซึ่งคุณชุบได้รับการ ยอมรับว่าเป็นนักคิดค้นที่สามารถผสมพันธุ์กล้วยไม้สกุลหวายสายพันธุ์ใหม่ที่มีแห่ง เดียวในประเทศไทย มีชื่อว่า “ทัศนีย์” ตามชื่อของลูกสาว ความโดดเด่นของกล้วยไม้ พันธุ์ทัศนีย์คือ มีช่อดอกที่ใหญ่ ดอกใหญ่มีสีม่วงแดงสดใส กลีบดอกแวววาวเมื่อต้อง แสงแดด (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2546) ซึ่งกล้วยไม้เป็นดอกไม้ทางเศรษฐกิจ เพื่อการส่งออกของไทยที่มีชื่อเสียงไปทั่วโลก นักท่องเที่ยวสามารถขอคำแนะนำ ปรัชญาเกี่ยวกับพันธุ์กล้วยไม้ การปลูกและขยายพันธุ์จากเจ้าของสวนได้โดยตรง ซึ่ง จุดนี้นักท่องเที่ยวจะต้องขึ้นจากเรือแล้วเดินต่อไปประมาณ 200 เมตร

นอกจากนี้แล้วความหลากหลายทางอาชีพที่นอกเหนือจากอาชีพดั้งเดิมอันเกิดขึ้น จากต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและภูมิประเทศของอำเภอพุทธมณฑลทำให้ปัจจุบันเกิด อาชีพต่างๆ ที่หลากหลายที่เกิดขึ้นจากการอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาของผู้คนจากพื้นที่อื่น รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากบริบททางสังคมวัฒนธรรม จึงส่งผลให้อาชีพต่างๆ ใน เขตพื้นที่อำเภอพุทธมณฑลมีความหลากหลายอย่างมาก เช่น รับจ้างในครัวเรือน ห้างสรรพสินค้า ร้านอาหาร โรงงานอุตสาหกรรม เจ้าของธุรกิจบ้านจัดสรร บ้านเช่า ห้องเช่า พนักงานของหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ข้าราชการ แพทย์ พยาบาล ตำรวจ นักการเมือง และอาชีพอื่นๆ อีกหลายหลายอาชีพ ซึ่งมีได้อิงอยู่กับสภาพแวดล้อมและทุนทรัพยากรทาง ธรรมชาติแต่ขึ้นอยู่กับสถานะทางเศรษฐกิจและการขยายตัวของเมืองเป็นสำคัญ

5) ผู้คน

จากที่ได้กล่าวในตอนต้นแล้วว่าพื้นที่ของอำเภอพุทธมณฑล ได้ถูกกล่าวถึงจาก หน่วยงานต่างๆ โดยอิงกับหลักทางโบราณคดีซึ่งปรากฏดินแดนบริเวณนี้ตั้งแต่ก่อนสมัย ประวัติศาสตร์ และพบว่าดินแดนแถบนี้แต่ดั้งเดิมนั้นมีผู้คนอาศัยอยู่แล้ว กระทั่งสืบเนื่อง เรื่อยมาในยุคสุโขทัย อยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ ก็ทำให้พบกับการอพยพเคลื่อนย้ายถิ่น ฐานของผู้คนจากดินแดนต่างๆ เข้ามาสู่ดินแดนพุทธมณฑลอย่างต่อเนื่อง โดยผู้คนกลุ่มต่างๆ และด้วยปัจจัยที่แตกต่างกันออกไป เช่น การอพยพของคนจีนเข้าประเทศไทยสมัยปลายกรุง ศรีอยุธยาและต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ที่อยู่ในช่วงระหว่าง พ.ศ.2300 –2385 พื้นที่จังหวัด นครปฐมปัจจุบันเป็นแห่งหนึ่งที่มีคนจีนอพยพดังกล่าวเข้ามาตั้งหลักแหล่งทำมาหากิน รับจ้าง หรือนำเรือมาขึ้นบกที่นี่ ซึ่งกลายเป็นเหตุการณ์ที่ส่งผลต่อทิศทางการใช้ประโยชน์พื้นที่และ พื้นฐานการอาชีพของชุมชน ที่ตั้งอยู่บริเวณปากแม่น้ำในสมัยต่อมา รวมทั้งพื้นที่อำเภอพุทธ มณฑลด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงสมัยรัชกาลที่ 2 รัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 คนจีน อพยพกลายเป็นกำลังแรงงานสำคัญเพื่อการผลิตในระบบการค้าและระบบอุตสาหกรรม คน

จีนสามารถเดินทางเป็นกรรมกรรับจ้างได้ทั่วประเทศ ขณะที่คนไทยต้องอยู่ในสังกัดเจ้านายคนใดคนหนึ่ง ไม่สามารถเดินทางไปไหนมาไหนได้

หลังจากการประกาศเลิกทาสในสมัยรัชกาลที่ 5 สืบเนื่องเรื่อยมากระทั่งเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่ระบอบประชาธิปไตย พื้นที่อำเภอพุทธมณฑลได้มีการเปลี่ยนแปลงผู้ครอบครองพื้นที่ มีการกระจายตัวของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะจากกรุงเทพมหานคร จึงส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อม เกิดหน่วยงาน องค์กร สถานประกอบการ สถานศึกษาและอื่นๆ เป็นจำนวนมาก ส่งผลต่อการขยายพื้นที่ในการพักอาศัย การอพยพเคลื่อนย้ายของผู้คนจากพื้นที่ต่างๆ เข้ามาในพื้นที่ ทั้งที่เป็นแบบการพักอาศัยแบบถาวรที่เคลื่อนย้ายมาจากพื้นที่จังหวัดใกล้เคียงและจังหวัดอื่นๆ ด้วยบริบทปัจจัยที่แตกต่างกันออกไป และการพักอาศัยแบบชั่วคราว ดังเช่น กลุ่มแรงงานข้ามชาติชาวพม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม เป็นต้น

ด้วยความแตกต่างหลากหลายทางชาติพันธุ์ของผู้คนทั้งที่เป็นคนดั้งเดิมในพื้นที่และคนใหม่ที่อพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาด้วยบริบทและปัจจัยที่แตกต่างหลากหลายกันออกไป จึงทำให้รูปแบบทางวัฒนธรรมที่การแสดงออกในลักษณะต่างๆ ก็มีความแตกต่างหลากหลายกันออกไปด้วยเช่นกัน

6) ศาสนาและความเชื่อ

ความหลากหลายทางศาสนาและความเชื่อที่ปรากฏในเขตพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล นั้น จากการศึกษาข้อมูลพบว่า ศาสนาถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง สิ่งหนึ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในอำเภอพุทธมณฑล ซึ่งจากการเข้าพื้นที่พบว่า ความหลากหลายด้านศาสนาและความเชื่อที่ปรากฏในเขตพื้นที่อำเภอพุทธมณฑลนั้น ได้ปรากฏอยู่ในสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในหลากหลายรูปแบบ ทั้งที่เป็นความเชื่อในรูปแบบของปัจเจก ครอบครัว หมู่บ้าน ชุมชน หรือสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ของอำเภอพุทธมณฑล ซึ่งสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมเหล่านี้ล้วนมีบทบาทและหน้าที่ที่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะของความสัมพันธ์กับผู้คนและกลุ่มทางสังคมอื่นๆ เช่น พุทธสถาน ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของผู้นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งมีความแตกต่างกันออกไปตามนิกาย จึงส่งผลให้ศาสนสถานมีความแตกต่างกันออกไป

ศาสนสถานอันเป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้คนที่มีความหลากหลายในเขตพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล ประกอบด้วย

- มูลนิธิอุบลรังสีจุฬามณี เป็นมูลนิธิเพื่อการกุศลที่สร้างขึ้นประมาณปี พ.ศ.2530 อยู่ติดกันกับสำนักสงฆ์หทัยเรศวร ปัจจุบันสร้างเสร็จสมบูรณ์แล้ว มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น รูปปั้นเจ้าแม่กวนอิม พระพุทธรูปและรูปปั้นอื่นๆ อีกมากมาย สร้างอย่างสวยงาม ปัจจุบันมูลนิธิเปิดโอกาสให้ผู้สนใจเข้านมัสการได้ทุกวัน

- สำนักสงฆ์หทัยเรศวร เป็นสำนักสงฆ์ที่ก่อตั้งขึ้นใหม่ฝ่ายมหานิกาย เป็นสำนักปฏิบัติธรรมสาขาของวัดเจ้ามูลในกรุงเทพมหานคร สร้างขึ้นประมาณปี พ.ศ.2530 ริมถนนสายปิ่นเกล้า -นครชัยศรี หลังมหาวิทยาลัยมหิดล โดยการสนับสนุนของวัดเจ้ามูล มีพระสงฆ์จำพรรษาติดต่อกันมาทุกปี ปัจจุบันกำลังก่อสร้างถาวรวัตถุขึ้นหลายหลัง ถือเป็นสำนักสงฆ์ของชุมชนหมู่บ้านสหพร ซึ่งเป็นหมู่บ้านจัดสรรเกิดขึ้นใหม่ด้านหลังมหาวิทยาลัยมหิดล

- วัดเทพนิมิตและวัดมงคลประชาราม

วัดเทพนิมิต สร้างขึ้นเป็นสำนักสงฆ์ในปี พ.ศ.2511 นางถน น่วมแหวนและบุตรชายคือ นายภักดี น่วมแหวน เป็นผู้ริเริ่มซื้อที่ดินรวมทั้งหมด 11 ไร่ 1 งาน 56 ตารางวา เป็นที่สร้างวัด ได้อาราธนาหลวงตาน้อมมาอยู่ประจำแต่ต่อมาได้นิมนต์พระภิกษุเฉลิม กัลป์ยาโน จากวัดช่างเหล็กมาเป็นเจ้าอาวาส ได้รับพระบรมราชานุญาตให้สร้างวัดในปี พ.ศ.2515 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อปี พ.ศ.2525 ปัจจุบันพระภิกษุเฉลิม กัลป์ยาโน เจ้าอาวาสได้รับสมณศักดิ์เป็นพระครูนิมิตร กัลยาณวัตร และได้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่างปี พ.ศ.2538

วัดมงคลประชาราม ตั้งเป็นสำนักสงฆ์ขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2514 เล่ากันว่า วัดนี้เกิดจากความเห็นไม่ตรงกันของคณะกรรมการวัดเทพนิมิต กรรมการกลุ่มหนึ่งจึงแยกตัวออกมาก่อสร้างวัดมงคลประชาราม โดยมีกำนันเจริญ ฤทธิ์คำพ เป็นผู้นำ มีหลวงตาน้อมเป็นพระภิกษุที่มาประจำรูปแรก กำนันได้ขอบริจาคที่ดินจากคุณแม่ละม่อม เนื้อที่ 13 ไร่เศษ โดยมีเงื่อนไขว่า นอกจากใช้สร้างวัดแล้วให้สร้างโรงเรียนและสถานอนามัยขึ้นด้วย วัดมงคลประชารามรวมอยู่ในเขตพื้นที่หมู่ 6 บ้านคลองโยงใหม่ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชนนี้

- พุทธมณฑลสถาน ถูกสร้างขึ้นสมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม เนื่องจากท่านมีดำริว่าจะจัดสร้างพุทธมณฑลขึ้น ณ ตำบลศาลายา จังหวัดนครปฐม เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองพุทธศาสนา ครบ 25 ศตวรรษ คณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติอนุมัติเมื่อปี พ.ศ.2497 ให้จัดสร้างพุทธมณฑลขึ้น โดยเลือกเอาพื้นที่ส่วนหนึ่งของอำเภอนครชัยศรีและอำเภอสามปรานในขณะนั้น รวมจำนวน 2,500 ไร่ เป็นที่ตั้ง พร้อมทั้งเตรียมปรับพื้นที่ต่อเนื่องมาเป็นลำดับ จนกระทั่งวันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ.2498 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จประกอบพิธีก่อพระฤกษ์ ณ ตำแหน่งฐานพระพุทธรูป พระประธานพุทธมณฑล จากนั้นการก่อสร้างพุทธมณฑลก็ดำเนินการปลูกสร้างสิ่งอื่นๆ ตามมาตามแต่งบประมาณจะมี ซึ่งบางปีไม่ได้ก่อสร้างอะไรเพิ่มเติมเพราะไม่มีงบประมาณ ขณะเดียวกันก็เปิดให้ผู้คนเข้าเยี่ยมชมได้ด้วย การดำเนินการสร้างเป็นไปอย่างรวดเร็วมากขึ้นในสมัยรัฐบาล ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ พุทธมณฑลเริ่มมีความเป็นระเบียบ

เรียบง่ายสวยงามมากขึ้น มีอาคารสถานที่ต่างๆ พร้อมเพรียงมากขึ้น และกลายเป็นสถานที่สำคัญในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ทางด้านศาสนาของชาติสืบมาจนถึงปัจจุบัน

- การสร้างวัดสุวรรณาราม วัดมะเกลือ และวัดศาลวัน 1) วัดสุวรรณาราม เมื่อสร้างชุมชนขึ้นแล้วเล่ากันว่ามีการจัดตั้งวัดสุวรรณารามขึ้น ระยะแรกมีฐานะเป็นสำนักสงฆ์ เพราะจะได้มีที่ทำบุญ พระครูวิชัยวุฒิคุณบันทึกไว้ว่าผู้ก่อตั้งวัดชื่อตากองคมี หลวงพ่อสาด เป็นเจ้าอาวาสรูปแรกและได้รับประกาศจัดตั้งให้เป็นวัดที่ถูกต้องในปี พ.ศ.2424 ครั้งเมื่อเปิดทางรถไฟสายใต้พื้นที่ชุมชนและวัดแห่งนี้ได้เป็นที่ตั้งสถานีรถไฟหนึ่งชื่อว่าสถานีวัดสุวรรณ วัดได้มีการก่อสร้างถาวรวัตถุต่างๆ ขึ้นตามลำดับ

2) วัดมะเกลือ คนเฒ่าคนแก่เล่าไว้ว่าชุมชนวัดมะเกลือเดิมเป็นชุมชนที่โดดเดี่ยวห่างไกลจากชุมชนอื่นๆ ผู้ที่อพยพมาอยู่ไม่มีที่ทำบุญทำทางจึงได้คิดสร้างวัดมะเกลือขึ้นราวๆ พ.ศ.2410 – 2411 และสาเหตุที่เรียกว่าวัดมะเกลือก็เพราะแต่เดิมมีต้นมะเกลือขึ้นอยู่มาก ส่วนการจดทะเบียนเป็นวัดนั้น ไม่ทราบแน่นอน ทราบแต่ว่าประมาณปี พ.ศ.2457 ได้มีการสร้างพระอุโบสถหลังแรกขึ้น ทำเป็นแบบทรงไทยและมีการสร้างเสนาสนะอื่นๆ ขึ้นอีกในสมัยต่อมา

3) วัดศาลวัน ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2440 กำนันพินซึ่งมีบรรดาศักดิ์เป็นขุนวิศาลกันโสภาสเป็นนายกกองเก็บผลประโยชน์จากที่ดินของเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ได้นำเงินจากค่ากองนามาสั่งสร้างวัดขึ้นเรียกกันแต่เดิมว่าวัดตาพิน และกลายเป็นศูนย์กลางชุมชนในสมัยต่อมา สำคัญคือวัดทำให้ชุมชนเริ่มเคลื่อนตัวจากสี่แยกคลองขวางมาอยู่ฝั่งตรงกันข้ามกับวัดและกลายเป็นชุมชนศาลายามาจนกระทั่งปัจจุบัน ต่อมาเมื่อเปิดเดินรถไฟสายใต้ชุมชนศาลาได้รับเลือกให้เป็นสถานีหนึ่งที่รถไฟจอดรับส่งผู้โดยสาร เรียกว่าสถานีศาลา

นอกจากศาสนสถานที่แตกกิ่งก้านสาขามาจากศาสนาพุทธแล้วนั้น ยังพบความหลากหลายทางศาสนาและความเชื่อของศาสนาอื่นๆ อันเกิดจากวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนที่มีความแตกต่างกันออกไป ได้แก่ ศาสนสถานของศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลามด้วยเช่นกัน

7) อาหาร

วัฒนธรรมการกินของคนในเขตพื้นที่อำเภอพุทธมณฑลมีความหลากหลายเช่นเดียวกันกับพื้นที่อื่นๆ ซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมโดยทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นตัวกำหนดที่สำคัญ คนในเขตพื้นที่อำเภอพุทธมณฑลบริโภคข้าวเป็นอาหารหลัก เพราะพื้นที่ทั้งหมดเหมาะสมแก่การเพาะปลูกข้าว นอกจากนี้วัฒนธรรมของอาหารการกินที่หลากหลายได้ถูก

นำเข้ามาทำให้กลายเป็นรสนิยมชนิดใหม่แก่ผู้คนในเขตพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล ดังปรากฏรูปแบบของวัฒนธรรมการกิน ลักษณะของอาหาร การประกอบอาหาร และทรัพยากรที่นำมาใช้ปรุงอาหารที่มีความหลากหลายอย่างมาก ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากความแตกต่างหลากหลายของผู้คนที่มียู่เป็นจำนวนมากในเขตพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล และการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมและเทคโนโลยี

จากการเข้าพื้นที่นอกจากจะพบวัฒนธรรมการปรุงอาหารและลักษณะประเภทของอาหารประเภทต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นแล้วนั้น คณะผู้วิจัยพบว่า พื้นที่เขตอำเภอพุทธมณฑลได้ปรากฏชื่อของอาหารที่มีความเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ด้วยเช่นกัน นั่นคือ “หมูหงส์” ซึ่งถือเป็นอาหารประจำท้องถิ่นของอำเภอพุทธมณฑล หมูหงส์เป็นอาหารที่มีกรรมวิธีการปรุงที่มีลักษณะเช่นเดียวกับหมูพะโล้ แต่น้ำสำหรับต้มของหมูหงส์จะมีความใสกว่าการทำหมูพะโล้ ซึ่งจากการสัมภาษณ์การตั้งชื่อคำว่า หมูหงส์ ยังไม่มีผู้ใดที่จะสามารถอธิบายความเป็นมาของชื่อได้ แต่จะเป็นชื่อที่คนในท้องถิ่นเรียกอาหารชนิดนี้

จากที่ได้นำเสนอให้เห็นถึงสภาพความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมในเขตพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล จะเห็นได้ว่าความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมดังกล่าวล้วนเกิดขึ้นจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอันมีบริบทแวดล้อมและสภาวะทางเศรษฐกิจและการอพยพย้ายถิ่นเข้าออกของผู้คนจากดินแดนต่างๆ ที่ต่างเข้ามามีส่วนปฏิสัมพันธ์ไม่ว่าทางใดทางหนึ่งกับพื้นที่และเลือกรับปรับใช้ทรัพยากรในเขตพื้นที่ของอำเภอพุทธมณฑล สืบเนื่องตลอดระยะเวลาอันยาวนานจากอดีตถึงปัจจุบัน กระทั่งส่งผลให้เกิดเป็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมขึ้นในเขตพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล มีการหยิบจับนำวัฒนธรรมต่างๆ มาใช้อย่างผสมผสานกลมกลืนเพื่อความเหมาะสมและคล่องตัวในการดำเนินชีวิต ร่วมสมัยและผสมผสานทั้งรูปแบบทางวัฒนธรรมที่เป็นของดั้งเดิม อันเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ และวัฒนธรรมใหม่อันเป็นสิ่งที่รับมาจากภายนอก และความทันสมัย ซึ่งลักษณะของรูปแบบทางวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างดังกล่าวนี้นี้ ได้กลายเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม ที่มีการเปลี่ยนแปลงและแปรผันไปในรูปแบบต่างๆ อย่างต่อเนื่อง จากพื้นที่หนึ่งไปยังพื้นที่หนึ่ง ซึ่งกระจายอยู่ทั่วไปในสังคมบนผืนโลกแห่งนี้

ถึงกระนั้น แม้ความแตกต่างหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรมจะถือเป็นสิ่งที่ปกติธรรมดาของสังคมที่จำเป็นจะต้องเกิดขึ้น แต่ลักษณะของความแตกต่างหลากหลายที่มีความแตกต่างกันนี้เอง กลับได้กลายเป็นความท้าทายของผู้คนในสังคม ที่จะต้องเลือกรับปรับใช้และเรียนรู้ความแตกต่างหลากหลายทั้งที่เกิดขึ้นจากผู้คน วัฒนธรรม และอื่นๆ อีกมากมายในวิถีชีวิต ซึ่งมีทั้งในส่วนที่สามารถเรียนรู้ ปรับตัว และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในวิถีชีวิตประจำวันได้ แต่ก็ยังมีความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมอีกหลายส่วนที่ถือเป็นความแปลกใหม่ แตกต่าง และยากที่จะนำมาผสมผสานให้กลมกลืนกับการดำเนินชีวิต ผนวกกับในบางประเด็น เช่น ด้านประวัติศาสตร์ ความทรงจำร่วม รูปแบบวิถีการดำเนินชีวิต และความเชื่อ ที่ถือเป็นเรื่องละเอียดอ่อน และสามารถนำมาซึ่งปัญหาให้

เกิดขึ้นในสังคมได้ถ้าหากมิได้รับการปลูกฝัง อบรมหรือสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ตืออย่างเข้าใจในรากฐานทางวัฒนธรรมและความแตกต่างหลากหลายที่ปรากฏขึ้น โดยเฉพาะกับกลุ่มเด็กและเยาวชน โดยสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมเป็นผู้ขับเคลื่อนที่สำคัญ

4.3 การพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนโดยชุมชนมีส่วนร่วม

คณะผู้วิจัยได้ศึกษา เข้าพื้นที่และประสานงานกับกลุ่มเป้าหมายในการดำเนินงานวิจัย เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยการประยุกต์ใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการวิจัยและพัฒนาคณะผู้วิจัย กลุ่มเป้าหมายทั้งเด็กและเยาวชน แก่นนำชุมชน และชุมชน ในการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยทุกขั้นตอน กระทั่งทำให้คณะผู้วิจัยได้มาทั้งในส่วนของคุณข้อมูล ได้แก่ ข้อมูลบริบทของอำเภอพุทธมณฑล กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในอำเภอพุทธมณฑล สภาพความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชุมชนอำเภอพุทธมณฑล และในส่วนของกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กและเยาวชนและแกนนำชุมชนที่สมัครใจเข้าร่วมการดำเนินงานโครงการ ซึ่งจะได้นำมาสู่กระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับกลุ่มเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักของการดำเนินงานโครงการในครั้งนี้

กระบวนการดำเนินงานในส่วนของการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรม คณะผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็นกิจกรรมและเวทีต่างๆ ในการเสริมศักยภาพ ที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในการระดมความคิด ร่วมวางแผนและออกแบบกิจกรรม เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับประเด็นการวิจัย บริบทของสังคม และความต้องการของชุมชน เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนงานอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง โดยแบ่งออกเป็น 2 กระบวนการ ได้แก่

- 1) การเสริมสร้างองค์ความรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม และ
- 2) การเสริมทักษะความรู้เรื่องการผลิตสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์ที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชุมชนอำเภอพุทธมณฑล ซึ่งการเสริมสร้างองค์ความรู้ทั้ง 2 ส่วนนี้ ล้วนเป็นการปลูกฝังความรู้ความเข้าใจในประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้กับเด็กและเยาวชน โดยชุมชนมีส่วนร่วมตลอดทั้งกระบวนการ ดังผลการวิจัยต่อไปนี้

4.3.1 เด็กและเยาวชนมีความรู้ความเข้าใจเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม

การเสริมศักยภาพความรู้ความเข้าใจเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดกิจกรรมโดยแบ่งออกเป็น 2 กิจกรรมในการทดสอบและนำความรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมสู่กลุ่มเด็กและเยาวชนผู้เข้าร่วมโครงการ ซึ่งผลจากการจัดกิจกรรมที่แบ่งออกเป็น 2 กิจกรรม คือ

1) เวที “การบูรณาการและสร้างสรรค์การเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วม: สะท้อนประสบการณ์ของชุมชน และข้อเสนอเพื่อพัฒนากิจกรรมเรียนรู้” จากการจัดกิจกรรม ทำให้ได้ข้อมูลซึ่งเป็นผลจากการดำเนินกิจกรรมในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1.1) การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับศิลปวัฒนธรรมในอำเภอ พุทธมณฑล จากการแลกเปลี่ยนข้อมูลของผู้เข้าร่วมเวที พบว่า อำเภอพุทธมณฑลมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านกายภาพและองค์ความรู้ ซึ่งมีผลกระทบทั้งทางด้านวิถีการดำเนินชีวิตและจิตใจต่อผู้คนในอำเภอพุทธมณฑล โดยเฉพาะกับคนส่วนใหญ่ที่เป็นคนดั้งเดิมหรือมีพื้นที่อำเภอพุทธมณฑลเป็นถิ่นฐานบ้านเกิด ได้แก่

- ด้านวิถีการดำเนินชีวิต ได้แก่ ความเจริญและเทคโนโลยีที่ก้าวเข้ามาสู่วิถีชีวิตดั้งเดิมของคนในชุมชน ที่ทำให้คนในชุมชนรับเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตทั้งที่ไม่รู้เท่าทันและผู้คนบางส่วนที่รู้เท่าทันต่อผลที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลง จึงทำให้เกิดความตระหนักถึงประโยชน์และโทษของความเจริญก้าวหน้าแพร่กระจายเข้ามาในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล เช่น การเกิดคนใหม่ในพื้นที่ การเกิดปัญหาการคมนาคมติดขัด ความไม่ไว้วางใจกันระหว่างคนดั้งเดิมในพื้นที่และคนใหม่ที่เข้ามา อาชีพเปลี่ยนแปลงไป

- สิ่งแวดล้อม ได้แก่ ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสภาวะแวดล้อมที่มีอยู่ในชุมชน เช่น น้ำในคลองเน่าเสีย ปัญหาผักตบชวา ภูมิทัศน์เปลี่ยนแปลงไป เช่น จากพื้นที่ป่า/นาข้าวถูกแปรสภาพเป็นหมู่บ้านจัดสรร หรือการขยายตัวของเมืองที่กินพื้นที่เกษตรกรรม การเกิดของตึกและอาคาร ที่ทำให้ทัศนียภาพด้านการมองที่เปลี่ยนแปลงไป

- องค์ความรู้ท้องถิ่น สูญหายและขาดการสานต่อ ทั้งนี้เนื่องจากในชุมชนอำเภอพุทธมณฑลนั้น มีองค์ความรู้ เรื่องเล่า และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่ถือว่ามีความจำเพาะของพื้นที่ทั้งที่เชื่อมโยงกับชนชั้นปกครอง เช่น ประวัติศาสตร์การสร้างสถานีรถไฟ ประวัติศาสตร์การขุดคลอง หรือเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ต่างๆ ในท้องถิ่นโดยเฉพาะ ดังนั้น เมื่อมีการขาดช่วงในการถ่ายทอดระหว่างผู้อาวุโสในท้องถิ่นกับเด็กและเยาวชน จึงส่งผลให้องค์ความรู้ต่างๆ เหล่านั้นจึงค่อยๆ เลือนหายไปจากอำเภอพุทธมณฑล

- ศิลปวัฒนธรรมประเพณีและพิธีกรรมไม่ได้รับการสืบทอดและบางชนิดถูกประดิษฐ์ขึ้นใหม่ กิจกรรมทางสังคมที่คนในชุมชนหรือครอบครัวดำเนินการสืบทอดกันมาทั้งตั้งแต่อดีตและบางประเภทยังถูกประดิษฐ์ขึ้นใหม่เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความร่วมมือหรือศูนย์กลางในการทำกิจกรรม

ของชุมชน เช่น การตักบาตรทอดน้ำ การร้องเพลงเรือ นอกจากนั้นยังพบว่า มีศิลปวัฒนธรรมอันเป็นองค์ความรู้เฉพาะในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑลที่ได้รับ การสืบทอดกันภายในครอบครัว เช่น การร้องเพลงกล่อมลูก การแห่ ซึ่งมี อยู่ในตัวของศิลปพื้นบ้าน

1.2) ประเด็นเรื่องของความเข้าใจความหมายของความหลากหลายทาง วัฒนธรรม พบว่า ข้อมูลจากผู้เข้าร่วมระดมความคิดเห็นใหญ่จะมุ่งให้ข้อมูลความ เข้าใจเกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงอยู่กับ กิจกรรมทางสังคม วันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น งานสงกรานต์ ทำบุญ ลอยกระทง และศิลปวัฒนธรรมบางส่วนที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ได้แก่ 1) อาหารในท้องถิ่น เช่น หมูหungs 2) องค์ความรู้ที่มีอยู่ในปราชญ์/ศิลปินพื้นบ้าน เช่น เพลงพื้นบ้าน เพลง กล่อมลูก การแห่ องค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่น พิษพันธุ์ไม้เฉพาะใน พุทธมณฑล

1.3) อัตลักษณ์/ความภาคภูมิใจของท้องถิ่น พบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมให้ ความสำคัญกับอัตลักษณ์ของท้องถิ่นอำเภอพุทธมณฑล ซึ่งกระจายอยู่ตามตำบล ต่างๆ ที่ตนเองอาศัยอยู่ ได้แก่ 1) ประวัติศาสตร์/เรื่องเล่าของชุมชน คลอง สถานที่ สำคัญที่มีความเชื่อมโยงกับเนื้อหาในอดีตและวิถีการดำเนินชีวิตในปัจจุบันทั้ง 3 ตำบล 2) องค์พระ/พุทธมณฑลสถาน 3) ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่ถือเป็น เอกลักษณ์เฉพาะ เช่น นาบัว นาข้าว 4) ประเพณีพิธีกรรม เช่น ตักบาตรทอดน้ำ การ แข่งเรือ และ 5) ศิลปวัฒนธรรมและองค์ความรู้ในท้องถิ่น เช่น เพลงพื้นบ้าน เพลง กล่อมลูก เพลงแห่ ภูมิปัญญาในด้านต่างๆ

ทั้งนี้ จากการจัดกิจกรรมดังกล่าว คณะผู้วิจัยได้พิจารณาเห็นถึงประเด็นที่ น่าสนใจซึ่งจะนำไปสู่การรื้อมายาคติของค่านิยมคำว่าวัฒนธรรมหรือพหุลักษณะ/พหุ วัฒนธรรม ปรากฏขึ้นในการดำเนินกิจกรรมในประเด็นที่ 2 ของการจัดกิจกรรมซึ่ง คำตอบจากทัศนะของผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่ได้สะท้อนออกมาให้เห็นถึงค่านิยมของคำ ว่าวัฒนธรรม ซึ่งถึงแม้จะเป็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น แต่ คำตอบเหล่านั้นล้วนเชื่อมโยงไปถึงกรอบของการรับรู้ความหมายของความ หลากหลายทางวัฒนธรรมที่อยู่ภายใต้กรอบของคำว่าวัฒนธรรมที่มีข้อจำกัด โดยเฉพาะชุดของคำอธิบายคำว่าวัฒนธรรมหรือความหลากหลายทางวัฒนธรรมจาก รัฐที่ตกทอดมาจากกระบวนการสร้างชาติ (นิยม) ที่มุ่งเน้นในการสร้างและผลิตซ้ำ ความหมายเฉพาะเจาะจงแค่เพียงเฉพาะบางประเด็น โดยเฉพาะการนิยามคำว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ดีงาม เป็นสิ่งที่ถูกต้อง เป็นระเบียบแบบแผนอันดีที่ควรยึดถือ ปฏิบัติ ควรธำรงรักษาไว้ให้ยั่งยืน หรือเป็นสิ่งที่ผูกโยงกับสถาบันชาติ ศาสนา และ พระมหากษัตริย์ หรือมีลักษณะที่แสดงถึง “ความเป็นไทย” ดังตัวอย่างจากทัศนะ

ของผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้นิยามไว้ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ก็ดูจะไม่ผิดสำหรับการที่จะนิยามความหมายของคำว่าวัฒนธรรม/พหุวัฒนธรรมภายใต้กรอบคิดดังกล่าว แต่ก็ดูจะไม่เพียงพอและไม่เป็นการเปิดพื้นที่ให้กับองค์ความรู้และชุดของค่านิยมใหม่ๆ ที่ได้เปิดโอกาสและเปิดพื้นที่ให้กับสิ่งต่างๆ ในสังคมได้อย่างเท่าเทียมมากกว่าค่านิยมเดิมที่ผลิตซ้ำและปลูกฝังให้กับคนในสังคมไทยมาอย่างยาวนาน ซึ่งมีผลนำไปสู่การกำหนดมโนทัศน์ กรอบคิด การมอง สิ่งอื่นที่แบบซ้ำตรงข้าม มองเห็นเป็นปัญหา ไม่เข้าพวก ไม่เหมาะสม อันจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหภายใต้ฐานคิดที่ขาดมุมมองจากมิติอื่นๆ ที่เข้าใจเข้ามาร่วมด้วย ซึ่งถือเป็นอันตรายและขัดแย้งกับนโยบายของรัฐในการที่จะเปิดพื้นที่ให้กับความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้มีโอกาสดงตัวตน บนพื้นที่ทางสังคมอย่างเท่าเทียม ซึ่งถือเป็นความท้าทายของการดำเนินงานโครงการและเป็นการกิจที่สำคัญในการที่จะเสริมองค์ความรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม/พหุลักษณะ/พหุวัฒนธรรมให้กับผู้เข้าร่วมโครงการ โดยเฉพาะในที่นี่คือ “เด็กและเยาวชน” เพื่อให้เกิดความเข้าใจในประเด็นดังกล่าวมากขึ้น

2) การเสริมความรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนด้วยการจัดเวที “เรียนรู้ เข้าใจ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม” เมื่อคณะนักวิจัยได้ดำเนินการในขั้นต่างๆ ได้แก่ การเข้าพื้นที่ติดต่อประสานงานกับแกนนำชุมชน คัดเลือกแกนนำเด็กและเยาวชนเพื่อเข้าร่วมโครงการ กระทั่งจัดเวทีทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลง และร่วมกันออกแบบและวางแผนการจัดกิจกรรมในการดำเนินงานโครงการ และนำไปสู่การออกแบบกิจกรรมในการเสริมศักยภาพเด็กและเยาวชนผ่านการใช้สื่อสารคดี ดังนั้น คณะนักวิจัยจึงได้จัดเวทีเพื่อใช้เป็นพื้นที่ในการเสริมศักยภาพเด็กและเยาวชนให้มีทักษะทั้งในด้านความรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม และความสามารถในการผลิตสื่อสารคดี ภายใต้ชื่อเวทีเสริมความรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม “เรียนรู้ เข้าใจ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม” เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม 2558 โดยมีวัตถุประสงค์หลักของกิจกรรมในการเสริมความรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้แก่เด็กและเยาวชน เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจให้แก่เด็กและเยาวชน จนนำไปสู่การยอมรับความแตกต่างหลากหลาย และเพื่อพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนในการนำเสนอข้อมูลทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการทำสารคดี โดยใช้ฐานทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในพื้นที่เป็นข้อมูล และใช้พื้นที่ของอำเภอพุทธมณฑลเป็นพื้นที่ในการเรียนรู้

โดยในการจัดเวทีดังกล่าวมีกระบวนการในการจัดกิจกรรม ประกอบด้วย การสานสัมพันธ์เด็กและเยาวชนผ่านกิจกรรมสนทนา การเสริมความรู้และพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชน โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมโดยวิทยากร คณะทำงาน และผู้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมเรียนรู้ไปพร้อมๆ กันในทุกกระบวนการ ดังนี้

2.1) สานสัมพันธ์เด็กและเยาวชน โดยการใช้กิจกรรมสันตนาการซึ่งมีวิทยากรเป็นผู้ดำเนินการ กระตุ้นให้เด็กและเยาวชนจากพื้นที่ต่างๆ ที่เข้ามาพบเจอกันครั้งแรก ได้ทำความรู้จักกัน เตรียมความพร้อมเพื่อการเรียนรู้ให้แก่เด็กและเยาวชน โดยใช้เกมส์และเพลงเป็นสื่อในการสร้างความสัมพันธ์ ทั้งนี้ พบว่าเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยกล้าแสดงออกโดยเฉพาะบางกลุ่มที่อยู่นอกพื้นที่เขตชุมชนเมือง และจะมีลักษณะของการรวมกลุ่มเดิมที่ตนเองคุ้นเคย กระทั่งในช่วงระยะเวลาผ่านไปช่วงเวลาหนึ่งของการจัดกิจกรรม เด็กและเยาวชนกลุ่มต่างๆ จึงมีความกล้าที่จะแสดงออก แลกเปลี่ยนทัศนะ พูดคุยกับเพื่อนจากต่างกลุ่ม และกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นกับวิทยากรและผู้เข้าร่วมกิจกรรมเวทีในครั้งนี้

2.2) “รู้เรา รู้เขา” การอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลาย เป็นการนำความรู้ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมและเข้าพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล เพื่อนำเสนอข้อมูลโดยคณะนักวิจัย ให้เด็กและเยาวชนในพื้นที่ได้รับรู้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมไทย โดยเฉพาะการยกตัวอย่างความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชุมชนอำเภอพุทธมณฑล ซึ่งเป็นเรื่องใกล้ตัวของเด็กและเยาวชนและแกนนำชุมชนมากที่สุด ทั้งนี้ ในกิจกรรมช่วงดังกล่าว คณะวิทยากรได้จัดกิจกรรมให้เด็กและเยาวชนแต่ละกลุ่มวาดแผนที่ชุมชนของตนเอง จุดสำคัญ สิ่งที่เด็กและเยาวชนชอบหรือสนใจ สิ่งเก่า สิ่งใหม่ ในพื้นที่ และให้เด็กและเยาวชนแต่ละกลุ่มนำเสนอข้อมูล เพื่อบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ ที่ตนเองได้วาดและนำเสนอออกมาแก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเวทีในครั้งนี้ จากนั้นคณะนักวิจัยจึงสรุปข้อมูลจากการนำเสนอดังกล่าวและเพิ่มเติมเนื้อหาในส่วนของประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมในอำเภอพุทธมณฑลได้รับรู้และกระตุ้นความเข้าใจให้เกิดกับผู้เข้าร่วมกิจกรรม

2.3) สร้างสรรค์ผลงาน จากเดิมในการจัดเวทีเตรียมความพร้อมและวางแผนกิจกรรมในการดำเนินงานโครงการโดยเด็กและเยาวชน แกนนำชุมชน และคณะนักวิจัย พบว่า ความต้องการของทุกฝ่ายในการนำเครื่องมือมาใช้สำหรับการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม คือการนำสื่อสารคดีมาให้เด็กและเยาวชนได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ดังนั้น จากการจัดกิจกรรมในส่วนที่ 2 จึงนำมาสู่กิจกรรมส่วนที่ 3 คือการกระตุ้นให้เด็กและเยาวชนมีความสนใจที่จะผลิตสื่อสารคดี โดยกลุ่มวิทยากรซึ่งคณะนักวิจัยได้รับความอนุเคราะห์จากสถาบันรามจิตติ ซึ่งสถาบันดังกล่าวเป็นสถาบันที่มีการดำเนินงานด้านการใช้สื่อสารคดีเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างการเรียนรู้ในมิติต่างๆ ให้กับเด็กและเยาวชน ดังนั้น ในการจัดกิจกรรมในช่วงดังกล่าวนี้ คณะวิทยากรจึงได้ยกตัวอย่างสื่อสารคดีจากพื้นที่อื่นๆ ที่ได้เคยดำเนินงานโครงการ เพื่อเป็นตัวอย่างให้กับเด็กและเยาวชนในพื้นที่

อำเภอพุทธมณฑล ซึ่งสร้างความสนใจให้กับเด็กและเยาวชนตลอดจนแกนนำชุมชน ที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นอย่างมาก และนำไปสู่การพิจารณาคัดเลือกหัวข้อหรือประเด็นที่เด็กและเยาวชนแต่ละกลุ่มมีความสนใจในการผลิตสื่อสารคดีประจำกลุ่มของตนเอง ซึ่งจะใช้เป็นการบ้านให้เด็กและเยาวชนได้กลับไปครุ่นคิด ทดลองถ่ายภาพ ถ่ายคลิปวิดีโอจากโทรศัพท์มือถือของตนเอง และนำกลับมานำเสนอแลกเปลี่ยนในประเด็นหรือหัวข้อที่แต่ละกลุ่มจะนำเสนอในการจัดเวทีพัฒนาศักยภาพด้านการผลิตสื่อสารคดีครั้งต่อไป

ผลที่ได้จากการดำเนินงานเวทีครั้งนี้ พบว่า มีผู้เข้าร่วมเวทีได้แก่ เด็กและเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมทั้งสิ้นจากชุมชนในอำเภอพุทธมณฑลทั้งหมด 6 กลุ่ม แกนนำชุมชน คณะวิทยากร นักวิชาการ และคณะนักวิจัย มีการจัดกิจกรรมสนทนากันเพื่อละลายพฤติกรรมและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเด็กและเยาวชนแต่ละกลุ่ม ซึ่งทำให้เด็กและเยาวชนเกิดความกล้าที่จะแสดงออก มีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนต่างกลุ่ม และกล้าที่จะแสดงทัศนะต่อหน้าสาธารณชน

การจัดกิจกรรมโดยวิทยากรและคณะนักวิจัยในการเสริมสร้างความรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทั้งในส่วนที่เป็นเนื้อหาในเชิงวิชาการและการยกตัวอย่างจากสิ่งที่พบเห็นและเป็นอยู่ในชุมชน ตลอดจนการจัดกิจกรรมการวาดรูปความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชุมชนของตนเอง พบว่า เด็กและเยาวชนและแกนนำชุมชนที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดความรู้ความเข้าใจในประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้ ได้สะท้อนผ่านการนำเสนอและการแสดงความคิดเห็น ซึ่งจากกิจกรรมดังกล่าวที่พบได้นำไปสู่การเสริมสร้างทักษะความรู้ด้านการผลิตสื่อสารคดีในประเด็นที่เด็กและเยาวชนแต่ละกลุ่มให้ความสนใจ และจะได้รับการเสริมทักษะความรู้เรื่องการผลิตสื่อสารคดีในการจัดเวทีต่อไป

จากการจัดกิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยนความรู้และทดสอบความเข้าใจในประเด็นเรื่อง “วัฒนธรรม” และ “ความหลากหลายทางวัฒนธรรม” ในการจัดกิจกรรมเวทีเชิงปฏิบัติการครั้งแรกของการดำเนินงานโครงการ ที่ทำให้พบข้อมูลซึ่งสะท้อนถึงทัศนคติและการรับรู้ความหมายและความเข้าใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรมเวที ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนเด็กและเยาวชน และแกนนำชุมชน จากทั้ง 3 ตำบลของพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล จากข้อสรุปที่ได้จากการตีความข้อมูลเชิงประจักษ์ที่เด็กและเยาวชนและชุมชนนำเสนอ ต่างสะท้อนให้เห็นถึงความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม” หรือ “ความหลากหลายทางวัฒนธรรม” ที่อ้างอิงหรือเชื่อมโยงอยู่กับความหมายของวัฒนธรรมที่เป็นสิ่งดีงาม เป็นเอกลักษณ์ของชาติ เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ได้รับการปลูกฝังและสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน เป็นสิ่งที่ดีมีคุณค่าต่อสังคมและประเทศ รวมถึงเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้ดำรงคงอยู่คู่กับสังคมไทย ซึ่งภายใต้คำตอบเหล่านี้สามารถตีความในมุมมองวิชาการที่สะท้อนให้เห็นถึงชุดของคำอธิบายความหมาย

ของคำว่าวัฒนธรรมที่อิงอยู่กับสถาบันจากภาครัฐ ที่แม้จะพยายามปรับเปลี่ยนชุดความรู้ในเรื่องวัฒนธรรมและความหลากหลายทางวัฒนธรรมและเปิดพื้นที่ให้กับคำอธิบายชุดใหม่แล้วก็ตาม แต่ถึงกระนั้น ด้วยกระบวนการทางประวัติศาสตร์ที่มีการปลูกฝังและผลิตซ้ำชุดความรู้ดังกล่าวมาอย่างยาวนานและต่อเนื่อง ด้วยสถาบันต่างๆ ทางสังคม จึงทำให้ชุดความรู้ดังกล่าวกลายเป็นชุดความรู้หลักที่ตกตะกอนอยู่ภายในมโนทัศน์ของคนไทยและคนอำเภอพุทธมณฑล และกลายเป็นประเด็นสำคัญในการที่คณะนักวิจัยจะได้ทำหน้าที่ในการเสริมสร้างทักษะความรู้ความเข้าใจในประเด็นดังกล่าวให้กับเด็กและเยาวชน รวมถึงแกนนำชุมชน ที่เข้าร่วมโครงการ โดยใช้กระบวนการการจัดกิจกรรมในลักษณะต่างๆ ทั้งการเสริมความรู้ในเชิงทฤษฎีและองค์ความรู้เรื่องความหลากหลายโดยตรง และการนำกิจกรรมมาใช้เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความรู้เพื่อให้เด็กและเยาวชน และแกนนำชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์โดยตรงจากพื้นที่ในชุมชนของตนเอง

โครงการได้ดำเนินการจัดเวทีถอดบทเรียนสำหรับเด็ก เยาวชน และแกนนำซึ่งประกอบไปด้วยแกนนำชุมชน ครู และอาจารย์ที่เข้าร่วมเป็นพี่เลี้ยง ร่วมเรียนรู้และขับเคลื่อนโครงการตั้งแต่เริ่มต้นกระทั่งเสร็จสิ้นโครงการ เพื่อประมวลผลความรู้ความเข้าใจในประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นหลังจากได้ผ่านกระบวนการดำเนินงาน โดยสามารถสรุปผลการดำเนินงานโครงการได้ตามรายละเอียดจากการประมวลผลความรู้จากเด็กและเยาวชนในเรื่องความเข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งประเด็นสำคัญของการดำเนินงานโครงการคือการสร้างเสริมทักษะความรู้ความเข้าใจเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้กับเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ ซึ่งส่วนหนึ่งเด็กและเยาวชนได้สะท้อนมุมมองดังกล่าวผ่านการนำเสนอโดยใช้สื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์ทั้งหมด 6 เรื่อง ถึงกระนั้นโครงการได้ดำเนินการจัดเวทีการถอดบทเรียนเพื่อทดสอบความรู้ความเข้าใจในประเด็นดังกล่าว เพื่อเป็นการตรวจสอบผลที่เด็กและเยาวชนได้รับจากการดำเนินงานโครงการ อันจะเชื่อมโยงไปถึงความสำเร็จและการบรรลุเป้าหมายของการดำเนินงานโครงการในครั้งนี้

ผลจากการจัดเวทีถอดบทเรียน พบว่า เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมเพิ่มมากขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับองค์ความรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีอยู่แต่เดิมที่เป็นองค์ความรู้ที่ติดตัวมา与孩子และเยาวชนก่อนจะเข้าร่วมการดำเนินโครงการ ซึ่งแต่เดิมนั้นเด็กและเยาวชนมีความรู้ความเข้าใจและแสดงทัศนะเกี่ยวกับการนิยามความหมายของคำว่าวัฒนธรรมและความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่กระจุกตัวอยู่ในชุดของคำอธิบายเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม กิจกรรมทางศาสนาที่ถูกกำหนดหรือจัดตั้งขึ้นโดยภาครัฐ หรือเป็นสิ่งที่เชื่อมโยงกับความหมายทางวัฒนธรรมของชาติในเชิงอนุรักษ์นิยม และมีได้คำนึงถึงสภาพความเป็นจริงทางสังคมที่อุดมไปด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทั้งที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคม วิธีการใช้ชีวิต การหยิบจับนำสิ่งใหม่มาใช้ในการดำรงชีพ หรือมิได้เปิดพื้นที่ให้กับความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากพอ ซึ่งประเด็นนี้ถือเป็นสิ่งที่ถูกขัดเกลาและผ่านกระบวนการผลิตซ้ำทางสังคมมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ทั้งในแบบเรียน ตำรา หนังสือ และช่องทาง

ต่างๆ โดยมีสถาบันหลักในสังคมเป็นผู้ดำเนินการขับเคลื่อนชุดความรู้เหล่านั้นอย่างมีประสิทธิภาพ จนยากที่คนในสังคมจะตั้งคำถามกับกระบวนการและเนื้อหาที่ได้รับเข้าสู่โน้ตบุ๊กของตนเอง

เสียงสะท้อนในเรื่องความเข้าใจจากเด็กและเยาวชนหลังจากการเข้าร่วมการดำเนินงานโครงการ ได้สะท้อนให้เห็นว่าเด็กและเยาวชนประจักษ์กับความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ตัวของเด็กและเยาวชนได้พบเจอในวิถีการดำเนินชีวิตอยู่ตลอดเวลา เด็กและเยาวชนรู้จักวัฒนธรรมรอบตัวที่เป็นสิ่งที่มีความแตกต่างกัน รู้ว่าตนเองได้สัมผัสและมีประสบการณ์ต่างๆ กับความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะกับสิ่งที่เป็วัฒนธรรมชนิดใหม่ ที่เกิดขึ้นจากการแพร่กระจายของความเจริญและเทคโนโลยี เด็กและเยาวชนได้ยกตัวอย่างให้เห็นถึงการใช้ชีวิตของพวกเขาที่อยู่ภายใต้ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทั้งในส่วนของความแตกต่างหลากหลายของผู้คนที่มาจากพื้นที่ต่างๆ มีภาษา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีความเชื่อ อาหาร และการแสดงออกในลักษณะต่างๆ ที่แตกต่างกัน

“ความหลากหลายในวัฒนธรรมการกิน การกินของคนแต่ละภูมิภาคไม่เหมือนกัน ทำอาหารต่างกัน วิธีการดำเนินชีวิตต่างกัน วัฒนธรรมบางวัฒนธรรมก็มีความคล้ายกัน อาหารต่างกัก็แลกเปลี่ยนกันได้” (นางรินทร์ลภัส คงสินสุทินนท์)

เด็กและเยาวชนมองเห็นการดำรงชีวิตของตนเอง ครอบครัว และผู้คนในสังคมที่ส่วนหนึ่งยังมีการใช้ประโยชน์และมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีอยู่ในชุมชน แต่ในขณะเดียวกันก็เลือกที่จะใช้วัฒนธรรมชนิดใหม่ในการดำเนินชีวิตที่สร้างความสุขและความสะดวกมากยิ่งขึ้น เช่น การใช้บริการห้างสรรพสินค้า การใช้เครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ การใช้สื่อและการบริการต่างๆ ที่เกิดขึ้นในอำเภอพุทธรณชล

ทั้งนี้ จากการประมวลผลความรู้ที่ได้รับจากเด็กและเยาวชนที่ได้สะท้อนผ่านการนำเสนอจากการถอดบทเรียนในประเด็นความเข้าใจเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม ที่โครงการได้ดำเนินการเสริมศักยภาพในครั้งนี้ สามารถสรุปได้ว่า ระหว่างก่อนและหลังการเข้าร่วมดำเนินงานโครงการ เด็กและเยาวชนมีความรู้ความเข้าใจในประเด็นเรื่องความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะการที่เด็กและเยาวชนรู้จักการตั้งคำถาม รู้จักการสังเกตและมองเห็นสิ่งต่างๆ ที่เด็กและเยาวชนมีประสบการณ์หรือพบเจอกับสิ่งต่างๆ เหล่านั้นอย่างเข้าใจว่าสิ่งต่างๆ นั้น ล้วนเป็นความแตกต่างที่มาจากความหลากหลายทางวัฒนธรรม รู้จักการพิจารณาสิ่งต่างๆ จากมุมมองใหม่ที่ได้รับการสร้างเสริมมากขึ้น และมีทัศนคติที่ดีต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่สะท้อนผ่านตัวบุคคล วิถีการดำเนินชีวิต ศิลปวัฒนธรรมและสิ่งต่างๆ ที่เด็กและเยาวชนได้พบเจอ ซึ่งถือเป็นประโยชน์ที่เด็กและเยาวชนได้รับจากการดำเนินงานโครงการในครั้งนี้และจะนำไปสู่การขยายผลต่อยอดต่อไป

ในส่วนของภาพสะท้อนความเข้าใจในประเด็นเรื่องพหุวัฒนธรรมหรือความหลากหลายทางวัฒนธรรมจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยการถอดบทเรียนเพื่อประมวลผลความรู้จากชุมชนที่เข้าร่วม

ดำเนินงานโครงการ พบว่า ชุมชนมีมุมมองและความเข้าใจในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลายกันออกไป เช่น การนิยามความหลากหลายทางวัฒนธรรมว่าเป็นความหลากหลายในการดำเนินชีวิตของผู้คนทั้งเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา ความเชื่อ รสนิยม (นายไพฑูรย์ วงษ์ปาน) ความหลากหลายทางวัฒนธรรมคือประเพณีและแบบแผนการปฏิบัติของผู้คนในแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน (นายกวิภ ห้อยยี่ภู่) ความหลากหลายทางวัฒนธรรมคือ การประพฤติปฏิบัติที่ผู้คนกระทำทั้งที่สืบทอดกันมาและกำลังกระทำอยู่ โดยสิ่งเหล่านั้นมีทั้งวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม เช่น แนวคิด เรื่องเล่า ตำนานต่างๆ และสิ่งที่พบเห็นได้ เช่น กิจกรรมทางสังคม ธรรมเนียม ประเพณี (นายวิเศษ สิริพิพงษ์) และชุมชนบางส่วนสะท้อนความหมายของความหลากหลายทางวัฒนธรรมว่า เป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นจากการรวมตัวของผู้คนและวัฒนธรรมที่หลากหลายแต่อาจจะมิวิถีในการใช้ชีวิตที่แตกต่างกันออกไป (นางวรรณฯ เทียงสมพงษ์) หรือเป็นสิ่งที่คนในชุมชนที่มีพื้นฐานของความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม แต่สามารถที่จะแสดงความแตกต่างทางวัฒนธรรมของตนเองได้ของตนเองได้ (นางอุบล เศรษฐอำนวย)

จากข้อมูลที่ได้รับจากการถอดบทเรียนข้างต้น พบว่า มโนทัศน์ของชุมชนโดยเฉพาะผู้เข้าร่วมดำเนินงานโครงการมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากเมื่อเปรียบเทียบกับคำตอบที่ได้จากการจัดเวทีเตรียมความพร้อมเพื่อทดสอบความรู้ของผู้เข้าร่วมโครงการในครั้งแรก ที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมต่างให้ข้อมูลเกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยสรุปคำตอบที่ได้มีความหมายที่กระจุกตัวอยู่กับชุดความรู้ของคำว่าวัฒนธรรมและความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ยังไม่มีหลากหลายเท่าที่ควร เช่น การกล่าวถึงประเพณี กิจกรรมทางสังคม หรือสิ่งต่างๆ ที่เชื่อมโยงกับชุดของคำอธิบายโดยภาครัฐและแบบเรียน เป็นสิ่งใกล้ชิดและต้องบ่งบอกถึงความเป็นไทย หรือมีคำว่าไทยปรากฏรวมอยู่ด้วยเท่านั้นจึงจะสื่อถึงความหมายของคำว่าวัฒนธรรมและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งจากข้อมูลที่ได้รับในการถอดบทเรียนหลังจากเสร็จสิ้นกระบวนการตามเนื้อหาที่นำเสนอในเบื้องต้น จะสังเกตได้ว่า ชุดของคำนิยามความหมายและทักษะความรู้ความเข้าใจในประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม มีการเปิดพื้นที่ให้กับวัฒนธรรมในรูปแบบอื่นๆ มากขึ้น เช่น การระบุถึงวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คน วัฒนธรรมที่แตกต่างของผู้คนที่มาอยู่ในพื้นที่เดียวกัน หรือการรับรู้ความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ผู้คนในชุมชนได้แสดงพฤติกรรมเหล่านั้นออกมาให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ที่ได้รับมาจากผู้เข้าร่วมโครงการและกิจกรรมการถอดบทเรียน สามารถเป็นเครื่องชี้วัดถึงความสำเร็จของการดำเนินงานโครงการได้ในระดับหนึ่งว่าชุมชนเกิดความรู้ความเข้าใจในประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม ตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ

4.3.2 เด็กและเยาวชนมีความรู้ความเข้าใจเรื่องสื่อสารคดีและผลิตสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์

จากกระบวนการจัดเวทีเพื่อเสริมทักษะการเรียนรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่คณะนักวิจัยได้ดำเนินการแล้วนั้น คณะนักวิจัยได้ร่วมกันพิจารณากิจกรรมร่วมกับแกนนำชุมชน ตัวแทนเด็กและเยาวชน กระทั่งนำไปสู่การเสริมทักษะความรู้เรื่องสื่อสารคดีและการผลิตสื่อสารคดี เพื่อนำมาใช้ในการเป็นเครื่องมือเสริมสร้างองค์ความรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยใช้ประเด็นหรือหัวข้อที่เด็กและเยาวชนสนใจที่ได้จากในพื้นที่ชุมชนอำเภอพุทธมณฑลที่ตนเองอาศัยอยู่ ซึ่งถือเป็นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จากพื้นที่โดยตรงด้วยตนเอง

ผลจากการดำเนินการจัดกิจกรรมที่ประกอบด้วย 1) การเสริมทักษะความรู้เรื่องการผลิตสื่อสารคดี 2) การเข้าพื้นที่ปฏิบัติการผลิตสื่อ 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อการติดตาม และ 4) การนำเสนอผลงานสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) การเสริมทักษะความรู้เรื่องการผลิตสื่อสารคดี “ถ่ายทอดการเรียนรู้ ผ่านสื่ออย่างสร้างสรรค์” ในวันที่ 27 มีนาคม 2559 หลังจากทีคณะนักวิจัยร่วมกับตัวแทนแกนนำชุมชน ได้หารือหลังจากการจัดเวทีทดสอบและสร้างเสริมความรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมเสร็จสิ้นแล้วนั้น คณะผู้ดำเนินงานได้ประสานงานกับคณะวิทยากรผู้มีความรู้ความสามารถด้านการผลิตสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์ และได้มีการประสานงาน ประชุมหารือ และแลกเปลี่ยนข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ เพื่อให้คณะวิทยากรเข้าใจวัตถุประสงค์ รับทราบถึงข้อมูลเบื้องต้น และจะได้นำไปสู่การออกแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับหัวข้อการวิจัยและเหมาะสมกับกลุ่มเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ กระทั่งแล้วเสร็จและได้กำหนดให้มีการจัดเวทีเสริมศักยภาพการทำสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์ “ถ่ายทอดการเรียนรู้ผ่านสื่ออย่างสร้างสรรค์” ขึ้น

เวทีนี้มีวัตถุประสงค์หลักในการจัดขึ้นเพื่อพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนในการนำเสนอข้อมูลความหลากหลายทางวัฒนธรรมผ่านกระบวนการผลิตสื่อสารคดี โดยมีจุดมุ่งหมายหลักในการเสริมทักษะความรู้ในเรื่องการผลิตสื่อสารคดีโดยเฉพาะ ทั้งนี้ คณะนักวิจัยพิจารณาแล้วเล็งเห็นว่า ถึงแม้สื่อสารคดีจะสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือขึ้นสำคัญในการกระตุ้นให้เด็กและเยาวชนเกิดความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมและดำเนินงานโครงการ แต่ทั้งนี้ ด้วยองค์ความรู้ในการผลิตสื่อสารคดีเองที่มีข้อจำกัดบางประการในการผลิตที่มีความซับซ้อนทั้งในเชิงกลวิธีการถ่ายทำ และกลวิธีด้านการผลิตโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ ซึ่งถือเป็นความท้าทายอย่างยิ่งในการที่จะเสริมทักษะให้กับเด็กและเยาวชนเกิดความรู้ความเข้าใจทั้งในส่วนของข้อมูลในประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมและทักษะความรู้ในการผลิตสื่อสารคดี ดังนั้นจึงนำมาสู่การจัดเวทีเสริมศักยภาพครั้งนี้ขึ้น

รูปแบบของการจัดกิจกรรมเป็นการเสริมทักษะความรู้เรื่องการผลิตสื่อสารคดีโดย คณะวิทยากรจากสถาบันรามจิตติ ในการเสริมความรู้ขั้นตอนต่างๆ ของการผลิตสื่อสารคดีให้สำเร็จ คณะนักวิจัยได้จัดแบ่งกลุ่มเด็กและเยาวชนออกเป็น 6 กลุ่มตามพื้นที่ และกำหนดให้แต่ละกลุ่มมีพี่เลี้ยงคอยเอื้ออำนวยในด้านต่างๆ เนื่องจากพบว่าเด็กและเยาวชนบางกลุ่มมีข้อจำกัดเรื่องอายุ ที่ยังไม่เหมาะสมกับการเรียนรู้การผลิตสื่อสารคดี ดังนั้น จึงมีการจัดแบ่งสมาชิกในกลุ่มเพื่อทำหน้าที่ที่แตกต่างกันออกไป

การจัดกิจกรรม คณะวิทยากรแบ่งประเด็นเนื้อหาในการเสริมทักษะให้กับเด็กและเยาวชน ได้แก่ (1) ทบทวนประเด็นหรือหัวข้อเรื่องและโครงร่างสารคดีของแต่ละกลุ่ม จาก การให้เป็นการบ้านในการจัดเวทีครั้งแรก จากนั้นจึงนำสู่การให้ข้อมูลในส่วนที่ (2) คือความรู้ เรื่องการทำสารคดีสั้น/คลิปวิดีโอและเทคนิคการตัดต่อ โดยแบ่งออกเป็นเนื้อหาต่างๆ ได้แก่ การเก็บข้อมูลเพื่อเรียบเรียงเรื่องราวของสารคดี การเขียนโครงร่างสารคดี (Story board) เพื่อนำไปใช้ในการลงพื้นที่ถ่ายทำสารคดี เทคนิคการถ่ายคลิปวิดีโออย่างง่าย การเรียนรู้ โปรแกรมเพื่อการตัดต่อคลิปวิดีโอสารคดี และการนำวัตถุดิบมาเรียบเรียงเพื่อให้เป็นสารคดี พร้อมทั้งเทคนิคต่างๆ เพื่อใช้ในการดำเนินการสร้างสรรค์ผลงานสื่อสารคดี

ผลจากการจัดกิจกรรมส่งผลให้เด็กและเยาวชนที่ได้เข้าร่วมเวทีเสริมทักษะการผลิตสื่อสารคดีได้รับความรู้ความเข้าใจ และสามารถนำไปฝึกฝนและปฏิบัติการด้วยตนเองจากสถานที่จริง ซึ่งจะต้องดำเนินการเองในพื้นที่ เด็กและเยาวชนรู้จักขั้นตอนและรายละเอียดต่างๆ ที่ตนเองและสมาชิกในกลุ่มจะต้องดำเนินการ เช่น การจัดแบ่งหน้าที่ การวางแผนเรื่อง การติดต่อประสานงานกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง ฯลฯ ซึ่งล้วนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากเด็กและเยาวชน โดยกระบวนการเสริมสร้างความรู้และทักษะจากการจัดกิจกรรม ทั้งนี้ เด็กและเยาวชนทั้ง 6 กลุ่มได้ทำการเลือกประเด็นต่างๆ ที่สมาชิกของกลุ่มตนเองให้ความสนใจและเป็นมิตรร่วมที่จะนำประเด็นดังกล่าวมาถ่ายทอดเป็นสื่อสารคดี เพื่อวางแผนและดำเนินการในพื้นที่ต่อไป ได้แก่

กลุ่มที่ 1 หมู่บ้านเอื้ออาทร นำเสนอเรื่อง “บ้านของฉัน In My House”

กลุ่มที่ 2 บ้านพลุกษา 4 นำเสนอเรื่อง “พลุกษาว่าไรดีฟู้ดส์”

กลุ่มที่ 3 ศาลาหามู 5 – 6 นำเสนอเรื่อง “เยาวชนศาลาอารักขาศีลธรรม”

กลุ่มที่ 4 โรงเรียนวัดสุวรรณ เรื่อง “แหล่งท่องเที่ยวมหัศจรรย์”

กลุ่มที่ 5 โรงเรียนบุญศรีสวัสดิ์ เรื่อง “ขนมไทยยายช่วย”

กลุ่มที่ 6 โรงเรียนบ้านคลองโยง เรื่อง “วัยใสใส่ใจอังกะลุงและรำไทย”

2) การเข้าพื้นที่ปฏิบัติการผลิตสื่อ

จากการดำเนินการเสริมศักยภาพทั้งในส่วนขององค์ความรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมและกระตุ้นให้เด็กและเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมเข้าใจถึงประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชุมชนอำเภอพุทธมณฑล และการจัดเวทีเสริมศักยภาพด้าน

ทักษะการสร้างสรรค์สื่อสารคดี จากนั้นจึงนำไปสู่การนำองค์ความรู้ที่ได้รับนำไปใช้ในการปฏิบัติในพื้นที่จริง โดยขั้นตอนต่างๆ ของการผลิตสื่อสารคดี เด็กและเยาวชนกลุ่มต่างๆ ได้นำกระบวนการผลิตสื่อที่ได้รับความรู้จากเวทีเสวนาศึกษาภาพมาใช้ เช่น การจัดแบ่งบทบาทหน้าที่ของสมาชิกแต่ละคน การนัดหมายสมาชิก การนัดหมายผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่ การเขียนโครงเรื่องของสารคดี และการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าต่างๆ เพื่อให้สื่อสารคดีประสบความสำเร็จ ทั้งนี้ ในการดำเนินการในพื้นที่จริงของเด็กและเยาวชนนั้น คณะนักวิจัยได้มอบหมายให้พี่เลี้ยงของแต่ละกลุ่มเป็นผู้ประสานงานเป็นหลัก และมีคณะนักวิจัย วิทยากรจากสถาบันรามจิตติ ร่วมให้ข้อมูลทั้งในส่วนของเนื้อหาในประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความรู้กลวิธีของการผลิตสื่อสารคดี รายละเอียดในการดำเนินงานในแต่ละพื้นที่ ดังนี้

กลุ่มที่ 1 หมู่บ้านเอื้ออาทร นำเสนอเรื่อง “บ้านของฉัน In My House”

การผลิตสื่อสารคดี หมู่บ้านเอื้ออาทร

คณะนักวิจัยได้รับการประสานงานจากกลุ่มเด็กและเยาวชนของชุมชนหมู่บ้านเอื้ออาทร ในการเข้าพื้นที่เพื่อผลิตสารคดี โดยจากความคิดเห็นของสมาชิกในกลุ่มได้มติว่าจะดำเนินการสร้างสรรค์สื่อสารคดีเรื่อง “บ้านของฉัน In My House” ซึ่งเด็กและเยาวชนพยายามที่จะนำเสนอให้เห็นถึงความสุขของผู้คนในหมู่บ้านเอื้ออาทรที่แม้จะอพยพเคลื่อนย้าย

มาจากต่างถิ่น แต่ก็สามารถพักอาศัยอยู่ร่วมกันในชุมชนแห่งนี้ด้วยความสงบสุข ผ่านกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนที่จัดขึ้น

ในการดำเนินการผลิตสื่อสารคดี เด็กและเยาวชนจัดให้มีการประชุม แบ่งหน้าที่สำหรับสมาชิกแต่ละคนในกลุ่ม ตามความสามารถ ความสนใจและความชำนาญ โดยมีการร่างโครงเรื่อง และเริ่มดำเนินการถ่ายทำเพื่อเก็บภาพและวิดีโอต่างๆ ตามเนื้อเรื่องที่ตนเองกำหนดไว้เบื้องต้น เริ่มจากการสัมภาษณ์ผู้ที่พักอาศัยอยู่ในชุมชนหมู่บ้านเอื้ออาทร สอบถามถึงประวัติชุมชน กิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน และความสุขของคนที่เลือกที่จะอาศัยอยู่ในชุมชนบ้านเอื้ออาทร ซึ่งพบว่า คนส่วนใหญ่ในชุมชนต่างให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ถึงแม้บางส่วนจะไม่ได้รับการติดต่อประสานงานไวก็ตาม ทั้งนี้ จากการสังเกตพฤติกรรมต่างๆ ของสมาชิกในกลุ่มพบว่า เด็กและเยาวชนที่มีอายุน้อยจะให้ความสนใจไม่มากเท่าที่ควร เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มเด็กและเยาวชนที่มีอายุมากกว่า ซึ่งจะดำเนินการเป็นผู้กำกับ ถ่ายทำ และดำเนินงานตามที่ตนเองได้กำหนดไว้ แต่ในส่วนของเด็กและเยาวชนที่มีอายุน้อยนั้น มักจะสนใจกิจกรรมที่จะต้องเคลื่อนไหว ซึ่งสอดคล้องกับความสนใจของเด็กที่มีอายุน้อย แต่การผลิตสื่อสารคดีก็สามารถสำเร็จได้ เนื่องจากด้วยความสนทนและคุณสมบัติของการบริหารกลุ่มของสมาชิกภายใน จึงสามารถที่จะควบคุมบรรยากาศการปฏิบัติการจริงในพื้นที่ของการผลิตสื่อสารคดีให้สำเร็จไปได้ด้วยดี สามารถนำไปใช้ในการตัดต่อด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์

การเข้าพื้นที่เพื่อดำเนินการจัดทำสื่อสารคดีของกลุ่มเด็กและเยาวชนหมู่บ้านเอื้ออาทร ได้รับความร่วมมือจากชุมชนในการช่วยเอื้ออำนวยความสะดวกทั้งในด้านข้อมูล อาคารสถานที่ นัดหมายกลุ่มเด็กและเยาวชน รวมทั้งได้ประชาสัมพันธ์กิจกรรมให้คนในชุมชนรับรู้ และร่วมสังเกตการณ์ในการผลิตสื่อสารคดี ซึ่งบทบาทดังกล่าวนี้จะเป็นแกนนำชุมชนเป็นผู้เอื้ออำนวย และในส่วนของความร่วมมือของคนในชุมชนทั่วไป จะให้การต้อนรับและเป็นกันเองกับทั้งคณะนักวิจัย วิทยากร และกลุ่มเด็กและเยาวชน โดยการยินดีเข้าร่วมกิจกรรม และมีส่วนร่วมในการผลิตสื่อสารคดีอย่างมาก ส่งผลให้การผลิตสื่อสารคดีมีความก้าวหน้าในการผลิตอย่างมาก

จากการเข้าพื้นที่เอื้ออำนวยการผลิตสื่อสารคดีกับกลุ่มเด็กและเยาวชนของกลุ่มหมู่บ้านเอื้ออาทร พบว่า เด็กและเยาวชนในพื้นที่ดังกล่าวมีลักษณะของการรวมตัวในการจัดกิจกรรมกันอย่างเข้มแข็ง มีการจัดแบ่งบทบาทและหน้าที่ของแต่ละฝ่ายตามกำลังความสามารถและทักษะที่ตนเองมี เด็กและเยาวชนที่มีอายุอยู่ในกลุ่มของเด็กโต จะทำหน้าที่เป็นผู้วางแผน ออกแบบ และขับเคลื่อนกิจกรรม ส่วนเด็กและเยาวชนที่มีอายุน้อยกว่าจะทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการตามคำสั่ง นอกจากนี้ในด้านทักษะความสามารถด้านการผลิตสื่อสารคดี เนื่องจากชุมชนดังกล่าวอยู่ในเขตชุมชนเมือง และเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่มีความสนด้านสื่อเทคโนโลยี ดังนั้นจึงสามารถนำความรู้และทักษะมาปฏิบัติได้อย่างชำนาญ

สำหรับในด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ แกนนำชุมชน ซึ่งจะทำหน้าที่ในการติดต่อประสานงาน และเอื้ออำนวยความสะดวกทั้งในด้านอาคารสถานที่ รวบรวมเด็กและเยาวชน และประชาสัมพันธ์กิจกรรมของโครงการวิจัยให้กับคนในชุมชน หมู่บ้านเอื้ออาทรได้รับทราบ นอกจากนั้นบทบาทของชุมชนได้มีส่วนร่วมสำคัญในการเอื้ออำนวยและมีส่วนร่วมในการผลิตสื่อสารคดีตามที่เด็กและเยาวชนได้กำหนดเป็นโครงร่างเนื้อหาไว้ในเบื้องต้น จึงทำให้การผลิตสื่อสารคดีมีความราบรื่นในขั้นตอนกระบวนการดำเนินการ

กลุ่มที่ 2 บ้านพฤษภา 4

การผลิตสื่อสารคดีหมู่บ้านพฤษภา 4

กลุ่มเด็กและเยาวชนจากหมู่บ้านพฤษภา 4 ได้มีการคัดเลือกสมาชิกและดำเนินการหาสมาชิกเพิ่มเติมด้วยตนเองภายในชุมชน เพื่อเข้าร่วมดำเนินงานโครงการ จากนั้นคณะนักวิจัย วิทยากร ได้เข้าร่วมสังเกตการณ์และแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็นในการเลือกประเด็นหัวข้อในการผลิตสื่อสารคดี โดยตัวแทนชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ กระทั่งกลุ่มดังกล่าวได้เลือกที่จะนำเสนอสื่อสารคดีในประเด็นเรื่อง “พฤษภาอะไรดีฟู้ดส์” เนื่องจากสมาชิกของกลุ่มเห็นว่า การนำเสนออาหารที่มีความแตกต่างกันในวิถีชีวิตประจำวันของผู้คนในชุมชน สามารถที่จะสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างหลากหลายทาง

วัฒนธรรมของคนในชุมชนได้ คือ การที่มีคนจากต่างถิ่นต่างวัฒนธรรมมาพักอาศัยอยู่ร่วมกัน ในชุมชน เด็กและเยาวชนกลุ่มหมู่บ้านพฤษภา 4 ส่วนใหญ่เป็นเด็กโต ดังนั้น ในเรื่องความเข้าใจประเด็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความสนใจในการผลิตสื่อสารคดีจึงถือว่าได้เปรียบกว่ากลุ่มอื่นๆ ดังนั้นในขั้นตอนและกระบวนการถ่ายทำสารคดีจึงค่อนข้างที่จะประสบความสำเร็จและตอบโจทย์ของโครงการได้เป็นอย่างดี

สมาชิกของกลุ่มได้อธิบายและนำเสนอโครงร่างของเรื่องรวมทั้งได้รับการสนับสนุนจากแกนนำชุมชนในการติดต่อประสานงาน เตรียมความพร้อมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทำสารคดี จึงทำให้บรรยากาศการผลิตสื่อสารคดีค่อนข้างจะประสบความสำเร็จได้โดยง่าย

กลุ่มที่ 3 ศาลาหมู่บ้าน 5 – 6 (วัดศาลวัน)

การผลิตสื่อสารคดีกลุ่มศาลาหมู่บ้าน 5-6 (วัดศาลวัน)

นำเสนอเนื้อหาเรื่อง “เยาวชนศาลายารักษาศีลธรรมและความหลากหลายของศาสนา” ที่มีอยู่ในอำเภอพุทธมณฑล กลุ่มดังกล่าวนี้ได้รับความอนุเคราะห์ในการติดต่อประสานงานกับศาสนสถานจากแกนนำชุมชน การติดต่อประสานงานเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มรวมตัว และดำเนินกิจกรรม เนื่องจากพบว่าสมาชิกในกลุ่มดังกล่าวยังไม่ค่อยให้ความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรมเท่าที่ควร เนื่องจากความสนใจแต่เดิมที่มีต่อสิ่งอื่นและกิจกรรมที่เด็กและเยาวชนหลายคนจะต้องเรียนพิเศษ ดังนั้น จึงถือเป็นอุปสรรคในการผลิตสื่อสารคดี

เนื้อหาในการผลิตสื่อสารคดีของกลุ่มดังกล่าวนี้ เน้นหนักในการนำเสนอให้เห็นภาพของวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในอำเภอพุทธมณฑล โดยเฉพาะในเขตตำบลศาลายา ที่ปัจจุบันมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมแห่งความเป็นเมือง และมีปัญหาสังคมหลากหลายด้าน ดังนั้นเนื้อหาในสารคดีที่เด็กและเยาวชนร่วมกันคิดที่จะสร้างสรรค์ขึ้นจึงสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตอีกมุมหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสนา และศาสนาที่แตกต่างกันในอำเภอพุทธมณฑล ทั้งนี้ ในการดำเนินการผลิตสื่อสารคดีของกลุ่มดังกล่าว เด็กและเยาวชนได้ถ่ายทำสารคดีจากวิถีชีวิตจริงๆ ที่ตนเองได้เข้าร่วมในกิจกรรมทางศาสนาทั้งพุทธ คริสต์ และอิสลาม เด็กและเยาวชนมีการจัดแบ่งบทบาทและหน้าที่ของตนอย่างชัดเจน เด็กโตจะทำหน้าที่ในการวางโครงเรื่อง กำหนดบทบาทผู้แสดง เป็นผู้กำกับ สำหรับเด็กเล็กจะทำหน้าที่เป็นผู้แสดง โดยการดูแลและเอื้ออำนวยจากคนในชุมชนและแกนนำชุมชนผู้ประสานงาน

กลุ่มที่ 4 โรงเรียนวัดสุวรรณ

การผลิตสื่อสารคดีกลุ่มโรงเรียนวัดสุวรรณ

กลุ่มเด็กและเยาวชนจากโรงเรียนวัดสุวรรณ ได้มีการประชุมหารือในการคัดเลือกหัวข้อเรื่องที่จะนำเสนอผ่านผลงานสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์ โดยมีครูพี่เลี้ยงและแกนนำชุมชนเป็นผู้เอื้ออำนวย การรวมทั้งมีคณานักวิจัยและวิทยากรกระบวนการผลิตสื่อสารคดีร่วมแลกเปลี่ยนข้อมูล กระทั่งได้ข้อสรุปในการที่จะนำเสนอเนื้อหาของสื่อสารคดีในเรื่อง “แหล่ง

ท่องเที่ยวมหัศจรรย์” โดยเริ่มต้นจากเด็กและเยาวชนได้มีการจัดแบ่งบทบาทและหน้าที่ ซึ่งกลุ่มดังกล่าวนี้มีปัจจัยเกื้อหนุนคือ เด็กและเยาวชนทั้งหมดในกลุ่มอยู่ในช่วงวัยและเรียนโรงเรียนเดียวกัน ดังนั้นขั้นตอนในการติดต่อประสานงาน การดำเนินการต่างๆ จึงไม่มีอุปสรรค

ในการออกแบบและวางแผนเพื่อออกแบบโครงร่างของสื่อสารคดี เด็กและเยาวชนกลุ่มโรงเรียนวัดสุวรรณได้มีการจัดแบ่งหน้าที่ของสมาชิกแต่ละคนอย่างชัดเจน ตามความสนใจและทักษะของแต่ละคน จากนั้นจึงเข้าพื้นที่ โดยการติดต่อประสานงานกับแกนนำชุมชน และได้รับความอนุเคราะห์และเอื้ออำนวยการผลิตสื่อสารคดีจากแกนนำชุมชนและอาจารย์ โดยให้ความช่วยเหลือในการติดต่อประสานงานกับพื้นที่ ปราชญ์ชุมชน และเจ้าของแหล่งข้อมูลต่างๆ ที่เด็กและเยาวชนจะดำเนินการถ่ายทำ

จากการสัมภาษณ์ครูพี่เลี้ยงทำให้ได้ข้อมูลว่า เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่สำหรับกลุ่มนี้มีการจัดแบ่งบทบาทหน้าที่ของแต่ละคนอย่างชัดเจน เนื่องจากได้รับการฝึกฝนกระบวนการเรียนรู้จากอาจารย์ในโรงเรียน และเป็นกลุ่มเด็กที่เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในโรงเรียนโดยตลอด ดังนั้น ในด้านการบริหารจัดการสมาชิกในกลุ่มจึงไม่มีปัญหาใดๆ ทั้งนี้ ในการเข้าพื้นที่ของเด็กและเยาวชน คณะนักวิจัยและวิทยากรได้ร่วมให้ข้อมูลทั้งทางด้านทักษะการถ่ายทำสารคดี โดยการทบทวนเนื้อหาที่ได้รับการอบรมจากเวทีที่ผ่านมา รวมทั้งได้รับข้อมูลเพิ่มเติมในด้านองค์ความรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมจากพื้นที่ ซึ่งพบว่า เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ไม่เคยได้สัมผัสกับแหล่งเรียนรู้ที่อยู่ในชุมชนของตนเอง จึงทำให้เกิดความตื่นเต้นและสนใจกับประสบการณ์ใหม่ในพื้นที่ที่เด็กและเยาวชนได้ลงมือปฏิบัติการจริง

ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในการผลิตสื่อสารคดี นอกจากแกนนำชุมชนซึ่งถือเป็นคณะผู้ร่วมดำเนินงานวิจัยที่ได้เข้าร่วมดำเนินงานโครงการมาตั้งแต่ในตอนต้น และได้เอื้ออำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ แล้วนั้น ชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องและเป็นส่วนหนึ่งในเนื้อหาของสารคดียังมีส่วนร่วมสำคัญในการให้ความร่วมมือในการถ่ายทำสารคดีอย่างมาก ทั้งนี้ จากการสัมภาษณ์และสังเกตได้ทราบข้อมูลว่า เนื่องจากผู้ประกอบการของแหล่งท่องเที่ยวภายในตำบลมหาสวัสดิ์มีความคุ้นชินกับการให้สัมภาษณ์และการออกสื่อต่างๆ อยู่เป็นประจำ ดังนั้น ในการดำเนินการผลิตสื่อสารคดี การให้ข้อมูล มุมกล้อง หรือแม้กระทั่งการเอื้ออำนวยในด้านต่างๆ จึงได้รับความช่วยเหลืออย่างมากจากชุมชน

กลุ่มที่ 5 โรงเรียนบุญศรีสวัสดิ์

การผลิตสื่อสารคดีกลุ่มโรงเรียนบุญศรีสวัสดิ์

เด็กและเยาวชนจากชุมชนโรงเรียนบุญศรีสวัสดิ์ ให้ความสนใจกับประเด็นเรื่อง “ขนมไทยยายช่วย” ในการนำมาสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมในชุมชนของตนเอง ทั้งนี้เนื่องด้วยสมาชิกในกลุ่มเป็นหลานของคุณยายช่วย ดังนั้นจึงเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้กลุ่มดังกล่าวเลือกที่จะนำเสนอในเรื่องดังกล่าวนี้

การเข้าพื้นที่เด็กและเยาวชนกลุ่มชุมชนโรงเรียนบุญศรีสวัสดิ์ได้นำเสนอว่า กลุ่มของตนเองได้จัดแบ่งบทบาทหน้าที่ของแต่ละคนตามความสนใจของสมาชิกภายในกลุ่ม โดยมีการติดต่อประสานงานและชี้แจงกับยายช่วย (ปราชญ์ชุมชน) ซึ่งเป็นผู้ที่เด็กและเยาวชนจะเข้าพบและเรียนรู้วิธีการทำขนมไทย มีการจัดทำโครงร่างของเรื่อง จัดลำดับก่อนหลัง และมีการแก้ไขโครงร่างของเรื่อง เพื่อให้เกิดการนำเสนอผลงานที่ชัดเจนและตรงประเด็น โดยได้รับการเอื้ออำนวยด้านวิชาการจากอาจารย์ที่ปรึกษาและแกนนำชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการถ่ายทำสารคดีครั้งนี้

ในการดำเนินการถ่ายทำสารคดีขนมไทยยายช่วยเพื่อผลิตเป็นสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์นั้น จากการสังเกตและเก็บรวบรวมข้อมูลพบว่า เด็กและเยาวชนมีความสนใจอย่างมากกับการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงในการลงมือทำขนมไทย เรียนรู้ผ่านประสบการณ์ รับประทานอาหาร ข้อมูลจากคำบอกเล่าจากคุณยายช่วย ซึ่งนอกจากเด็กและเยาวชนจะได้เรียนรู้ใน

ประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม และทักษะการผลิตสื่อสารคดีแล้วนั้น เด็กและเยาวชนยังได้มีความใกล้ชิดกับคนในพื้นที่ คนในครอบครัว และสัมผัสกับวิถีชีวิตที่ตนเองคุ้นเคยอย่างเห็นคุณค่า

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการผลิตสื่อสารคดีของกลุ่มชุมชนโรงเรียนบุญศรีสวัสดิ์ได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งจากครูพี่เลี้ยง ซึ่งเคยร่วมกิจกรรมกับคณะนักวิจัยก่อนหน้านี้แล้ว จึงทำให้การดำเนินงานต่างๆ ดำเนินการไปได้อย่างคล่องตัว โดยครูพี่เลี้ยงจะทำหน้าที่ในการร่วมออกแบบ แสดงทัศนคติและตั้งคำถามต่างๆ กับกลุ่มเด็กและเยาวชน นอกจากนั้นยังได้ดำเนินการประสานงานกับชุมชนในการชี้แจงเกี่ยวกับกิจกรรมที่จะดำเนินการขึ้น ทั้งนี้สำหรับในด้านของชุมชน โดยเฉพาะบ้านที่เด็กและเยาวชนได้เข้าไปดำเนินการถ่ายทำสารคดี คนในชุมชนและเจ้าของบ้านเองจะให้ความร่วมมืออย่างดียิ่ง ทั้งในด้านกระบวนการและขั้นตอนทำขนม การให้สัมภาษณ์ และข้อมูลต่างๆ อันเป็นประโยชน์แก่การผลิตสื่อสารคดี

กลุ่มที่ 6 โรงเรียนบ้านคลองโยง

การผลิตสื่อสารคดีกลุ่มโรงเรียนบ้านคลองโยง

กลุ่มโรงเรียนบ้านคลองโยง ตำบลคลองโยง เลือกที่จะนำเสนอเนื้อหาในสื่อสารคดีเกี่ยวกับเรื่อง “วัยใสใส่ใจองกะลุงและรำไทย” ทั้งนี้เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่ของกลุ่มชุมชน

โรงเรียนบ้านคลองโยงเป็นสมาชิกในชมรมดนตรีไทยและรำไทย ดังนั้น จึงให้ความสนใจที่จะนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมดนตรีและนาฏศิลป์

การดำเนินการถ่ายทำสารคดี ได้รับความอนุเคราะห์เอื้ออำนวยความสะดวกต่างๆ จากอาจารย์ที่รับผิดชอบดูแลเด็กและเยาวชน ดังนั้นจึงทำให้บรรยากาศการถ่ายทำสารคดี ดำเนินไปอย่างเรียบง่าย และได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งจากวิทยากรในชุมชน ทั้งนี้ เนื่องจากประเด็นดังกล่าวถือเป็นสิ่งที่ชุมชนให้การสนับสนุน โดยเฉพาะการเสริมศักยภาพให้กับเด็กและเยาวชนได้มีความรู้ความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าทางวัฒนธรรม ผนวกกับองค์ความรู้ใหม่ในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม จึงทำให้ได้รับความเอื้ออำนวยอย่างดียิ่งจากคนในชุมชน

ในการดำเนินการถ่ายทำสารคดีมีลักษณะของขั้นตอนและกระบวนการเช่นเดียวกับกลุ่มอื่นๆ คือ เด็กและเยาวชนมีการจัดแบ่งบทบาทหน้าที่ของตนเองตามความถนัด มีการกำหนดหัวหน้ากลุ่ม มีการร่างโครงเรื่องและปรึกษาหารือกันภายในกลุ่ม จนกระทั่งได้ข้อสรุปที่ชัดเจนและลงมือปฏิบัติการจริง โดยได้รับการเอื้ออำนวยข้อมูลด้านทักษะการถ่ายทำสารคดีจากวิทยากรสถาบันรามจิตติ พร้อมทั้งได้รับการสอดแทรกเนื้อหาในประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมโดยคณะนักวิจัย กระทั่งได้นำข้อมูลต่างๆ ไปสู่กระบวนการผลิตสื่อสารคดีต่อไป

ผลการวิจัยจากการดำเนินการให้เด็กและเยาวชนเข้าพื้นที่และปฏิบัติการสร้างสรรค์สื่อสารคดีในประเด็นที่กลุ่มตนเองสนใจนั้น คณะนักวิจัยพบประเด็นต่างๆ ที่มีความสำคัญซึ่งสะท้อนให้เห็นจากการจัดกิจกรรมครั้งนี้ ได้แก่

1) การจัดแบ่งบทบาทหน้าที่ คือ เด็กและเยาวชนทุกกลุ่มมีการจัดแบ่งบทบาทหน้าที่ของตนเองและมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่มโดยมีการแต่งตั้งหัวหน้า และฝ่ายต่างๆ ในการถ่ายทำสารคดี มีการวางแผน ออกแบบ สรุปและแลกเปลี่ยนข้อมูล ทักษะคตินำสู่การได้ข้อสรุปและลงมือปฏิบัติการ มีการปรับปรุงโครงเรื่องและรู้จักการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าด้วยตัวของเด็กและเยาวชนเอง กระทั่งนำไปสู่การผลิตสื่อสารคดีได้สำเร็จ

2) การเอื้ออำนวยโดยแกนนำชุมชน/อาจารย์ ซึ่งการประสบความสำเร็จและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในการดำเนินงานปฏิบัติการจริงในพื้นที่ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับความอนุเคราะห์ช่วยเหลือจากแกนนำชุมชนหรือครูอาจารย์ ซึ่งมีประสบการณ์และสามารถเอื้ออำนวยในด้านต่างๆ ทั้งการดูแล ติดต่อประสานงาน และร่วมแลกเปลี่ยนความรู้กับเด็กและเยาวชนตลอดระยะเวลาการผลิตสื่อสารคดี ซึ่งถือว่ามียุทธศาสตร์สำคัญอย่างมากในการดำเนินกิจกรรมให้สำเร็จได้

3) การได้รับความรู้จากการลงมือปฏิบัติในพื้นที่จริง เนื่องจากทั้งในส่วนของผู้ดำเนินความรู้ในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมและทักษะความรู้เรื่องการผลิตสื่อสารคดี ถือ

เป็นความท้าทายต่อการเสริมสร้างให้เด็กและเยาวชนตลอดจนแกนนำชุมชนเข้าใจได้อย่างลึกซึ้งจากการจัดเวที ดังนั้น องค์ความรู้ทั้งสองส่วนดังกล่าวจึงถูกนำมาใช้เพิ่มเติมผ่านกระบวนการในพื้นที่จริง โดยการสอดแทรกเนื้อหาและอธิบาย พร้อมทั้งยกตัวอย่างจากสิ่งที่เด็กและเยาวชนกำลังสัมผัสและเรียนรู้จากพื้นที่ ซึ่งเป็นช่องทางที่สำคัญอย่างยิ่งในการทำให้เด็กและเยาวชนได้รับความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาที่โครงการต้องการจะเสริมสร้างให้กับกลุ่มเป้าหมาย

4) ผลลัพธ์เพิ่มเติมจากพื้นที่ คือ การที่เด็กและเยาวชนได้สัมผัสกับคน วัฒนธรรม แหล่งเรียนรู้ และสิ่งต่างๆ ในชุมชนของตนเองด้วยประสบการณ์ของตนเอง ซึ่งนำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์อันดีและประสบการณ์ให้กับเด็กและเยาวชน ถือได้ว่าเป็นผลพลอยได้ที่เกิดจากการจัดกิจกรรม เช่น การลดช่องว่างระหว่างวัย เด็กได้ใกล้ชิดกับผู้สูงอายุ ได้ตระหนักคุณค่าของศิลปะและวัฒนธรรมในพื้นที่ รู้สึกรักและหวงแหน ในขณะเดียวกันก็เกิดความรู้ความเข้าใจถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชุมชน

3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อการติดตาม ซึ่งคณะนักวิจัยและวิทยากรกำหนดให้มีการติดตามการดำเนินงานในการผลิตสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนที่ได้รับการเสริมศักยภาพให้เกิดทักษะความรู้ด้านการผลิตสื่อและเข้าพื้นที่จริงในการลงมือปฏิบัติ โดยมีคณะนักวิจัย พี่เลี้ยง แกนนำชุมชน วิทยากร และชุมชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการให้ความร่วมมือและสนับสนุนในทุกขั้นตอนของการดำเนินงานผลิตสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชน

การติดตามการดำเนินงานผลิตสื่อสารคดีของเด็กและเยาวชนครั้งนี้ ได้จัดขึ้นในวันที่ 20 สิงหาคม 2559 โดยตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา โครงการได้จัดแบ่งขั้นตอนการติดตามการดำเนินงานการผลิตสื่อสารคดีของเด็กและเยาวชนออกเป็น 2 ส่วนคือ 1) ส่วนของคณะนักวิจัยที่ได้มอบหมายให้คณะพี่เลี้ยงและคณะนักวิจัยเอง ทำหน้าที่ประสานงานกับกลุ่มเด็กและเยาวชนในพื้นที่แต่ละกลุ่มเพื่อเอื้ออำนวยในการผลิตสื่อสารคดีให้สำเร็จลุล่วงตามกำหนดและมีเนื้อหาที่สะท้อนถึงการเข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยการประสานกับหัวหน้ากลุ่มเด็กและเยาวชนรวมทั้งแกนนำชุมชนที่เป็นพี่เลี้ยง เข้าพื้นที่ ติดตาม ประสานงาน และร่วมจัดทำสื่อสารคดี และ 2) คือการจัดให้มีการเสริมทักษะความรู้เรื่องการติดต่อและผลิตสื่อสารคดีอย่างเข้มข้น โดยได้รับความอนุเคราะห์จากคณะวิทยากรจากสถาบันรามจิตติ ในการเสริมทักษะดังกล่าว ซึ่งในส่วนที่ 2 นี้ คณะนักวิจัยได้ดำเนินการคัดเลือกเฉพาะเด็กและเยาวชนที่ได้รับหน้าที่ในการติดต่อวิดีโอจากกลุ่มต่างๆ เข้าร่วมการอบรมพัฒนาทักษะ เพื่อให้สามารถดำเนินการผลิตสื่อสารคดีได้อย่างประสบความสำเร็จตรงตามเป้าหมายของกิจกรรม

ผลจากการจัดกิจกรรม ส่วนที่ 1) การเข้าพื้นที่ติดตามการดำเนินงานผลิตสื่อสารคดี โดยพี่เลี้ยง พบว่า การดำเนินงานของเด็กและเยาวชนทุกกลุ่มมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ภายใต้การควบคุมดูแลโดยพี่เลี้ยงหรือผู้ประสานงานภายในกลุ่มของตนเอง และมีการเพิ่มเติม

ทางด้านข้อมูลเกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมโดยผู้ประสานงานโครงการ และได้มีการแนะนำหรือเพิ่มเติมทักษะด้านการผลิตสื่อสารคดีด้วยวิธีการกำกับติดตามอย่างสม่ำเสมอในพื้นที่อีกทางหนึ่ง ทั้งนี้ พบว่าอุปสรรคบางประการเกี่ยวกับการรวมตัวของกลุ่มเด็กและเยาวชนบางกลุ่มถือเป็นอุปสรรคสำคัญในการดำเนินงานขับเคลื่อนการผลิตสื่อสารคดี เช่น การติดเรียนพิเศษ การให้ความช่วยเหลือครอบครัวในการดูแลกิจกรรมต่างๆ และกิจกรรมอื่นๆ จึงมีส่วนสำคัญในการทำให้กลุ่มเด็กและเยาวชนบางกลุ่มไม่สามารถที่จะร่วมตัวในการดำเนินกิจกรรมได้ ดังนั้นในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว สมาชิกในกลุ่มจึงแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ และสมาชิกบางคนรับหน้าที่แทนสมาชิกคนอื่นที่ไม่สามารถดำเนินการได้ ซึ่งถือเป็นการแสดงถึงความเสียสละซึ่งสะท้อนออกมาจากระบวนการดำเนินงานของกลุ่มเด็กและเยาวชน

ส่วนที่ 2) การเสริมทักษะความรู้เรื่องการผลิตสื่อสารคดีและติดตามความก้าวหน้าการผลิตสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์จากกลุ่มเด็กและเยาวชน โดยตัวแทน พบว่า สื่อสารคดีส่วนใหญ่ที่เด็กและเยาวชนดำเนินการจัดทำมานั้น มีเนื้อหาที่น่าสนใจ มีการจัดวางองค์ประกอบของเนื้อหา มุมมอง และการถ่ายทอดได้ค่อนข้างจะมีคุณภาพและตรงตามจุดมุ่งหมาย แต่ด้วยกระบวนการผลิตสื่อสารคดีที่จำเป็นจะต้องได้รับการฝึกฝนทักษะ ทั้งทางด้านการตัดต่อ ใส่รายละเอียดข้อมูล เสียงดนตรี เนื้อหา และอื่นๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการที่จะต้องใช้ความสามารถและความชำนาญเฉพาะ ดังนั้น ความเรียบง่ายหรือลักษณะของสื่อสารคดีส่วนใหญ่จึงยังไม่มี ความสวยงามในเชิงเทคนิคเท่าที่ควร ทั้งนี้ จากการอบรมและเพิ่มเติมทักษะการผลิตสื่อสารคดีอย่างเข้มข้นโดยวิทยากรในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์สำคัญในการมุ่งเน้นความรู้ทักษะความสามารถด้านการผลิตสื่อสารคดีโดยเฉพาะ ซึ่งทำให้เด็กและเยาวชน ตลอดจนผู้เข้าร่วมซึ่งเป็นแกนนำชุมชนและพี่เลี้ยงเกิดความรู้ความเข้าใจและมีความสนใจต่อการผลิตสื่อสารคดีดังกล่าว และจะสามารถนำไปปรับใช้กับกระบวนการและขั้นตอนการผลิตสื่อสารคดีของกลุ่มตนเองได้อย่างถูกต้องทั้งในด้านการถ่ายทอดเนื้อหาและเทคนิควิธีในการนำเสนอให้เกิดความน่าสนใจ

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการจัดกิจกรรมติดตามความก้าวหน้าการดำเนินงานการผลิตสื่อสารคดีและการเสริมทักษะความรู้เรื่องการผลิตสื่อสารคดีอย่างเข้มข้นในครั้งนี้ ทำให้แกนนำชุมชนและครูและอาจารย์ ซึ่งในการดำเนินงานโครงการครั้งนี้ มีบทบาทเป็นพี่เลี้ยง ได้เกิดความสนใจในการนำกิจกรรม ในที่นี้คือ การผลิตสื่อสารคดี ไปสู่การประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอนในห้องเรียน หรือนำไปใช้เป็นความรู้เพื่อต่อยอดในกิจกรรมต่างๆ เนื่องด้วยปัจจัยเกื้อหนุนของการผลิตสื่อสารคดีที่มีความน่าสนใจ อันจะส่งผลต่อการกระตุ้นความสนใจให้กับเด็กและเยาวชน และผู้พบเห็น ซึ่งนอกจากจะทำให้เกิดประโยชน์แล้วนั้น ยังจะมีความเหมาะสมและเข้ากับบริบททางสังคมในยุคปัจจุบันอีกด้วย

การติดตามผลงานสารคดี

4) การนำเสนอผลงานสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์

กิจกรรมเวทีคืนความรู้สู่ชุมชน นำเสนอผลงานสารคดีเชิงสร้างสรรค์

จากการจัดกิจกรรมเสริมศักยภาพการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมด้วยการนำเสนอสารคดีมาเป็นเครื่องมือโดยเริ่มจากการจัดเวทีเสริมความรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล การเสริมทักษะความรู้การผลิตสื่อสารคดี การเข้าพื้นที่ลงมือปฏิบัติจริง และการติดตามความคืบหน้าในการจัดทำสารคดี กระทั่งสื่อสารคดีดังกล่าวสำเร็จเป็นรูปธรรมแล้วนั้น คณะนักวิจัยได้หารือร่วมกับหัวหน้าชุดแผนงานเพื่อจัดกิจกรรมเวทีคืนความรู้สู่ชุมชน โดยการนำเสนอสารคดีของเด็กและเยาวชนที่จัดทำสำเร็จแล้วนั้น นำเสนอให้กับชุมชน เด็กและเยาวชนกลุ่มอื่นๆ รวมทั้งหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องได้เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว

คณะนักวิจัยดำเนินการประสานงานกับหอภาพยนตร์ (องค์การมหาชน) ซึ่งเป็นสถานที่ที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม และจากการหารือร่วมกันของคณะทำงาน มีมติเห็นชอบร่วมกันว่า สถานที่ดังกล่าวเหมาะสมและสอดคล้องกับการจัดกิจกรรมของโครงการ จากการประสานงานนำไปสู่การวางแผนกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นในวันจัดกิจกรรม โดยกำหนดวันในการจัดกิจกรรม กำหนดผู้เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งประกอบด้วยผู้ที่เข้าร่วมดำเนินงานโครงการ ได้แก่ เด็กและเยาวชน แกนนำชุมชน ครูและอาจารย์ วิทยากร และคณะนักวิจัย และบุคคลภายนอก ได้แก่ เด็กและเยาวชนจากโรงเรียนอื่น คนในชุมชน แกนนำชุมชน องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ตัวแทนสถาบันการศึกษา และผู้สนใจ รวม 150 คน

ในวันจัดงาน กิจกรรมต่างๆ ได้ดำเนินการไปตามกำหนดการที่กำหนดไว้ในเบื้องต้น โดยเริ่มจาก เวลา 09:00 น. อาจารย์ ดร.นันธิดา จันทรางศุ หัวหน้าชุดโครงการกล่าวรายงานต่อประธานในพิธี จากนั้น ว่าที่ ร.ต.ธีระพล โชคนำชัย ประธานในพิธีกล่าวต้อนรับและเปิดงาน เวลา 09:15 น. นำเสนอวีดิทัศน์แผนงานวิจัย และเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาเด็กและเยาวชนในมิติความหลากหลายทางวัฒนธรรม” โดยมีผู้ร่วมการเสวนาที่มีประสบการณ์ด้านการทำงานกับเด็กและเยาวชน และชุมชน ได้แก่ ดร.สิรินธร พิบูลภานุวัธน์ (สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย ม.มหิดล) ดร.จุฬารักษ์ มาเสถียรวงศ์ (สถาบันรามจิตติ) อาจารย์อุบล เศรษฐอำนวย (โรงเรียนวัดสุวรรณ) และเด็กหญิงพลอย พุฒพัก/เด็กหญิงดรัลรัตน์ ห่องยี่ภู ซึ่งเป็นตัวแทนเด็กและเยาวชนผู้เข้าร่วมดำเนินงานโครงการ

จากนั้นเวลา 10:15-11:00 น. เป็นการนำเสนอสารคดีเด็กและเยาวชน จำนวน 6 เรื่อง ตามที่เด็กและเยาวชนได้ร่วมกันดำเนินการจัดทำขึ้น ซึ่งสารคดีดังกล่าวคณะนักวิจัยได้จัดให้มีกิจกรรมการประกวดเพื่อเป็นแรงกระตุ้นในการทำงานสารคดีให้ประสบผลสำเร็จ จากนั้นเวลา 11:00-11:20 น. คณะกรรมการผู้ทำการพิจารณาสารคดีสะท้อนมุมมองความ

คิดเห็นและให้กำลังใจแก่เด็กและเยาวชนผู้ผลิตสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์ และปิดท้ายเวลา 11:20-12:00 น. เป็นการมอบรางวัลในแขนงต่างๆ แก่สารคดีที่เด็กและเยาวชนได้ผลิตขึ้น

กิจกรรมดังกล่าวนอกจากจะจัดขึ้นเพื่อเป็นเวทีในการนำเสนอผลงานสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์ของเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมดำเนินงานโครงการแล้ว ยังเป็นการคืนความรู้ที่ได้จากการดำเนินงานโครงการมอบคืนสู่ชุมชน โดยการเปิดพื้นที่ให้ชุมชน อันประกอบด้วย เด็กและเยาวชนจากกลุ่มอื่นและโรงเรียนอื่นที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการ ชุมชน แกนนำชุมชน ผู้ใหญ่จากในพื้นที่ เช่น หัวหน้าหน่วยงานหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ จากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และผู้สนใจเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อใช้พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำไปสู่การขยายผลต่อยอดโครงการ

ผลการวิจัยซึ่งเป็นประเด็นที่ได้จากการสรุปเวทีแลกเปลี่ยนความรู้จากทั้งวิทยากรผู้มีประสบการณ์ด้านการทำงานร่วมกับเด็กและเยาวชน แกนนำชุมชนที่เป็นครูและอาจารย์ที่มีโอกาสใกล้ชิดกับเด็กและเยาวชนและเข้าร่วมการดำเนินงานโครงการ รวมถึงเด็กและเยาวชนที่ร่วมแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้จากการจัดกิจกรรมครั้งนี้ พบว่า พลังสำคัญในการที่จะร่วมขับเคลื่อนการดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จได้นั้น เกิดขึ้นจากพลังจาก 3 กลุ่ม ได้แก่

1) พลังจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ ที่จำเป็นจะต้องเกิดขึ้นจากความรู้ความเข้าใจและมีความสอดคล้องเหมาะสมกับเด็กและเยาวชนในแต่ละช่วงวัย ทั้งในระบบที่มีการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียนและแบบนอกระบบซึ่งเป็นการจัดการเรียนการสอนแบบทางเลือกอื่นๆ ที่มีได้จำกัดอยู่แต่ภายในห้องเรียน เพื่อกระตุ้นให้เด็กและเยาวชนได้รับความรู้ความเข้าใจในองค์ความรู้ต่างๆ ที่ครูผู้สอนหรือนักวิชาการต้องการจะใส่ข้อมูลดังกล่าวให้กับผู้เรียน ซึ่งจะนำไปสู่การเกิดพลังแห่งการเรียนรู้ที่สร้างสรรค์และเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง

2) พลังจากชุมชนหรือผู้เอื้ออำนวยการให้กระบวนการเรียนรู้มีความสะดวกคล่องตัว ซึ่งจากการดำเนินงานโครงการจะเห็นได้ว่าเกิดขึ้นจากแกนนำชุมชน ครูและอาจารย์ นักวิชาการและนักวิจัย ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้ล้วนถือเป็นปัจจัยสำคัญในการร่วมขับเคลื่อนงานด้านการพัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพและเกิดความสำเร็จตามเป้าหมาย นอกจากนั้นแล้วพลังจากชุมชนที่เป็นส่วนงานหรือองค์กรสถาบันต่างๆ ที่มีทั้งทุนทางสังคมและทุนทรัพย์ รวมทั้งสามารถขับเคลื่อนการดำเนินงานได้ในเชิงโครงการ ต้องร่วมมือกันในการสนับสนุน เปิดโอกาสและผลักดันให้กิจกรรมต่างๆ ที่เกิดประโยชน์ขับเคลื่อนไปได้อย่างมีพลวัต

3) พลังที่เกิดขึ้นจากเด็กและเยาวชน ถือเป็นพลังที่อาจจะถูกปล่อยและมองข้ามมาโดยตลอด แต่จากการดำเนินงานโครงการครั้งนี้ สามารถใช้เป็นภาพสะท้อนที่สำคัญได้ว่า เด็กและเยาวชนเป็นอีกกลุ่มหนึ่งของผู้มีพลังในการสร้างสรรค์และร่วมขับเคลื่อนสังคมไปในทิศทางต่างๆ เด็กและเยาวชนสามารถที่จะสร้าง

ประโยชน์และร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกลไกทางสังคมในการกำหนดทิศทางของสังคม เพียงแต่จะต้องได้รับการสนับสนุน ปลุกฝังให้มีความรู้ความเข้าใจและเกิดทักษะ ความคิดวิเคราะห์และตั้งคำถามอย่างสอดคล้องและเหมาะสมอย่างแท้จริง

จากการจัดกิจกรรมเวทีแลกเปลี่ยนความรู้และทดสอบความเข้าใจในประเด็นเรื่อง “วัฒนธรรม” และ “ความหลากหลายทางวัฒนธรรม” ในการจัดกิจกรรมเวทีเชิงปฏิบัติการ ครั้งแรกของการดำเนินงานโครงการ ที่ทำให้พบข้อมูลซึ่งสะท้อนถึงทัศนคติและการรับรู้ ความหมายและความเข้าใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรมเวที ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนเด็กและเยาวชน และแกนนำชุมชน จากทั้ง 3 ตำบลของพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล จากข้อสรุปที่ได้จากการตีความข้อมูลเชิงประจักษ์ที่เด็กและเยาวชนและชุมชนนำเสนอ ต่างสะท้อนให้เห็นถึงความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม” หรือ “ความหลากหลายทางวัฒนธรรม” ที่อ้างอิงหรือเชื่อมโยงอยู่กับความหมายของวัฒนธรรมที่เป็นสิ่งดีงาม เป็นเอกลักษณ์ของชาติ เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ได้รับการปลุกฝังและสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน เป็นสิ่งที่ดีมีคุณค่าต่อสังคมและประเทศ รวมถึงเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้ดำรงคงอยู่คู่กับสังคมไทย ซึ่งภายใต้คำตอบเหล่านี้สามารถตีความในมุมมองวิชาการที่สะท้อนให้เห็นถึงชุดของคำอธิบายความหมายของคำว่าวัฒนธรรมที่อิงอยู่กับสถาบันจากภาครัฐ ที่แม้จะพยายามปรับเปลี่ยนชุดความรู้ในเรื่องวัฒนธรรมและความหลากหลายทางวัฒนธรรมและเปิดพื้นที่ให้กับคำอธิบายชุดใหม่แล้วก็ตาม แต่ถึงกระนั้น ด้วยกระบวนการทางประวัติศาสตร์ที่มีการปลุกฝังและผลิตซ้ำชุดความรู้ดังกล่าวมาอย่างยาวนานและต่อเนื่อง ด้วยสถาบันต่างๆ ทางสังคม จึงทำให้ชุดความรู้ดังกล่าวกลายเป็นชุดความรู้หลักที่ตกตะกอนอยู่ในมโนทัศน์ของคนไทยและคนอำเภอพุทธมณฑล และกลายเป็นประเด็นสำคัญในการที่คณบดีวิจัยจะได้ทำหน้าที่ในการเสริมสร้างทักษะความรู้ความเข้าใจในประเด็นดังกล่าวให้กับเด็กและเยาวชน รวมถึงแกนนำชุมชน ที่เข้าร่วมโครงการ โดยใช้กระบวนการการจัดกิจกรรมในลักษณะต่างๆ ทั้งการเสริมความรู้ในเชิงทฤษฎีและองค์ความรู้เรื่องความหลากหลายโดยตรง และการนำกิจกรรมมาใช้เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความรู้เพื่อให้เด็กและเยาวชน และแกนนำชุมชนได้เกิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์โดยตรงจากพื้นที่ในชุมชนของตนเอง

จากการดำเนินการจัดกิจกรรมและกระบวนการต่างๆ ของโครงการ โดยในที่นี้คือการใช้ “สื่อสารคดี” เชิงสร้างสรรค์เป็นเครื่องมือสำหรับการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน ซึ่งจากการดำเนินงานโครงการทำให้ได้มาซึ่งสื่อสารคดีที่เกิดขึ้นจากความต้องการของเด็กและเยาวชนและชุมชน ในการคัดเลือกและดำเนินการลงมือปฏิบัติการจริงในพื้นที่ จำนวน 6 ชัยงาน จาก 3 ตำบลของอำเภอพุทธมณฑล ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายกันออกไปความต้องการของเด็กและเยาวชนที่ต้องการจะใช้เรื่องราวต่างๆ ในสารคดีนั้นๆ เพื่อการแสดงออกถึงความรู้ความเข้าใจที่เกิดขึ้นจากการเข้าร่วมโครงการ

ทั้งนี้ โครงการได้ดำเนินการจัดเวทีถอดบทเรียนสำหรับเด็กและเยาวชน และแกนนำ ซึ่งประกอบไปด้วยแกนนำชุมชนและครูและอาจารย์ที่เข้าร่วมเป็นพี่เลี้ยง ร่วมเรียนรู้และขับเคลื่อนโครงการตั้งแต่เริ่มต้นกระทั่งเสร็จสิ้นโครงการ เพื่อประมวลผลความรู้ความเข้าใจในประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นหลังจากได้ผ่านกระบวนการดำเนินงาน ซึ่งสามารถประมวลผลความรู้จากเด็กและเยาวชนในเรื่องเสียงสะท้อนความหลากหลายทางวัฒนธรรมจากสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์ ที่เกิดจากกระบวนการร่วมกันวางแผนและออกแบบกิจกรรมเพื่อเสริมศักยภาพการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมโดยเด็กและเยาวชน และแกนนำชุมชน โดยเลือกใช้สื่อสารคดีเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดสาระความรู้ ได้ปรากฏผลงานสื่อสารคดีจำนวน 6 ชิ้นงาน จากพื้นที่ 3 ตำบล ได้แก่

- ตำบลมหาสวัสดิ์
 - เรื่อง “พฤษภาวาไรตี้ฟุตส์”
โดยกลุ่มเด็กและเยาวชนจากหมู่บ้านพฤษภา 4
 - เรื่อง “บ้านของฉัน In My House”
โดยกลุ่มเด็กและเยาวชนจากหมู่บ้านเอื้ออาทร
- ตำบลศาลายา
 - เรื่อง “เยาวชนศาลายารักษาศีลธรรม”
โดยกลุ่มเด็กและเยาวชนจาก ต.ศาลายา หมู่ 5 – 6
 - เรื่อง “แหล่งท่องเที่ยวมหัศจรรย์”
โดยกลุ่มเด็กและเยาวชนจากชุมชนวัดสุวรรณ
- ตำบลคลองโยง
 - เรื่อง “ขนมไทยยายช่วย”
โดยกลุ่มเด็กและเยาวชนจากชุมชนโรงเรียนบุญยศรีสวัสดิ์
 - เรื่อง “วัยใสใส่ใจองค์กรและเราไทย”
โดยกลุ่มเด็กและเยาวชนจากชุมชนบ้านคลองโยง

ผลงานสื่อสารคดีทั้ง 6 ชิ้นงานได้นำเสนอเนื้อหาในมุมมองและมิติที่ครอบคลุมเนื้อหาในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไป โดยคณะนักวิจัยสามารถสรุปและนำเสนอเสียงสะท้อนจากเด็กและเยาวชน ได้ดังนี้

ก) ความหลากหลายของวิถีการดำเนินชีวิต

จากการนำเสนอสื่อสารคดีในประเด็นเรื่องความหลากหลายของวิถีการดำเนินชีวิต จะพบได้เด่นชัดอยู่ในสื่อสารคดีเรื่อง “เยาวชนศาลายารักษาศีลธรรม” ที่ถูกนำเสนอโดยกลุ่มเด็กและเยาวชนจากตำบลศาลายา

หมู่ 5 และ หมู่ 6 ในสื่อสารคดีดังกล่าวเด็กและเยาวชนต้องการนำเสนอให้เห็นถึงวิถีการดำเนินชีวิตของคนในตำบลศาลายาที่ในปัจจุบันแม้ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากความเจริญ ที่ได้แพร่กระจายจากเมืองศูนย์กลาง (กรุงเทพมหานคร) และส่งผลกระทบต่ออำเภอฟุทธมณฑล โดยเฉพาะเขตพื้นที่ตำบลศาลายา ที่เป็นพื้นที่ตั้งรับกระแสดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่แรก กระทั่งส่งผลให้ตำบลศาลายาก้าวเข้าสู่สภาวะของความเป็นเมือง ทั้งที่สะท้อนให้เห็นผ่านสภาพแวดล้อม ทัศนียภาพ วิถีการดำเนินชีวิต ปัญหาและค่านิยมต่างๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วของชุมชน และดูจะสะท้อนภาพในด้านลบเป็นส่วนใหญ่ แต่วิถีการดำเนินชีวิตส่วนหนึ่งของผู้คน โดยเฉพาะกับกลุ่มเด็กและเยาวชน และแกนนำชุมชนบางส่วน ก็ยังคงสามารถหลีกเลี่ยงความสับสนวุ่นวายในชีวิตที่ต้องเผชิญ ปลีกตัวเข้าสู่วิถีแห่งความสงบโดยการทำบุญตักบาตร นั่งสมาธิ และฝึกปฏิบัติธรรมจากศาสนสถานที่มีอยู่ในชุมชนอยู่เป็นประจำ ซึ่งเด็กและเยาวชนสะท้อนให้เห็นว่าถึงแม้ในวิถีการดำเนินชีวิตในปัจจุบันของผู้คนในอำเภอฟุทธมณฑลจะเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว พ่อแม่จะต้องเร่งรีบกับการทำงาน ผู้คนเต็มไปด้วยการแข่งขัน และต้องเผชิญปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากความเจริญและการพัฒนาของการเป็นชุมชนเมืองสักเพียงใด แต่วิถีชีวิตส่วนหนึ่งของคนในชุมชนก็ยังคงสามารถแสวงหาความสงบสุขได้อย่างคู่ขนานกันไป

“ตำบลศาลายาที่พวกเราอาศัยอยู่มีความเจริญเกิดขึ้นอย่างมาก ปัญหาที่มีเยอะ รถติด น้ำเน่า ยาเสพติด พ่อแม่ไม่ค่อยมีเวลา ทุกอย่างเร่งรีบไปหมด แต่ทุกวันพระและวันอาทิตย์พ่อแม่และผู้ใหญ่ในหมู่บ้านก็จะพากันไปทำบุญตักบาตร ปล่อยปลา นั่งสมาธิ ทำให้พวกเราได้ใกล้ชิดกับความสงบ” (นางหทัยรัตน์ นาคเรืองศรี)

“แม่พาผมไปนั่งสมาธิทุกวันอาทิตย์ ที่นั่นมีเพื่อนๆ หลายคนไปด้วยกัน ตอนแรกก็น่าเบื่อแต่พอไปหลายๆ ครั้งก็ชอบ ผมอยากให้คนในชุมชนเข้าวัดทำบุญกันมากกว่านี้ จะได้มีสมาธิในการทำงาน และทำให้สังคมสงบสุข” (นายอดิชาติ ขุนทรง)

“แม้ว่าเราจะใช้ชีวิตในความวุ่นวายในสังคม แต่เราก็ไม่ควรห่างไกลจากศาสนาหรือความสุข” (นางรัชดา ธรรมมีบุญ)

ข) ความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรม

ผลงานสื่อสารคดีเรื่อง “ขนมไทยยายช่วย” โดยกลุ่มเด็กและเยาวชนจากชุมชนโรงเรียนบุญศรีสวัสดิ์ และเรื่อง “วัยใสใจอิงกะลุงและรำไทย” โดยกลุ่มเด็กและเยาวชนจากชุมชนบ้านคลองโยง ได้นำเสนอในประเด็นเรื่องความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรมที่เป็นอาหารและศิลปะการแสดง ซึ่งในตอนต้นของการเลือกหัวข้อดังกล่าวของกลุ่มเด็ก/เยาวชนทั้ง 2 กลุ่มนี้ มุ่งเน้นในการนำเสนอภาพของความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เป็นในด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และนำเสนอข้อมูลแบบชั่วคราวข้ามโดยระบุว่าขนมไทย รำไทย ดนตรีไทย เป็นสิ่งที่ดีงาม ควรค่าแก่การอนุรักษ์ และรักษาไว้เพื่อเป็นเอกลักษณ์ของชาติ ซึ่งในขณะเดียวกันก็ได้สะท้อนมุมมองในการยึดยึดทัศนคติด้านลบให้แก่สิ่งใหม่ในชุมชน เช่น การมองขนมอบกรอบ ห้างสรรพสินค้า อาหารฟาสต์ฟู้ด เป็นสิ่งอันตรายและเป็นปัญหาของผู้คนและชุมชน ทั้งที่จริงแล้วในวิถีการดำเนินชีวิตของคนในพื้นที่โดยเฉพาะกับกลุ่มเด็กและเยาวชนต่างให้ความสนใจกับสิ่งใหม่มากกว่าศิลปวัฒนธรรมที่เด็กและเยาวชนได้ยกตัวอย่างขึ้นมาเพื่อดำเนินการทำสื่อสารคดีเสียอีก ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้ถือเป็นโจทย์ที่สำคัญทั้งที่สะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติร่วมของคนในสังคมไทย และมุมมองจากที่เด็กและเยาวชนมีความอยู่ในความคิด ดังนั้น คณะนักวิจัยจึงได้ดำเนินการใส่ข้อมูลในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยการสะท้อนมุมมอง ยกตัวอย่าง และการแสดงให้เห็นถึงสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคมที่เราอาจจะหลีกเลี่ยงหรือเลือกที่จะเสปวัฒนธรรมด้านใดด้านหนึ่งแต่เพียงด้านเดียว แต่จุดมุ่งหมายที่สำคัญคือ การใช้ชีวิตที่รู้จักรากฐานทางวัฒนธรรมของตนเองหรือศิลปวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างหลากหลาย ทั้งในส่วนที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่เด็กและเยาวชนคิดว่าดีงาม ควรค่าแก่การอนุรักษ์ สะท้อนถึงความเป็นไทย ในที่นี้คือ ขนมไทย ดนตรีไทยและรำไทย ควบคู่ไปกับวัฒนธรรมใหม่ได้อย่างสมดุลและเท่าทัน โดยไม่มีการยึดยึดความเป็นอื่นให้กับสิ่งเหล่านั้นซึ่งอยู่ในวิถีการดำเนินชีวิตของเด็กและเยาวชน คนในชุมชน และพวกเราทุกคนอย่างไม้อาจหลีกเลี่ยงได้

เสียงสะท้อนจากเด็กและเยาวชนที่สะท้อนหลังจากการเข้าร่วมดำเนินโครงการและเสริมทักษะผ่านกิจกรรมสื่อสารคดีเรื่องขนมไทยยายช่วย เด็กและเยาวชนสะท้อนพอสรุปได้ว่า

“การเข้าร่วมโครงการทำให้เกิดการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมในชุมชนของตนเอง ได้รู้จักกับวัฒนธรรมที่ตนเองไม่คิดว่ามีอยู่ ได้ลงมือทำด้วยตนเอง ทำให้รู้จักความหลากหลายของขนมและอาหาร ว่านอกจากจะมีขนมกรอบกรอบในร้านสะดวก

ซื้อแล้ว ยังมีขนมไทยที่เราเลือกที่จะรับประทานได้ ซึ่งขนมทั้งขนมไทยและขนมกรุบกรอบก็ถือว่าเป็นขนมที่อยู่ในวิถีการดำเนินชีวิตของเรา” (นายไพบุลย์ วงษ์ปาน)

“สิ่งต่างๆ ในหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไป เช่น มีห้างสรรพสินค้า มีเซเว่น มีความสะดวกสบายมากขึ้น บางคนกินกับข้าวที่บ้าน แต่บางคนก็กินของจากเซเว่น” (ด.ช.ธนพัฒน์ แดงอุบล)

เสียงสะท้อนจากเด็กและเยาวชนที่สะท้อนหลังจากการเข้าร่วมดำเนินโครงการและเสริมทักษะผ่านกิจกรรมสื่อสารคดีเรื่องวัยใสใส่ใจ อังกะลุงและรำไทย โดยกลุ่มเด็กและเยาวชนจากชุมชนบ้านคลองโยง สะท้อนมุมมองความเข้าใจในประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม ผ่านสื่อสารคดีของกลุ่มตนเอง เช่น

“การที่คนสมัยใหม่จะสนใจการแสดงรำไทย ก็ไม่เห็นจำเป็นที่จะต้องเลิกเต้นแบบสมัยใหม่ แต่เราก็สามารถที่จะทำกิจกรรมทั้ง 2 อย่างนี้ร่วมกันไปได้ทั้งของเก่าดั้งเดิมและของใหม่” (ด.ญ.กัลยา ตันเจริญ)

“ดนตรีไทย ดนตรีสากล สามารถอยู่ร่วมกันได้” (นายธนพัฒน์ ม่วงพารา)

จากเสียงสะท้อนดังกล่าวของเด็กและเยาวชนทั้ง 2 กลุ่ม หลังจากได้เข้าร่วมโครงการและดำเนินกิจกรรมเสริมศักยภาพความรู้ความเข้าใจ เรื่องความหลากหลาย ได้สะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้ทั้งสิ่งที่เป็นของดั้งเดิมและสิ่งใหม่ นอกจากนั้นแล้ววัฒนธรรมยังสามารถที่จะปรับเปลี่ยนหรือหายไปจากสังคมได้ เช่นเดียวกัน ซึ่งเสียงสะท้อนนี้ถือเป็นเป้าหมายสำคัญของการดำเนินงานโครงการครั้งนี้

ค) ความหลากหลายของผู้คน

ประเด็นเรื่องความหลากหลายของผู้คนที่กลุ่มเด็กและเยาวชน สะท้อนผ่านสื่อสารคดีพบในสื่อสารคดีเรื่องพฤษภาวไรต์ฟู้ดส์ โดยกลุ่มเด็กและเยาวชนจากหมู่บ้านพฤษภา 4 และเรื่องบ้านของฉัน In My House โดยกลุ่มเด็กและเยาวชนจากหมู่บ้านเอื้ออาทร สื่อสารคดีทั้ง 2 เรื่องมีลักษณะร่วมกันคือการนำเสนอภาพของผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่เด็กและเยาวชน อาศัยอยู่ว่ามีได้มีอยู่แค่คนที่เป็นคนในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล เท่านั้น แต่ภายใต้ตัวตนของคนที่ใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนอำเภอพุทธมณฑล โดยเฉพาะในหมู่บ้านของเด็กและเยาวชนนั้น ล้วนอุดมไปด้วยความ

หลากหลายของผู้คนจากท้องถิ่นต่างๆ ที่อพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาจับจองพื้นที่และเป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล แต่สื่อสารคดีทั้ง 2 เรื่องได้นำเสนอมุมมองที่แตกต่างกันออกไป โดยเรื่องพฤษภาทมิฬ ได้นำเสนอความหลากหลายของผู้คนจากภูมิภาคต่างๆ ในประเทศไทยที่มาอยู่รวมกันในหมู่บ้านพฤษภา 4 โดยการบอกเล่าเรื่องราวผ่านอาหารการกินจากพื้นถิ่น 4 ภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคอีสาน และอาหารที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอำเภอพุทธมณฑล ที่มีชื่อว่า “หมูหงส์” และสื่อสารคดีอีกเรื่องที่น่าเสนอความหลากหลายของผู้คนที่อพยพมาจากท้องถิ่นและพื้นที่ต่างๆ และมาอยู่รวมกันในหมู่บ้านเอื้ออาทร โดยเด็กและเยาวชนได้สะท้อนผ่านการสัมภาษณ์ผู้คนที่มาชุมนุมด้วยคำถามที่ว่า “มาจากจังหวัดอะไร” ซึ่งผลการสัมภาษณ์ได้ปรากฏให้เห็นถึงถิ่นฐานบ้านเกิดของคนในหมู่บ้านเอื้ออาทรที่มาจากหลากหลายท้องถิ่น/จังหวัด ที่เข้ามาพักอาศัยอยู่ในชุมชนแห่งนี้ ซึ่งชุมชนได้มีการนำกิจกรรมที่สำคัญต่างๆ ทั้งกิจกรรมที่อิงอยู่กับสถาบันภาครัฐ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และกิจกรรมอื่นๆ ที่ดำเนินการกันเองในชุมชนเป็นเครื่องมือในการเชื่อมร้อยความสัมพันธ์ของผู้คนที่มีความแตกต่างหลากหลายมาดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน ซึ่งสื่อสารคดีทั้ง 2 เรื่องดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจของเด็กและเยาวชนในการเข้าร่วมโครงการที่มองเห็นความแตกต่างหลากหลายของผู้คนที่สะท้อนผ่านกิจกรรมทางสังคม วิธีการดำเนินชีวิต ความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่คนจากท้องถิ่นต่างๆ ได้สะท้อนออกมา

“การที่เราอยู่ร่วมกันในชุมชน แม้ว่าเรามาจากที่ไหนเราก็อยู่ร่วมกันได้ โดยดูจากอาหารที่หลากหลาย ก็เหมือนกับผู้คนที่หลากหลาย” (นางธนภัทร นุชลอ)

“คนในแต่ละภาคไม่ได้มีแค่ภาคเดียว มีมาจากหลากหลายที่ ที่มองเห็นได้อย่างชัดเจนคือ มองได้จากอาหาร นอกจากนั้นก็ยังมีคนที่พูดภาษาแตกต่างกันด้วย แม้ว่าจะอยู่ต่างถิ่นกัน แต่เราก็อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข” (นายกวิภ ห้อยยี่งู)

“ผู้คนที่อยู่ในชุมชนมีความหลากหลาย เช่น อีสาน ใต้ พม่า อยู่รวมกันกับกลุ่มอื่นๆ ได้” (ด.ญ.ดรลรัตน์ ห้อยยี่งู)

ง) ความหลากหลายทางชีวภาพ

ด้วยตำแหน่งที่ตั้งของอำเภอพุทธมณฑล ได้ทำให้พื้นที่อำเภอพุทธมณฑลอุดมไปด้วยความหลากหลายทั้งวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนและความหลากหลายทางชีวภาพ ด้วยจุลภูมิศาสตร์ที่เป็นที่ราบลุ่มมีน้ำหล่อเลี้ยงตลอดทั้งปี ดังนั้นจึงทำให้วิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนจึงจำเป็นต้องปรับสภาพให้สอดคล้องกับสภาพทางภูมิศาสตร์ด้วย ประเด็นเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพของสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นอำเภอพุทธมณฑล ถูกนำเสนอผ่านสื่อสารคดีเรื่องแหล่งท่องเที่ยวมหัศจรรย์ โดยกลุ่มเด็กและเยาวชนจากชุมชนวัดสุวรรณ ที่มองเห็นว่าในชุมชนของตนเองนั้นล้วนเต็มไปด้วยความหลากหลายของสภาวะแวดล้อมและสภาพทางภูมิศาสตร์ ที่ผู้คนในชุมชนได้ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิต จนกระทั่งนำไปสู่การกลายเป็นแหล่งดึงดูดใจให้กับนักท่องเที่ยวจากต่างถิ่นเข้ามาเยี่ยมชมพื้นที่ ทั้งนาบัว นาข้าว ลำคลอง สวนผักผลไม้ อาชีพ งานฝีมือ อาหารแปรรูปในท้องถิ่น และวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนริมคลอง ซึ่งล้วนแต่เป็นสถานที่มหัศจรรย์จากมุมมองของเด็กและเยาวชน ซึ่งจากการสะท้อนมุมมองของเด็กและเยาวชน ได้สะท้อนให้เห็นถึงสภาวะทางสังคมวัฒนธรรมและบริบททางภูมิศาสตร์ที่ถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่วิถีแห่งความทันสมัยซึ่งสะท้อนผ่านการเปลี่ยนของบ้านเรือนที่อยู่อาศัย วิถีชีวิต และการลูกค้ำของความเป็เมืองที่ถาโถมเข้ามาในพื้นที่ที่ยังคงมีวัฒนธรรมและวิถีแห่งการดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บนฐานของความดั้งเดิมในแบบเกษตรกรรมละเล้าปะปนกันไป และมีการปรับเปลี่ยนให้กลายเป็นการสร้างโอกาสให้กับคนในชุมชนได้สร้างรายได้และกลายเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชุมชนตำบลมหาสวัสดิ์และตำบลศาลายาได้อีกทางหนึ่งด้วย

“บ้านของเรามีแหล่งท่องเที่ยวหลายที่ ทั้งนาบัว นาข้าว สวนผลไม้ นั่งเรือชมคลอง มีคนทำอาชีพขายของทั้งผัก ผลไม้ ข้าวตัง กล้วยฉาบ คุณยายบอกว่าสิ่งเหล่านี้เป็นของดั้งเดิมที่มีอยู่ในหมู่บ้านของเรา แม้หมู่บ้านของเราจะมีความเจริญหมู่บ้านจัดสรรเข้ามาก็ตาม” (ด.ญ.ปวีศรา ชันเจริญ)

“วิถีการดำเนินชีวิตของเรายังเก็บผัก ทำสวน ทำนา ทำนาบัวเหมือนกับสมัยรุ่นพ่อรุ่นแม่ แต่มันสะดวกสบายมากขึ้น เพราะความเจริญที่เข้ามาในหมู่บ้าน แต่เราก็กังไม่ทิ้งรากฐานเดิมที่เราเป็น เราต้องรักษาให้คงอยู่ไปถึงรุ่นลูกหลาน” (นางอุบล เศรษฐอำนวย)

การผลิตสื่อสารคดีที่เกิดขึ้นจากมิตรร่วมของเด็กและเยาวชนและแกนนำชุมชน ที่ได้ร่วมกันหารือในการนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างทักษะความรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน ในการดำเนินงานโครงการนั้น กระบวนการในการดำเนินการผลิตสื่อสารคดีถือเป็นอีกกระบวนการหนึ่งที่สำคัญอย่างยิ่งในการที่จะได้มาซึ่งสื่อสารคดี ซึ่งจะต้องประกอบไปด้วยเนื้อหาและเรื่องราว ตลอดจนภาพต่างๆ ที่เป็นองค์ความรู้ ซึ่งสะท้อนให้ผู้เสพผลงานสื่อสารคดีดังกล่าวรับทราบถึงความรู้ความเข้าใจในประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เด็กและเยาวชนได้รับ

หลังจากการเสร็จสิ้นเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ เตรียมความพร้อมและได้โจทย์ที่เด็กและเยาวชนจะต้องปฏิบัติการจัดทำสื่อสารคดี โครงการได้มีการให้ข้อมูลกับเด็กและเยาวชนใน 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นข้อมูลในเชิงทฤษฎีและองค์ความรู้ที่ว่าด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะความพยายามในการยกตัวอย่างจากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวเด็กและเยาวชน หรือพบเห็นได้ในชุมชนของตนเอง ส่วนที่สองเป็นการเสริมทักษะด้านการผลิตสื่อสารคดี ซึ่งในกระบวนการดังกล่าวนี้ถือว่ามีเนื้อหาที่มีความซับซ้อนในด้านเทคนิคและกระบวนการต่างๆ ในการผลิต โดยจะเหมาะกับกลุ่มแกนนำเด็กและเยาวชนที่พอจะมีอายุหรือมีทักษะในการใช้เครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ เช่น โทรศัพท์มือถือ คอมพิวเตอร์ และโปรแกรมสำหรับการตัดต่อหรือผลิตงานสารคดี โดยในการเสริมทักษะการผลิตสื่อสารคดีนี้ โครงการได้รับความอนุเคราะห์จากวิทยากรกระบวนการที่มีความรู้ความสามารถด้านการผลิตสื่อสารคดีสำหรับเด็กและเยาวชนโดยตรง (สถาบันรามจิตติ) เป็นพี่เลี้ยง ดูแล กำกับและติดตามอย่างใกล้ชิดตลอดทั้งกระบวนการผลิตสื่อสารคดี กระทั่งเด็กและเยาวชนนำไปใช้ดำเนินการด้วยตนเอง ซึ่งจากการถอดบทเรียนเรื่องกระบวนการผลิตสื่อสารคดีพบว่า ในประเด็นเรื่องการคัดเลือกเรื่องที่จะนำมาใช้ในการนำเสนอ นั้น แต่ละกลุ่มจะคัดเลือกจากเรื่องที่สมาชิกส่วนใหญ่ในกลุ่มพิจารณาเห็นว่ามีความน่าสนใจและสามารถทำได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่มีอยู่ในชุมชนและเป็นเรื่องใกล้ตัว และต้องการที่จะนำเสนอให้คนอื่นได้เห็นว่าเป็นเรื่องที่มีอยู่ในชุมชนของตนเองมีอะไรและสะท้อนถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมอย่างไร

ในการดำเนินการลงมือปฏิบัติการผลิตสื่อสารคดีทำให้เด็กและเยาวชนเกิดการจัดแบ่งหน้าที่และบทบาทของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่ม โดยคำนึงถึงความสามารถ ทักษะและความสนใจ ตัวอย่างเช่น การมอบหมายภารกิจให้สมาชิกแต่ละคนทำหน้าที่ต่างๆ ที่แตกต่างกันออกไป อาทิ เป็นผู้กำกับ เป็นผู้ประสานงานกับพื้นที่ เป็นผู้สัมภาษณ์ เป็นนักแสดง เป็นผู้ตัดต่อ เป็นต้น

“หนูจะเป็นพิธีกรและเขียนบท เพื่อนๆ ก็จะช่วยกันถามและช่วยกันพูดถึงวิธีการทำอาหาร บางคนก็ทำหน้าที่เป็นพิธีกรและถ่ายภาพไปด้วย” (ด.ญ.พลอย พุ่มพัก)

“ผู้ช่วยเป็นตากล้องในการทำสารคดี” (ด.ช.ธนดล จูเกตุ)

“เรามีการแบ่งหน้าที่กันทำ แต่ถ้าใครทำอะไรไม่ได้ ก็จะไปทำอย่างอื่นที่เขาสามารถทำได้ให้ทำแทน” (นายสทสวรรณ แยมเพียร)

ทั้งนี้ ในการดำเนินการผลิตสื่อสารคดีดังกล่าว เด็กและเยาวชนได้สะท้อนให้เห็นถึงอุปสรรคและปัญหาบางส่วนในการดำเนินการ เช่น การรวมตัวของสมาชิก การทำความเข้าใจประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า และในส่วนของอุปสรรคในด้านเทคนิควิธีการผลิต ซึ่งการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับอุปสรรคดังกล่าว ได้รับการแก้ไขปัญหาทั้งจากตัวของเด็กและเยาวชนเอง การได้รับความช่วยเหลือจากพี่เลี้ยง คณะวิทยากร คณะนักวิจัยและแกนนำชุมชน กระทั่งทำให้กระบวนการผลิตสื่อสารคดีสามารถดำเนินการผ่านไปได้

“ตอนถ่ายทำสารคดีพวกเราวิ่งหนีสุนัขที่บ้านยายช่วย ตอนที่จะไปถ่าย พวกเราให้หลานยายช่วยมาไล่หมาให้ เลยทำให้การถ่ายทำสารคดีสำเร็จไปได้” (ด.ญ. พัชรญา ฤทธิ์คำรพ)

“คนส่วนใหญ่ในทีมเกียงกันในการสัมภาษณ์ พวกเราเลยมีการตกลงกันว่าใครจะเป็นคนทำหน้าที่อะไร เช่น คนนี้สัมภาษณ์ คนนี้ถือกล้อง คนนี้แสดง เรามีการแบ่งงานกันทำ” (ด.ญ.สมภารณ์ แก่นล่อ)

“การใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ยากเกินไป พวกหนูไม่เข้าใจและกลับบ้านไปก็ทำไม่ได้ แต่หนูให้พี่ๆ จาก ม.มหิดล มาช่วยเหลือและสอนพวกหนูให้ทำงานเสร็จ” (ด.ญ.วรรณวิษา แก้วสมนึก)

“ตอนเราทำงานสารคดีในช่วงแรกๆ เราไม่เข้าใจความหมายของคำว่าพหุวัฒนธรรม เราไม่รู้จะทำเรื่องอะไร เพื่อนบางคนก็อยากทำแต่บางคนก็ไม่อยากทำเพราะเค้าไม่รู้ว่าจะทำเรื่องอะไร จนทำให้พวกเราทะเลาะกัน ไม่คุยกัน แต่เราก็แก้ไขปัญหาด้วยการให้พี่ๆ ที่ ม.มหิดล มาอธิบายความรู้ให้พวกเราฟัง ทำให้พวกเราเข้าใจมากขึ้น ส่วนเรื่องทะเลาะกัน เราก็ค่อยๆ ปรับความเข้าใจ เปิดใจกับเพื่อนๆ แล้วก็มีแบ่งหน้าที่กันว่าใครต้องทำอะไร และบางคนก็ต้องยอมเสียสละ เพื่อให้งานเสร็จ” (ด.ช.ธนพัฒน์ แดงอุบล)

“ตนเองจะเสียสละร่วมคิด ร่วมทำ เป็นแกนนำให้เด็กๆ ส่วนเพื่อนๆ จะช่วยกันแสดง” (นายวิเศษ ลิทธิพงษ์)

จากการนำเสนอเสียงสะท้อนจากเด็กและเยาวชนที่มีต่อกระบวนการผลิตสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์พบว่า ภายใต้เสียงสะท้อนดังกล่าว นอกจากโครงการจะได้ทำหน้าที่ในการเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมและกระบวนการผลิตสื่อสารคดีแล้วนั้น โครงการยังได้เห็นถึงศักยภาพในตัวของเด็กและเยาวชนที่ได้แสดงออกผ่านการทำงาน ทั้งในด้านการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า การแบ่งแยกหน้าที่ การเป็นแกนนำของกลุ่ม การจัดแบ่งตำแหน่งและบทบาท การเป็นผู้เสียสละ การเปิดรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ซึ่งประเด็นเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งสำคัญที่เด็กและเยาวชนได้รับและได้สะท้อนออกมาให้เห็นจากขั้นตอนและกระบวนการทำงานโครงการในครั้งนี้ ถือเป็นการเรียนรู้แลกเปลี่ยนและเพิ่มเติมทักษะจากการปฏิบัติการจริงของเด็กและเยาวชนที่เป็นผลพลอยได้จากการเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการ ซึ่งจะสามารถนำทักษะต่างๆ เหล่านี้ไปใช้ได้ในอนาคต

ผลที่ได้จากการถอดบทเรียนผู้เข้าร่วมการดำเนินงานโครงการและกิจกรรมการเสริมทักษะการผลิตสื่อสารคดี พบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการถอดบทเรียนเล็งเห็นว่า การนำสื่อสารคดีมาใช้ในการเสริมทักษะการเรียนรู้สำหรับเด็กและเยาวชนในการดำเนินงานโครงการครั้งนี้ ถือว่าเป็นการเลือกใช้เครื่องมือที่ดีและมีความน่าสนใจ ถึงแม้จะมีความยากอยู่บ้างสำหรับเด็กและเยาวชนบางกลุ่มที่มีอายุน้อยหรือด้วยความไม่พร้อมของวัสดุอุปกรณ์ในการบันทึกข้อมูลหรือการเตรียมการที่ยังไม่ดีพอของเด็กและเยาวชนบางกลุ่ม แต่สำหรับการเรียนรู้ในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนในการดำเนินการครั้งนี้สามารถที่จะเกิดขึ้นได้ตลอดระยะเวลาในการผลิตสื่อสารคดี เช่น การที่เด็กและเยาวชนได้เข้าไปในชุมชน ได้พูดคุย สัมผัสกับบุคคล วัฒนธรรม และสิ่งต่างๆ ที่อยู่ในชุมชนซึ่งมีความแตกต่างกัน ก็ทำให้เด็กและเยาวชนเกิดการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมไปในตัวได้ด้วย

ชุมชนเสนอมุมมองในการเสริมทักษะความรู้เรื่องการผลิตสื่อสารคดี โดยเสนอว่าในการผลิตสื่อสารคดีกับกลุ่มเด็กและเยาวชนในการดำเนินงานโครงการครั้งนี้ แม้ว่าจะมีอุปสรรคในการดำเนินงานหลายประการ เช่น การที่เด็กและเยาวชนบางกลุ่มอายุน้อยเกินไป ความไม่ใส่ใจอย่างแท้จริงของเด็กและเยาวชนและชุมชน และปัจจัยต่างๆ ที่อยู่เกินการควบคุมได้ ดังนั้น ในการดำเนินการเสริมทักษะการผลิตสื่อสารคดี จึงควรมีการวางแผนอย่างชัดเจน ทั้งในเรื่องของประเด็นที่จะดำเนินการและหัวข้อที่เด็กและเยาวชนสนใจ นอกจากนั้นแล้วควรจะต้องพิจารณาว่าอะไรคือจุดเด่นของชุมชนที่ต้องการจะนำเสนอ เสริมให้เด็กและเยาวชนรู้จักการตั้งคำถาม กระบวนการที่สองคือปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานที่ผ่านมา คือ การบริหารจัดการสมาชิกภายในกลุ่มที่ขาดการวางแผนที่ไม่เพียงพอ การแบ่งหน้าที่ที่ไม่ชัดเจน เป็นต้น ประเด็นสุดท้ายคือการดำเนินงานจริงในการถ่ายทำสารคดี ควรมีการวางแผนการติดต่อพื้นที่ การเข้าพื้นที่ การแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ รวมถึงการนำเสนอผลงาน ซึ่งประเด็นต่างๆ เหล่านี้ถือเป็นประเด็นที่สำคัญในการที่จะทำให้การเสริมศักยภาพ

ด้วยการนำสื่อสารคดีมาใช้ในการเสริมความรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม หรือประเด็นอื่นๆ ที่จะมีการดำเนินงานจะต้องพิจารณาเป็นพิเศษ เพื่อให้การดำเนินงานได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการ ทั้งนี้ เนื่องจากทักษะความรู้และกระบวนการในการผลิตสื่อสารคดี ถือว่ามีความยากต่อการเรียนรู้ไม่น้อย ซึ่งถ้าหากมีการวางแผนและดำเนินการที่ดีจะนำไปสู่การส่งเสริมการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและหัวข้ออื่นๆ ที่มีความน่าสนใจ ทั้งกระบวนการทำงานและผลงานที่จะได้จากการดำเนินการ อันจะนำไปสู่การสร้าง ความเข้าใจในเนื้อหาอย่างลึกซึ้งต่อไป

ทั้งนี้ โจทย์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การนำความรู้และทักษะที่ได้จากการดำเนินงานโครงการไปสู่การพัฒนาและต่อยอด ซึ่งจากการถอดบทเรียนชุมชนที่ประกอบด้วย ครูและอาจารย์และแกนนำชุมชน สามารถสรุปเป็นข้อมูลเพื่อนำไปสู่การพัฒนาและต่อยอด โดยเฉพาะกับสถาบันการศึกษา ที่มีหน้าที่หลักโดยตรงในการปลูกฝังความรู้ ความคิดและทัศนคติต่างๆ ให้กับเด็กและเยาวชนที่จะเจริญเติบโตเป็นพลเมืองที่ทำหน้าขับเคลื่อนสังคมในอนาคตอันใกล้ โดยที่ชุมชนต่างเล็งเห็นถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ที่ส่วนหนึ่งมีผลกระทบด้านลบต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชน โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยชุมชนชนมองเห็นว่าในปัจจุบันนี้ เด็กและเยาวชนและผู้คนในสังคมกำลังเผชิญกับปัญหาความไม่รู้จักที่จะเปิดรับความแตกต่าง มีหน้าซำยังไม่รู้จักที่จะเรียนรู้รากฐานของตนเองในด้านต่างๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจเป็นผลมาจากการปลูกฝังความรู้ ความคิดและทัศนคติต่างๆ ที่ไม่เพียงพอหรือไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน โดยเฉพาะช่องทางที่สำคัญคือ ระบบการสื่อสารที่มีได้เอื้ออำนวยต่อการสร้างสรรค์คุณภาพชีวิตและสติปัญญาของเด็กและเยาวชน ดังนั้นจึงส่งผลกระทบต่อการหล่อหลอมให้เด็กและเยาวชนไม่รู้จักรูปลักษณ์ค่าของตัวเอง ไม่รู้จักเปิดรับคนอื่น สิ่งอื่นหรือความแตกต่างที่ต่างไปจากตนเอง นำไปสู่การแข่งขัน การไม่ยอมรับ และการไม่เคารพในความแตกต่าง หรือกล่าวโดยสรุปคือทำให้เด็กและเยาวชนไร้ส้นซึ่งทิศทางการดำเนินชีวิต

แนวทางในการนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและการพัฒนาต่อยอดจากการถอดบทเรียนของผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถสรุปเป็นข้อเสนอแนะ โดยเฉพาะการนำไปใช้ในการเรียนการสอนและการพัฒนาในสถาบันการศึกษา ดังนี้

1) มีเวลาในการจัดการชีวิต

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาสำคัญอันดับแรกในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่จะเอื้อประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นนั้น เกิดขึ้นจากความไม่สามารถที่จะบริหารจัดการเวลาได้อย่างลงตัว ทั้งนี้ เนื่องจากสภาวะปัจจุบันทั้งทางด้านสังคมและภารกิจของครูและอาจารย์ในสถานศึกษา ล้วนเต็มไปด้วยระบบกลไกและภารกิจต่างๆ ที่ซับซ้อนและมีปริมาณมาก ซึ่งไม่สามารถที่หลีกเลี่ยงได้ ทั้งนี้ เนื่องจากภารกิจต่างๆ เหล่านี้ด้วยเป็นภาระหน้าที่ที่จำเป็นต้องปฏิบัติตามอย่าง

เคร่งครัด ซึ่งได้รับคำสั่งโดยตรงมาจากสถาบันทางสังคม โดยเฉพาะกระทรวงศึกษาธิการ ดังนั้นจึงเป็นไปได้ยากอย่างยิ่งที่จะหลีกเลี่ยงไม่ปฏิบัติตาม ด้วยข้อจำกัดดังกล่าวจึงส่งผลให้ไม่สามารถที่จะจัดสรรเวลาได้อย่างเพียงพอในการแสวงหาความรู้หรือดำเนินงานในลักษณะที่ตนเองมีความต้องการที่จะกระทำ หรือเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดประโยชน์และแตกต่างจากรูปแบบเดิมที่เป็นอยู่

2) เปิดพื้นที่ให้มีอิสระทางความคิด

อุปสรรคอย่างหนึ่งของการพัฒนาและต่อยอดกระบวนการศึกษาเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม และประเด็นอื่นๆ ที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมคิดว่าเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาระบบการศึกษาและการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน คือ การถูกจำกัดพื้นที่ทางความคิด ดังนั้นการเปิดพื้นที่ให้ครูและอาจารย์และแกนนำชุมชนมีอิสระทางความคิดในการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความรู้ใหม่ที่มีประโยชน์ ทั้งในด้านความรู้และเทคนิคกระบวนการต่างๆ โดยไม่จำกัดอยู่ภายใต้กรอบของการดำเนินงานในลักษณะแบบเดิม จึงจะเป็นช่องทางหนึ่งที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ การเพิ่มพูนทักษะทั้งจากตัวของผู้ที่เป็ฝ่ายถ่ายทอดความรู้และจะส่งผลดีต่อผู้รับความรู้ด้วยเช่นกัน

3) เสริมการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมในหลักสูตร

จากที่กล่าวมาโดยตลอดว่าปัญหาอย่างหนึ่งในการทำให้เด็กและเยาวชนและคนในสังคมมีมโนทัศน์เกี่ยวกับความหมายของคำว่าวัฒนธรรมและความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่อิงอยู่เฉพาะกับในบางชุดความรู้ นั้น มีกลไกหลักที่เกิดขึ้นจากระบบการเรียนรู้ที่ถูกปลูกฝังผ่านสถาบันการศึกษา ดังนั้นจากการถอดบทเรียนผู้เข้าร่วมกิจกรรมต่างสะท้อนให้เห็นว่า เมื่อต้นเหตุแห่งการจำกัดขอบเขตความคิดของเด็กและเยาวชนและคนในสังคมเกิดขึ้นจากสถาบันการศึกษา วิธีการที่จะเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้เรื่องวัฒนธรรม โดยเฉพาะในที่นี้คือประเด็นเรื่องความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมจึงควรที่จะถูกนำไปใช้ในหลักสูตรหรือสถาบันการศึกษาด้วยเช่นกัน โดยการผนวกประเด็นดังกล่าวให้เข้ากับเนื้อหาของวิชาต่างๆ ตามความเหมาะสมในรายวิชานั้นๆ ซึ่งขึ้นอยู่กับทักษะและความสามารถของครูผู้สอนเป็นสำคัญ

4) ภูมิคุ้มกันทางวัฒนธรรมด้วยการพัฒนากระบวนการคิด

จากที่กล่าวมาทั้ง 3 ประเด็นเบื้องต้นผู้เข้าร่วมกิจกรรมการถอดบทเรียนมีความเห็นร่วมกันว่า จากระบบการดังกล่าวจะนำไปสู่การสร้างภูมิคุ้มกันทางวัฒนธรรมให้กับทั้งชุมชน ครูและอาจารย์ และเด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นการพัฒนาด้วยการเสริมทักษะให้เกิดกระบวนการคิดเป็นวิเคราะห์ได้ รู้จักแยกแยะ เข้าใจ เข้าถึงคุณค่าของความแตกต่างทางวัฒนธรรม ในขณะเดียวกันก็มีความเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

วัฒนธรรม ที่ตั้งมั่นอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมในชุมชนของตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างสรรค์สังคมที่เป็นสังคมแห่งความเท่าเทียมและเคารพในความแตกต่างหลากหลายอย่างแท้จริง

ผลการวิจัยจากการดำเนินการจัดกิจกรรมเวทีถอดบทเรียนการดำเนินงานโครงการซึ่งประกอบด้วยเด็กและเยาวชน แกนนำชุมชน ครูและอาจารย์ผู้เข้าร่วมโครงการที่กล่าวมาในตอนต้น สรุปได้ว่า เสียงสะท้อนจากเด็กและเยาวชนผู้เข้าร่วมโครงการในด้านความเข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นประเด็นหลักที่โครงการต้องการเสริมสร้างให้เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนในการเข้าร่วมโครงการครั้งนี้ พบว่า เด็กและเยาวชนเกิดความรู้ความเข้าใจเพิ่มมากขึ้น ซึ่งแต่เดิมนั้นความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เด็กและเยาวชนรับรู้กันในวิธีการดำเนินชีวิตอยู่ในเบื้องต้นแล้ว แต่จากการเข้าร่วมการดำเนินงานโครงการครั้งนี้ โดยการนำกระบวนการจัดกิจกรรมเสริมสร้างความรู้ผ่านสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์ ได้ส่งผลให้เด็กและเยาวชนเกิดความเข้าใจกับวัฒนธรรมที่รายล้อมอยู่รอบตัวมากยิ่งขึ้นว่า สิ่งเหล่านั้นล้วนเป็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ในวิถีการดำเนินชีวิตจะต้องเผชิญ ดังที่เด็กและเยาวชนเลือกที่จะนำเรื่องราวต่างๆ ที่แต่ละกลุ่มสนใจ มาร้อยเรียงและนำเสนอโดยสื่อสารคดี จำนวน 6 เรื่อง ซึ่งในแต่ละเรื่องนั้นเกิดขึ้นจากกระบวนการคัดสรรจากสมาชิกภายในกลุ่ม และสรุปร่วมกันว่าจะดำเนินการในประเด็นหรือหัวข้อใด ซึ่งจากการเก็บข้อมูลพบว่า ในแต่ละกลุ่มมีความสนใจที่จะเลือกนำเสนอในประเด็นหรือหัวข้อที่จะนำเสนอผ่านสื่อสารคดีที่แตกต่างกัน ได้แก่

กลุ่มที่ 1 หมู่บ้านเอื้ออาทร นำเสนอเรื่อง “บ้านของฉัน In My House” เหตุที่เลือกทำในหัวข้อดังกล่าวเนื่องจากการเล็งเห็นถึงความสำคัญของชุมชนของตนเองที่มีผู้คนจากท้องถิ่นและพื้นที่ต่างๆ เข้ามาอยู่ร่วมกัน ดำเนินการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันภายในชุมชน และมีสถานที่สำหรับใช้เป็นศูนย์รวมใจของชุมชน ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนกลางของชุมชน นอกจากนั้นแล้ว จากการที่เด็กและเยาวชนได้อาศัยอยู่ชุมชนดังกล่าว ดังนั้นจึงมีความสะดวกและง่ายในขั้นตอนของการถ่ายทำสารคดี

กลุ่มที่ 2 บ้านพุกษา 4 นำเสนอเรื่อง “พุกษาวาไรดีฟู้ดส์” เด็กและเยาวชนกลุ่มดังกล่าวเล็งเห็นถึงความแตกต่างหลากหลายของอาหารการกินของผู้คนในชุมชนของตน ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างหลากหลายของวิถีการดำเนินชีวิต และถิ่นฐานกำเนิดที่เคยอยู่อาศัย ดังนั้น ในการคัดเลือกประเด็นหัวข้อเรื่องอาหารมาใช้ในการนำเสนอจึงสรุปว่าจะถ่ายทำสารคดีเกี่ยวกับอาหาร และวิทยากรส่วนใหญ่เป็นคนที่เด็กและเยาวชนคุ้นเคย ดังนั้น จึงมีความง่ายในการติดต่อประสานงานเพื่อการถ่ายทำสื่อสารคดี

กลุ่มที่ 3 ศาลายาหมู่ 5 – 6 นำเสนอเรื่อง “เยาวชนศาลายารักษาศิลปกรรม” การเลือกประเด็นหัวข้อดังกล่าวนี้ เกิดขึ้นจากการสนับสนุนโดยแกนนำชุมชน และการเห็นด้วยของเด็กและเยาวชน เนื่องจากเป็นเรื่องใกล้ตัวที่เด็กและเยาวชนของกลุ่มดังกล่าวได้ยึดถือ

และปฏิบัติกันอยู่เป็นประจำอยู่แล้ว ดังนั้น ในการถ่ายทำสื่อสารคดี รวมถึงกระบวนการและขั้นตอนต่างๆ ของการผลิตสารคดีจึงสะดวกและรวดเร็วในการถ่ายทำ เนื่องจากส่วนหนึ่งคือ การได้รับการสนับสนุนจากแกนนำชุมชน

กลุ่มที่ 4 โรงเรียนวัดสุวรรณ เรื่อง “แหล่งท่องเที่ยวมหัศจรรย์” เป็นประเด็นที่เด็กและเยาวชนซึ่งเป็นสมาชิกในกลุ่มร่วมกันที่จะดำเนินการจัดทำเป็นสื่อสารคดีขึ้น เนื่องจาก การเล็งเห็นถึงแหล่งทรัพยากรในชุมชนที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว แต่กลุ่มของตนเอง ซึ่งแม้จะเป็นคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนอยู่แล้ว แต่ก็ไม่เคยที่จะเดินทางเข้าชมหรือไม่เคยมีประสบการณ์กับสถานที่เหล่านั้น ดังนั้น เด็กและเยาวชนกลุ่มดังกล่าวจึงเลือกที่จะนำเสนอเรื่องราวของแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนของตนเอง ตามความสนใจที่ตนเองมีอยู่แต่เดิม

กลุ่มที่ 5 โรงเรียนบุญศรีสวัสดิ์ เรื่อง “ขนมไทยยายช่วย” เป็นประเด็นที่เด็กและเยาวชนกลุ่มดังกล่าวให้ความสนใจมากที่สุด เนื่องจากยายช่วยผู้เป็นปราชญ์ชุมชนที่มีความรู้ในการทำขนมไทยนั้น เป็นยายของสมาชิกในกลุ่ม ดังนั้น การเลือกทำหัวข้อนี้จึงมีความง่ายในการติดต่อประสานงาน และดำเนินการถ่ายทำอย่างสะดวกคล่องตัว รวมถึงได้รับความอนุเคราะห์จากแกนนำชุมชนในการสนับสนุนเรื่องต่างๆ กระทั่งสารคดีดังกล่าวสำเร็จตรงตามวัตถุประสงค์

กลุ่มที่ 6 โรงเรียนบ้านคลองโยง เรื่อง “วัยใสใจอิงกะลุงและรำไทย” เป็นประเด็นที่เด็กและเยาวชนให้ความสนใจ เนื่องจากเด็กและเยาวชนที่เป็นสมาชิกในกลุ่มดังกล่าว เป็นสมาชิกในกิจกรรมด้านดนตรีและนาฏศิลป์ ดังนั้นจึงเลือกที่จะทำในสิ่งที่ตนเองมีความใกล้ชิดและไม่ยุ่งยากในการติดต่อประสานงาน

จากการคัดเลือกประเด็นหรือหัวข้อในการจัดทำเป็นสื่อสารคดีจำนวน 6 เรื่องสามารถแยกออกเป็นประเด็นความหลากหลายทางวัฒนธรรม ได้แก่

- 1) ความหลากหลายของวิถีการดำเนินชีวิต ที่สะท้อนผ่านเรื่องราวของการนับถือศาสนา การเข้าวัด การทำบุญ
- 2) ความหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรม ที่สะท้อนผ่านสารคดีขนมไทย ดนตรีและนาฏศิลป์
- 3) ความหลากหลายของผู้คน ซึ่งสะท้อนผ่านสารคดีหมู่บ้านเอื้ออาทรและหมู่บ้านพฤษา 4
- 4) ความหลากหลายทางชีวภาพ ของแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนอำเภอพุทธมณฑล ที่สะท้อนผ่านเรื่องราวแหล่งท่องเที่ยวมหัศจรรย์

ทั้งนี้ ในการผลิตสื่อสารคดี ผลการวิจัยพบว่า แม้เครื่องมือที่ถูกนำมาใช้ในการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมในรูปแบบของสื่อสารคดี จะมีความดึงดูดและกระตุ้นความสนใจให้กับเด็กและเยาวชนในการเข้าร่วมโครงการและร่วมกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างมาก แต่ในขณะเดียวกัน ด้วยเนื้อหาของสารคดีที่จัดว่าเป็นศาสตร์

และทักษะอีกแขนงหนึ่งที่ต้องใช้เวลาในการเรียนรู้และต้องมีความเหมาะสมกับเด็กและเยาวชนบางช่วงวัย จึงทำให้เป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งในการดำเนินงานให้เสร็จสิ้นได้

มุมมองที่เป็นเสียงสะท้อนจากแกนนำชุมชนและครูและอาจารย์ที่เข้าร่วมดำเนินงานโครงการ ได้สะท้อนให้เห็นถึงความเข้าใจในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีมากขึ้นระหว่างก่อนและหลังจากการเข้าร่วมโครงการ ซึ่งแต่เดิมนั้นจากการจัดกิจกรรมพบว่า การนิยามความหมายของคำว่าวัฒนธรรมหรือความหลากหลายทางวัฒนธรรม ยังคงจำกัดอยู่ภายใต้กรอบของศิลปวัฒนธรรมประจำชาติเป็นส่วนใหญ่ แต่จากการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของโครงการที่ได้จัดขึ้น ทำให้เป็นการเปิดพรมแดนของความคิดในประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้มีความกว้างและลึกซึ้งมากขึ้น ในมุมมองของแกนนำชุมชนและครูและอาจารย์ที่ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงเด็กและเยาวชนในการดำเนินงานโครงการ ได้สะท้อนให้เห็นว่าการเลือกใช้สื่อชนิดต่างๆ มาเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับเด็กและเยาวชนถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างมาก ดังนั้น ในการเลือกใช้เครื่องมือต่างๆ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพิจารณาโดยละเอียดเพื่อให้เกิดความเหมาะสมและสอดคล้องกับช่วงวัยของเด็กและเยาวชน เพื่อเป็นการลดอุปสรรคของการเรียนรู้และดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จ

นอกจากนั้นแล้ว แกนนำชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มครูและอาจารย์ที่ถือเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับเด็กและเยาวชนได้สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาและอุปสรรค รวมถึงทางออกของการพัฒนากระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดสำหรับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย ได้แก่ การจัดสรรเวลาในการทำงานและการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของเด็กและเยาวชน เปิดโอกาสให้ผู้ดำเนินการจริงได้มีบทบาทในการกำหนดกรอบการดำเนินงานเพื่อให้เกิดการบริหารงานอย่างเข้าใจ อันจะนำไปสู่การสร้างภูมิคุ้มกันทางความคิดในเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะในที่นี้คือ ภูมิคุ้มกันทางวัฒนธรรม ซึ่งจะส่งผลดีต่อสังคมและประเทศชาติต่อไป

กิจกรรมถอดบทเรียนโครงการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้าง
ศักยภาพเด็กเยาวชนบนฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม

4.4 องค์ความรู้และเครื่องมือในการทำงานด้านวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนา ศักยภาพของเด็กและเยาวชนในท้องถิ่น

จากการดำเนินงานกิจกรรมตามขั้นตอนต่างๆ ของโครงการวิจัย ที่มีคณะนักวิจัยร่วมกับชุมชนและกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นเด็กและเยาวชนในการขับเคลื่อนกระบวนการเสริมศักยภาพการเรียนรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมในเขตพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล ซึ่งได้เริ่มต้นตั้งแต่ขั้นวางแผนการดำเนินงานโครงการ การประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ ในชุมชน การจัดกิจกรรมทั้งในด้านการสร้างเสริมองค์ความรู้และการเสริมทักษะด้านการผลิตสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์ การเข้าพื้นที่ฝึกปฏิบัติและเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง การนำเสนอผลงานสารคดีเชิงสร้างสรรค์ในตอนท้ายของโครงการ และการถอดบทเรียนจากเด็กและเยาวชน ครูและอาจารย์ และแกนนำชุมชนที่ได้เข้าร่วมขับเคลื่อนโครงการตั้งแต่ต้นกระทั่งปลายทางของการดำเนินงานโครงการ ซึ่งกิจกรรมทั้งหมดนี้จะนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน และชุมชนที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคมแวดล้อม ที่ล้วนอุดมไปด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรมทั้งที่ดำเนินมาแล้ว กำลังดำเนินอยู่ และจะเกิดขึ้นอีกอย่างต่อเนื่องในอนาคต ทั้งนี้ กระบวนขับเคลื่อนโครงการที่เกิดขึ้นในครั้งนี้คณะนักวิจัยสามารถสรุปให้เห็นเป็นองค์ความรู้และเครื่องมือที่จะนำไปสู่การทำงานด้านวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อการพัฒนาศักยภาพเด็กและเยาวชนในท้องถิ่น โดยการใช้กรณีและรูปแบบของการวิจัยครั้งนี้เป็นกรณีตัวอย่าง ซึ่งอาจจะทำให้เกิดความง่ายและลดระยะเวลาการดำเนินงาน ให้ประสบความสำเร็จได้อีกทางหนึ่ง

องค์ความรู้และเครื่องมือในการทำงานด้านวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชนในท้องถิ่น ซึ่งคณะนักวิจัยเล็งเห็นว่าประเด็นเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะนำมาใช้เพื่อร่วมพิจารณาในการขับเคลื่อนงานในลักษณะเดียวกันนี้ โดยคณะนักวิจัยแบ่งออกเป็น 5 องค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้

4.4.1 พื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม

การดำเนินงานโครงการจำเป็นต้องมี “พื้นที่” ที่มีความสอดคล้องกับประเด็นการวิจัย สำหรับใช้เป็นพื้นที่ในการดำเนินการขับเคลื่อนโครงการ โดยในที่นี้ประเด็นสำหรับการดำเนินงานโครงการในครั้งนี้เป็นประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม ดังนั้น พื้นที่ในการนำมาใช้เป็นพื้นที่ในการขับเคลื่อนการดำเนินงานโครงการในครั้งนี้ จึงควรจะเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติต่างๆ

พื้นที่อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ถือเป็นพื้นที่ที่สำคัญในการใช้เป็นพื้นที่เป้าหมายในการขับเคลื่อนงานในครั้งนี้ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากด้วยทำเลที่ตั้งของอำเภอพุทธมณฑล ที่ถือได้ว่าเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการได้รับอิทธิพลของการกระจายตัวทั้งจากผู้คนที่ย้ายเข้ามาเข้าสู่พื้นที่จากยุคเริ่มแรกของการก่อตั้งชุมชน การขยายตัวของกรุงเทพมหานคร ในการก่อสร้างองค์กรและหน่วยงานสำคัญต่างๆ ที่ได้นำมาซึ่งความแปลกใหม่ทางวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ผสมผสานกลมกลืน แลกเปลี่ยน และนำมาใช้ในวิถีดำเนินชีวิตที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมอย่าง que ผู้คนในชุมชนอำเภอพุทธมณฑลต่างได้ประสบกับรูปแบบของความหลากหลายทางวัฒนธรรมในมิติต่างๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อมเรื่อยมา ทั้งนี้ จากการดำเนินงานโครงการในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล ที่นอกจากจะทำให้พบว่า องค์ประกอบที่สำคัญในการเป็นพื้นที่ที่มีความสอดคล้องกับประเด็นการวิจัยในเรื่องของความหลากหลายทางวัฒนธรรมแล้วนั้น ความพร้อมของพื้นที่ต่างเล็งเห็นถึงความสำคัญของการดำเนินงานโครงการ ปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในพื้นที่ และประโยชน์ที่จะได้รับจากการดำเนินงานโครงการวิจัยของคณะนักวิจัย ซึ่งข้อมูลดังกล่าวคณะนักวิจัยได้รับการหารือเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลจากแกนนำชุมชนและการดำเนินกิจกรรมทั้งหมดที่ผ่านมาตลอดระยะดำเนินงานโครงการ ดังนั้น องค์ประกอบด้าน “พื้นที่” ทั้งสภาพทางสังคม วัฒนธรรมและตำแหน่งของพื้นที่ในการศึกษาที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและมีความพร้อมหรือมีความต้องการในการขับเคลื่อนการดำเนินงานโครงการ ให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรม จึงถือเป็นองค์ความรู้และเครื่องมือที่สำคัญในการทำงานด้านวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชนในท้องถิ่น

4.4.2 เครื่องมือที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน

เครื่องมือในการสร้างเสริมความรู้ความเข้าใจให้แก่กลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะในการขับเคลื่อนโครงการครั้งนี้คือ กลุ่มเด็กและเยาวชน ผ่านการมีส่วนร่วมโดยชุมชน ถือเป็นองค์ความรู้และเครื่องมือที่สำคัญในการขับเคลื่อนงานด้านวัฒนธรรมอย่างยิ่ง

การเลือกใช้เครื่องมือที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องทั้งกับประเด็นการวิจัย ความต้องการของชุมชน บริบททางสังคมวัฒนธรรม และกลุ่มเป้าหมาย ปัจจัยเหล่านี้ล้วนมีความสำคัญอย่างยิ่งในการดำเนินการขับเคลื่อนงานให้ประสบผลสำเร็จ

การนำเครื่องมือมาใช้ในการดำเนินงานโครงการวิจัยในครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

1) ส่วนของการดำเนินงานโครงการ ซึ่งเป็นการนำแนวคิดทฤษฎีและระเบียบวิธีวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องและสอดคล้องกับขั้นตอนและกระบวนการวิจัยมาใช้เป็นเข็มทิศในการกำหนดทิศทางการดำเนินงาน ซึ่งการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้เป็นการขับเคลื่อนงานที่ทำงานร่วมกับชุมชน ดังนั้นคณะนักวิจัยจึงเลือกใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ที่มีการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่จะต้องมีการกำหนดแหล่งข้อมูลในการศึกษาทั้งที่เป็นข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) และข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) การกำหนดพื้นที่และประชากรที่ใช้ในการศึกษาที่สอดคล้องกับประเด็นการวิจัยและมีความเหมาะสมสามารถที่จะดำเนินงานได้อย่างสำเร็จ เกิดประโยชน์ และมีประสิทธิภาพ สามารถสร้างพลังต่อชุมชนทั้งในระดับจุลภาคหรือชุมชนที่ดำเนินงาน และสามารถสะท้อนถึงสังคมในระดับมหภาค เพื่ออธิบายปรากฏการณ์หรือร่วมแก้ไขปัญหาทางสังคมที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ในขณะนี้หรือเป็นการเตรียมความพร้อมไปกับปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ด้านการสร้างและเลือกใช้เครื่องมือในการวิจัย สามารถใช้การสัมภาษณ์ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ (Informal Interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) การสนทนา (Dialogue) และการอภิปรายกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) และการสำรวจและสอบถามข้อมูล ทั้งนี้ ในการเลือกเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยที่เหมาะสมกับการดำเนินงาน แบ่งออกเป็น (1) ตัวของผู้วิจัย ที่จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนโครงการให้ประสบผลสำเร็จบรรลุตรงตามวัตถุประสงค์ของโครงการ โดยผู้วิจัยจะต้องเข้าชุมชน เรียนรู้ธรรมชาติของชุมชน สร้างความเป็นกันเองและสร้างความไว้วางใจให้กับคนในชุมชน เคารพในความคิดเห็นและความต่างทางวัฒนธรรม และ (2) การจัดกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมในการวางแผนและออกแบบโดยชุมชนมีส่วนร่วม ซึ่งปรับตามเนื้อหาและบริบทของชุมชน กระทั่งนำไปสู่การวิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปและอภิปรายผลในที่สุด

ด้านแนวคิดในการดำเนินงานวิจัย เนื่องจากโครงการเป็นการดำเนินงานในลักษณะของการวิจัยแบบเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยในการวิจัยประเภทนี้จะประกอบด้วยกระบวนการของการปฏิบัติการ 4 ขั้น คือ Plan – Do – Check – Act ซึ่ง Plan จะเป็นการวางแผนปฏิบัติการหรือการจัดกิจกรรมเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลตามโจทย์ของโครงการ/กิจกรรมที่กำหนดไว้ Do จะเป็นการลงมือดำเนินกิจกรรมเพื่อรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัย Check คือการวิเคราะห์ ประเมินผลข้อมูลต่างๆ ที่ได้ดำเนินการรวบรวมมาว่าใช้ได้หรือไม่ เพียงพอหรือไม่

ตรงประเด็นหรือไม่ มีความน่าพึงพอใจหรือยัง หรือต้องมีการปฏิบัติการเพิ่มเติม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ และ Act คือกระบวนการในการปรับเปลี่ยนแผนการทำงาน เพื่อให้เกิดการดำเนินงานในครั้งต่อไปที่มีประสิทธิภาพและตรงประเด็น นอกจากนั้นแล้วการดำเนินงานโครงการวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับชุมชนและผู้คนในพื้นที่ โครงการจึงจำเป็นต้องใช้กรอบแนวคิดในการดำเนินงานแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) มาใช้เป็นหลักในการดำเนินงานโครงการโดยชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผน ออกแบบ และจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ซึ่งในกระบวนการดำเนินงานในลักษณะดังกล่าวนี้ ควรจะมีผู้เกี่ยวข้องอย่างน้อย 3 ฝ่ายขึ้นไปร่วมดำเนินงาน ได้แก่ 1) ฝ่ายที่เป็นชุมชน คือ ชาวบ้าน แกนนำชุมชนหรือกลุ่มผู้มีปัญหาหรือเผชิญกับปัญหา 2) ฝ่ายนักพัฒนาหรือหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนในท้องถิ่น และ 3) ฝ่ายนักวิชาการหรือนักวิจัย ที่ต้องการแก้ไขปัญหาหรือแสวงหาองค์ความรู้ใหม่ในชุมชน (สิทธิธัญ ประพูนนิติสาร. 2545) สำหรับกลุ่มเด็กและเยาวชน ที่จะเกิดทักษะความรู้ความเข้าใจเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมหรือประเด็นอื่นด้านศิลปวัฒนธรรม ในการนำไปใช้ในพื้นที่อื่นนั้น จะเป็นการนำแนวคิดเรื่องการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (Experiential Learning) ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ อย่างเป็นกระบวนการที่ดำเนินเป็นวงจร ซึ่งในแต่ละขั้นตอนของการเรียนรู้จะส่งเสริมการเรียนรู้ในขั้นต่อไป การเรียนรู้จากประสบการณ์เป็นกระบวนการขั้นพื้นฐานที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ ซึ่งผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ และฝึกฝนทักษะต่างๆ ระหว่างการเรียนรู้ได้ทดลองผิดลองถูก จนสามารถปรับตัวให้ทันต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงได้ ผู้เรียนที่ผ่านกระบวนการการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ความรู้และทักษะที่เกิดขึ้นสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตได้ โดยงานวิจัยนี้ได้นำรูปแบบการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์มาใช้เป็นแนวทางในการจัดกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพเด็กและเยาวชนบนฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ 1) การสร้างประสบการณ์ (Act) เด็กและเยาวชนเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ๆ จากปราชญ์ชุมชนและผู้รู้ในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม เพื่อการสร้างความรู้ ประสบการณ์ โดยจะต้องเข้าใจถึงความสำคัญของเรื่องที่กำลังเรียนรู้ และค้นหาความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงสิ่งที่กำลังเรียนรู้เข้ากับสถานการณ์ในชีวิตจริง ผ่านการทำกิจกรรม และการระดมความคิด เพื่อให้เข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม 2) การทบทวน/สะท้อนการเรียนรู้ (Reflect) เด็กและเยาวชนร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (บันทึก/สรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้) เพื่อให้รู้ว่าสิ่งที่ได้เรียนรู้มีผลอย่างไรต่อตนเอง ได้อะไรจากการเรียนรู้ โดยเด็กและเยาวชนอธิบายเหตุผลตามความคิดของแต่ละคน 3) การสรุปการเรียนรู้ (Conceptualize) เด็กและ

เยาวชนสรุปองค์ความรู้ที่ได้ ผ่านการนำเสนอผลการเรียนรู้ ผ่านการเขียนแผนภาพ

4) การประยุกต์ใช้ความรู้ (Apply) เด็กและเยาวชนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปเชื่อมโยงกับการเรียน การดำเนินชีวิต และการนำความรู้ที่ได้ไปต่อยอดต่อไป

2) ส่วนของการนำเครื่องมือที่เป็นกิจกรรมมาใช้ในการเสริมศักยภาพการเรียนรู้ความหลากหลายสำหรับเด็กและเยาวชนโดยชุมชนมีส่วนร่วม ในการดำเนินงานดังกล่าว คณะนักวิจัยได้จัดให้มีการประชุมหารือเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ทัศนคติ และความต้องการของชุมชนและกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับการนำเครื่องมือมาใช้ในการขับเคลื่อนกระบวนการดังกล่าว ทั้งนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเป็นเครื่องมือหรือกิจกรรมที่ได้รับความเห็นชอบจากชุมชนและกลุ่มเป้าหมายว่าเป็นความต้องการอย่างแท้จริง ซึ่งในขั้นตอนดังกล่าว คณะนักวิจัยจะเป็นเพียงแค่ผู้อำนวยความสะดวกและขับเคลื่อนกิจกรรมเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อสรุปเกี่ยวกับเครื่องมือในการขับเคลื่อนการดำเนินงานโครงการ โดยมีชุมชนและเด็กและเยาวชนเป็นแกนหลักในการให้ข้อมูลและคัดเลือกเครื่องมือและกิจกรรมดังกล่าว

ข้อสรุปจากการหารือทั้งในส่วนของการวางแผนการดำเนินงานโครงการที่เกิดขึ้นจากการหารือโดยคณะนักวิจัยร่วมกับแกนนำชุมชน และการจัดเวทีเพื่อร่วมวางแผนและออกแบบกิจกรรมจากแกนนำชุมชน กลุ่มเด็กและเยาวชน วิทยากรและคณะนักวิจัย ในการดำเนินงานโครงการครั้งนี้ ทำให้ได้มาซึ่งเครื่องมือหรือกิจกรรมในการขับเคลื่อนโครงการเพื่อเสริมสร้างศักยภาพการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน คือ การนำสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์มาใช้เป็นเครื่องมือในการปลูกฝังกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ เนื่องจากข้อสรุปที่ได้จากการเลือกสื่อสารคดีมาใช้เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนงานครั้งนี้ มีปัจจัยที่เอื้อต่อการนำไปมาใช้ประโยชน์ อาทิ การเป็นความต้องการของชุมชนและกลุ่มเป้าหมาย มีความน่าสนใจ ทันสมัย และเข้ากับบริบททางสังคมวัฒนธรรมในโลกยุคปัจจุบัน ผลสัมฤทธิ์ที่เมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการดำเนินงานจะได้ผลผลิตที่เป็นรูปธรรม ซึ่งสามารถนำไปสู่การขยายผลและต่อยอดในสังคมวงกว้าง

การขับเคลื่อนโครงการวิจัยโดยการนำเครื่องมือหรือกิจกรรมมาใช้ในการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้จึงควรคำนึงถึงปัจจัยและองค์ประกอบทั้งในเชิงทฤษฎีและบริบทที่แท้จริงของชุมชน โดยเฉพาะความต้องการที่เกิดขึ้นจากกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งจะทำให้การดำเนินงานโครงการขับเคลื่อนไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่องกระทั่งเสร็จสิ้นโครงการ ทั้งนี้ ในการนำสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์มาใช้เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนโครงการครั้งนี้ พบข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับองค์ความรู้ในเรื่องของทักษะความรู้ ซึ่งเป็นความรู้ในเชิงเทคนิค ซึ่งทักษะดังกล่าวจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้เวลา ความรู้ความสามารถ ความเข้าใจ

ทางด้านเทคโนโลยี รวมทั้งวัสดุอุปกรณ์ที่มีความพร้อมในการดำเนินงาน ซึ่งปัจจัยดังกล่าวจึงควรเป็นสิ่งสำคัญในการนำมาใช้เพื่อร่วมพิจารณาในการเลือกเครื่องมือหรือกิจกรรมอื่นๆ ที่จะนำมาใช้ในการขับเคลื่อนการดำเนินงานโครงการในลักษณะเช่นเดียวกันนี้ด้วยเช่นกัน

4.4.3 ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาการเรียนรู้เด็กและเยาวชน

ลักษณะของการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นโดยชุมชน คือการที่ชุมชนทั้งระดับปัจเจกบุคคล และในระดับกลุ่มคนหรือชุมชนได้มีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา ร่วมวางแผน ร่วมคิดตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมติดตามและประเมินผล และแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากการดำเนินงาน โครงการและกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ อีกทั้งผลของการมีส่วนร่วมยังทำให้เกิดการรับรู้ การเรียนรู้ และการถ่ายทอดภูมิปัญญา ด้วยรูปแบบที่มีการกำหนดชีวิตของตนเองด้วยตนเองและชุมชน ดังนั้น การมีส่วนร่วมของชุมชนในมิติต่างๆ ที่เกิดขึ้นในจากการดำเนินงานโครงการวิจัยแบบมีส่วนร่วม จึงถือเป็นปัจจัย/องค์ประกอบหรือเป็น “หัวใจหลัก” ที่สำคัญของการดำเนินงานโครงการเกี่ยวข้องกับชุมชนอย่างยิ่ง ซึ่งจากการดำเนินงานโครงการพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งในส่วนของความร่วมมือเป็นหนึ่งในคณะทำงานตั้งแต่เริ่มต้นของกระบวนการดำเนินงานโครงการวิจัย กระทั่งการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเข้าร่วมกิจกรรม และบทบาทอื่นๆ ที่ได้รับการมีส่วนร่วมจากชุมชน ได้ทำให้การขับเคลื่อนการดำเนินงานโครงการในครั้งนี้ประสบความสำเร็จตรงตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

จากรูปแบบของการมีส่วนร่วมที่ชุมชนเข้ามามีบทบาทในขั้นตอนต่างๆ ดังกล่าวที่ได้กล่าวไว้ ได้แก่ การค้นหาปัญหา ร่วมวางแผน ร่วมคิดตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมติดตามและประเมินผล และแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากการดำเนินงานโครงการและกิจกรรมต่างๆ นั้น สำหรับการดำเนินงานโครงการวิจัยครั้งนี้ ชุมชนได้เข้ามามีบทบาทในขั้นตอนต่างๆ ได้แก่

การค้นหาปัญหา ร่วมวางแผนและร่วมคิดตัดสินใจ โครงการวิจัยได้รับความอนุเคราะห์จากทั้งตัวแทนชุมชน แกนนำชุมชน และผู้คนที่อยู่ในชุมชนในการเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานโครงการ เริ่มจากจุดเริ่มต้นของโครงการที่เกิดจากการหารือกับแกนนำชุมชน เกี่ยวกับประเด็นปัญหาและความสำคัญของโครงการ ด้วยการร่วมกันวางแผน กำหนดรูปแบบของกิจกรรม ให้ข้อมูลความต้องการและเอื้ออำนวยข้อมูลต่างๆ ซึ่งได้นำไปสู่การออกแบบการดำเนินงานโครงการ ทั้งนี้ วัตถุประสงค์สำคัญในการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นนั้น คณะนักวิจัยเล็งเห็นว่า เมื่อประเด็นปัญหาการวิจัยและหัวใจหลักในการขับเคลื่อนงานชุมชนนั้น ชุมชนควรมีบทบาทหลักในการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนโครงการ โดยมีคณะนักวิจัยเป็นผู้เอื้ออำนวยการใช้ความรู้ทางวิชาการ ดังนั้น ในการเข้าร่วมหารือและแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ โดยให้ชุมชนเป็น “เจ้าภาพร่วม” ในการดำเนินงาน

ขั้นตอนการจัดกิจกรรมต่างๆ ตลอดโครงการ คือขั้นตอนที่ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ติดตาม คือนอกจากจะให้ชุมชนเป็นผู้เฝ้าดูตลอดระยะเวลาการดำเนินงานโครงการแล้วนั้น คณะนักวิจัยได้นำชุมชนเข้าร่วมปฏิบัติการ ในบทบาทที่สำคัญต่างๆ เช่น การเข้าร่วมอบรมแลกเปลี่ยนมุมมองและทัศนคติ นำเสนอข้อมูลความคิดเห็น รวมทั้งในส่วนของชุมชนในขณะที่โครงการเข้าพื้นที่ปฏิบัติการจริงหรือมีการจัดกิจกรรม บทบาทของชุมชนได้กลายเป็นผู้เอื้ออำนวยความสะดวกทั้งในด้านความสะดวก องค์ความรู้ ข้อมูล ด้วยความยินดี ทั้งนี้เนื่องจากผู้ปฏิบัติการในการดำเนินกิจกรรมคือ เด็กและเยาวชน ซึ่งเป็นบุตรหลานหรือเด็กและเยาวชนในชุมชนของตนเอง

ขั้นตอนของการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ได้จากการดำเนินงานโครงการและกิจกรรม ซึ่งผลิตผลและประโยชน์ในมิติต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานโครงการวิจัยครั้งนี้ ได้เกิดขึ้นกับชุมชน เช่น การกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดความตระหนักถึงประเด็นในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม เกิดกลุ่มเด็กและเยาวชนแกนนำชุมชน ที่มีความรู้ความสามารถในการเป็นนักวิชาการหรือนักปฏิบัติการด้านการดำเนินงานโครงการวิจัย/กิจกรรมในชุมชนของตนเอง ฯลฯ ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นเหล่านี้ ล้วนเกิดขึ้นจากกระบวนการดำเนินงานโครงการวิจัยที่มีชุมชนเป็นผู้ร่วมดำเนินงานโครงการตั้งแต่ต้นกระทั่งสิ้นสุดโครงการ ซึ่งแม้จะไม่สามารถประเมินค่าได้ในลักษณะของมูลค่า แต่เป็นการสร้างความยั่งยืนในการเสริมศักยภาพและสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับชุมชน โดยเฉพาะผู้ที่เข้าร่วมการขับเคลื่อนโครงการในครั้งนี้

จากการดำเนินงานโครงการในการขับเคลื่อนงานด้านการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนโดยชุมชนมีส่วนร่วม ซึ่งจากการดำเนินงานโครงการในครั้งนี้ สามารถสรุปให้เห็นถึงลักษณะการมีส่วนร่วมของกลุ่มต่างๆ ในชุมชนได้ ดังนี้

ตารางที่ 4.1 แสดงสรุปการมีส่วนร่วมของชุมชนในการขับเคลื่อนงานการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนโดยชุมชนมีส่วนร่วม

กิจกรรม	ผู้มีส่วนร่วม	ลักษณะการมีส่วนร่วม	ผลที่ได้รับจากการมีส่วนร่วม
1. การเตรียมคณะทำงานและชุมชน	- แกนนำชุมชนจากพื้นที่ 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลมหาสวัสดิ์ ตำบลศาลายา และตำบลคลองโยง อำเภอฟุทธมณฑล	- ประชุมหารือเพื่อรับฟังการความสำคัญ วัตถุประสงค์ เป้าหมายของโครงการ - แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเพิ่มเติมข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงานโครงการ - เสนอข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ สภาพความหลากหลายทางวัฒนธรรม ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน ข้อมูลเด็กและเยาวชนในพื้นที่ - ร่วมออกแบบ วางแผนและร่างกิจกรรมร่วมกับคณานักวิจัยในการดำเนินงานโครงการ	- แกนนำชุมชนเกิดความรู้ความเข้าใจตรงกันเกี่ยวกับโครงการและกระบวนการดำเนินงานโครงการที่จะดำเนินการในพื้นที่ - ข้อมูลในการนำไปปรับใช้สำหรับการดำเนินงานโครงการจากข้อเสนอแนะ - ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับพื้นที่ สภาพความหลากหลายทางวัฒนธรรม ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน ข้อมูลเด็กและเยาวชนในพื้นที่ - โครงร่างกิจกรรมสำหรับการจัดกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนโดยชุมชนมีส่วนร่วม
2. การศึกษาพื้นที่และผู้คน	- ชุมชนในพื้นที่ - แกนนำชุมชน - องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น	- ให้ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชุมชน - แสดงทัศนคติเกี่ยวกับประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมในอำเภอฟุทธมณฑล - ร่วมประชาสัมพันธ์โครงการให้ชุมชนรับรู้	- ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชุมชน - ข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติ การให้ความหมายและการรับรู้เกี่ยวกับประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม - โครงร่างกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมโดยคนในชุมชน - การเอื้ออำนวยความสะดวกเพื่อดำเนินงานโครงการในชุมชนอย่างคล่องตัวและมีความสะดวกมากขึ้น
3. การค้นหาเด็กและเยาวชนเข้า	- แกนนำเด็กและ	- ประชุมหารือและร่วมแสดงความคิดเห็น	- ได้เด็กและเยาวชนเข้าร่วมโครงการจากพื้นที่ 3 ตำบลใน

กิจกรรม	ผู้มีส่วนร่วม	ลักษณะการมีส่วนร่วม	ผลที่ได้รับจากการมีส่วนร่วม
ร่วมกิจกรรม	เยาวชน - แกนนำชุมชน	- ติดต่อประสานงานจากกลุ่มแกนนำเด็กและเยาวชน และแกนนำชุมชนในการค้นหากลุ่มเป้าหมายสำหรับเข้าร่วมการดำเนินงานโครงการ	อำเภอพุทธมณฑล จำนวน 60 คน - ได้ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะปัจจัยและเงื่อนไขต่อการดำเนินงานร่วมกับเด็กและเยาวชนในชุมชนอำเภอพุทธมณฑล เช่น ธรรมชาติของเด็กและเยาวชนในเขตพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล ช่วงเวลาในการจัดกิจกรรมที่เหมาะสม
4. การเสริมสร้างศักยภาพความหลากหลายทางวัฒนธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน 4.1 เวที “การบูรณาการและสร้างสรรค์การเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วม: สะท้อนประสบการณ์ของชุมชน และข้อเสนอเพื่อพัฒนากิจกรรมเรียนรู้”	- เด็กและเยาวชน - แกนนำชุมชน - ครูและอาจารย์	- ร่วมกิจกรรม แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ ชุมชน ความหลากหลายทางวัฒนธรรม - เสนอข้อมูลความคิดเห็นและการให้ความหมายเกี่ยวกับประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม - ร่วมออกแบบกิจกรรมและวางแผนการดำเนินงานโครงการ	- ข้อมูลและความคิดเห็นเกี่ยวกับประสบการณ์ของชุมชนที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคมอำเภอพุทธมณฑล ความหลากหลายทางวัฒนธรรม - เด็กและเยาวชนสะท้อนพฤติกรรมการมีส่วนร่วมและสนใจต่อการดำเนินงานโครงการ - ข้อมูลการรับรู้ การให้ความหมายและคุณค่าต่อประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมของคนในอำเภอพุทธมณฑล - ข้อมูลกิจกรรมที่จะนำไปใช้ในการดำเนินงานในการพัฒนาศักยภาพความหลากหลายทางวัฒนธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนที่เกิดจากความร่วมมือโดยชุมชนอำเภอพุทธมณฑล
4.2 เวทีเสริมความรู้เรื่อง	- เด็กและเยาวชน	- มีส่วนร่วมในกิจกรรมซึ่งขับเคลื่อนโดยวิทยากร	- ตระหนัก เข้าใจและเกิดความสนใจในประเด็นเรื่องความ

กิจกรรม	ผู้มีส่วนร่วม	ลักษณะการมีส่วนร่วม	ผลที่ได้รับจากการมีส่วนร่วม
ความหลากหลายทางวัฒนธรรม “เรียนรู้เข้าใจ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม”	- แกนนำชุมชน - ครูและอาจารย์	- นำเสนอข้อมูลและแสดงทัศนคติเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม - ร่วมพิจารณากิจกรรมในการขับเคลื่อนการดำเนินงานโครงการ	หลากหลายทางวัฒนธรรม - เด็กและเยาวชนและผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีความกล้าในการแสดงออกทั้งการแสดงบทบาทและความคิดเห็นต่อการดำเนินกิจกรรม - ได้ข้อมูลและแนวทางในการดำเนินกิจกรรมการเสริมศักยภาพเด็กและเยาวชนในประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมด้วยการนำสารคดีเชิงสร้างสรรค์มาใช้เป็นเครื่องมือ ซึ่งเกิดขึ้นจากความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ เด็กและเยาวชน แกนนำชุมชน ครูและอาจารย์
4.3 เวทีเสริมศักยภาพการทำสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์ “ถ่ายทอดการเรียนรู้ ผ่านสื่ออย่างสร้างสรรค์”	- เด็กและเยาวชน - แกนนำชุมชน - ครูและอาจารย์	- เข้าร่วมกิจกรรมซึ่งขับเคลื่อนโดยคณะวิทยากร - ฝึกปฏิบัติทักษะการผลิตสื่อสารคดี	- ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทักษะด้านการผลิตสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์ - ผู้เข้าร่วมเกิดการเรียนรู้จากการดำเนินงานจริงที่เกิดจากความต้องการของตนเอง และสามารถนำไปใช้ในพื้นที่ได้อย่างถูกต้อง
4.4 ปฏิบัติการจริงในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล	- เด็กและเยาวชน - แกนนำชุมชน - ครูและอาจารย์ - ชุมชน	- เด็กและเยาวชนนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการดำเนินการจริงในพื้นที่ด้วยตนเอง - แกนนำชุมชนเอื้ออำนวยความสะดวกในการดำเนินการผลิตสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์ - แกนนำชุมชน ครูและอาจารย์เปลี่ยนบทบาทไปสู่การ	- เด็กและเยาวชนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปสู่การปฏิบัติการจริงในพื้นที่ เกิดกระบวนการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ - เด็กและเยาวชนรู้จักการวางแผน ออกแบบ จัดแบ่งบทบาทและหน้าที่ รวมทั้งกล้าแสดงออกเพื่อให้การผลิตสื่อประสบความสำเร็จตรงตามเป้าหมาย

กิจกรรม	ผู้มีส่วนร่วม	ลักษณะการมีส่วนร่วม	ผลที่ได้รับจากการมีส่วนร่วม
4.5 ติดตามการดำเนินงาน ผลิตสื่อสารคดีเชิง สร้างสรรค์	- เด็กและเยาวชน - แกนนำชุมชน - ครูและอาจารย์	เป็นพี่เลี้ยงในการร่วมผลิตสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์ - ชุมชนเอื้ออำนวยข้อมูลความรู้และความสะดวกในการดำเนินการผลิตสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์ นำเสนอผลงานการผลิตสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์ที่ได้จากการเข้าพื้นที่ผลิต โดยการมีส่วนร่วมจากกลุ่มของตนเองและชุมชน - ได้รับความรู้จากวิทยากรในการเพิ่มเติมทักษะด้านการผลิตสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์	- แกนนำชุมชน ครูและอาจารย์ผู้เข้าร่วมโครงการมีความใกล้ชิดกับเด็กและเยาวชน เกิดการเรียนรู้ไปด้วยกันกับเด็กและเยาวชน - เกิดการประสานช่องว่างระหว่างวัย ระหว่างชุมชน ระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคม เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้จากคนในชุมชน และในขณะเดียวกันคนในชุมชนเกิดความตระหนักถึงคุณค่าของเด็กและเยาวชน และประเด็นปัญหาในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดจากความต้องการในการแก้ไขปัญหาและตั้งรับกับปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นจากประเด็นเรื่องของความหลากหลายทางวัฒนธรรม - รับทราบข้อมูลความก้าวหน้าของการผลิตสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์ - ได้รับทราบข้อมูล ข้อเสนอแนะจากเด็กและเยาวชน ครูและอาจารย์ และชุมชน เกี่ยวกับประสบการณ์การนำทักษะความรู้ไปใช้ในการผลิตสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล - นำความรู้ที่ได้รับไปสู่ภาคปฏิบัติ ในการปรับปรุง แก้ไข เพื่อให้เกิดสื่อสารคดีที่มีความสมบูรณ์ทั้งในเชิงเนื้อหาและเทคนิคกระบวนการดำเนินงาน

กิจกรรม	ผู้มีส่วนร่วม	ลักษณะการมีส่วนร่วม	ผลที่ได้รับจากการมีส่วนร่วม
4.6 เวทีคืนความรู้สู่ชุมชน นำเสนอผลงานสารคดี เชิงสร้างสรรค์	- เด็กและเยาวชน - แกนนำชุมชน - บุคลากรด้านการศึกษา - ชุมชน - องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น - นักวิชาการ - หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	- เด็กและเยาวชนนำเสนอผลงานสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์ - เด็กและเยาวชน ชุมชน และนักวิชาการร่วมแลกเปลี่ยนข้อมูลตามประเด็นที่กำหนดไว้ ได้แก่ การเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรม, สถานการณ์เด็กและเยาวชน, กระบวนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน, การมีส่วนร่วมของชุมชน - องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นเข้าร่วมกิจกรรม	- ได้ผลงานการสร้างสรรค์สารคดีที่สะท้อนถึงความรู้ความเข้าใจในประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม จำนวน 6 เรื่อง - เด็กและเยาวชน กล้าแสดงออกเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจและแสดงความคิดเห็นต่อการเข้าร่วมโครงการ - แกนนำชุมชน และผู้เข้าร่วมกิจกรรมจากชุมชน องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานต่างๆ เกิดความตระหนักถึงปัญหา องค์กรความรู้ กระบวนการ และรูปแบบของการนำเสนอสารคดีและกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายในการนำมาใช้ประโยชน์สำหรับเด็กและเยาวชนในชุมชน ตลอดจนแก้ไขปัญหาในชุมชนอำเภอพุทธมณฑล
5. การประมวลผลความรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม	- เด็กและเยาวชน - แกนนำชุมชน - ครูและอาจารย์	- ผู้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมแสดงความคิดเห็นต่อโครงการ กระบวนการจัดกิจกรรม และอื่นๆ ซึ่งจะนำไปใช้ในการสรุป ประเมินผล และขยายผลโครงการ	- รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจของผู้เข้าร่วมโครงการที่มีต่อประเด็นในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคมวัฒนธรรมในเขตพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล กระบวนการและขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรมการเสริมศักยภาพความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้แก่เด็กและเยาวชน - รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับจุดเด่นและอุปสรรคของการดำเนินงานโครงการ - แกนนำชุมชนและครูและอาจารย์ สามารถนำกระบวนการ

กิจกรรม	ผู้มีส่วนร่วม	ลักษณะการมีส่วนร่วม	ผลที่ได้รับจากการมีส่วนร่วม
			จากการดำเนินงานโครงการในครั้งนี้ไปสู่การขยายผล ต่อยอด ทั้งในระดับชุมชน โรงเรียน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ในการร่วมขับเคลื่อน กิจกรรมดังกล่าวให้เกิดประโยชน์เป็นรูปธรรม

4.4.4 คุณสมบัติที่เหมาะสมและความพร้อมของเด็กและเยาวชน

การดำเนินงานโครงการครั้งนี้ มีเป้าหมายหลักของโครงการในการเสริมศักยภาพเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้กับเด็กและเยาวชนในชุมชนพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล ซึ่งจากการเล็งเห็นถึงพลังในการสร้างสรรค์สังคมที่จะเกิดขึ้นจากการขับเคลื่อนโดยเด็กและเยาวชน ที่จะต้องมีทักษะความรู้ความเข้าใจในพลวัตของประชาคมโลกและบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น กลุ่มเด็กและเยาวชนจึงเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักสำคัญในการดำเนินงานโครงการในครั้งนี้

เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการในครั้งนี้ เป็นเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจที่อยากจะเข้าร่วมโครงการอย่างแท้จริง จากทั้ง 3 ตำบลของอำเภอพุทธมณฑล กลุ่มเด็กและเยาวชนดังกล่าวเป็นกลุ่มเด็กและเยาวชนที่ส่วนใหญ่มีการรวมกลุ่มทางสังคมในการประกอบกิจกรรมต่างๆ อย่างไม่เป็นทางการและอยู่นอกระบบโรงเรียน ดังนั้น ในการติดต่อประสานงานเพื่อให้กลุ่มเด็กและเยาวชนดังกล่าวเข้าร่วมโครงการ จึงต้องอาศัยผู้ประสานงานหรือแกนนำชุมชนที่เคยขับเคลื่อนงานเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน หรือมีความสนิทสนมคุ้นเคยกับเด็กและเยาวชนในพื้นที่

จากการติดต่อประสานงานและประชาสัมพันธ์เชิญชวนให้แกนนำชุมชนประสานงานกับเด็กและเยาวชนในพื้นที่กระทั่งได้กลุ่มเด็กและเยาวชนเข้าร่วมขับเคลื่อนการดำเนินการนั้น พบว่า จากการหารือร่วมกับแกนนำเด็กและเยาวชน ซึ่งคณะผู้วิจัยเคยมีประสบการณ์ร่วมในการจัดกิจกรรมและโครงการอื่นๆ ก่อนหน้านั้นแล้วนั้น ทำให้พบว่าพลังที่เกิดจากการติดต่อประสานงานและชักจูงให้เด็กและเยาวชนกลุ่มอื่นๆ หรือที่อยู่ในชุมชนเข้าร่วมโครงการนั้น มีประสิทธิภาพอย่างมาก เนื่องจากคุณสมบัติหรือธรรมชาติของการไว้วางใจ ความมีอายุในระดับเดียวกัน หรือความสนิทสนมคุ้นเคยที่เด็กและเยาวชนกลุ่มต่างๆ มีต่อกัน ดังนั้น ด้วยกระบวนการหารือกับแกนนำเด็กและเยาวชน และมอบหมายให้เด็กและเยาวชนแนะนำ ชี้แจงกลุ่มเด็กและเยาวชนกลุ่มอื่นๆ เข้าร่วมการดำเนินงานโครงการนั้น จึงถือเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนภารกิจให้ดำเนินไปได้ในขั้นตอนต้นของการเริ่มดำเนินงานโครงการ

การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกในโครงการนั้น เนื่องจากโครงการเปิดกว้างในการรับสมาชิกที่สนใจโดยไม่ได้มีการกำหนดคุณสมบัติ ช่วงวัย หรือทักษะความรู้ความสามารถใดๆ ดังนั้น ในการเข้าร่วมโครงการครั้งนี้ จึงมีความหลากหลายของกลุ่มเป้าหมายทั้งในเรื่องวัย เพศ การศึกษา ความรู้ความสามารถ ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ซึ่งถือเป็นคุณสมบัติที่แตกต่างกัน และนำไปสู่กระบวนการจัดการเสริมศักยภาพการเรียนรู้ความหลากหลายในรูปแบบของกิจกรรมที่จำเป็นต้องมีการปรับกลวิธีและประยุกต์ใช้ขั้นตอนและกระบวนการต่างๆ ที่สอดคล้องและเหมาะสมกับกลุ่มเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการในครั้งนี้

ข้อพิจารณาที่ควรให้ความสนใจอย่างยิ่งประการหนึ่งสำหรับการจัดกิจกรรมและดำเนินโครงการโดยมีเด็กและเยาวชนที่ไม่สามารถกำหนดคุณสมบัติหรือมีคุณสมบัติและลักษณะที่แตกต่างกันนั้น พบว่าในบางกิจกรรมโดยเฉพาะกิจกรรมที่เป็นเรื่องของทักษะความรู้ในเชิงเทคนิคการผลิตสื่อสารคดี เด็กและเยาวชนบางส่วนที่มีอายุน้อยจะประสบกับปัญหาด้านความล่าช้า ไม่เข้าใจ หรือ

ความไม่สอดคล้องระหว่างช่วงวัยกับกิจกรรมที่คณะนักวิจัยและชุมชนร่วมกำหนดขึ้น ซึ่งกิจกรรมต่างๆ จะมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการและกระบวนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนในช่วงวัยต่างๆ ที่มีความแตกต่างกัน แต่ทั้งนี้ในการขับเคลื่อนงานให้ประสบผลสำเร็จตามภารกิจในกิจกรรมต่างๆ ได้นั้น พบว่าพลังที่เกิดจากกระบวนการคิด การวางแผน การแสดงบทบาทของความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดีของสมาชิกในกลุ่ม รวมถึงการแสดงออกถึงความเสียสละ เอื้ออาทร มีน้ำใจ และมีความรับผิดชอบที่ปรากฏออกมาจากพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนในแต่ละกลุ่มที่เข้าร่วมโครงการ ซึ่งประเด็นที่พบเจอเหล่านี้ถือเป็นประเด็นที่สำคัญซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงประสบการณ์ของเด็กและเยาวชน ธรรมชาติและบริบทแวดล้อมที่ทำหน้าที่ในการหล่อหลอมความเป็นตัวตนของเด็กและเยาวชนที่มีความแตกต่างหลากหลายกันออกไป

จากการดำเนินงานโครงการโดยมีเด็กและเยาวชนเข้าร่วมดำเนินการ ทั้งในบทบาทของความเป็นผู้ร่วมคิด วางแผน ออกแบบกิจกรรม บทบาทของผู้เข้าร่วมปฏิบัติการและลงมือปฏิบัติในพื้นที่จริง ตลอดจนนำเสนอข้อมูลและถอดบทเรียนแสดงทัศนะจากการเข้าร่วมโครงการครั้งนี้ พบว่า พลังที่เกิดขึ้นจากเด็กและเยาวชนถือเป็นพลังที่สำคัญในการขับเคลื่อนโครงการ/กิจกรรม และส่งผลให้ขับเคลื่อนไปในวิถีแนวทางต่างๆ การที่เด็กและเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมครั้งนี้ นอกจากส่งผลให้เด็กและเยาวชนเกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมแล้วนั้น ยังส่งผลให้เป็นการปลูกฝังความกล้าคิด กล้าทำและกล้าแสดงออกในทางที่เหมาะสมและถูกต้อง ตามอุดมการณ์ของเด็กและเยาวชนในลักษณะที่รัฐต้องการ

ทั้งนี้ จากการดำเนินงานโครงการวิจัยครั้งนี้ สามารถสรุปให้เห็นถึงองค์ประกอบที่สำคัญของเด็กและเยาวชนในการเข้าร่วมขับเคลื่อนการดำเนินงาน เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุตรงตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ ได้แก่ 1) ความตั้งใจและความสนใจในการเข้าร่วมของเด็กและเยาวชนที่ควรจะเกิดจากความสมัครใจเข้าร่วมโครงการ/กิจกรรมอย่างแท้จริง 2) ช่วงอายุและประสบการณ์ของเด็กและเยาวชน ซึ่งในประเด็นดังกล่าวนี้พบว่ามีทั้งข้อดีและอุปสรรคในการดำเนินงาน ข้อดีคือ ในการเปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนเข้าร่วมโครงการด้วยความสมัครใจและมิได้มีการกำหนดคุณสมบัติของเด็กและเยาวชนนั้น อาจส่งผลให้เกิดปัญหาในด้านการเรียนรู้หรือเข้าร่วมกิจกรรมบางประเภทที่จำเป็นจะต้องเป็นกลุ่มเด็กและเยาวชนที่มีช่วงอายุที่เหมาะสม แต่ในทางเดียวกันข้อดีของการมีเด็กและเยาวชนที่อายุและคุณสมบัติที่หลากหลาย ก็ถือเป็นความท้าทายของคณะนักวิจัยในการดำเนินงานโครงการ และทำให้ได้มาซึ่งข้อมูลและบริบทของการดำเนินงานที่หลากหลายไปตามลักษณะของเด็กและเยาวชน อันนำไปสู่การสร้างประโยชน์ในมิติและมุมมองของกลุ่มเด็กและเยาวชนที่หลากหลายด้วยเช่นเดียวกัน 3) พลังของเด็กและเยาวชนในการชักชวนสมาชิกเด็กและเยาวชนคนอื่นๆ เข้าร่วมโครงการ 4) การเปิดพื้นที่หรือการให้อิสระทางความคิด ให้เด็กและเยาวชนเป็นผู้กำหนด วางแผน ออกแบบ กิจกรรมและการดำเนินงานด้วยตนเอง โดยมีคณะนักวิจัย วิทยากรและแกนนำชุมชน เป็นผู้เอื้ออำนวยและให้ข้อเสนอแนะ และ 5) พลังของความคิดสร้างสรรค์และการลงมือปฏิบัติการและการเรียนรู้ประสบการณ์จากพื้นที่จริง ซึ่งเด็กและเยาวชนสามารถที่จะนำเสนอองค์ความรู้ในมุมมองที่มี

ความน่าสนใจ ทันสมัย ซึ่งเกิดจากประสบการณ์ที่เด็กและเยาวชนได้รับ ซึ่งมีความแตกต่างและน่าสนใจตามช่วงวัยและบริบทแวดล้อมที่แตกต่างกัน

จากการนำเสนอข้อมูลองค์ความรู้และเครื่องมือในการทำงานด้านวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชนในท้องถิ่น ที่ได้จากการถอดประสบการณ์การดำเนินงานโครงการในครั้ง นี้ จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบต่างๆ ที่ได้นำเสนอในเบื้องต้นนี้ ถือเป็นสิ่งที่ควรจะได้รับการพิจารณาเพื่อนำไปใช้ในการดำเนินงานโครงการในลักษณะเดียวกัน ซึ่งต้องมีการคำนึงถึงอย่างมีระบบ และผ่านกระบวนการพิจารณาเพื่อนำไปสู่การดำเนินงานที่ประสบความสำเร็จและเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษา

การดำเนินงานโครงการวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์สำคัญในการสำรวจสภาพความหลากหลายทางวัฒนธรรมในเขตพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม และนำไปใช้ในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน ตลอดจนถึงการนำไปสู่กระบวนการสร้างองค์ความรู้และเครื่องมือในการทำงานด้านวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชนในท้องถิ่น โดยมีกลุ่มเป้าหมายหลักในการดำเนินงานคือ การนำเด็กและเยาวชนและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมตลอดระยะเวลาการดำเนินงานวิจัย และได้รับความร่วมมือโดยแกนนำชุมชน ทั้งในส่วนของกลุ่มผู้นำปราชญ์ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานต่างๆ ในชุมชนเขตพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล โดยใช้กรอบในการดำเนินการหลักของโครงการคือการเสริมสร้างศักยภาพการเรียนรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นส่วนของกรอบแนวคิดเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม การทำความเข้าใจความหมายของคำว่าวัฒนธรรม/ความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยการนำความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชุมชนที่เด็กและเยาวชนอาศัยอยู่ มาเป็นฐานข้อมูลในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วยการเสริมทักษะการสร้างสรรค์ผลงานสารคดี อันจะนำไปสู่การสร้างความรู้ความเข้าใจสภาพความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชุมชนของตนเองและปรากฏการณ์ต่างๆ ทางสังคมที่เกิดขึ้น และในขณะเดียวกันก็จำเป็นที่จะต้องมีความรู้เข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เป็นสิ่งใหม่ที่เหมาะสมปะปนอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน รวมไปถึงการเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างคู่ขนานกันไป

คณะผู้วิจัยเลือกใช้กรอบการดำเนินงานโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ที่เน้นการปฏิบัติการโดยการมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) มีการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การแลกเปลี่ยนพูดคุย การจัดเวทีเชิงปฏิบัติการ การเข้าพื้นที่ลงมือปฏิบัติจริง เพื่อให้เด็กและเยาวชนเกิดการเรียนรู้ควบคู่ไปกับการปฏิบัติจริงผ่านประสบการณ์ของเด็กและเยาวชน

ตลอดระยะเวลาการดำเนินงานโครงการวิจัย คณะนักวิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ศึกษาสภาพความหลากหลายทางวัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล กำหนดกรอบแนวคิดทฤษฎีในการวิจัย แล้วจึงดำเนินการเข้าพื้นที่เพื่อศึกษา เก็บรวบรวมข้อมูล และดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การชี้แจง การจัดเวที การสนทนากลุ่ม รวมไปถึงการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์บุคคลและกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง การติดตามเสริมทักษะ การประเมินกำกับ เพื่อให้ได้ตรงตามเป้าหมายของโครงการในมิติต่างๆ ทั้งนี้คณะผู้วิจัยมีบทบาทหน้าที่ในการกำกับติดตาม กระตุ้นรวมทั้งประสานงาน เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ต้องการ และในขณะเดียวกันก็ต้องเกิดกระบวนการเรียนรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม

จากนั้นจึงนำมาสู่การประมวลผล ตรวจสอบข้อมูล วิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการวิจัย ซึ่งสามารถสรุปผลการดำเนินงานโครงการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

5.1.1 สภาพความหลากหลายทางวัฒนธรรมในเขตพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล จังหวัด

นครปฐม

นับตั้งแต่อำเภอพุทธมณฑลได้เริ่มปรากฏตัวขึ้นจากการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดี ในสมัยอาณาจักรสุพรรณภูมิ ที่เป็นเหตุการณ์เกิดขึ้นในช่วงต้นศตวรรษจนกระทั่งยุคทวารวดีตอนต้น ประมาณ พ.ศ.300 – 1100 แม้วางยังไม่แน่นอนว่าศูนย์กลางของสุพรรณภูมิจะอยู่ตรงไหน แต่สิ่งสำคัญที่เกี่ยวข้องคือ การสร้างองค์พระปฐมเจดีย์และพระประโทณเจดีย์ ซึ่งตำนานเล่ากันว่าสร้างขึ้นโดยพระโสณะ พระอุตระและโพนพราหมณ์ ที่มั่งม้นนำพระพุทธศาสนามาเผยแผ่วางรากฐานในสุพรรณภูมิ ถือเป็นเหตุการณ์สำคัญที่กลายเป็นพลังมหาศาลในการก่อเกิดคุณูปการแก่ประเทศไทยและท้องถิ่นต่างๆ เรื่อยมาจนกระทั่งถึงสมัยของอาณาจักรทวารวดี ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาประมาณ พ.ศ.1100 – 1600 และสมัยอยุธยาที่ได้มีการปรากฏเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ที่ได้กล่าวถึงการสร้างเมืองนครชัยศรี ซึ่งจากหลักฐานกล่าวถึงเมืองนครชัยศรีว่า สมัยพระเจ้ามหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยา ประมาณปี พ.ศ.2092 ได้มีการสร้างเมืองนครชัยศรีและเกิดชุมชนริมแม่น้ำท่าจีนมากขึ้น ซึ่งการเกิดขึ้นของเมืองนครชัยศรีตามหลักฐานการค้นพบดังกล่าว ถือเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญในการเกิดพัฒนาการของชุมชนเขตอำเภอพุทธมณฑลที่ผู้คนจากท้องถิ่นต่างๆ ได้อพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาในพื้นที่ และเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อมและสังคม กระทั่งทำให้เกิดความหลากหลายของผู้คนและวัฒนธรรมในมิติต่างๆ ในพื้นที่ และนำไปสู่การจัดตั้งเป็นกิ่งอำเภอพุทธมณฑลเมื่อวันที่ 1 เมษายน 2534 ที่กระทรวงมหาดไทยได้ประกาศให้มีการจัดตั้งกิ่งอำเภอพุทธมณฑล โดยแบ่งเขตพื้นที่ส่วนหนึ่งของอำเภอนครชัยศรี ประกอบด้วยเขตการปกครอง 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลมหาสวัสดิ์ ตำบลศาลายา และตำบลคลองโยง กระทั่งเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2539 จึงได้ถูกยกฐานะให้เห็นอำเภอพุทธมณฑลอย่างเต็มรูปแบบนั้น

อำเภอพุทธมณฑลได้มีการเปลี่ยนแปลงในมิติต่างๆ อยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะจากการขยายตัวของเมืองหลวง ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกันกับกรุงเทพมหานคร จึงได้มีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม เทคโนโลยี และความเจริญเข้ามาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการขุดคลองและเปิดพื้นที่ให้ผู้คนได้เข้ามาจับจองในสมัยรัชกาลที่ 4 และจากนั้นอีกไม่นานพระองค์ก็ได้ทรงพระราชทานพื้นที่สองฝั่งคลองแก่พระราชโอรสและพระราชธิดา โดยมีนายกองเป็นผู้ดูแลจัดการผลประโยชน์ แต่การทำประโยชน์ในที่ดินอย่างจริงจังได้เกิดขึ้นเมื่อมีคนจากแม่น้ำท่าจีนอพยพเข้ามาเช่าพื้นที่จากนายกอง เพื่อทำนาและอยู่อาศัยทำให้เกิดชุมชนต่างๆ เช่น ชุมชนวัดสุพรรณ ชุมชนคลองโยง บริเวณสองฝั่งคลองมหาสวัสดิ์ที่อยู่ในตำบลศาลายาเป็นชุมชนศาลายาและเมื่อมีการสร้างทางรถไฟสายใต้ซึ่งเปิดเดินรถระหว่าง

สถานีบางกอกน้อยถึงเพชรบุรี ในปี พ.ศ.2446 ส่งผลให้เริ่มมีชุมชนหนาแน่นขึ้น ทำให้ความสำคัญของการใช้เส้นทางคมนาคมทางน้ำลดลงเนื่องจากเกิดความสะดวก

การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 ส่งผลอย่างยิ่งต่อสถานะเศรษฐกิจที่ตกต่ำไปทั่วอาณาจักร เจ้าของที่ดินถูกตัดทอนรายได้ ทำให้ต้องนำที่ดินส่วนหนึ่งจำนองและขาย จึงส่งผลให้เกิดผู้คนอพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่บางส่วนของอำเภอพุทธมณฑลเป็นจำนวนมาก กระทั่งเมื่อเกิดน้ำท่วมเมื่อปี พ.ศ.2485 หลังจากนั้นอำเภอพุทธมณฑลก็ได้เกิดชุมชนในบริเวณตำบลศาลายา และได้เริ่มมีการขุดคลองเพื่อใช้สัญจรและระบายน้ำในการทำนา ซึ่งการขุดคลองครั้งนี้ส่งผลทำให้เข้าถึงพื้นที่ส่วนในได้โดยสะดวกส่งผลให้เกิดชุมชนย่อยในพื้นที่และถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่ทำให้ผู้คนทั้งจากในพื้นที่และต่างพื้นที่ได้อพยพเคลื่อนย้ายครอบครัวเข้ามาทำมาหากิน กระทั่งเกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรมทั้งที่เป็นทุนเดิมในพื้นที่และวัฒนธรรมชนิดใหม่ที่รับเข้ามา ทั้งอย่างผสมผสานกลมกลืนและอีกหลายส่วนที่ขัดแย้ง กระทั่งส่งผลให้เกิดเป็นปัญหาในระดับต่างๆ ตามมาด้วยเช่นกัน

แม้อำเภอพุทธมณฑลจะเป็นพื้นที่ที่มีขนาดไม่กว้างใหญ่มากนัก แต่ด้วยบริบททางภูมิศาสตร์ที่เป็นปัจจัยหลักในการกำหนดรูปแบบวิถีชีวิตความเป็นอยู่และความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ก็ได้ทำให้พบกับสภาพของความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีอยู่จำนวนไม่น้อย ซึ่งหลายสิ่งถือเป็นเอกลักษณ์/อัตลักษณ์เฉพาะของพื้นที่ที่ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาอย่างยาวนานจนกลายเป็นมรดกร่วมทางวัฒนธรรมของชุมชน และมีส่วนเกี่ยวข้องกับคนในชุมชนอำเภอพุทธมณฑล ทั้งในลักษณะทางตรงและทางอ้อม และอีกส่วนหนึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมของอำเภอพุทธมณฑลที่เกิดขึ้นจากการได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงไปของบริบททางสังคม ที่มีมูลเหตุมาจากปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ทางสังคม อาทิ ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ความเป็นพื้นที่ที่ติดกับเมืองหลวง ซึ่งมีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากกรุงเทพฯ ที่เป็นเมืองศูนย์กลางที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมสูง การเข้ามาของคนใหม่ ระบบเศรษฐกิจ การค้าการลงทุน การคมนาคมขนส่ง สถานะแวดล้อมและอื่นๆ ล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบในการทำให้เอกลักษณ์ของชุมชน ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมของอำเภอพุทธมณฑลค่อยๆ ถูกลดบทบาทลง ตามรสนิยมใหม่ของคนที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทและคุณค่าทางสังคม ดังนั้น จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากพื้นที่จึงพบข้อสังเกตบางประการถึงการขาดความเชื่อมโยงระหว่างความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชุมชนที่มีอยู่แต่เดิมกับวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในปัจจุบัน แต่ก็ยังคงพบว่าคนในชุมชนก็ยังคงมีความตระหนักถึงเอกลักษณ์ของชุมชนที่กำลังเกิดการเปลี่ยนแปลง และคำนึงถึงต้นเหตุต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชุมชนอำเภอพุทธมณฑลของตนเอง

5.1.2 เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน

การดำเนินงานโครงการเพื่อเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมสำหรับเด็กและเยาวชนในลำดับแรก ได้มีการดำเนินงานภายใต้จุดมุ่งหมายหลักในการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่างคณะนักวิจัย แกนนำชุมชน และตัวแทนเด็กและเยาวชน ในการเข้าร่วมหารือเพื่อร่วมกำหนดทิศทางในการดำเนินงานโครงการ ทั้งนี้ จากการเล็งเห็นถึงพลังของการดำเนินงานที่เมื่อเกิดขึ้นจากการเล็งเห็นถึงปัญหา ความสำคัญของประเด็นการวิจัย กระบวนการดำเนินงาน และผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการดำเนินงานโครงการที่เกิดขึ้นกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและชุมชนแล้วนั้น จึงจะทำให้การขับเคลื่อนการดำเนินงานโครงการดังกล่าวประสบผลสำเร็จอย่างแท้จริง ซึ่งเมื่อได้ข้อมูลทั้งที่เป็นองค์ความรู้ ข้อมูลจำเป็น และข้อเสนอแนะต่างๆ แล้วนั้น จึงนำไปสู่การวางแผนเพื่อดำเนินกิจกรรมในขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนที่สองเป็นการศึกษาธรรมชาติของพื้นที่และผู้คน เนื่องจากการศึกษาธรรมชาติของชุมชนและการทำความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาและรายละเอียดต่างๆ ของการดำเนินงานโครงการวิจัย ถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากธรรมชาติของพื้นที่ในแต่ละพื้นที่ทั้งในเชิงกายภาพและมิติด้านวัฒนธรรมนั้นย่อมมีความแตกต่างกันออกไป ด้วยปัจจัยและมูลเหตุต่างๆ ที่แตกต่างกัน อันจะเอื้อไปถึงธรรมชาติของผู้คนและวัฒนธรรมในพื้นที่ศึกษาที่แตกต่างกันออกไปด้วย คณะผู้วิจัยมีต้นทุนทางสังคมที่ดีกับพื้นที่ศึกษา ในพื้นที่คืออำเภอพุทธมณฑล เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่คณะนักวิจัยได้เคยมีส่วนร่วมในการดำเนินงานกิจกรรมและโครงการต่างๆ ก่อนล่วงหน้าแล้ว ดังนั้นจึงทำให้มีความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับพื้นที่ และมีความสนิทสนมคุ้นเคยกับแกนนำชุมชน ทั้งในส่วนของแกนนำอย่างไม่เป็นทางการที่ไม่ได้รับการแต่งตั้งจากหน่วยงานภาครัฐ แต่ถือว่าได้รับการยอมรับนับถือจากคนส่วนใหญ่ในชุมชน และแกนนำที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการที่สังกัดอยู่กับหน่วยงานและองค์กรทั้งภาครัฐ ได้แก่ อำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ฯลฯ และภาคเอกชน รวมถึงกลุ่มเด็กและเยาวชนในพื้นที่ที่มีทั้งกลุ่มเด็กและเยาวชนที่อยู่ในโรงเรียนและกลุ่มเด็กและเยาวชนที่มีการรวมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการในชุมชนทั้ง 3 ตำบล ซึ่งจะทำให้มีความง่ายและลดระยะเวลาในการสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจระหว่างกลุ่มเป้าหมายและคณะนักวิจัยได้อย่างมาก

คณะนักวิจัยดำเนินการทำความเข้าใจกับแกนนำชุมชนด้วยการเข้าพบทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งตามปฏิทินของชุมชนที่มีการกำหนดให้จัดงานต่างๆ และคณะผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการประชุมและขออนุญาตเพิ่มเติมวาระ เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจกับแกนนำชุมชน นอกจากนั้นแล้วยังได้เข้าพบเป็นรายบุคคล ด้วยการแนะนำตัว ชี้แจง

ทำความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการ การดำเนินงานที่จะเกิดขึ้นในชุมชน และการขอความร่วมมือในการดำเนินงานโครงการในลักษณะต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในชุมชนซึ่งมีแกนนำชุมชนเป็นผู้ดูแล รวมทั้งการประชาสัมพันธ์เพื่อให้คนในชุมชนได้รับทราบจากแกนนำชุมชน รวมทั้งคณะนักวิจัยได้ขอความอนุเคราะห์จากแกนนำชุมชนบางท่านที่มีความประสงค์จะร่วมดำเนินงานโครงการ เพื่อเป็นผู้ประสานงานกลางระหว่างคณะนักวิจัยและกลุ่มเด็กและเยาวชนในพื้นที่ที่แกนนำชุมชนเหล่านั้นอาศัยอยู่ ทั้งนี้ เนื่องด้วยในการทำความเข้าใจในประเด็นต่างๆ เกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการแก่แกนนำชุมชนนั้น ถือเป็นสิ่งสำคัญในการที่จะขับเคลื่อนและผลักดันให้โครงการบรรลุตรงตามวัตถุประสงค์ของโครงการ

ขั้นตอนที่สามค้นหาเด็กและเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งอุปสรรคสำคัญประการหนึ่งในการดำเนินงานโครงการกับเด็กและเยาวชนในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล คือด้วยลักษณะของการเข้าสู่สภาวะการกลายเป็นชุมชนเมืองของอำเภอพุทธมณฑล ดังนั้น วิธีการดำเนินชีวิตของผู้คนในพื้นที่ดังกล่าวจึงมีลักษณะของความเป็นปัจเจกมากขึ้น ลักษณะการรวมตัวของคนกลุ่มต่างๆ มีน้อยลง มีการแบ่งแยกและห่างเหินกันในการร่วมกิจกรรมทางสังคมมากขึ้น และด้วยปัจจัยภายนอกที่ระดมเข้ามาเป็นแรงกระตุ้นให้เด็กและเยาวชน และคนส่วนใหญ่ในชุมชนพุทธมณฑลต่างให้ความสนใจมากกว่ากิจกรรมจากโครงการวิจัย เช่น ห้างสรรพสินค้า การเรียนพิเศษของเด็กและเยาวชน ความสนใจต่อสิ่งเร้าต่างๆ ที่เกิดขึ้น ความไม่เห็นความสำคัญของผู้ปกครองที่มีต่อการดำเนินงานโครงการ หรือการเอาใจใส่ต่อเด็กและเยาวชน ฯลฯ ดังนั้นด้วยปัจจัยเหล่านี้จึงกลายเป็นอุปสรรคสำคัญในการดำเนินงานโครงการกับเด็กและเยาวชนในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล คณะนักวิจัยตระหนักถึงปัจจัยดังกล่าว จึงได้มีการวางแผนและออกแบบกิจกรรมเพื่อจูงใจให้เด็กและเยาวชนเข้าร่วมโครงการ ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ก) พลังจากแกนนำชุมชน/ครู

เนื่องจากคณะผู้วิจัยมีความสนิทสนมกับแกนนำชุมชนบางส่วนทั้งที่เป็นกลุ่มแกนนำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ตัวแทนชุมชน และกลุ่มครู/อาจารย์ในโรงเรียน ดังนั้น หลังจากที่มีการประสานงานและชี้แจงทำความเข้าใจเกี่ยวกับรายละเอียดต่างๆ แล้วนั้น คณะนักวิจัยได้หารือและสอบถามถึงการรวมกลุ่มของเด็กและเยาวชนหรือเครือข่ายที่แกนนำมีอยู่ หรือความเป็นไปได้ในการจัดตั้งกลุ่มเด็กและเยาวชนเพื่อเข้าร่วมดำเนินงานโครงการ ซึ่งพบว่ามีบางพื้นที่ เช่น ชุมชนบ้านเอื้ออาทร ตำบลศาลายา ชุมชนบ้านคลองโยง ตำบลคลองโยง ที่แกนนำได้มีเครือข่ายเด็กและเยาวชนเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ไว้ในเบื้องต้นแล้ว จึงเป็นการง่ายที่จะได้นำเครือข่ายเด็กและเยาวชนเหล่านั้นเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานโครงการ และ

สามารถควบคุมจำนวนของผู้เข้าร่วมโครงการได้อีกทางหนึ่งด้วย เพราะเด็กและเยาวชนจะเชื่อฟังแกนนำและครู/อาจารย์อย่างมาก

ข) พลังจากเด็กและเยาวชนด้วยตนเอง

จากการดำเนินงานโครงการในพื้นที่ก่อนหน้านี้ที่จะดำเนินงานโครงการครั้งนี้ ทำให้คณะผู้วิจัยมีความสนิทสนมคุ้นเคยกับแกนนำเด็กและเยาวชนบางส่วนในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล ดังนั้น ในการเข้าพื้นที่เพื่อดำเนินงานโครงการ/กิจกรรมต่างๆ คณะผู้วิจัยจึงประสานงานและยึดแกนนำเด็กและเยาวชนที่เคยร่วมงานกันเป็นหลัก โดยการวางแผนให้แกนนำเด็กและเยาวชนที่เคยร่วมดำเนินงานร่วมกันมาก่อนหน้านี้เป็นผู้ประสานกับเด็กและเยาวชนคนอื่นๆ ในชุมชนเพื่อให้เข้าร่วมโครงการ ซึ่งถือเป็นวิธีการให้ “เด็กดึงเด็ก” ด้วยกันเอง ซึ่งเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่ก็จะเป็กลุ่มเพื่อนของแกนนำเด็กและเยาวชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน/ชุมชนเดียวกัน ซึ่งกระบวนการใช้พลังจากเด็กและเยาวชนในการชี้ชวนให้เด็กและเยาวชนอื่นๆ เข้าร่วมโครงการนั้น ถือเป็นกระบวนการที่สำคัญและมีประสิทธิภาพอย่างมาก

ขั้นตอนที่สี่เป็นการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมศักยภาพเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน โดยการนำกิจกรรมมาใช้เป็นเครื่องมือในการเสริมทักษะความรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้กับเด็กและเยาวชน โดยที่ชุมชนมีส่วนร่วมตลอดระยะเวลาการดำเนินงานโครงการในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล โดยแบ่งออกเป็นกิจกรรมต่างๆ 6 กิจกรรมที่สำคัญ ได้แก่ 1) เวทีเตรียมความพร้อม “แลกเปลี่ยนความคิดเห็น สะท้อนประสบการณ์ชุมชน และข้อเสนอเพื่อพัฒนากิจกรรมเรียนรู้” 2) เวทีเสริมความรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม “เรียนรู้ เข้าใจ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม” 3) เวทีเสริมศักยภาพการทำสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์ “ถ่ายทอดการเรียนรู้ ผ่านสื่ออย่างสร้างสรรค์” 4) การปฏิบัติจริงในพื้นที่ 5) ติดตามการทำงาน และ 6) เวทีคืนความรู้สู่ชุมชน นำเสนอผลงานสารคดีเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งนอกจากเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการจะได้รับความรู้ความเข้าใจโดยตรงเกี่ยวกับประเด็นในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมทั้งในพื้นที่และจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันแล้ว กิจกรรมดังกล่าวยังมีส่วนสำคัญในการเสริมทักษะความรู้เรื่องการผลิตสื่อสารคดี ซึ่งเด็กและเยาวชนสามารถดำเนินการทำด้วยตนเอง การฝึกให้มีความกล้าแสดงออก กล้าแสดงความคิดเห็น รู้จักบทบาทหน้าที่ การวางแผนเพื่อดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จ รู้จักการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า อีกทั้งยังได้สัมผัสทั้งกับบุคคลในชุมชน ทุนความหลากหลายทางวัฒนธรรมในพื้นที่ จากประสบการณ์ของตนเองโดยตรง

ขั้นตอนสุดท้ายเป็นการประมวลผลความรู้จากเด็กและเยาวชน และแกนนำต่อการเรียนรู้ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม ซึ่งเสี่ยงสะท้อนที่ได้จากเด็กและเยาวชน และแกนนำชุมชนที่ได้เข้าร่วมดำเนินงานโครงการ ในความเข้าใจเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่สะท้อน ผ่านการผลิตสื่อสารคดีและจากทัศนคติ สรุปได้ว่า

1) เด็กและเยาวชน

เด็กและเยาวชนส่วนใหญ่มีความรู้เรื่องการดำเนินชีวิตที่อยู่ภายใต้บริบทของ ความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เด็กและเยาวชนได้เผชิญอยู่ในชีวิตจริง แต่จะมุ่งเน้นในการสะท้อนนิยามความหมายของคำว่าวัฒนธรรม/ความหลากหลายทาง วัฒนธรรมที่ยึดโยงกับเนื้อหาเกี่ยวกับกิจกรรมทางศาสนา ประเพณี ขนบธรรมเนียม ที่เกี่ยวกับความเป็นไทย แต่จากการเข้าร่วมโครงการ เด็กและเยาวชนได้สะท้อน ความคิดในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่อยู่นอกกรอบของคำอธิบาย แบบเดิม ดังเช่นจากตัวอย่างการสะท้อนความคิดจากการถอดบทเรียนในเรื่องความรู้ ความเข้าใจในประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม เช่น เด็กได้สะท้อนให้ เห็นถึงการใช้ชีวิตในชุมชนของตนเองที่มีผู้คนจากภูมิภาคต่างๆ มาอยู่อาศัยร่วมกัน มี การทำอาหาร การพูด การแสดงตัวตนที่แตกต่างกันไปตามฐานทางวัฒนธรรมของแต่ละ คนที่เคยปฏิบัติในภูมิภาคต่างๆ ความแตกต่างทางเพศ ความหลากหลายของ ประเพณี พิธีกรรม และกิจกรรมทางสังคมของผู้คนที่อาศัยอยู่ในอำเภอพุทธมณฑล รวมถึงความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนของตนเอง ซึ่งจากเสียงสะท้อน เหล่านี้ทำให้ได้เห็นว่า เด็กและเยาวชนจากเดิมที่มีความรู้เรื่องความแตกต่างทาง วัฒนธรรมที่ตนเองพบเจออยู่ในชีวิตประจำวันแล้ว เด็กและเยาวชนที่เข้าร่วม โครงการยังได้มีความเข้าใจ สามารถแยกแยะ และรับรู้ถึงสถานะของการ เปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชนอำเภอพุทธมณฑล อันนำมาซึ่งความแปลก ใหม่ทางวัฒนธรรมและในขณะเดียวกันก็มีความตระหนักถึงความหลากหลายทาง วัฒนธรรมที่มีอยู่ดั้งเดิมในพื้นที่ ที่จะต้องขับเคลื่อนไปอย่างคู่ขนานกัน ผ่านการ เรียนรู้โดยใช้สื่อสารคดีเป็นเครื่องมือที่เด็กและเยาวชนจะได้มีบทบาทเป็นผู้วางแผน และออกแบบผลงาน รวมถึงได้เกิดความรู้ความเข้าใจจากการการเข้าพื้นที่เรียนรู้จาก ประสบการณ์จริง ได้สัมผัสกับผู้คน สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมในชุมชนโดยตรง

2) แกนนำชุมชน/ครู

จากการประมวลผลความรู้ความเข้าใจของแกนนำชุมชนและครูผู้เข้าร่วม ดำเนินงานโครงการพบว่า ในด้านความรู้ความเข้าใจประเด็นเรื่องความหลากหลาย ทางวัฒนธรรม แกนนำชุมชน ครูมีความรู้ความเข้าใจเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว แต่โครงการ ได้เข้ามาช่วยเสริมในส่วนของการออกแบบกิจกรรมในการเสริมสร้างกระบวนการ

เรียนรู้ที่หลากหลายและมีความน่าสนใจ โดยการใช้สื่อสารคดีและกิจกรรมที่เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้จริงจากพื้นที่ จากตัวบุคคล จากวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งสามารถที่จะนำไปใช้เป็นตัวอย่างหรือแนวทางในการเสริมสร้างความรู้ให้กับเด็กและเยาวชน ทั้งภายในและภายนอกกระบวนการศึกษา ซึ่งถือเป็นการเปิดพื้นที่ทางความคิด สร้างแรงจูงใจ และเป็นทางเลือกที่สำคัญในการนำทั้งความรู้ในส่วนของเนื้อหาที่ว่าด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม และกระบวนการเสริมสร้างความรู้ไปใช้ในการเสริมสร้างความรู้ให้กับเด็กและเยาวชน โดยไม่จำกัดอยู่ในรูปแบบของการศึกษาแบบเดิมๆ

จากการประมวลผลความรู้จากเด็กและเยาวชน และแกนนำต่อการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรม สามารถสรุปได้เป็นประเด็นต่างๆ ที่สำคัญ ได้แก่ 1) การไม่ติดกรอบการศึกษา การเรียนรู้จากประสบการณ์นอกห้องเรียน โดยที่เด็กและเยาวชนเกิดการเรียนรู้ที่ไม่ติดกรอบการศึกษาเฉพาะในห้องเรียนหรือเป็นเพียงผู้รับข้อมูล แต่ทำเด็กและเยาวชนสามารถที่จะสร้างสรรค์เนื้อหาและการเรียนรู้ข้อมูลของตนเองที่สนใจได้อย่างมีชีวิตชีวา จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ พูดคุยกับคนในชุมชนมาเป็นวัตถุดิบในการสร้างสรรค์สื่อสารคดี 2) เด็กและเยาวชนเพิ่มบทบาทเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ โดยที่เด็กและเยาวชนได้เพิ่มบทบาทจากการเป็นนักเรียนที่เป็นฝ่ายรับความรู้ ไปสู่การเป็นนักปฏิบัติกิจกรรมชุมชน ผู้ได้มีโอกาสวางแผน เข้าพื้นที่ สืบค้นหาเรื่องราว คิควิเคราะห์และตัดสินใจ จากประสบการณ์ตรงของการทำงานในชุมชน ซึ่งผลพวงที่จะได้จากกระบวนการทำงานภาคสนามจะส่งผลในการเสริมสร้างทัศนคติเชิงบวกต่อผู้คน ชุมชน และเป็นการกระตุ้นความสนใจ อยากรู้ อยากเห็น รัก และเคารพผู้คนและความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมในชุมชน 3) ประสานช่องว่างระหว่างวัย ลดละอคติระหว่างผู้คน เห็นคุณค่าวัฒนธรรม ซึ่งจากการที่เด็กและเยาวชนได้เข้าร่วมโครงการจึงทำให้เขาเหล่านั้นได้มีประสบการณ์ที่ใกล้ชิดกับคนต่างวัย ผ่านการสัมภาษณ์และพูดคุยกับผู้สูงอายุ พูดคุยกับคนที่อยู่นอกรั้วบ้านของตนเอง คนแปลกหน้าที่อาศัยอยู่ในชุมชน รวมถึงวัตถุ สิ่งของที่แวดล้อมอยู่ในชุมชนอย่างเข้าใจจากข้อมูลที่ได้ศึกษาและสัมผัสใกล้ชิด และ 4) ชุมชนมีส่วนร่วม ต้นตัวคือการที่คนในชุมชนและหน่วยงานเกิดการตื่นตัวและร่วมเป็นผู้สนับสนุนในด้านต่างๆ ทั้งการเข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนข้อมูล ให้ข้อมูล ถกเถียง ชี้แนะและร่วมดำเนินงานโครงการ ทำให้ความรู้ความทรงจำและคุณค่าของความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชุมชนเกิดการเคลื่อนไหว ถูกพลิกฟื้นให้กลับมามีชีวิตชีวาอยู่ในโลกปัจจุบันอีกครั้ง ซึ่งประเด็นเหล่านี้ถือเป็นการประสบความสำเร็จของการดำเนินงานโครงการอย่างยิ่ง

5.1.3 องค์ความรู้และเครื่องมือในการทำงานด้านวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชนในท้องถิ่น

จากการดำเนินงานโครงการดังกล่าวในพื้นที่อำเภอพุทธมณฑลทำให้พบประเด็นสำคัญที่จะสามารถนำมาใช้ในการขยายผลและจัดการให้เป็นองค์ความรู้และเครื่องมือในการทำงานด้านวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ในการพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชนในท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่

1) พื้นที่ ซึ่งการดำเนินงานโครงการวิจัยจำเป็นต้องมีพื้นที่ที่มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับประเด็นการวิจัย ในที่นี้คือพื้นที่อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ได้รับอิทธิพลจากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจากกรุงเทพมหานคร จึงทำให้เกิดสภาพของความหลากหลายทางวัฒนธรรม และในขณะเดียวกันก็เกิดเป็นปัญหาในลักษณะต่างๆ ด้วยเช่นกัน ดังนั้น ด้วยความสอดคล้องของพื้นที่ที่กำลังเผชิญกับปัญหา ผสมกับเป็นความต้องการของชุมชนที่มีความพร้อมในการที่จะได้รับการศึกษาเพื่อพัฒนา ดังนั้น ประเด็นเรื่องพื้นที่จึงถือเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการนำไปใช้เพื่อพิจารณาวางแผนการดำเนินงานโครงการเช่นเดียวกันนี้

2) เครื่องมือ ในที่นี้คือ การออกแบบและวางแผนกิจกรรมในการดำเนินงานโครงการ ที่จะต้องมีความสอดคล้องและเหมาะสมทั้งกับลักษณะธรรมชาติของพื้นที่บริบทของชุมชน และต้องเป็นความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ดังนั้น ในการนำเครื่องมือมาใช้ในการดำเนินงานโครงการ จึงจำเป็นที่จะต้องได้รับข้อเสนอแนะหรือข้อมูลความต้องการของชุมชน เพื่อนำมาใช้ในการออกแบบกิจกรรมต่างๆ ทั้งในส่วนของแกนนำชุมชน เด็กและเยาวชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งสิ้น

3) การมีส่วนร่วม ที่เกิดขึ้นโดยชุมชน ซึ่งจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นส่วนหนึ่งของคณะทำงานตั้งแต่เริ่มต้นของการดำเนินงานโครงการ ติดตาม ฝ้าดู ลงมือปฏิบัติ ให้ข้อเสนอแนะ รวมทั้งรับผลประโยชน์จากโครงการ ซึ่งลักษณะของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานโครงการนี้ ถือเป็นเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานโครงการที่เกี่ยวข้องกับชุมชน หรือมีการขับเคลื่อนงานโดยชุมชน

4) เด็กและเยาวชน ถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการดำเนินงานโครงการให้ประสบความสำเร็จ การคำนึงถึงคุณลักษณะและธรรมชาติของเด็กและเยาวชนถือเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินงาน ซึ่งทำให้เกิดสีสันในการดำเนินงานที่แตกต่างกันออกไป และสิ่งสำคัญที่ปรากฏจากการดำเนินงานร่วมกับเด็กและเยาวชน คือ พลังแห่งการสร้างสรรค์ที่มีอยู่ในตัวของเด็กและเยาวชน ถือเป็นพลังบริสุทธิ์ที่

สามารถนอกจากจะขับเคลื่อนโครงการให้ประสบความสำเร็จได้แล้วนั้น ยังจะนำไปสู่การขับเคลื่อนสังคมวัฒนธรรมให้มีสุขภาวะได้ด้วยเช่นกัน

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

การดำเนินงานโครงการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาและดำเนินการจัดกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ โดยการประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาสังคมผ่านกระบวนการเสริมศักยภาพให้แก่เด็กและเยาวชน ชุมชนและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น โดยการให้กลุ่มเป้าหมายทั้งที่เป็นเด็กและเยาวชน แกนนำชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้าร่วมการดำเนินงานโครงการในทุกขั้นตอนของกระบวนการวิจัย เริ่มตั้งแต่การชี้แจงทำความเข้าใจกับตัวแทนชุมชน เพื่อหารือ แลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดเห็น และร่วมประชาสัมพันธ์โครงการให้กับคนในชุมชนได้รับรู้เกี่ยวกับกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นในชุมชน การเข้าพื้นที่เพื่อศึกษาธรรมชาติของผู้คนและพื้นที่ โดยผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เป็นแกนนำ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ต้องการและได้รับการตรวจสอบจากคนในพื้นที่ และนำไปสู่การออกแบบกิจกรรม วางแผนกระบวนการดำเนินงานที่สอดคล้องและเหมาะสมกับทั้งบริบทของพื้นที่และความต้องการของชุมชน

การมีส่วนร่วมในการจัดเวทีและกิจกรรมทั้งในส่วนของการเสริมความรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม การเสริมทักษะความรู้ด้านเทคนิคการผลิตสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์ และการเข้าร่วมกิจกรรมที่ได้ดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้ร่วมกัน รวมถึงการประมวลผลความรู้ที่ได้รับจากการดำเนินงานโครงการ ประเด็นปัญหา อุปสรรค และการขยายผลต่อยอดโครงการ ซึ่งตลอดระยะเวลาการดำเนินงานในแต่ละขั้นตอน จำเป็นจะต้องมีชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทั้งสิ้น

ด้านกระบวนการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (Experiential Learning) ที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนผู้เข้าร่วมการดำเนินงานโครงการครั้งนี้ เด็กและเยาวชนเกิดการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมผ่านประสบการณ์ใหม่จากพื้นที่ด้วยการลงมือปฏิบัติการจริง ทั้งในด้านการเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการ และการออกแบบวางแผนกิจกรรมที่ตนเองและชุมชนร่วมกำหนดขึ้น ซึ่งในการเข้าร่วมโครงการจำเป็นอย่างยิ่งที่เด็กและเยาวชนจะต้องมีความเข้าใจและเล็งเห็นถึงความสำคัญของหัวข้อการวิจัยที่ตนเองกำลังได้รับการเสริมศักยภาพ ซึ่งจากการดำเนินการประมวลผลความรู้ที่เด็กและเยาวชนได้รับนั้น เด็กและเยาวชนสามารถนำเสนอข้อมูลที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ตนเองและสังคมของตนเองนั้นกำลังเผชิญอยู่ได้ ซึ่งในการนำกระบวนการเรียนรู้มาใช้กับเด็กและเยาวชนในการดำเนินงานโครงการครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้นำ 4 ขั้นตอนการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นด้วยการผ่านประสบการณ์ ได้แก่ 1) การสร้างประสบการณ์ (Act) โดยที่เด็กและเยาวชนมีการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ใหม่ๆ จากปราชญ์ชุมชนและผู้รู้ในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม เพื่อการสร้างความรู้ ประสบการณ์ โดยจะต้องเข้าใจถึงความสำคัญของเรื่องที่กำลังเรียนรู้ และค้นหาความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงสิ่งที่กำลังเรียนรู้เข้ากับสถานการณ์ในชีวิตจริง

ผ่านการทำกิจกรรม และการระดมความคิด เพื่อให้เข้าใจความหลากหลายทางวัฒนธรรม 2) การทบทวน/สะท้อนการเรียนรู้ (Reflect) กิจกรรมที่นำมาใช้ในการเสริมสร้างศักยภาพเด็กและเยาวชนในครั้งนี้ ส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้วยการสะท้อนผ่านกิจกรรม การนำเสนอ ข้อมูล ภาพวาดและสื่อสารคดี เพื่อเป็นสิ่งที่ทำให้ทราบว่าสิ่งที่ได้เรียนรู้อยู่นั้น มีผลอย่างไรต่อตนเอง และตนเองได้อะไรจากการเรียนรู้ โดยเด็กและเยาวชนสามารถที่จะอธิบายเหตุผลตามความคิดได้ 3) การสรุปการเรียนรู้ (Conceptualize) เด็กและเยาวชนสามารถสรุปองค์ความรู้ที่ได้ผ่านการนำเสนอ ผลการเรียนรู้ ผ่านการเขียนแผนภาพ และนำเสนอในรูปแบบต่างๆ ที่เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงความรู้ ความเข้าใจในประเด็นหรือหัวข้อของโครงการวิจัยครั้งนี้ และประการสุดท้ายการประยุกต์ใช้ความรู้ (Apply) ซึ่งเด็กและเยาวชนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปเชื่อมโยงกับการเรียน การดำเนินชีวิต และการนำความรู้ที่ได้ไปต่อยอด ซึ่งในขั้นตอนดังกล่าวนี้ยังถือเป็นขั้นตอนที่จำเป็นต้องมีการกำกับติดตามและใช้ระยะเวลา หรืออาจจะต้องมีพี่เลี้ยงในการดำเนินการเพื่อให้ประสบความสำเร็จ แต่จากการเก็บข้อมูลที่ได้จากการจัดเวทีประมวลผลความรู้ ทำให้คณะผู้วิจัยทราบว่า เด็กและเยาวชนหลายคนที่เข้าร่วมโครงการ สามารถสะท้อนความรู้ที่จะนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และเกิดการต่อยอดไปสู่การบูรณาการด้านการเรียนรู้ในห้องเรียนได้

จากการดำเนินการขับเคลื่อนโครงการวิจัยครั้งนี้ ที่มีเป้าหมายหลักในการเสริมสร้างศักยภาพความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้กับเด็กและเยาวชน ด้วยการมีส่วนร่วมโดยชุมชน ผ่านกิจกรรมการผลิตสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์ ที่ได้รับการกลั่นกรองความคิด ทักษะคิด ข้อมูลและความคิดเห็น โดยที่เป็นความต้องการจากชุมชนอย่างแท้จริง ไปสู่การดำเนินการจัดเวที กิจกรรม และเข้าพื้นที่ปฏิบัติการจริง กระทั่งนำไปสู่การประมวลผลความรู้และถอดบทเรียนการดำเนินงานโครงการวิจัยนั้น ในมุมมองของคณะนักวิจัยพบว่า พลังที่สำคัญในการขับเคลื่อนโครงการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานด้านการพัฒนาชุมชน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับความร่วมมือจากชุมชนทุกฝ่ายอย่างแท้จริง การสร้างความเป็นเจ้าภาพร่วมในการดำเนินงานจะนำไปสู่การขับเคลื่อนที่เกิดพลังจากภายในชุมชน ซึ่งคณะนักวิจัยจะทำหน้าที่เป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกด้านวิชาการ และงบประมาณในการดำเนินการให้ประสบผลสำเร็จ ทั้งนี้ เพราะเมื่อเสร็จสิ้นการดำเนินงานโครงการ ชุมชนจะสามารถที่จะขับเคลื่อนตนเองได้อย่างเข้มแข็งและเป็นระบบ

ความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่นำมาใช้เป็นประเด็นในการขับเคลื่อนงานการพัฒนาพื้นที่ชุมชนพุทธมณฑลในครั้งนี้ ถือเป็นประเด็นที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อโลกที่มีการหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วของบริบททางสังคมและวัฒนธรรม กระแสของความเจริญก้าวหน้า ความขัดแย้งระหว่างวัฒนธรรม ความหลากหลายของวิถีการดำเนินชีวิต และการเผชิญหน้ากับสิ่งต่างๆ ที่รายล้อมรอบตัวเราที่ไม่มีวันจะหยุดนิ่ง อันนำมาทั้งในส่วนที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม ในทางตรงกันข้ามกับสภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในสังคมโลก ประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม กลายเป็นความขัดแย้งและปัญหาสังคมที่สร้างความรุนแรงได้อย่างมหาศาล

การดำเนินงานโครงการครั้งนี้ถือเป็นอีกบทบาทหนึ่งของพลังในการร่วมขับเคลื่อนสังคมให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ในเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม ด้วยการใช้กิจกรรมเป็นเครื่องมือ มีผู้คนในชุมชนเป็นพันธมิตรในการขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมาย เพื่อให้เด็กและเยาวชนผู้ที่ได้รับการนิยามว่าเป็นอนาคตของชาติ ได้สร้างสรรค์สังคมแห่งนี้ให้มีความสงบสุขสมานฉันท์ต่อไป

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

- 1) ในการนำเด็กและเยาวชนเข้ามาร่วมในการจัดกิจกรรมและกระบวนการต่างๆ นั้น ควรคำนึงถึงเวลา สถานที่ ความพร้อมของเด็กและเยาวชนที่จะเข้าร่วมในการดำเนินงานโครงการ/กิจกรรม
- 2) รูปแบบของกิจกรรมควรกระตุ้นการมีส่วนร่วมของเด็กและเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ ให้กล้าแสดงออก กล้าแสดงทัศนคติ
- 3) กระบวนการขับเคลื่อนงานวิจัยให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ควรได้รับการมีส่วนร่วมจาก “คนใน” ชุมชนตั้งแต่เริ่มต้นกระทั่งสิ้นสุดการดำเนินงานโครงการ เพราะจะเป็นการเสริมสร้างและปลูกฝังให้คนในชุมชนเกิดความรู้ความเข้าใจทั้งในส่วนข้อมูล ขั้นตอนและกระบวนการดำเนินงาน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาหรือต่อยอดงานวิจัยให้ชุมชนได้ขับเคลื่อนด้วยตนเอง เช่น การออกแบบกิจกรรม เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมในการออกแบบและวางแผน เพื่อให้เด็กและเยาวชนได้ลงมือปฏิบัติในสิ่งที่ตนเองสนใจและมีความต้องการที่จะทำอย่างแท้จริง
- 4) บทบาทของครูเปลี่ยนเป็นพี่เลี้ยงที่คอยดูแลเด็กและเยาวชนในกลุ่มเพื่อดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการเข้าพื้นที่ภาคสนาม ส่งผลสำคัญต่อการทำให้เกิดการเรียนรู้ทั้งในส่วนของการกระบวนการทำงานและเนื้อหาที่ได้รับจากการเข้าร่วมโครงการ นำไปสู่การปรับปรุงประยุกต์ใช้ด้วยตนเองในประเด็นที่ตนเองมีความเชี่ยวชาญ เพื่อให้เกิดกระบวนการถ่ายทอดความรู้ให้กับเด็กและเยาวชนที่หลากหลาย โดยไม่ต้องมีนักวิจัยเป็นผู้กำกับติดตาม เพราะครุมีต้นทุนที่สำคัญคือการเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดทั้งกับเด็กและเยาวชน ชุมชน และวัฒนธรรมในท้องถิ่น
- 5) การผลักดัน สนับสนุนและสานงานต่อควรได้รับการเอื้ออำนวยอย่างเป็นรูปธรรมจากชุมชนหรือองค์การบริการส่วนท้องถิ่น ที่มีปัจจัยสนับสนุนทั้งทางด้านทุนทรัพย์ กำลังบุคคล และถือเป็นตัวเสริมหรือเป็นกลไกสำคัญที่จะกำหนดนโยบายท้องถิ่นให้เป็นไปในทิศทางต่างๆ โดยเฉพาะในด้านวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อการพัฒนาทางด้านวัฒนธรรม อันเป็นหัวใจหลักสำคัญของการพัฒนาชุมชนจากรากฐานของชุมชนตนเอง

- 6) นำสื่อเชิงสร้างสรรค์มาใช้เป็นตัวกระตุ้นให้เด็กและเยาวชนหรือผู้เข้าร่วมโครงการเกิดความสนใจที่อยากจะร่วมงาน โดยคำนึงถึงความสะดวกของโลกในยุคปัจจุบันที่อุดมไปด้วยตัวเร้า นอกจากนั้นควรดึงบทบาทของสื่อมวลชนที่มีพลังอย่างมากต่อสังคมในการปลุกความสนใจในรูปแบบที่หลากหลายและเข้าถึงผู้คนในสังคมวงกว้าง ให้มีการนำเสนอเนื้อหากิจกรรม/โครงการที่มีคุณภาพและเกิดประโยชน์ต่อสังคม เพื่อเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดสังคมอุดมปัญญาที่คนมีความรัก เข้าใจ และเคารพต่อสิทธิและความหลากหลายทางวัฒนธรรมอย่างแท้จริง

5.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรมีการศึกษาและนำความหลากหลายทางวัฒนธรรมในพื้นที่เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม หรือองค์ความรู้ด้านอื่นๆ ที่จะดำเนินโครงการวิจัย
- 2) ควรมีการศึกษาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายและการรับรู้ในประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมในกลุ่มเด็กและเยาวชน และคนในสังคม เพื่อใช้เป็นฐานในการสร้างเครื่องมือหรือกำหนดแนวทางในการเสริมทักษะความรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมให้ตรงกับความต้องการ หรือสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในสังคมปัจจุบัน

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

เกษม เพ็ญภินันท์. (2552). *ความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรมในมนุษยศาสตร์*. กรุงเทพฯ: วิชาษา.

กาญจนา แก้วเทพ. (2549). *ปฐมบทแห่งองค์ความรู้ เรื่องสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

กรรณิการ์ สาตรปรง. (2540). *การตีความความหลากหลายทางวัฒนธรรม*. ในกระทรวงวัฒนธรรม. ยุทธศาสตร์การปฏิบัติงานวัฒนธรรมร่วมกับชุมชน. กรุงเทพฯ: บริษัท เอกพิมพ์ไทย จำกัด.

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (2555). *วิธีชุมชน เครื่องมือ 7 ชิ้น ที่ทำงานกับชุมชนง่าย ได้ผล และสนุก*. กรุงเทพฯ: บริษัทหนังสือดีวัน จำกัด.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2548). *ประวัติศาสตร์ไทยกับแนวคิดชุมชน*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี จำกัด.

นิตยา สุวรรณศรี และคณะ (2554). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว และชุมชน เขตเทศบาลวังกะพือ อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

นิติ เอียวศรีวงศ์. (2549). *ประวัติศาสตร์แห่งชาติ “ซ่อม” ฉบับเก่า “สร้าง” ฉบับใหม่*. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.

ปรีตตา เกลิมเผ่า กอนันตกุล. (2555). *คนในประสบการณ์ภาคสนามของนักมานุษยวิทยาไทย*. กรุงเทพฯ.

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2543). *กระบวนการพัฒนาและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และคณะ. (2552). *กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

พันธ์ทิพย์ รามสูตร. (2545). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม*. กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาสุขภาพ อาเซียน ม.มหิดล

ยศ สันตสมบัติ. (2548). *มนุษย์กับวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วัฒนา เทียมปฐม. (2547). *อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ นายถาวร เทียมปฐม เป็นกรณีพิเศษ*.

สายชล สัตยณรงค์. (2545). *ความเปลี่ยนแปลงในการสร้างชาติไทยและความเป็นไทยโดยหลวงวิจิตร วาทการ*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ศ พรินต์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด.

สายพิน แก้วงามประเสริฐ. (2538). *การเมืองในอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ศ พรินต์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด.

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). *มุมมองการพัฒนาสังคมวัฒนธรรม ศาสนา สู่สังคมน่าอยู่*. กรุงเทพฯ: ดอกเบญจ.
- เสาวภา พรศิริพงษ์. (2548). *บทบาทของรัฐและชุมชนในการดำรง อนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายทางวัฒนธรรม. ในกระทรวงวัฒนธรรม.ยุทธศาสตร์การปฏิบัติงานวัฒนธรรมร่วมกับชุมชน*. กรุงเทพฯ: เอกพิมพ์ไทย จำกัด.
- สิทธิรัฐ ประพุทธิติสาร. (2545). *การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: แนวคิดและแนวปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อนงค์รัตน์ รินแสงปิ่น. (2558). *การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างทักษะชีวิตให้กับแกนนำเด็กและเยาวชนตำบลหลวงใต้. ใน วารสารจิตวิทยา: ปีที่ 5 กรกฎาคม - ธันวาคม 2558. หน้า 1 – 23.*
- อภิลักษณ์ เกษมผลกุล และนิภัทรา เทพนมิตร. (2552). *ลำนำคำหวาน เรื่องเล่าผ่านเพลงพื้นบ้านจากศาลายา. ที่ระลึกในงาน “เล่าขานตำนานศาลายา” ครั้งที่ 3.*
- อภิลักษณ์ เกษมผลกุล. (2556). *ประยูรนิทรรศน์ร้อยเรียงลำตัดผ่านชีวประวัติแม่ประยูร ยมเยี่ยม ศิลปินแห่งชาติ ชาวศาลายา*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามลดดา.
- อภิลักษณ์ เกษมผลกุล. (2557). *๑๑๐ ปี สถานีรถไฟศาลายา ประวัติศาสตร์ วรรณกรรมและวัฒนธรรม ว่าด้วยวิวัฒนาการการเดินทางและการขนส่งจากบางกอก-ศาลายา*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามลดดา.
- อภิลักษณ์ เกษมผลกุล. (2557). *ท้องถิ่นนิทรรศน์ รวมหลักสูตรสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นคัดสรรจากโครงการ “หลักสูตรท้องถิ่น: บูรณาการความรู้สู่ชุมชน”*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามลดดา.
- อภิลักษณ์ เกษมผลกุล. (2557). *พุทธมณฑลพัฒนา ๖๐ ปี นายแพทย์วัฒนา เทียมปฐม คลังปัญญาแห่งชาวพุทธมณฑล*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด สามลดดา.
- เอี่ยม ทองดี. (2542). *พลังประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต่อการพัฒนาชุมชน กรณี ศึกษาชุมชนอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม*. เอกสารอัดสำเนา.

ภาษาอังกฤษ

- Edward B. Tylor, (1958). *Primitive Culture*. New York: Harper Torch books, orig. 1871
- Cohen John M. & Uphof, Norman T. (1980). *Participation's Place in Rural Development, Seeking Clarity Through Specificity*. World Development, 8(3), 213 – 325.

Mary, L., Theresa, P. and others. (2007). *Perceived Environmental Barriers to Recreational, Community, and School Participation for Children and Youth With Physical Disabilities*. Arch Ptys Med Rehaball, Vol 88, December 2007

สัมภาษณ์

ทวี อยู่วงศ์, สิงหาคม 2559.

ธีรวัฒน์ นิราศไศก, สิงหาคม 2559.

บุญปลอด ภิรมย์น้อย, สิงหาคม 2559.

บุญเลิศ เศรษฐอำนาจ, สิงหาคม 2559.

ประทุม สวัสดิ์น้ำ, สิงหาคม 2559.

พยุ่ง เอี่ยมเลื่อนาม, สิงหาคม 2559.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, สิงหาคม 2559

เวียง สิ้นเลื่อนาม, สิงหาคม 2559.

ภาคผนวก

นักวิจัยลงพื้นที่สัมภาษณ์ปราชญ์ชุมชนอำเภอพุทธมณฑล

รูปภาพสัมภาษณ์ป้าสายทอง มาเจริญ วันที่ 7 สิงหาคม 2558

รูปภาพสัมภาษณ์ลุงเกิด ไทยทวี วันที่ 7 สิงหาคม 2558

รูปภาพสัมภาษณ์นายแพทย์วัฒนา เทียมปฐม วันที่ 10 สิงหาคม 2558

รูปภาพสัมภาษณ์ผู้ประทุม สวัสดิ์นำ วันที่ 16 สิงหาคม 2558

รูปภาพชี้แจงโครงการให้กับผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมหาสวัสดิ์
และชุมชนตำบลมหาสวัสดิ์ วันที่ 16 สิงหาคม 2558

รูปภาพสัมภาษณ์ป้าลิ สวดมาลัย วันที่ 1 ตุลาคม 2558

กิจกรรมเตรียมชุมชนพุทธมณฑล

รูปเวทีเตรียมชุมชนพุทธมณฑล วันที่ 14 พฤศจิกายน 2558

กิจกรรมการเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมสำหรับเด็กและเยาวชน

รูปภาพเวทีเสริมความรู้เรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม
 “เรียนรู้ เข้าใจ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม” วันที่ 20 ธันวาคม 2558

นักวิจัยและทีมงานจากสถาบันรามจิตติลงพื้นที่ในการสร้างสารคดีสั้น
 การปฏิบัติจริงในพื้นที่ โรงเรียนวัดสุวรรณ เรื่อง “แหล่งท่องเที่ยวมหัศจรรย์”

รูปภาพการผลิตสื่อสารคดีกลุ่มโรงเรียนวัดสุวรรณ วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2559

การปฏิบัติจริงในพื้นที่ โรงเรียนบุญยศรีสวัสดิ์ เรื่อง “ขนมไทยยายช่วย”

รูปภาพการผลิตสื่อสารคดีกลุ่มโรงเรียนบุญศรีสวัสดิ์ วันที่ 12 มีนาคม 2559

การปฏิบัติจริงในพื้นที่ ศาลาหามู 5 – 6 นำเสนอเรื่อง “เยาวชนศาลายารักษาศิลปกรรม”

รูปภาพการผลิตสื่อสารคดีกลุ่มศาลาหามู 5-6 (วัดศาลวัน) วันที่ 19 มีนาคม 2559

การปฏิบัติจริงในพื้นที่ โรงเรียนบ้านคลองโยง เรื่อง “วัยใสใส่ใจอังกะลุงและรำไทย”

รูปภาพการผลิตสื่อสารคดีกลุ่มโรงเรียนบ้านคลองโยง วันที่ 23 มีนาคม 2559

การปฏิบัติจริงในพื้นที่ กลุ่มหมู่บ้านเอื้ออาทร นำเสนอเรื่อง “บ้านของฉัน In My House”

รูปภาพการผลิตสื่อสารคดี หมู่บ้านเอื้ออาทร วันที่ 24 มีนาคม 2559

การปฏิบัติจริงในพื้นที่ บ้านพฤษา 4 นำเสนอเรื่อง “พฤษาวาไรตี้ฟู้ดส์”

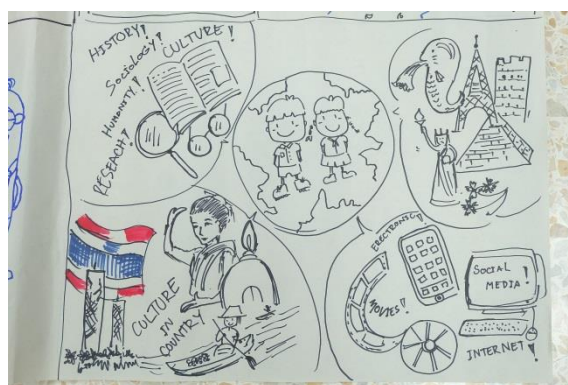
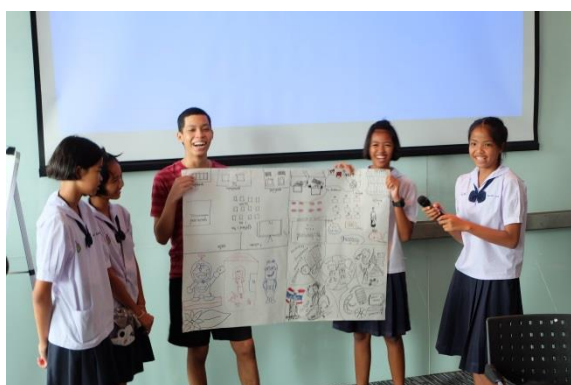
รูปภาพการผลิตสื่อสารคดีหมู่บ้านพฤษภา 4 วันที่ 24 มีนาคม 2559

เวทีเสริมศักยภาพการทำสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์ “ถ่ายทอดการเรียนรู้ ผ่านสื่ออย่างสร้างสรรค์”

รูปภาพเวทีเสริมศักยภาพการทำสื่อสารคดีเชิงสร้างสรรค์
“ถ่ายทอดการเรียนรู้ ผ่านสื่ออย่างสร้างสรรค์” วันที่ 27 มีนาคม 2559

กิจกรรมถอดบทเรียนโครงการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพเด็กเยาวชนบนฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม

รูปภาพกิจกรรมถอดบทเรียนโครงการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างศักยภาพเด็กเยาวชนบนฐานความหลากหลายทางวัฒนธรรม วันที่ 29 กรกฎาคม 2559

การติดตามผลงานสารคดี

รูปภาพการติดตามผลงานสารคดี วันที่ 19 สิงหาคม 2559